

LÉVAI JENŐ

„...csak ember kezébe ne essem én...”

DEPORTÁCIÓ, TÉLACH, SCHUTZPASS...

Napló, 1944–1945

A magyar holokausz első krónikásának
naplóját közreadja DÉSI JÁNOS

Múlt és Jövő

LÉVAI JENŐ

„...csak ember kezébe ne essem én...”

DEPORTÁCIÓ, TÉLACH, SCHUTZPASS...

*Egy újságíró hiteles feljegyzései
a nácik és nyilasok magyarországi rémuralmáról:
a magyar zsidóság végnapjairól*

1945

A magyar holokauszt első krónikásának
naplóját közreadja
DÉSI JÁNOS

A kötet kiadását támogatta:

nka

és

POLGÁR KRISZTINA
EMLEKALAP

323

LSB

A borítón Lévai Jenő portréja

Somogyi-könyvtár, Szeged

S000600877

ISBN 978-615-5480-17-1

© A szerző jogutódja

© Dési János, 2016

© Múlt és Jövő Kiadó, 2016

Felelős kiadó: a kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Kőbányai János

Tipográfia: Kálmán Tünde

Borítóterv: Faragó Ágnes

Tördelőszerkesztő: Jeges Erzsé

www.multesjovo.hu

email: mandj@multesjovo.hu

Nyomás: Séd Nyomda

Felelős vezető: Katona Szilvia

Lévai Jenő
(1892. IV. 26. – 1983. VI. 29.)

A szerző előszava

Az itt következő sorok nem tartanak igényt a nagyképű állításra, hogy a náci és a nyilasok magyarországi rémuralma pontos és hiteles történetét nyújtják. Mindez későbbi korok feladata lesz. Csak a dokumentumok és a szemtanúk feljegyzései nyugodt és komoly feldolgozása teszi lehetővé, hogy e szomorú időszak minden részletét majd az utókor megismerje.

E könyv csupán egy újságíró hiteles feljegyzéseit tartalmazza a maga által tapasztalt eseményekről és az átélt súlyos megpróbáltatásokról. Azt a célt kívánja szolgálni, hogy egy a korszakot feldolgozó, később megjelenő nagyszabású mű vázlata legyen.

Az újságíró már 35 éve úzi mesterségét. Ebből hét éven keresztül átélte az első világháború szörnyűségeit, a cári orosz hadifogság összes borzalmait. Átszenvedte a przemysli éhhalál fenyegető rémét, az ázsiai kolera pusztítását, a borzalmas szibériai kiütéses typhusjárványokat. Ült forradalmi üzelmekkel vádoltan a cári *Ohrana*¹ pincéjében, állt alaptalan feljelentések folytán a *Cseka*² és a *GPU*³ véisztörvényiséke előtt, átélte a *Cseh Légio* hadifogoly-tizedelését. Menekült halálos ítélet elől, és hónapokig bujdosott a nagy Oroszország földjén. Majd újra itthon Tő-

¹ Cári titkosrendőrség

² Cserevicsajnaja Komisszija. A Szovjetunióban az 1917-i forradalom után szervezett államvédelmi bizottság rövidítése.

³ Állami Politikai Igazgatóság (Szovjet Politikai Rendőrség) orosz rövidítése. Hírszerzéssel és elhárítással foglalkozott 1922–1934 között.

reky, Méhes és Schadl⁴ ült felette számtalanszor törvényt. Később elhurcolták hűtlenség vádjával a Hadik laktanya oly hírhedtté vált pincebörtönébe. A Margit körút vezérkari vésztörvényszéke előtt a kötélhalált indítványozó katonai ügyésszel szemben védte nyomorult életét. Egyszóval meglehetősen megedződött már az Élet, az Emberi Társadalom minden formájú kegyetlenségével szemben. Méltán mondhatta a jámbor zsidók reggeli könyörgése, a „Tachanun” értelmében ő is: „csak ember kezébe ne essem én!”⁵... S mégis azt vallja, hogy mindazok az általa átélték – amelyekről az *Éhség, árulás, Przemysl*⁶, az *Éhség, forradalom, Szibéria*⁷, az *Éhség, panama, hinterland*⁸, továbbá a

⁴ Töreky Géza (1873–1961) a Kúria elnöke. 1922-től a Budapesti Büntetőtörvényszék alelnöke, 1926-tól elnöke. A Horthy-rendszer igazságszolgáltatási apparátusának hírhedt képviselője. Számos nagy politikai büntetőperben ítélezett, többek között a tanács hatalom bukását követő perekben. A rögtönítélő bíróság elnökeként ítélte halálra és végeztette ki Sallai Imrét és Fürst Sándort. 1937–44 között a Kúria elnöke, 1935-től a felsőház tagja. A visszavonuló német csapatokkal a felelősségre vonás elől Nyugatra menekült.

Méhes Ignác (1887–1976) törvényszéki bíró, tanácsvezető. Főleg sajtóügyekkel foglalkozott. Elsősorban Töreky Géza tanácsában működött. 1934–39 között a Budapesti Büntetőtörvényszék elnöke. Több nagy politikai perben (Tisza-per, frankhamisítási per) ítélezett. Távollétében a Népbíróság három és fél év börtönbüntetésre ítélte, de Németországba szökött az ítélet elől.

Schadl Ernő (1885–1942), 1924-től büntetőtörvényszéki tanácselnök, számos „szenzációs” büntetőperben (Erdélyi Béla gyilkossági pere, statáriális perek stb.) és kommunisták elleni politikai perekben ítélezett, így a József Attila elleni sajtópörökben is.

⁵ 2Sámuel 24,14

⁶ Lévai Jenő: *Éhség, árulás, Przemysl*, Budapest, 1933, Magyar Hétfő.

⁷ Lévai Jenő: *Éhség, forradalom, Szibéria*. I–II., Budapest, 1934–1935, Magyar Hétfő.

⁸ Lévai Jenő: *Éhség, panama, hinterland*, Budapest, 1935, Magyar Hétfő.

sajtó alatt álló *A magyar Dreyfus-per irataiból*⁹ című könyvei tanúskodnak, eltörpülnek a szörnyűségek mögött, amelyeket a náci és nyilas uralom produkált, s amelyeket részben magam szenvedtem át a gyálpusztai sáncárcokban és a nyilasok „rabló-pincéjében” mint közvetlen szem- és fültanú.

*

A könyv címe és alcíme még indoklásra vár. A főcím: „...csak ember kezébe ne essem én...” – mint már fentebb jeleztem – kiragadott idézet a reggeli ima egyik könyörgéséből, a Tahanunból, amelynek megdöbbenő szövegét ez időben olyan joggal imádkozták a bujkáló zsidók. Az alcím azt a három idegen nyelvű szót tartalmazza, amely a magyar életnek ebben az időszakában polgárjogot nyert, s a legnagyobb jelentőséggel festette le a helyzetet. Keresztények és zsidók egyaránt naponta, sőt óránként találkoztak ezekkel a fogalmakkal. *Deportáció, télach, Schutzpass...* A magyar zsidóság, de az egész magyarság 1944-es évére ezek nyomták rá bélyegüket.

Budapest, 1945. január havában

Lévai Jenő

⁹ Ezt a könyvet nem sikerült azonosítanunk.

Elindul a Végzet...

A magyar zsidóság Horthy Miklós védelme alatt

1944 tavasza újabb reménysugárral kecsegtetette a magyar zsidóságot. Kállay Miklósé¹⁰, ha nem is enyhítették a *második zsidótörvény* súlyos intézkedéseit, de a végrehajtás során lazítanak azok szigorán. A háború is vége felé jár, legalábbis úgy látszik, hiszen az oroszok elérték a Kárpátokat. Rövidesen vége a németeknek... ezt hiszi keresztény, zsidó egyaránt. Március 15-ét vidám szabadság-hangulatban ünnepelte az egész ország: nagy a keletje Petőfi labanc-, németellenes verseinek, s mindenki élvezettel hallgatja az amerikai rádió szabadságünnepeén Vámbéry Rusztem¹¹ szellemes hangú beszédét. A zsidó üzletek ugyan zárva tartanak, a bankokban, a kereskedelmi hivatalokban már csak valóban a legnélkülözhetetlenebb, avagy a legnagyobb protekcióval rendelkezők, egyszóval az „utolsó mohikánok” dolgoznak, de azért vidám életkedv pezseg mindenfelé: ha mással

¹⁰ Kállay Miklós (1887–1967) 1932–1935 között földművelésügyi miniszter, 1942–1944 miniszterelnök, aki távolodni próbált a németektől. A német megszállás után bujkálnia kellett.

¹¹ Vámbéry Rusztem (1872–1948) jogász, polgári radikális publicista. Az öszirózsás forradalom idején a Nemzeti Tanács tagja. Ezért katedrájától a Horthy-korszak megfosztotta. Ügyvédként védte József Attilát, Rákosi Mátyást, és részt vett a Népbiztos-per védelme ellátásában. 1938-ban Angliába, majd az Egyesült Államokba emigrált. 1945-ben hazatért és nemzetgyűlési képviselő lett, majd rövid ideig Magyarország washingtoni követe volt.

nem, ügynökösködéssel minden zsidó megkeresi mindennapi falatját. Mindenki bízik a kormányzóban, Horthy Miklós nem egy esetben adott kifejezést álláspontjának: megvédi a zsidóságot minden kilengés ellen. A törvény és a jog uralmát a kormányzó személye biztosítja. Újra megismétlődött – sajnos, nem utoljára –, hogy a magyar zsidóság tömegei azt hiszik, hogy túljutottak a nehézségeken, noha súlyos sorsfordulatok taszítják vissza a pokol mélyére az onnan alig-alig felkapaszkodottakat...

1944. március 19-re virradóra ejtőernyősök és légi úton szállított csapatok foglalták el az összes magyar repülőteret, lefegyverezve a magyar biztosító csapatokat. Ugyanakkor hajnali három órától kezdve a komáromi hídon, amelyen 1938-ban Kánya Kálmánnal indultunk a történelmi jelentőségű csehszlovák tárgyalásokra¹² – a magyar revízió első lépésére –, s amelyen egykoron oly diadalittasan lovagolt fehér táltosán át a „megszállott” földre, most német tankok, légelhárítók és csapatok végeláthatatlan sora vonul át. A „szövetséges” magyarok földjére... Német invázió lepi el Magyarországot.

Mindezalatt Budán, a Várban jó Kállay Miklós kezeit tördelve szaladgál föl és alá – noha nem volt mersze sohasem az egyenes politikához. Hol antiszemitizmusával tündökölt, hol véka alá igyekezett azt rejteni, pillanatnyi érdekei szolgálatában. Hol angol-barátságával kérkedett, hol német-imádatával tüntetett. Végül elérte a hazugok, a kétkulacosok sorsa: senki sem hitt neki, senki sem bízott már benne. Mindenki, aki nyitott szemmel járt az országban, láthatta, hogy egyetlen kivezető út van a magyar-

¹² A komáromi tárgyalások 1938. október 9–13. között zajlottak a dél-szlovákiai Komáromban. A tárgyalások célja a dél-szlovákiai, többségében magyarlakta területek Magyarországhoz csatolásának elérése volt, a szlovák fél ellenállása miatt azonban eredménytelenül zárultak. Ezt követően mindkét fél a müncheni egyezményt aláíró nagyhatalmakhoz fordult. A vitát végül egy német-olasz bíróság döntötte el Bécsben.

ság számára: a teljes mozgósítás: a magyar hadsereg visszavonása az orosz és szerb frontról, és különbéke a Kárpátok lejtőin felbukkant oroszokkal. Kállay és tanácsára Horthy, azonban tovább ingadozott: „még nincs itt az ideje semminek” – ezt sajkózták. Túrte a nyilas és antiszemita sajtó lázításait, igaz, eltúrte a „népfront” sajtó angol-imádatát is. Csak a vak nem látta, és a süket nem hallotta, hogy hová vezet ez a végzetpolitika. A németek azonban sohasem voltak vakok, sem süketek. Kit lephe-tett tehát meg, hogy Horthy kormányzót Hitler március 15-én magához „kérte” a főhadiszállására, valójában parancsolta. Kállayval együtt, aki azonban nem első ízben tette túl magát az ilyen „udvarias meghívásokon”, és ezúttal is itthon maradt. Elment azonban – „katonai kérdésekről” lévén szó – Csataj honvédelmi miniszter és Szombathelyi vezérkari főnök is.

Március 19-én hajnalban jelentik Kállaynak:

– Német csapatok nyomulnak be Komáromnál...

– Férihegyet hatalmukba kerítették a németek... Tankokat hajóznak ki Junkersekből...

Kállay riadtan hívja segítségül minisztértársait, hívja a katonákat... Mit tegyünk, mit tehetünk?

Horthyval kellene érintkezni! Vonatán van rövidhullámú vevő. Hátha ez a megállapodás?

Izgatott szaladgálás. Hiábavaló próbálkozások. Horthy vonata nem felel. A német követ sem található. A német csapatok pedig a szokott hideg kíméletlenséggel lefegyverzik az ellenálló keveseket, néhány pilótát lelőnek, a többi „Heil Hitler” kiáltással csatlakozik. A légi uralom százszázalékos, a német tankok a főváros felé görögnek.

Kállay röviden megoldja a problémát. Legalábbis a maga számára; autóba ül, és a Rózsadomb alján, a Zivatar utcai török követségre menekül.

A magyar hadsereg pedig kaszárnyaiban az „összetartás” jel-szavával tétlenkedik. Gömbös Gyula óta a hadsereg legfelsőbb vezetésében a nácibarát, sváb elemek hatalmasodtak el, a fiatal tisztek sorát pedig a Szálasi-hívó nyilasok lepték el tömegesen. Mi sem természetesebb, hogy a németek bevonulása Magyaror-

szágra a magyar hadsereg tisztikarának túlnyomó részében szimpátiával találkozik:

– Most adnak majd a zsidóknak. Úgyis már oly nagyra voltak megint!

Antiszemizmusuk elnyomta sokkal természetesebb aggodalmukat hazájuk szabadságával és népük fenyegetett létével szemben. A magyar hadsereg lábhoz tett fegyverrel tűrte az ország megszállását. 1944. március 19-én, vasárnap reggel az utca képe alig mutat tehát változást. Elvértve német motoros járőrök tűnnek fel a megszokottnál alig nagyobb számban. Más változás nem látszik, a be nem avatott közönség nyugodtan jár-ke. Alig beszélnek a háborúról, legfeljebb az előző napi vidéki (kaposvári stb.) bombázásokról esik néha szó. A pesti korzó szokott tavaszi színpompájában tündöklük. A Belváros és a Lipótváros hölgyeit a második zsidótörvény sem akadályozza meg abban, hogy új tavaszi toilettjüket felvonultassák. A Hangli¹³ „pukkadásig” telve, a korzó ülőhelyei mind foglaltak, a Várban azonban ezen a vasárnapon elmaradt a zenés őrsváltás. Német tankok álltak körül a Vár sétányait, zárták el a felvezető utakat.

Délután fél 3-kor azután történik valami. Váratlanul félbeszakad a rádióműsor. Nagy csend. A stúdióból, telefonérdeklődésemre, zavart válaszok:

– ...nincs semmi baj... technikai zavarok...

A Rádió elfoglalása a német akció betetőzését jelentette:

– Budapestet a német hadsereg elfoglalta!

Vasárnap, március 19., szép, ragyogó, tavaszi vasárnap. Száz-
ezrek és százezrek estefelé már érzik, félve sejtik, hogy sorsuk megpecsételődött.

A magyar zsidóság történetében örökre gyásznappá lesz ez a vöröfényes, tavaszi vasárnap.

¹³ Hangli – a pesti Vigadó téren álló, népszerű vendéglátóhely, amelynek helyére 1945 után egy szovjet emlékművet állítottak.

A Gestapo a magyar zsidóság fellegvárában

Vasárnap délután. A Rádió elfoglalásával egyidejűleg szürkesárga autó áll meg a magyar zsidóság Síp utca 12. alatti székházának csukott kapuja előtt. POL 192-193 a rendszáma. Utasai, az ajtót csengetésükre felnyitó portást félretolják, felsietnek: a Gestapo megérkezett a magyar zsidóság fellegvárába.

Délután 3 óra. A hivatalos vezetőség távol van. Csak a II. emeleten van élet: az OMIKE¹⁴ színésznői és színészei próbálnak Bánóczi László¹⁵ vezetésével. A Gestapo kiküldöttjei hozzá fordulnak, s hivatalos ridegséggel közlik:

– Őrizetbe vesszük! Tűszként önt tesszük felelőssé személyében azért, hogy a zsidóság összes vezetője holnap, hétfőn 10 órára itt egybegyűljön a további utasítások átvételére!

A magyar zsidóság köréből az első tűsz tehát dr. Bánóczi László, a szocialista pártállású fővárosi bizottsági tag volt. Szerencsére tűszszerepe csak 24 órán át tartott.

*

¹⁴ Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület (1911–1944). Ezt a kulturális szervezetet azért alapították, hogy a nagy keresztény kulturális hatás nyomán a zsidóságtól eltávolodott asszimilált zsidóságot a kulturális attraktivitás révén csábítsák vissza a zsidóságba. A zsidótörvények után megváltozott a funkciója, s menedéket nyújtott a magyar művészeti életből származásuk miatt kitessékelt művészeknek és közönségüknek. Lásd ez utóbbi funkciójáról: Lévai Jenő: *Írók, színészek, énekesek és zenészek regényes útja a Goldmark-teremig*, Budapest, 1943, a szerző kiadása.

¹⁵ Bánóczi László (1884–1945) rendező, színházi író, műfordító.

Másnap a fővárosi zsidóság hitközségeinek vezetői teljes számmal egybegyűltek a pesti hitközség dísztermében. Stern Samu¹⁶ kiadja az utasítást: amint bejönnek a németek a házba, felvezetni őket. A folyosón ő fogadja a Gestapo kiküldötteit. Bekíséri őket, az egybegyűltek katonásan ugranak föl.

Izgalmas percek, negyedórák telnek el. A várakozó elnökök és előjárók értesüléseiket cserélik ki, a lehetőségeket latolgatják, ki-ki természete szerint sötéten látja a jövőt, vagy éppen reménykedik. Egyszerre feltárul az ajtót, két német katona lép be. Szinte vezényszóra pattannak fel a jobbára idősebb korosztálybeli zsidók. A két németet szemmel láthatóan megzavarja a nagy tiszteletadás: ijedten emelik Hitler-köszöntésre jobbjukat. Elhangzik az első „Heil Hitler” a hitközség székházában, s csakhamar kiderül: két betévedt, érdeklődő német katona „képeket” jött nézni a pesti zsidókhoz, s amikor megmagyarázzák, hogy a Gestapót várják ide, pillanatok alatt a két német altisztnek elmegy a kedve a művészeti élvezetektől.

*

Röviddel később tényleg bevonul a Gestapo. **Március 20.**, hétfő 10 óra. Átveszik a magyar zsidóság feletti uralmat. Krumey SS Obersturmbahnführer¹⁷ kenetteljes hangú beszédet mond. Parancsaik feltétlen teljesítését megköveteli, de „biztosítja az urakat, az életüket nem fenyegeti veszély”. S miután Stern Samut állandóan „Herr Hofrat”¹⁸-nak titulálja, az elnök s vele a többi

¹⁶ Stern Samu (1874–1946) a háború idején a budapesti Zsidó Tanács vezetője. Abban bízott, hogy a szövetségesek előbb győznek, minthogy a magyarországi deportálások megkezdődnének, ezért együttműködött a magyar hatóságokkal. Személyét és időnyerésért folytatott politikáját azóta is heves viták övezik.

¹⁷ Krumey Hermann Alois SS Obersturmbahnführer – Eichmann helyettese Magyarországon.

¹⁸ A. m.: tanácsos úr

jelenlévő arca fokenként enged fel dermedtségéből. A pesszimisták jobb vélemény felé hajlanak, az optimisták pedig már már rózsaszínben látják a világot.

Amíg a tanácskozás fent tart, egy Todt-mérnöktsízt vezetésével a Hitközség épületeit szemrevételezik, méricskélük odalent. S a rendelkezések sem váratnak magukra: ez vagy amaz épület, ilyen és olyan felszereléssel kellene a számukra. Estére ennyi és ennyi száz takaró, párna, ágy stb. szükségeltetik. A Hadviselt Bizottság készleteire is igényt tartanak. A refrén:

„Mindennek pontos és időre való leszállításáért életével felel az egybegyűlt Tanács.”

Így és itt jelentkezett először a Magyar Zsidók Központi Tanácsa, amelynek működését hónapokig annyi vér, könny és átok is kísérte.

Az első elfogások

Ugyanebben az időben a Gestapo a magyar politikai és társadalmi élet számos egyéniségét már őrizetbe vette. A kormány tagjai közül Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter¹⁹ az első áldozatok egyike. Szilárdan kitartott a helyén még akkor is, amikor miniszterelnöke már a török követségen esedezett menedékért. Igyekezett fenntartani a rendet, de rövidesen hajóra szállítják, s indul Dachau felé. Bajcsy-Zsilinszky Endre²⁰,

¹⁹ Keresztes-Fischer Ferenc (1881–1948) 1931–1935 és 1938–1944 között belügyminiszter. A megszállás után a Gestapo németellenessége miatt koncentrációs táborba hurcolta.

²⁰ Vitéz bajcsi Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944) politikus, parlamenti képviselő, újságíró, főispán, kivégzett nemzeti ellenálló. 1944. március 19-én a Gestapo letartóztatja, de október 11-én kiengedik. 1944. november 9-én elnökletével alakult meg a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága, amely a német megszállással és nyilas hatalommal szembeni ellenállók és demokratikus pártokat tömörítette. A nyilasok újra elfogják, és 1944 december végén Sopronkőhidán végezték ki.

Baranyai Lipót²¹ és számtalan más baloldali személy kerül letartóztatásra. Hétfő délelőtt Rassay Károlyt²² is elfogják rózsadombi villájában.

Telefonértesítést kapok: több Gestapo-autó most indul a Bimbó úton a Rózsadomb tetejére. Ott lakom.²³ A keskeny, autóval nem járható Kavics utcán szököm le, s a baloldali sajtó exponenseit összeszedő Gestapo-megbízottak nem találnak ott-hon.²⁴

– Csak kihallgatás céljából keressük a főszerkesztő urat – mondják –, jelentkezze az Astoria szállóban!

Aznap nem alszom otthon, hanem a Józsefvárosban, egy politikailag érdektelen zsidó ügyvéd lakásában. Kedden délig teljes a bizonytalanság. A Gestapo az úr, s egész nap száguldoznak a szürke-sárga, POL jelzésű autóikon. Magyarul értő „volksbundisták” kísérik őket, akik a Gestapóval a fővárosban hónapok, sőt évek óta együttműködtek. Régen elkészített, pontos tervek alapján fogdossák össze az „angolbarátokat”.

Szerdán hajnalban megkezdődik a zsidó túsok összefogdosása is. Mindenekelőtt a legjobb módú, gazdag zsidók közül szednek össze néhányat. Goldberger Leó,²⁵ Vida Jenő,²⁶

Ascher Lipót²⁷ és fivérei, Wilhelm Károly,²⁸ báró Krisztay Brüll Alfréd²⁹ jutnak azonnal a Gestapo karmai közé. Azután a MÜK³⁰ listája alapján ábécésrendben zsidó ügyvédek gyűjtenek egybe a Röck Szilárd utcai Országos Rabbiképző Intézet épületébe. Rendőrök és Gestapo-legények együtt végzik a letartóztatásokat. Igen sok helyen apát és fiát együtt viszik el, nem egy helyen férjet és feleséget is. Bródy Ernő³¹ nincs otthon, elviszik a feleségét, s csak akkor engedik el, amikor férje önként jelentkezik. Elfogják Pollatsek Elemér professzort³² is Ádám Lajos tanárral³³

szágos Szövetségének igazgatója, a Magyar Nemzeti Bank főtanácsosa, 1935-től felsőházi tag. 1944-ben a Gestapo elfogta és koncentrációs táborba hurcolta; pár nappal a mauthauseni tábor felszabadulása után ott halt meg.

²⁶ Vida Jenő (1872–1945) nagytőkés, a magyarországi alumíniumbányászat jelentős alakja.

²⁷ Ascher Lipót (1872–1952), a Tungsram alapítója, amely a világ legnagyobb izzógyártó cégei közé tartozott, később vezetője, míg a zsidótörvények miatt el nem távolították.

²⁸ Wilhelm Károly (1886–1951) ügyvéd, a Pesti Izraelita Hitközség elöljárója, a Cukor tröszt jogásza. 1944-ben a nyilas puccsig a Központi Zsidó Tanács tagja, mint a pesti neológ hitközség képviselője. 1948-ban Svájcba emigrált.

²⁹ Báró Krisztay Brüll Alfréd (1876–1944) a magyar sportélet egyik legjelentősebb támogatója volt. Több egyesületnek is (tisztelőbeli) elnöke, az MTK stadion létrejötté legnagyobb részt neki köszönhető.

³⁰ Magyar Ügyvédi Kamara

³¹ Bródy Ernő (1875–1961) jogász, politikus, országgyűlési képviselő 1927–1944 között a Budapest 3. számú választókerületből, a Nemzeti Szabadelvű Párt, majd annak átalakulása után a Polgári Szabadságpárt színeiben.

³² Pollatsek – máshol Pollacsek – Elemér, nemzetközi hírvégész, a hitközség elöljáróságának tagja.

³³ Ádám Lajos professzor (1879–1946) nemzetközi hírvégész, nevét a helyi érzéstelenítésben elvégzett műtéti eljárások kidolgozása tette ismertté. Az első világháborúban frontsebész, 1930-ban nyilvános rendes egyetemi tanárrá nevezték ki, ezután számtalan antiszemita támadást kellett elviselnie, 1944-ben a Gestapo letartóztatta.

²¹ Baranyai Lipót (1894–1970) 1940–1949, az MTA tagja, 1938–1943, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, 1948 után Angliában, az Egyesült Államokban, majd Németországban élt és dolgozott, továbbra is a pénzügyi szektorban.

²² Rassay Károly (1886–1958) politikus, a Kisgazda Párt, majd a Független Nemzeti Demokrata Párt alapítója, amely 1935 után Polgári Szabadságpárt néven működött. 1923-ben megalapította, s egészen 1944-ig szerkesztette az *Esti Kurír* című liberális napilapot.

²³ Lévai Jenő a Vérhalom utca 33/C alatt élt, egészen haláláig.

²⁴ Erről az epizódról részletesebben beszámol e kötet utószava, illetve: Dési János: Lévai Jenő és a zsidóság, *Múlt és Jövő*, 2014/2

²⁵ Dr. Buday-Goldberger Leó (1878–1945) a 20. század első évtizedeiben a hazai textilipar korszerűsítésében nagy szerepet vállalt. Az 1785-ben alapított Goldberger-gyár elnök-vezérigazgatója, a Gyáriparosok Or-

együtt, de míg az utóbbit kiviszik Németországba, Ádámot néhány nap múlva kormányzói közbelépésre szabadon bocsátják.

A rendőrségen is nagy a változás. A Gestapo betelepszik a Rudolf rakpartra³⁴, letartóztatottjaikat az Akadémia pincéjébe viszik, s ott vallatják őket, a Főkapitányság épületében egy Gestapo-ezredes viszi a szót. Az első áldozat itt Sombor-Schweinitzer József³⁵ főkapitány-helyettes, a politikai osztály náciellenes vezetője. A nyilasok Keresztes-Fischer mellett őt gyűlölték legjobban.

Amíg a Gestapo lázas buzgalommal gyűjti az őrizeteseiket: politikusokat, újságírókat, liberálisokat, szocialistákat, keresztényeket, zsidókat, fenn a Várban napokig tart a küzdelem. Horthy végre megjött Hegyeshalomról, ahol a németek 8 óra hosszat tartották vissza vonatát. Legjobb híveitől megfosztva, elzárva csapataitól 72 óráig állt ellen, de végül is megtört, elfogadta a német követ diktálta feltételeket.

Szerdán, *március 22-én* este 19 órakor bejelenti a Budapesti Rádió, amely addig tartózkodott minden állásfoglalástól, és csak a napi programot adta, hogy „rövidesen fontos közleményt fog beolvasni”. Addig indulók kerülnek műsorra. Idegtépő várakozás után azonban 19 óra 55-kor bejelentették: „adásunkat bizonytalan időre megszakítjuk”. Légi veszély közeledett. Szerencsén elmúlt, s 20 óra 40-kor végre ünnepélyes hangon kö-

³⁴ Ma Széchenyi rakpart.

³⁵ Sombor-Schweinitzer József (1895–1950) a rendőrség politikai rendészeti osztályának vezetője volt. Rendőr-főkapitány-helyettes, a Horthy-kori magyar rendőrség egyik meghatározó személyeként közismert. 1938-tól 1944 márciusáig – amikor a Gestapo letartóztatta és a flossenburgi koncentrációs táborba hurcolták – a budapesti rendőr-főkapitányság politikai rendészeti osztályának vezetője. Nevéhez kötődnek az ún. politikai nyomozások, azok az ügyek, amelyekben legális vagy illegális pártok és politikusok megfigyelése, adott esetben bíróság elé állítása volt a cél. A háború után fő célja a magyar háborús bűnösök felkutatása volt.

zölték az új kormány kinevezését. A Sztójay-kormány hivatalba lépett. Sztójay (Sztójakovics) Döme tábornok³⁶, Magyarország addigi berlini követe, Hitler Adolf homoszexuális érzelmeiről hírhedt kedvence alakított kormányt.

A sárga csillag a pesti utcán

Március 31. Fekete péntek. A tőzsdén és a lelkekben egyaránt. Megjelenik a sárgafolt-rendelet. Kötelezővé teszik a Dávid-csillag viselését hatéves kortól a nürnbergi törvények szerint³⁷. A egyes házasságban élőket sem kímélik. Még azokon is, akik az elmúlt két hét alatt reménykedtek, a sárga csillag elrendelése után pánikhangulat vesz erőt. A Minisztertanács szerdán még úgy döntött, hogy az előterjesztett rendeletet újból meg fogják tárgyalni. Különösen az egyház részéről előterjesztett aggályokat kívánták megfontolás tárgyává tenni.³⁸ De a szélsőséges szörny másképp dönt! Vitéz Endre László³⁹ összejátszva Baky László-

³⁶ Sztójay (Sztójakovics) Döme tábornok (1883–1946) 1935–1944, berlini nagykövet, a németek a megszállás után őt nevezték ki miniszterelnöknek. A németek feltétlen híve és kiszolgálója, a vidéki zsidóság deportálója, a háború után elítélték és kivégezték.

³⁷ Az 1944. évi 1240. M. E. számú, a zsidók megkülönböztető jelzéséről szóló kormányrendelet írta elő a sárga csillag viselését a zsidók számára 1944. április 5-i hatállyal. A sárga csillag viselésére köteleztek minden hat éven felüli polgárt, aki az 1941. évi XV. törvénycikk alapján zsidónak minősül. Zsidónak számított, akinek legalább két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született. Zsidónak számított az is, aki maga az izraelita hitfelekezet tagja volt, függetlenül attól, hogy felmenői zsidók voltak-e.

³⁸ Serédi Jusztinián primás levélben és személyesen is tiltakozott Sztójay miniszterelnöknél a keresztény hitre tértek védelme érdekében.

³⁹ Endre László (1895–1946) szélsőjobboldali, fajvédő politikus, akivel Lévai igen hamar összekülönbözött. Az *Est Lapok*ban, majd külön

vál⁴⁰ és Kolosváry Borcsa Mihállyal⁴¹, puccsszerűen a rádióban felolvastatja a tervezetet, mint a kormány rendeletét. Ezek után nincs már visszalépés.

Öt nap múlva, **április 5-én** sárga színben rikít a pesti utca. Az első napokban szimpátiatüntetést várunk, ám ez elmaradt. A főváros keresztény társadalma mereven, feszesen és kegyetlenül viselkedett. Kikerülte a csillaggal megbélyegzetteket. Régi barátságok szűntek meg egy csapásra. Ki voltunk közösítve. Gettó nélküli társadalmi gettóba szorultunk. Kibírhatatlan volt. Legálábbis azt hittük még akkor...

Egymás után jelennek meg a többi korlátozó rendelkezések is. Ugyanekkor már ilyen feliratokat látni:

„Sárga csillagos egyéneket nem szolgálunk ki.”

A budai Fő u. 37. szám alatti Szunyogh László-féle gyümölcs-kereskedés az első, aki ezt a szégyenfeliratot az ajtajára kiteszi.

kötetben is próbálta leleplezni visszaéléseit. Endre 1937-ben alapító tagja volt a Fajvédő Szocialista Pártnak, mely később beolvadt Szálasi nyilaspártjába. 1944 tavaszától a belügyminisztériumban mint közgazgatási államtitkár működött, felügyelte és szervezte a zsidók deportálását. A háború után kivégezték.

⁴⁰ Baky László (1898–1946), csendőr őrnagy, 1944 márciusától belügyminisztériumi államtitkár, a Nyilaskeresztes Párt tagja. Jelentős a szerepe a zsidók deportálásában, meggyilkolásában. A háború után kivégezték.

⁴¹ Kolosváry Borcsa Mihály (1896–1946) újságíró, politikus, a fajvédő lapok szerzője, az Imrédy-féle Magyar Élet Pártja országgyűlési képviselője. 1944-ben kizárólagos hatalmat kapott a sajtó felett, a sajtókamara vezetőjévé nevezték ki, ő zárta ki a zsidónak minősülő újságírókat a nyilvánosságból. 1944. június 16-án vezetésével történt meg a károsnak ítélt zsidó szerzők könyveinek megsemmisítése is. A Sztójay-, majd a Szálasi-kormány idején a sajtó korlátlan uraként regnált, a háború után kivégezték.

A vidéki zsidóság gettóba zárása és deportálása

Az angol rádió közben szórta üres fenyegetéseit, az angol-amerikai gépek pedig nem túl sok kárt okozó bombáikat. Naponta 2-3 légirojadó. Szeged, Ferihegy, Bánhida, Győr. Természetesen mindez nem zavarja a német Gestapo mellett kialakuló magyar Gestapót, amely ugyancsak üzembe lépett a Svábhegyen Hain Péter⁴² vezetésével. Ide futottak be Endre László utasításai is.

Endre László az „én felfedezésem”. Már a húszas években az *Est Lapok* hasábjain lepleztem le ezt az akkor még fiatal szababíró. Antiszemizmusa még az akkori időkben is szokatlan lépésekre ragadtatja. Évekig írtam róla leleplező cikkeket. Szózataim tömegétől visszhangzottak a parlament interpellációs napjai. Rassay, Fábián, Pakots kapták tőlem az interpellációs anyagokat⁴³. Majd két évig sajtóperek tömegében álltam szem-

⁴² Hain Péter (1895–1946) rendőrségi detektívfelügyelő, kormánytanácsos. A Tanácsköztársaság bukása után a kommunistákat üldöző csoport vezetője. 1923-tól irányította a kommunisták elleni nyomozásokat a Politikai Osztályon. 1938-tól Horthy és a fontosabb, Magyarországon tartózkodó külföldi politikusok védelmét szervezte. Az 1930-as évek végétől az SD egyik informátora volt. Hainnak igen jó német kapcsolatai voltak: a Gestapónál is. 1944. március 19-e után az általa átadott listák alapján hurcolta el az SD és a Gestapo a baloldali és antifasiszta közéleti embereket. Ő adott utasítást Ságvári Endre letartóztatására is. A nyilas hatalomátvétel után kormánytanácsos lett. December 12-től rendőrségi detektív-főfelügyelő s az Állambiztonsági Rendészet (a magyar Gestapo) vezetője. Ez az intézmény a magyar zsidók letartóztatásáról és megkínzásáról vált hírhedtté. 1946-ban háborús bűnösként kivégezték.

⁴³ Lévai Az *Est*-ben egy 13 részes sorozatban leplezte le a húszas években a már akkor is nyíltan antiszemita Endre üzelmeit, kivíva ezzel a szélsőjobb haragját. Endre egy két évig tartó pert is a nyakába akasztott – lásd erről részletesebben: Dési János: „Lévai Jenő, a vészkorszak krónikása”, in: Lévai: *A pesti gettó története*, Budapest, 2014, Főv. VII. ker. önkormányzata.

ben a „gödöllői kiskirály”, ahogy cikkeimben aposztrofáltam. Egy időre mérsékletre is kénytelen szorítani magát, de puccs-szerűen alispánná választják, s ettől a perctől fogva a nyilasok földalatti mozgalmának összes szála hozzá, a Vármegyház pincéjébe vezet. Itt gyűjti össze az üldözött Hungarista Párt embe-reit, itt gyűlnek egybe a gödöllői főszolgabírósról már oly hír-hedt nyilasok, Vannay László,⁴⁴ Gyulai Molnár Ferenc,⁴⁵ Ney Ká-roly⁴⁶ és társaik. Itt kap helyet és jut a vármegye pénzéből anyagi eszközökhöz Bosnyák Zoltán⁴⁷ és Farkas István⁴⁸, a Zsidókutató Intézet⁴⁹ és a *Harc* hírhedt vezetői. Az utolsó évtizedek minden

⁴⁴ Vannay László (1898–1945), Prónay Pál fehérterrorista tisztje, 1932-ben hathavi fogházat kapott szélsőjobboldali államellenes puccskísérlet miatt. Több szélsőjobboldali szervezet, így a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség tagja. Budapest ostromakor önálló zászlóalját szervezett, rohamosztagát tizenéves gyerekekkel töltötte fel, akiket gyávaság esetében helyben kivégezt. Az ostrom alatt halt meg.

⁴⁵ Gyulai Molnár Ferenc, az úgynevezett Rongyos Gárda katonája, mely első világháborús veteránokból állt, Vannay bajtársa.

⁴⁶ Pilisi Ney Károly (1906–1989) jogászként végzett, hadnagyként a világháborúban az orosz frontra került, majd az Imrédy Béla vezette Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség főtitkára, már ekkor kapcsolatban áll a nyilasokkal. 1944 nyarán belépett az SS-be, ahol obersturmbannführeri – alezredesi – rangot kapott. Szabadcsapatot szervezett, és a visszavonuló egységekkel Nyugatra ment. Amerikai fogságba került, előbb halálra, majd szabadságvesztésre ítélték, szabadulása után állítólag az amerikaiak ügynököknek szervezték be.

⁴⁷ Bosnyák Zoltán (1905–1952) tanár, a harmincas évektől több szélsőjobboldali, fajvédő, antiszemita lap író-szerkesztője, 1943-tól a Zsidókérdést Kutató Magyar Intézet elnöke, szélsőséges antiszemita. A háború után sokáig Romániában bujkált. Magyarországi kiadatása után szolgálatait felajánlotta az ÁVH-nak, de elítélték és kivégezték.

⁴⁸ Farkas István (1895–1976) író, újságíró. Több szélsőjobboldali mű szerzője. 1945 után könyvei egész sora szerepelt a betiltott művek listáján.

⁴⁹ Bosnyák Zoltán által létrehozott, szélsőségesen zsidóellenes intézmény, ennek lapja volt a *Harc*.

földalatti szélsőséges mozgalmának száalai előbb a gödöllői szolgabíróságra, majd pedig később a Pest megyei vármegyházára vezetnek.

(Aki többet akar tudni, részletesen meg akar ismerkedni Endre László egyéniségével és működésével, olvassa el Az Est, a Pesti Napló és a Magyarország hasábjain írott cikkeimet az 1923 és 1924-es évfolyamokban, avagy Éhség, panama, hinterland c. könyvem I. kötetét.)

Endre László április folyamán kezdi a személyes ellenfelei elleni bosszúhadjáratát. Rózsadombi lakásomon megjelentek Hain Péter detektívjei. Ők is elkéstek. Már nem találnak ott: feleségemmel Farkasrétre „télacholtunk”. A villában a francia követség tisztviselői foglalják el helyünket, akikkel semmire sem mennek. Én a farkasréti temetőben töltök be tiszteletbeli „sírásoi” pozíciót. S egy volt kedves, később tragikus sorsra jutott munkatársam bájos és önzetlen feleségénél leltünk kitérőt és nagyon biztos menedékhelyet.⁵⁰ A két gestapóst tehát ezzel sikerült kijátszanom.

Endre László nem ült tétlenül. Először a vidéki zsidókra vetette rá magát, s elrendelte a zárt gettóba való elhelyezésüket. Május végéig kellett ennek az akciónak befejeződnie. Utasításait a csendőrséggel foganatosította, a legszigorúbb bánásmódot követelve. A fővárosi zsidósággal kapcsolatban egyelőre azt jelentette ki, hogy „nem gondol gettóra”, mert nem bolond azt az

⁵⁰ Lévai a Farkasréti temetőben, egy kriptában bújt el, s néhány nap múlva a felesége is csatlakozott hozzá. Az ma már kideríthetetlen, hogy hirtelen ötlettől vezérelve rejtőzködtek el itt, vagy esetleg – látva a mind súlyosabb helyzetet – előre készültek az akcióra. A temető mellett lakott Lévai Jenőnek egy nem zsidó ismerőse, akihez éjjelente felmehtek mosdani és enni. A nő zsidó férje, Fodor Pál újságíró, Lévai Kis Újság-béli kollegája.

előnyt adni az angolszász pilótáknak, hogy a fővárost bombázhassák a zsidók veszélyeztetése nélkül. Sőt ellenkezőleg: elrendelte, hogy a Zsidó Tanács több ezer zsidót jelöljön ki, s szállíttassa át őket a legjobban veszélyeztetett ipartelepek, elsősorban a csepeli Weiss Manfréd gyár területére. Április végén a tanács sűrű tömegekben küldi ki kis gimnazista „futárjait”, s „behívja” a Röck Szilárd utcai szemináriumba való jelentkezésre a hittestvéreket. Wilhelm Károly és Kohn Zoltán⁵¹ az akció intézői. Csofálatos, hogy intelligens zsidók – tanár és rabbi – vállalkoztak erre a hóhérszerepre. Maga a tanács sem moshatja le magáról azt a szégyenletes tényt, hogy zsidók ezreit tette ily módon szerencsétlenné. A behívott, gyanútlan hittestvérek abban a naiv hitben engedelmeskedtek, hogy nem lehet az rossz, amit a tanács cselekszik. Amellett azzal hitegették őket, hogy „munkaszolgálatra” mennek, nem lesz semmi bajuk.

Egy rossz vicc

Lassan-lassan azonban kiszivárgott az egész ügy aljassága. Ebből az időből ered ez a keserves „vicc” is:

Csengetnek Grünéknél a Rumbach Sebestyén utcában. Az apa félve kukucskál ki, majd beengedi a német Gestapo embereit, és így üdvözlöi őket: „Hál’ istennek, hogy csak a Gestapo. Már attól félttem, hogy a pesti hitközség tanácsának küldönce csengett.”

Ez a vicc sokkal jellemzőbb, mint akár egy hosszú leírás. Ennek az „akciónak” a keretében vitték el azokat a szerencsétleneket, akiket az utcán fogtak el mindenfajta mondvacsinált ürüggyel: „eltakarta a csillagot”, „nem volt teljes szilárdsággal fel-

⁵¹ Kohn Zoltán dr. (1902–1944) rabbi – a zsidó hitközség tanfelügyelője, aki a Zsidó Tanács idején főtikári funkciókat is ellátott.

varrva a zsidójel” stb. stb. A cél mindenütt a kezükbe jutott zsidó kirablása volt, s utána – Csepel. Ide jutottak azok a szegény emberek is, akiket a 28-as villamosokról szedtek le a csendőrök, mert hozzátartozójuk temetésére mentek vagy sírját akarták meglátogatni. A rákoskeresztúri zsidó temető személyzetét: papját, hullamosait is ide hurcolták. Pokoli ötlettel az Endre László, Kolosváry Borcsa, Gáspár Jenő⁵² egymáshoz méltó triumvirátusa ide juttatta a magyar újságírás színe-javát is. Április 15-ével kizárták a Sajtó Kamarából az összes zsidó, illetőleg zsidó származású újságírót. Ők azok voltak, akiket a kamara megalakításánál „hazafias” és sajtóbeli érdemeik folytán felvettek⁵³. A magyar sajtónak kétségtelenül legérdemesebb tagjai, hiszen a kamarát feltöltötték úgynevezett „újságíró-gyakornokokkal”, hogy „keresztény sajtót teremtsenek”. A magyar sajtó keresztény tagjainak örök szégyene lesz, hogy szó nélkül túrték kollégáik kizárását, majd pedig a kitalált névsorának a Gestapóhoz való átküldését. Onnan a névsor a Zsidó Tanácshoz került, majd az „behívót” küldött az ismert recept szerint a szerkesztők és

⁵² Gáspár Jenő író, újságíró (1894–1964), 1939-ben a zsidók kiszorítását célul tűző sajtókamara főtikárává választották. 1945-ben tízévi fegyházra ítélte a népbíróság, mivel vádirata szerint 1944 áprilisában a politikai rendőrség számára kiadta ötvennégy zsidó újságíró névsorát, akik közül harmincötöt elhurcoltak.

⁵³ Lévai is ide tartozott. Első világháborús érdemei miatt egy darabig még kamarai tag maradhatott. A jogszabály szerint egy lap kiadója, szerkesztője, állandó munkaviszonyban álló munkatársa (aki a lap szellemi részének előállításával vállalkozás alapján díjazásért hivatásszerűen foglalkozott) csak a sajtókamara tagja lehetett. A második zsidótörvény ezt a rendelkezést egészítette ki azzal, hogy jogszabály alapján zsidónak tekintendő személy nem lehetett időszaki lap felelős szerkesztője és kiadója, és csak megállapított arányban lehetett a munkatársa is. (6070/1938. ME számú rendelet a sajtókamara felállításáról és a 6080/1938. ME számú rendelet a sajtókamara felállításával összefüggő átmeneti és végrehajtási rendelkezésekről.)

hírlapírók számára. Köztük szerepelt Márkus Miksa⁵⁴ udvari tanácsos, az Újságíró Egyesület volt, 75 éves elnöke is.

Ezt a „behívót” még átvettem a Rózsadombon, de annak már nem tettem eleget, bár a tanácsnál érdeklődésemre biztattak: „Csak nem bujdosni, az a legrosszabb. A legjobb nem ellenkezni, hiszen csak hazai munkaszolgálatról van szó.” Nekem beszélhetek: inkább télachra mentem. Akik rájuk hallgattak, keserves heteket szenvedtek át Csepelen, s végül 11 híján, akik véletlen folytán „büntetésből” Horthy-ligetre jutottak, valamennyiüket deportálták.

Ezalatt vidéken a félmillió magyar zsidóság tragédiája beteljesedett. Aki nem tartózkodott március 19-e előtt a fővárosban, vagy nem sikerült oda felszöknie, az kíméletlenül a vidéki városokban a téglagyárakba, cigánynegyedekbe s hasonló helyekre kijelölt gettóba került. A helyi vezetők rosszakarata tovább súlyosbította a gettóba helyezést. Itt nincs ideje és helye, hogy ennek a félmillió zsidónak szörnyűséges sorsáról teljes részletességgel beszámoljunk. Az emberek a falvakból a megyei székvárosokba kerültek városi hittestvéreik mellé. Hiába igyekeztek vezetőik valamit is elérni. Endre László keze mindenüvé ért. Hetekig utazta körbe az országot, hogy mindenütt „ellenőrizze intézkedéseinek végrehajtását”. Valójában sehol sem volt megelégedve, mindenütt súlyosbította a helyzetet. Ahol lakóházakban helyezték el a gettót, ott a zsidókat átköltöztette lakásra alkalmatlan telepekre, s elismerését csak ott nyilvánította ez a szadista, embernek nem nevezhető, idült alkoholizmusban szenvedő lueszes, tábeszes⁵⁵ individuum, ahol a csendőrség valóságos

⁵⁴ Márkus Miksa (1868–1944) újságíró, lapszerkesztő. A *Magyar Hírlap* munkatársa, majd főszerkesztője és tulajdonosa, 1908-ban publicisztikai tevékenységéért kapta meg az udvari tanácsosi címet, 1912-től a Magyar Újságírók Egyesületének elnöke, a francia becsületrend kitüntette.

⁵⁵ Gerincvelő-sorvadás mint a szifilisz végső stádiuma.

rémuralmat tartott fenn. Így rendkívül megnyerte tetszését a nagyváradi gettó⁵⁶, ahol a csendőr tanosztály emberei gyilkoltak és fosztogattak. Kassán az időközben „rehabilitált” újvidéki gyilkos Feketealmay-Czeidner Ferenc⁵⁷ helyezkedett el, s onnan irányította az erdélyi és felvidéki zsidóság százazreinek a Nyugat-Lengyelország világborzadályt keltett auschwitzi táborába való eljuttatását. (Fő szállítója hírhedt társa, Zöldi Márton csendőr százados⁵⁸ volt, aki Hatvan állomásán vezérkedett. Auschwitz „Gasvernichtungslager”⁵⁹-e ma már közismert az egész világon. Több mint félmillió magyar zsidó került ide. Soruk e sorok írásakor még teljességgel bizonytalan. Híradás tőlük még nem érkezett, róluk sajnos annál több. Jegyzőkönyvek az ottani borzalmakról a budapesti svéd követségen is elfeküsznek, s közkezen is forogtak. Ugyanígy a Lemberg melletti Janovszki tábor halálvölgyéről szóló jelentések. Nyugodtabb idők illetékes vizsgálatai kellenek ahhoz, hogy örök időkre megbélyegezzék Hitler Adolfot és cinkostársait Közép-Európa zsidóságának itt legyilkolt többmillió tömegéért.

⁵⁶ A nagyváradi volt a legnagyobb vidéki gettó, közel harmincezer embert deportáltak innen.

⁵⁷ Feketealmay-Czeidner Ferenc vezérezredes (1890–1946), katonatiszt, 1940–1941-ben a hadsereg vezérkari főnöke, de leváltották, az V. hadtest parancsnoka, az 1942-es újvidéki vérengzés értelmi szerzője, a felelősségre vonás elől Németországba szökött, ahol önkéntesként csatlakozott az SS-hez. A Szálasi-kormányban a honvédelmi miniszter helyettese. Részt vett Bajcsy-Zsilinszky és Kiss János elítélésében. A háború után Jugoszláviában végezték ki.

⁵⁸ Zöldi Márton (1912–1946) csendőr százados, az újvidéki vérengzés idején a városban lévő csendőralakulat parancsnoka. 1944-ben, miután elítélték, Németországba szökött, belépett az SS-be, a német megszállás után nagy szerepet játszott a zsidók deportálásában. 1944 decemberében a Hunyadi SS-hadosztály tábori csendőrségének parancsnokaként több halálos ítéletet hozott. A háború után Jugoszláviában végezték ki.

⁵⁹ Gáz-megsemmisítő tábor.

Az első budapesti „gettó” felállítása

A hadihelyzet közben a szövetségesek számára még inkább előnyössé vált. Május 11-én megindul a nagy olaszországi offenzíva, amelynek során június 4-én elfoglalják Rómát. Két nap múlva, június 6-án végre megindult a várva várt invázió is a francia partok ellen.⁶⁰ Június 10-re esik a finnek elleni orosz offenzíva indulása.

Ennyi „jó hír” hallatára a fővárosi zsidóság már-már újból reménykedik, amikor június 16-án „derült égből villámcsapás” gyanánt jelent meg a „lakásrendelet”, amely június 21-én 20 órára, majd rövidesen meghosszabbítva június 24-én 24 órára tűzi ki a fővárosi zsidóság összetömörítését a sárga csillaggal megjelölendő házakba.

Elképzelhető a riadalom. A főváros zsidóságának a vidékihez képest eddig igen előnyös helyzete megrendült. A tanács „Lakásbizottsága” teljes erővel lépett akcióba. Sajnos, mint mindig, ekkor is az egyéni érdekek a köz érdekei fölé helyeződtek. A városházi illetékes osztály több napi halasztást kért a zsidó házak összeállítására. A tanács erre felajánlotta „segítségét”, s vállalta 48 óra alatt a munkát – ki is jelöltek vagy 2000 házat. Elsőnek Stern Samu Eskü út⁶¹ 3. sz. házat. A házban alig volt más – elég jellemző –, mint keresztény lakó. Stern Samu, mint háziúr, erre mindig súlyt helyezett. Képzelhető ezek felháborodása. Ugyancsak széles körben keltett felzúdulást, hogy a Kossuth Lajos tér 18. sz. házat is zsidó háznak jelölték ki. Itt lakott Rajniss Ferenc⁶², aki tajtékozva követelt revíziót a házkijelölések terén, megírva

⁶⁰ Ez a híres D-day, a normandiai partraszállás napja.

⁶¹ Ma Szabadsajtó útja.

⁶² Rajniss Ferenc (1893–1946) szélsőjobboldali újságíró, politikus. Többek között az *Új Magyarország* és a *Magyar Futár* szélsőjobboldali lapok szerkesztője, szélsőjobboldali országgyűlési képviselő, a Szálasi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. Háborús bűnösnek kivégezték.

lapjába, az *Esti Újság*ban, hogy azonnal kiköltözött a Gellért Szállóba. Megírták azt is, hogy az Erzsébet körúti New York háztömb is a zsidó házak sorába került, de hangoztatták azt a tényt is, hogy a rózsadombi és pasaréti villák legtöbbje is majd csillagot fog hordani a jövőben.

Az eredmény: törölték a házak felét, kimondva, hogy villa, amelyben csak 1-2 lakás van, nem lehet zsidó ház. Ezzel szinte az összes villát törölték a listáról. A protekciózás és a mohóság újból nagy bajt okozott.

A pánik tetőfokára hágott. A fuvarosok az addigi 50-60 pengős kocsibéreket tízszeresére, az utolsó órákban még hússzorosára is felsrófolták. Különösen a budai, s még inkább a hegyvidéki fuvaroknál.

Kibúvó persze itt is akadt. Sokan cseréltek; keresztényeknek adták át a lakásukat, olyanoknak, akik kijelölt házakban laktak addig, s a helyükre költöztek. Mások kivárták a határidőt, váltalták az „internálás” veszélyét, és – jól jártak. A határidő lejártával még Endre László is kénytelen volt belátni (ekkor még!), hogy túl sok házat törölt a csillagos listáról, s engedélyezett néhány újabb házat.

Nagyjából azután rendben folyt le ez a Budapest életében legnagyobb szabású vándorlás, hiszen vagy 100 000 léleknek kellett 3 nap alatt költözködni.

Az elhelyezkedés meglehetősen viharosan történt. Az emberek azt hitték – hivatalosan ezt az álláspontot képviselték –, hogy a Zsidó Lakáshivatal beutalása nélkül sehová sem lehet beköltözni. Képzelhető az a tülekedés, amit ez a rövidre szabott terminus eredményezett. Valójában azonban mindenki abba az előjáróságok által sárga csillaggal megjelölt házba költözhetett, ahová akart.

Általában egy szoba jutott egy család részére, ha azonban négy tagnál többen voltak, szó lehetett 2-3 szobáról is. Ügyvéd, orvos irodája, illetőleg rendelője részére még egy szobát igényelhetett. Zsidó orvos rendelője és várószobája megmaradt akkor még a ki nem jelölt házakban is, csak sárga csillaggal kellett dekorálni a kapu alatti táblát.

Beköltözködés közben indult meg, június 22-én, a szovjet offenzíva. Ez azzal a reménnyel kecsegtetett, hogy gettóbeli életünk nem fog oly soká tartani, amelyet elviselhetetlennek hittünk akkor még. Nem is volt hosszúra tervezve annak tartama. Ugyanis Endre Lászlóék rövid úton akartak a pesti zsidósággal végezni. A vidéki zsidósághoz hasonlóan a fővárosi zsidók deportálását is előkészítették.

Július 7-én már kiadták a rendelkezést.⁶³ A pesti zsidóság ez időben negyedmillió főt számlált. Híre terjedt hamarosan, hogy a katolikus klérus, főképpen Serédi Jusztnián⁶⁴ hercegprímás közbenjár az áttért zsidók érdekében. A hírnek volt alapja. Értetű tehát, hogy az életéért remegő s minden szalmaszála kapaszkodó pesti zsidóság egész nagy hányadán valósággal „kitérés-i láz” vett erőt. Különösen az áttérni szándékozók a terézvárosi plébános hivatalát ostromolták meg június végén, július elején. Tumultuózus jelenetek zajlottak le a Nagymező utca és a Próféta utca⁶⁵ között felsorakozó sárga csillagos tömegben. Lökődtek, ütötték, verték egymást a zsidók: ki juthasson előbb ke-

⁶³ Farkas Ákos polgármester 147.501–514/1944–IX számú rendeletében jelölte ki a zsidók lakhelyét, a csillagos házakat. A rendelet megalkotásához az 1610/1944. ME számú, „a zsidók lakásával és lakóhelyének kijelölésével kapcsolatos egyes kérdések szabályozásáról” szóló kormányrendelet adott felhatalmazást.

⁶⁴ Serédi Jusztnián bíboros, hercegprímás június 29-ére (amikor már a vidéki zsidóság nagy részét meggyilkolták) datálta a katolikus templomokban felolvasandó pásztorlevelét, amelyben felszólalt volna a zsidóüldözés, a tömeges deportálások ellen. A bíborost több püspöktársa és a vatikáni nuncius is már május óta kérte egy határozott álláspont kifejtésére a kormány zsidóságot likvidáló politikájával szemben. A pásztorlevelét – amely azért foglalkozott a zsidók kollektív bűnösségével is – felolvasását végül Serédi letiltatta, bízva a Sztójay-kormány ígéretében, hogy a keresztény vallású zsidókat mégsem deportálják.

⁶⁵ Ma Hegedű utca.

resztvíz alá. A tömeggel szemben a plébános és káplánjai tehetetlennek bizonyultak, de feltűnt az a „hitbuzgóság” a nyilasoknak is, akik élesen támadták a zsidókon túl a katolikus papságot, sőt a katolikus egyházat is. Ám ezzel sem elégedtek meg, hanem belekötöttek a templom előtt tömörült zsidókba is. A megbotránkoztató utcai jelenetek úgy elszaporodtak, hogy az érseki helynök kénytelen volt beavatkozni. A plébániák ajtaját bezárták, s táblákon közölték: az áttérések szünetelnek.

Ezentúl az egyes zsidó házakban megbízottak írták össze az áttérni szándékozók, csoportokba gyűjtötték őket, s egy-egy vallásnár vezetésével többnyire az óvóhelyen 3 hónapos tanfolyamokat indítottak. Természetesen e téren is akadt sok visszaélés. Pénzért azonnal is kiállítottak keresztleveleket, s hamis vallásnarak is tartottak térítő tanfolyamokat, állítottak ki katekumen⁶⁶-i bizonyítványokat. Ténylegesen is igen sokan hagyták el vallásukat, bár a jelentkezőknek igen nagy százaléka később megbánta tettét és visszalépett. Érdekes számadat: a VIII., Népszínház u. 31. alatti hatalmas csillagos házból 240-en jelentkeztek a tanfolyamra, s végül mindössze 14-en tértek át. A július-augusztusi sűrű légitámadások alatt aztán az óvóhelyeken érdekes és jellemző jelenetek zajlottak le. Az áttérőjelöltek katekizmusokból tanultak, és egymást kérdeztették, s ugyanakkor ijedtükben és félelmükben héber imákat mormoltak. A „Szá Jiszráel”-t a szeplőtelen fogantatás és a szentségek mibenlétéről folyó értekezés váltotta fel. Ilyen óvóhelyi diskurzusok során hangzott el ez a jellemző mondat:

– Minden jó lenne a katolikus vallásban, csak térdelés után nem tudok felkelni.

Hatalmas molett hölgy panaszkolta így el keserveit barátnőjének az elemi iskolás katekizmus lapjait gyűrögetve.

A három hónapi tanulási idő – véletlen végzettségűséggel – éppen a zsidó ünnepekre esett. Az újév és a hosszúnapi templomba járói között is tömegével voltak a kitérésre jelentkezők.

⁶⁶ A keresztény beavatás szentségeire készülő felnőtt.

A templomi prédikációk közül különösen Hevesi Ferenc dr.⁶⁷ ostorozta a szószékről élesen a hitehagyottakat. A prédikáció hatása nagy volt, s a templom elhagyása után Wosner templomgondnok a padokban néhány katekizmust talált. Tulajdonosai talán letettek áttérési szándékukról. Ugyanakkor a hithű zsidóság körében valósággal „vallási téboly” tört ki. Különösen sűrűn és napjában többször mondták el azt a könyörgő imát, *Sma Jisrael-t*, amelynek első bekezdéséből vettük a könyv főcímét. Az ima dr. Kiss Arnold⁶⁸ egykori budai főrabbi fordításában így szól:

„...inkább essünk az Isten kezébe, mert az ő irgalma fölötté nagy, csak ember kezébe ne essem én...”

De ott olvasható ez is:

„Tekints alá a mennyekből és lássad meg, hogy gúnná és csúfolódássá lettünk a népek között. Olybá néznek bennünket, mint vágóhídra szánt juhnyáját, gyilokra, pusztításra, ütésre és gyalázkodásra megjelöltet.”

„Örökkévaló, Izrael Istene szüntessed meg a Te föllobbant haragodat, és hárítsd el a balsorsot, amely népeden lebeg. Azt hajtogatják idegenek, hogy nincsen más várandóságuk, nincsen más reménységük. (...) Te pedig fődözzed kegyelmeddel a népet, amely a Te nevedben bizakodik. Oh, Te salaktalan, segíts meg nagy hamar bennünket, oh, mert mi már elfáradtunk, de nyugton mégsem hagynak bennünket. Oh, hogy a Te irgalmad féket vetne a Te rajtunk való haragvásodnak. (...)

⁶⁷ Hevesi Ferenc (1898–1952) székesfehérvári, majd budapesti rabbi, az Országos Rabbiképző tanára, 1946-ban az USA-ba távozott.

⁶⁸ Kiss Arnold (1869–1942) rabbi, költő. Több imakönyv összeállítója és fordítója – a legnépszerűbb ezek között a nőknek készült, számtalan kiadás megélt *Mirjam*.

...szánakozz mi rajtunk Uristenünk, oh, ne adj bennünket kegyetlen végre...

...a mi szavunkat hallgassad meg és légy kegyelmes és ne engedj át bennünket ellenségeink kezébe, hogy kiolthassák a mi hevünket... Oh, Te Izraelnek őre, őrizzed meg Izraelnek maradvékát, hogy el ne pusztuljon Izrael, amely azt vallja: Halljad Izrael!”

Ez az ima, amely mint látszik, telve van a mai időkre magyarázható aktualitásokkal, valósággal fanatizálta a hívőket. Egyik hívta fel rá a másik figyelmét, s szinte láncszerűen terjedt el a hit: naponta többször elimádkozva megvéd attól, hogy „ember kezébe essem én”.

*

Július 7-én Endre Lászlóék puccsra készültek.⁶⁹ Bakó László és a nyilasok segítségével akarták a hatalmat magukhoz ragadni, és az első tervezett intézkedés: a pesti zsidóság deportálása lett volna. Serédi vezetésével a papság, a pápai nuncius, Gusztáv svéd király, a svájci, svéd és portugál követség részéről is történt intervenció⁷⁰ nem tudta volna már ekkor sem elhárítani ezt a később bekövetkezett rettenetes sorsot, ha a külpolitikai helyzet

⁶⁹ Horthy Miklós alaptalan pletykáknak felülve elhitte, hogy Bakó László belügyi államtitkár nem a zsidók deportálása miatt vont össze több ezer csendőrt a főváros környékén, hanem őt akarja hatalmától megfosztani. Ezért Horthy, hatalma védelmében, megparancsolta a csendőröknek, hogy hagyják el a fővárost. Horthy parancsát pedig a hozzá hűséges csendőrök végre is hajtották, elvonultak Budapestről. Ugyanakkor – ma már tudjuk, hibásan – sokan úgy gondolták, Horthy a budapesti zsidókat akarta volna megmenteni, amikor fellépett a csendőrökkel szemben. Ekkorra a vidéki zsidóságot már deportálták.

⁷⁰ Lévai külön könyvben foglalkozott az egyházi és a semleges hatalmak mentő tevékenységével, valamint Wallenberg svéd követségi titkárral.

éppen ebben az időben lehetővé nem tette volna a Horthy-csoport ellenállását a szélsőjobb puccskísérletével szemben, amelyre 4000 csendőrt összpontosítottak Budapesten. Endre és Baky megbuktak Jaross Andor gazdájukkal egyetemben.⁷¹ A katolikus papság kieroszakolta a deportáció felfüggesztését azzal a fenyegetéssel, hogy szószékről olvastatta fel Serédi Jusztinián tiltakozó pásztorlevelét. S ha ennek sem lenne fogamatja, úgy bezáratja a templomokat, és beszünteti a szentségek kiszolgáltatását. Akkor még volt hatása ennek az egyházi fellépésnek. A deportáció elmaradt, s megegyezés jött létre, amely szerint plakátok hívták fel az áttérteket jelentkezésre. S külön jegyzékbe vették a plébániák, illetőleg a lelkészi hivatalok az 1939. augusztus 1. előtt áttérteket, s e jegyzékeket a Városháza IV. ügyosztálya összegezte, listába foglalva az „idejében áttérteket”. Azonkívül megalakították a „Keresztény Zsidók Szövetségét”, ezt az operettalakulatot, amely igazi jelentőségre nem tudott szert tenni.

Ezalatt a Síp u. 12. teljes üzemben „dolgozott”. Egy élc így jellemzi az ottani helyzetet: a földszintet ostromolják a kitérni szándékozók ezrei, a rabbinátust az I. emeleten ugyanezek, mint Palesztinába vándorolni kívánók jelentkeznek. „A lelkes cionisták” a II. emeleten mindenesetre romeltakarítási munkára so-roztatják be magukat. A III. emeleten az elnökséget, a tanácsot és az intézőbizottság tagjait ostromolják igazolványokért, hogy egyiket se kelljen megtenni az „életmentő” akciók közül, s végül, aki mind e tortúrán átment, megteszi a legokosabb és legfontosabb lépést, rohan az V. emeletre, s – leugrik onnan.

⁷¹ Lévai téved. Jaross augusztus 7-ig hivatalában maradt. Csak a Sztójay-kormány bukásával távozott, államtitkárai szeptember elejéig hivatalukban maradtak.

A Legfelsőbb Honvéd Törvényszék előtt

Kimenekültem tehát harmadszor is a nácik körmei közül, de már fenyegetett egy újabb, a negyedik vész: május 10-én 9 órára a Legfelsőbb Honvédtörvényszék elé idéztek. Hűtlenség büntetért. Már több mint egy éve állottam vád alatt a zsidó munkaszolgálatosok érdekében 1942–1943. években kifejtett akcióimért. Részen az 1943 márciusában éppen emiatt betiltott *Képes Családi Lapok* hasábjain,⁷² részen pedig Nagybacsoni Nagy Vilmos vezérezredes,⁷³ akkori honvédelmi miniszterhez Fodor Pál⁷⁴ útján eljuttatott gyakori panaszaim és feljelentéseim miatt. Megjártam a Hadik laktanya kémelhárító osztagainak pincéit és a Margit körúti Honvédtörvényszék fogházának celláit. Halálbüntetést indítványozott a vezérkar ügyésze. Hogyan kerültem ebbe az ügybe, miképpen szabadultam ki, azt sajtó alatt lévő

⁷² Lévai lapjában, a *Képes Családi Lapok*ban nemcsak gyűjtést szervezett a munkaszolgálatosok számára, hanem több listát is közzétett arról, hogy kit hova hívtak be, erre hivatkozva tiltották végül be a lapját.

⁷³ Nagybacsoni Nagy Vilmos (1884–1976) vezérezredes, honvédelmi miniszter. Harcolt az I. világháborúban, majd a Tanácsköztársaság hadseregében. A bécsi döntések nyomán visszakapott területekre bevonuló csapatok parancsnoka volt. 1942 szeptemberétől 1943 júniusáig honvédelmi miniszterként szolgált, akinek a hungaristák nyomására kellett lemondania. Több intézkedést hozott a munkaszolgálatos zsidók helyzetének javítására. A Szálasi-kormány idején letartóztatták. 1965-ben a magyarok közül elsőként kapta meg a Jad Vasem „Világ igaza” kitüntetését.

⁷⁴ Fodor Pál (1910–1944) újságíró. Lévai Jenő lapjának, a *Kis Újságnak* belpolitikai rovatvezetője. Az egyik legjobban informált, németellenes újságírónak tartották, mert Kánya Kálmán külügyminiszter bizalmasaként sok információhoz jutott. Szoros kapcsolatban állt az Államvédelmi Központot vezető Újszász Lászlóval is. A németek a megszállás után letartóztatták, valószínűleg a Zsidó Tanács listája alapján, és halálát közben a fogház emeletéről ledobva gyilkolták meg. Más források szerint attól tartott, hogy Auschwitzba viszik, és öngyilkos lett. Lévainak Fodor keresztény felesége nyújtott menedéket bujkálása idején.

könyvem mondja el részletesen.⁷⁵ Az ítélet jogerőre emelkedvén, immár negyedik hatóság, ezúttal a Katonai Fogház Kulcsár-őr-járata jelent meg a Rózsadombon, hogy: „jelenjek meg büntetésem kitöltésének megkezdésére.”

Immár tehát negyedik oldalról üthették bottal nyomomat.

A deportációs izgalmak közepette július 20-án bombaként robban a Hitler elleni merénylet híre. Napokig reménykedik mindenki, hogy a „merénylet” sikerült, Hitler nevében intézkednek még, de a Führer már nem él. Azután jön a reakció: éles támadás a zsidóság ellen. Szigorítások híre, újabb német követelés a budapesti zsidóság végleges likvidálására. Augusztus 3-án becsomagolva várja Budapest zsidósága a parancsot. Kapuőrsegek állnak az éj sötétjében, hogy a jelentkező csendőrök ne találják készületlenül a házak lakóit. A menekülés, a télach fokozódik. Sok száz zsidó keresztény házakban tölti keserves éjszakáit. Szerencsére a német birodalom hadihelyzete állandóan rosszabbodik. A szövetségesek augusztus közepén Dél-Franciaországban szállnak partra (VIII. 15.⁷⁶). Ezzel párhuzamosan erősödik Németország „szövetségeseinél” is az ellenállási hajlam.

Magyarországon is „rezsimváltozás” áll be. Imrédynek menni kell. Horthy évekkel azelőtt már hallani sem akart Imrédyről, s mégis kénytelen volt kinevezni tárca nélküli miniszterként a Sztójay-kabinet tagjává. Az ő bukásával indult a nagy átalakulás (VIII. 8.). Vele egyidejűleg jön Bonczos Miklós⁷⁷ belügyminiszter. Rajniss még utoljára az *Esti Újság*ban beárulja a zsidókat, hogy keresztényekhez „telefonálnak”. Eléri a telefontilalmat a zsidók számára, de ez egyben hatyúdala is. „Búcsúja és számadása”

⁷⁵ Erről a könyvről nincs információnk.

⁷⁶ Dragoon hadművelet

⁷⁷ Bonczos Miklós (1897–1971) katonatiszt, ügyvéd, főispán, 1938–1942 között belügyi államtitkár, 1942. április–1944. augusztus, igazságügyi államtitkár, 1944. augusztus–október, belügyminiszter.

egy sületlen vezércikkben – a vég bejelentése. Hogy hittük mi ezt akkor. Neve lekerül a lapjáról, egyetlen búcsúztató vagy bejelentő sor nélkül. A budapesti zsidók örömujjongása megint háttartalan, különösen, amikor Sztójay Döme „betegségeiről” jelennek meg közlemények.

Augusztus 20-án elmarad ugyan a gellérthegyi tűzijáték. Talán „pótlására” jelenik meg a rendelet: zsidók mentesítést kaphatnak a csillagviselés és annak következményei alól. Ez a tűzijáték, ez a blöff, a „Horthy-mentesítés” volt a nyitány a magyar zsidóság számára egy újabb naiv fellelegzés, egy újabb – tudja isten, hányadik, de a – legvégzetesebb csalódás számára. Ma már megállapíthatjuk: a legokosabbak azok a magyar zsidók voltak, akik a Hitler-háború kezdetekor elhagyták az országot. De még azok sem késtek, akik a cionisták által szervezett „aliják” során elindultak. Igaz, hogy ehhez már nem volt elégséges, hogy valaki elvhu cionista vagy hithú zsidó legyen. A protekció egészen furcsa eredményeket szült. A cionizmus rideg ellenségei, régen kitért zsidók tülekedték be magukat az első transzportba, amelynek egy része igen szerencsésen eljutott Svájcba, másik része azonban sokáig fát vágott Hannoverben. Innen írta például kétségbeesett segélykérő leveleit dr. Kalocsai, az ismert főorvos gégeorvos. Stern Samu leánya, veje és unokája viszont simán eljutott Svájcba.

Ez az akció Svájc védnöksége alatt indult. A Dohány utcai templom úgynevezett ara-szobájában ülésezett permanensen egy háromtagú bizottság. Ez elé kerültek a delikvenssek, s aki itt „megfelelt”, azt felvették a következő csoportokba. A „megfelelés” ára különböző volt: 20 000–100 000 pengő között ingadozott. Készpénz helyett aranyat, ékszert is szívesen láttak. Akivel itt nem sikerült megalkudni, avagy nem is volt pénze, azt a Vadász utcába utasították, a Weiss-féle üvegházba.⁷⁸ A svájci követség

⁷⁸ Carl Lutz svájci konzul az ún. csoportos útlevelek kiállítására alakította ki a Weiss család üveg-nagykereskedésének épületében irodáját. A tulajdonos Weiss Artúrt a nyilasok elhurcolták és meggyilkolták.

égisze alatt itt nyílt meg egy „kivándoroltatási” akció. Előbb a Síp utcában osztogattak kérdőíveket, „németországi munkaalkalom” címén gyűjtötték a jelentkezőket. Illetőleg bolondították azokat, akik az első – teljes titokban készülődött és útnak indított – alija hírére felháborodással rohanták meg a tanácsot. Regisztráltak is vagy 20-30 000 jelentkezőt, azután félredobták az egészet, és átutasították őket a Vadász utcába. Hetekig gyalogos és lovas rendőrök kivezenylése vált szükségessé, hogy az életükért joggal remegő embereket, szegény zsidókat valahogy megakadályozzák az épület megostromlásában. Három akció folyt ekkor már megint. A kikeresztelkedés mint életmentés már kevés realitással bírt. A legtöbb ember itt is jelentkezett, azután nem törődött vele. Ha jobb módú volt, egyszerűen vett egy keresztlevelet, s ezzel napirendre tért a kérdés felett. Ha túl óvatos volt, befizetett 15 pengős „tagsági díjat” is, és jelentkezett – vagy 60 000-en – a Magyarországi Keresztény Zsidók Szövetségénél is a Vörösmarty utcai skót iskola épületében. (Itt egy zsidó munkásszárad is el volt helyezve. Vasárnaponként megjelent a száznál egy fiatal pap és egyetemlegesen oktatásban részesítette a „musz”-osokat.)

A Palesztinába való kivándorlási lehetőség – az első aliják elindulása folytán – reális reménységként tűnt fel az idegileg már tökéletesen agyongyötört zsidóság előtt.

Megindult a Horthy-akció is: felcsillant a remény, nem is kell kivándorolni, lehet csillag nélkül is élni, megjelölés nélküli háiban lakni, sőt vagyonelkobzás alóli mentesítést is el lehet nyerni.

Nosza, rajta: rohanás a Kabinetirodába. A kijárók újabb tömege, keresztény-zsidó ügyvédek, lakájok, altisztek, de törzstisztek, sőt tábornokok számára is, akik rávetették magukat erre a „munkára”. Mire augusztus 30-án megjelenik a Lakatos-kormány kinevezése, és szeptember 1-i rádióbeszédében a zsidókérdés rendezéséről beszél az új miniszterelnök, már tízezrekre rúg a mentesítést kérő zsidók száma. Boldog-boldogtalan benyújtja kérvényét személyesen vagy megbízottja útján a legkülönbözőbb helyeken: a Kormányzóságon, a minisztériumoknál,

a Tárnok u. 5. sz. alatti palotában⁷⁹. A hivatalos lap és a napilapok soha nem közölték a mentesítés elnyeréséhez szükséges feltételeket, de szájról szájra járt a hír, s a naiv tízezrek ebbe a szalmaszálba is belekapaszkodtak.

A Tárnok utcában már a kora hajnali órákban nagy tömegek álltak. Csodák csodájára csupa csillag nélküli ember. Sok zsidó, de még több keresztény „zsidóbérenc”. Sok tábornok és törzstiszt élvezte ilyenkor az uniformisnak kijáró előnyt, a soronkívüliséget. Alacsonyabb rangú tiszt nem mutatkozott: zsidók érdekében eljárni „defetizmus”-nak számított. Ez csak pléhgallér⁸⁰ volt *comme il faut*. Egy fiatal kisasszony előtt kellett órákig várakozni annak, akinek kellő protektora, avagy megfelelő kijárója nem akadt, s azután megtudhatta, hogy kérvénye még az iktatásig sem jutott el. Tény: személyesen győződtem meg róla, hogy október 14-ig, tehát a Horthy-mentesítési akció végnapjáig csak azok a kérvények kerültek elbírálásra a Minisztertanács elé, amelyeket a bennfentesek még a hivatalos publikálás előtt, tehát augusztus 20-a előtt adtak be. Mert tudnivaló, hogy április 10. óta érkeztek már a kormányhoz és a kormányzóhoz „kegyelmi” kérvények ilyen mentesítési ügyekben. Igaz, ügyes kezek belecsúsztattak százával „három nap alatt elintézésre” kérelmeket jó pénzért. Egy fiatal ügyvéd, volt újságíró negyedmillió pengőt keresett a Horthy-akción. (A Horthy-mentesítések további sorsa már ismert: a nyilasok felülvizsgáltatták és érvénytelenítették 180 híján valamennyit.)

A harmadik közös „életmentő” akció: a romeltakarítás volt. Már a németek bevonulása óta igen sokan önként jelentkeztek a Gestapónál munkára. Igen jó soruk volt. Lassanként összeba-

⁷⁹ Itt működött az úgynevezett Kormányzói Védleveleket Kiadó Hivatal, Mester Miklós államtitkár vezetésével. A hivatal sok ezer menlevelet állított ki, amelyeket egy ideig a hatóságok akceptáltak.

⁸⁰ A törzstisztek arany- vagy ezüstpaszomántból való gallérját nevezték így.

rátkoztak a németekkel. Jó igazolványokat kaptak, s mindvégig teljes védelmet élveztek a deportálás ellen. Ugyanezt célozta az az akció, amely „romeltakarításra” vitte az önként jelentkezőket. Általában egyéni akciók útján toborozták addig a bombakárok okozta útakadályok vagy házomlások eltakarításához szükséges munkáscsoportokat. Házak csillagos lakóit lerendelték egy-egy hajnalon az udvarra a németek, a nyilasok, s egyszerűen elvitték őket dolgozni. Átadták őket építőmestereknek, akik busás haszonért vállalták a romeltakarítás munkáját – olcsó bérért szerezve így a munkásokat. Volt olyan építőmester, aki pénzért hajlandó volt munkásigazolást kiadni, s volt olyan, aki 4-5 pengőért, de akadt rendes vállalkozó, aki 10-15 pengős napidíj ellenében foglalkoztatta a jelentkező csillagos zsidókat.

Amikor a deportálás fenyegetése kezdett komollyá válni, a Tanács felajánlotta a pesti zsidók munkáját intézményesen romeltakarításra. „Romos” osztályt szerveztek. A protekciósok beültek a hivatalokba, legrosszabb esetben felügyelőnek jelentkeztek, a tömeg pedig kikerült a munkára. Minden rendben levőnek látszott, s Ferenczy csendőr ezredes (VIII. 26.) zsidóellenes kísérletei már csírájában megghiúsultak. A Lakatos-kormány helyzetét a háborús helyzet rendkívül megerősítette. Párizs augusztus 23-án elesett, ezt követte másnap a román fegyverletétel, jött a bolgár összeomlás, a finn fegyverszünet stb., mind a németek gyengeségét mutatta.

Ilyen körülmények között tartja Lakatos rádióbeszédét⁸¹, s kifejti, hogy a munkaképes zsidókat beállítja a termelésbe, az öregek és betegek táborokba kerülnek a Vöröskereszt védelme alatt.

⁸¹ Lakatos Géza 1944. augusztus 29-től lett miniszterelnök. Első rádióbeszédében, szeptember 1-jén, a zsidókérdésről így fogalmazott: „A lovagias magyar gondolkodásnak megfelelően humánus módon járunk el.” 1944. szeptember 21-i, parlamenti bemutatkozó beszédében öt sor szól a zsidókérdésről, s olyan eljárást ígér, amely a törvényes lehetőségeket szigorúan alkalmazza, s mindössze munkára fogást hoz szóba a zsidó munkanélküliek esetében.

A zsidók – szokott optimizmusukkal – csak nevettek: soha sem kerül erre sor.

12–17 óra között engedélyezték a kijárást a csillagos nép számára, de mind többen kezdték levetni ezt a díszes jelvényt. Lassanként már 20 pengő volt a maximális bírság egy-egy „csillag-talan” igazoltatása után.

Szeptember elején már egész katonai alapra helyezték a romosokat. Addig Heinrich alezredes volt a katonai összekötő, azután Gobbi Ede százados⁸² vette át a vezetést az I. Hadtest megbízásából.

Sorozást tartottak szeptember 7-től kezdődően, amelyen minden férfi tartozott 14–70 év között megjelenni. Kerületenként folyt ez a sorozás, amelyen katonáorvosok vizsgálták felül a zsidókat. Alkalmas nemigen akadt, hiszen a 18–48 év közöttieket már elvonták munkaszolgálatra.

E sorozás alkalmával szerepelt először a külföldi állampolgárság, mint a mentesítés indoka. Menleveleket nem fogadtak el, csak az mentesült, akinek „Schutzpass”-a volt.

Addig a közösség alig értesült arról, hogy egyes külföldi követségek állítanak ki menleveleket és útleveleket. Egyedül, amikor a rendőrség letartóztatta Rapoch Jenőt, a Hazai Takaréktörvénykezési Bizottság vezetőjét és segítőitársait svéd útlevél „becsempészése” miatt – figyeltek fel az emberek.

S megindult a nagy áradat a külföldi követségek felé. Előbb a svájci követség adott ki igazolványokat a Palesztinába igyekvő ezreknek, akik joggal ebben látták ez idő szerint egyetlen mentességüket.

⁸² Gobbi Ede (1887–?) százados, 1944 áprilisában tartalékos állományban, egyik feladata a zsidó katonai munkaszolgálatos századok szervezése és irányítása. Igyekezett jobb helyzetet teremteni a munkaszolgálatosoknak, a várható deportálásokról informálta a semleges államok követségeit. 1944. október 15-e után a munkaszolgálatos ügyek intézését a csendőrségnek volt kénytelen átadni.

Előbb az internálótáborok lakói számára állították ki ezeket az igazolványokat, amelyek segítségével igen sok vidéki – kolozsvári és szabadkai – zsidó menekült meg a deportálás alól. Később azután ezek és ezek jutottak a svájciak révén menlevélhez, amelynek szövege megfelelt a svéd s később a portugál, majd a spanyol és végül a vatikáni nunciatúra által kiadott „Schutzpass”-ok szövegének. A Lakatos-kormány hivatalba lépése után szabadon bocsáttatja a Röck Szilárd utcai, a csepeli és a kistarcsai internálótáborokból mindazokat, akik jogerős bírói vagy rendőrbírói ítéletek nélkül kerültek oda. Egyszóval az utcán összefogdosottakat, a hitközség által „odainvitáltakat” és hasonló úton hónapokig fogva tartottakat.

Egyedül a pestvidéki fogházban és Kistarcsán a németek által fogva tartottakat és túszókat nem tudta a kormány kiszabadítani. Az angol–amerikai bombázások súlyos zsidó áldozatokat okoztak a Király és a Damjanich utcában. Szomorú hangulatban köszöntöttek be a zsidó ünnepek. A gettó közepén levő őrszoba ez alkalomból a Nyár utcában így tette közzé rendőri kézírású plakátján a kijárási engedélyt:

„Zsidók! Figyelem! Kimehetnek!”

Az ünnepek alatt indul meg az orosz–román offenzíva Magyarország ellen. Arad, Makó, Gyula, Marosvásárhely esik el. Szorul a hurok, s október elején már Szolnokra kerül a sor, s vele egy időben Kolozsvárra is bevonulnak az oroszok.

A front helyzete rövid napok alatti likvidációra mutat. A zsidók már újból teljes reménységgel néznek a jövőbe. Még az sem zavarja őket, hogy Eichmann Gestapo-alezredes megérkezik Pozsonyból, ahol addig a szlovákiai kitért zsidók teljes deportációján buzgólkodott.

Október 13-án a Várban jártam. A Miniszterelnökség sajtóosztályán beszélgettünk. Hlatky Endre⁸³, a sajtó és rádió legjobb

⁸³ Hlatky Endre (1895–1957) 1928–1931 között Bethlen István miniszterelnök személyi titkára. Károlyi Gyula kormánya idején (1931–1932-

irányítója Nagyvárad, Kolozsvár sorsát siratta. Dulin Elek⁸⁴, aki nek keserves szemrehányásokat tettem a sajtó embereinek üldöztetése miatt, sietett mentegetőzni, mondván, hogy ő csak parancsot teljesít. A sajtófőnök Haefler István⁸⁵ erősen rezignált. Felhívom figyelmét nyomtatékosan Fodor Pálra, akinek kiszabadítása a 7 havi fogság után a kormánynak igazán kötelessége lenne. Haefler sajnálattal mentegetőzik: nem tehet semmit. Már szóba került minisztertanácson is, de nincs hatalmuk⁸⁶. A németek csak abba egyeztek bele, hogy Baranyai Lipót, Bajcsy-Zsilinszky Endre és még 2–3 politikus átkerülhettek a Gyűjtőfogházba a pestvidékiéből azzal a formulával, hogy „önként kérik védőőrizetbe való vételüket a magyar kormánytól”. Remény van arra, hogy a Németországba elvitt politikusokat visszahozzák. Apponyi György gróf⁸⁷ Bécsben van hercegi rokonainál

ben) vezette a sajtóosztályt, 1933-tól 1940-ig műsorigazgató volt a Magyar Rádiónál. 1940 ősze és 1944 tavasza között Nagyvárad főispánja volt. Magyarország német megszállása után lemondott főispáni tisztségéről, mivel nézeteit nem tudta összeegyeztetni a németek politikájával. 1944. szeptember 9-én a miniszterelnökség sajtóállamtitkára lett. A Lakatos Géza vezette kormány az MTI és a Rádió kormánybiztosává nevezte ki. 1944. október 15-én ő volt az, aki a Horthy-proklamáció beolvasását a rádióban bejelentette. 1944 végén Nyugatra emigrált, majd Olaszországba költözött.

⁸⁴ Dulin Elek (1897–1970) hivatalnok, a miniszterelnökség sajtóügyekkel foglalkozó tanácsosa, aki maga is részt vett a zsidónak minősített szerzők könyveinek bezúzásában.

⁸⁵ Haefler István – a Miniszterelnökség Sajtópolitikai Főosztályának vezetője, a megszállás után az MTI politikai szerkesztője, aki 1944. március 22-én arra utasította a megmaradt lapokat, hogy meleg hangon köszöntsék a bevonuló német csapatokat.

⁸⁶ A hivatalos jegyzőkönyvekben ennek nincs nyoma.

⁸⁷ Apponyi György (1898–1970) politikus, képviselő, újságíró, Gömbös Gyula legitimista ellenzékének képviselője, a németbarát politika ellenzője, a polgári jogegyenlőség híve. A németek Mauthausenbe hurcolták.

„védőőrizetben”, Gratz Gusztáv⁸⁸ ugyanígy lányánál Ausztriában.

Sajnos – fejezte be információját Haefler – a Lakatos-kormány nem ura a helyzetnek. El van vágva csapataitól, mert a fronton lévő magyar hadsereg és Budapest közé erős német páncélos hadseregek helyezkedtek el, s a fővárosban is igen nagy a német nyomás.

Igen depresszív hangulatban jöttem le a Várból. Aggályomról beszámoltam a Zsidó Tanács néhány vezetőjének. Kinevették. A budapesti zsidóság a Lakatos-kormány által ópiummámorba ringatva várta az oroszok bevonulását.

Így érkezett el az október 15-i vasárnap. Hét hónapja volt a németek bevonulásának.

Szállasi Ferenc uralomra kerül

Október 15-e, vasárnap. Ezúttal is ragyogó, verőfényes napra ébredtünk. Alig látszik a különbség a bizonyos március 19-i vasárnapkal szemben. Tavasz eleje, ősz eleje szinte egyforma éghajlatú nálunk. A pesti Korzó ülőhelyei újra foglaltak, a Hangli megint „pukkadásig” telve. A Belváros és a Lipótváros hölgyei a legújabb őszi kreációkat újra felvonultatják. A gettóbeli tömörülés még mindig úgy látszik, nem vette el kedvét néhány zsidó nőnek sem a korzózástól. Csillagos nőt természetesen nem látni a Korzón, de a Váci utcában már inkább. Budán vagyunk. Dél előtt egy kávéházban – természetesen csillag nélkül – üldögé-

⁸⁸ Gratz Gusztáv (1875–1986) író, politikus, 1917-ben az Esterházy-kormány pénzügyminisztere, a Teleki-kormány külügyminisztere, a magyarországi németiség egyik kormánypárti képviselője, 1944-ben a németek letartóztatják és Mauthausenbe hurcolják, onnan kiszabadulva került Bécsbe.

lünk. Lázár Miklóssal⁸⁹ beszélgetek. Élményeimről mesélem, ő pedig beszámol arról, hogy az egész idő alatt a Wesselényi utcai szükségzsídkórház I. emelet 13-as szobájában húzódott meg a Gestapo elől. Ott nézte végig a márciusi napokban behozott sok száz zsidó öngyilkos beszállítását. Vagy 700 ilyenről tud. Szobájában vannak elhelyezve különben néhányan, akik Kistarcsáról a túsók közül a kórházba menekültek. Elválva Lázár barátomtól, belépek az egyik Margit körúti házba, hogy ügyvédemet meglátogassam. A portásfülke mellett elhaladva valami szokatlan hang üti meg a fülemet. Egy óra van. Ünnepelesen bejelentik, hogy Horthy kormányzó szózatát fogják felolvasni. S erősen megilletődött hangon beolvassák a rádióba a kormányzó oly megdöbbentő vádjait német „szövetségesünk” ellen. Hallatlan izgalommal hallgatjuk ezt a példátlanul őszinte nyilatkozatot.

– Mit szólnak majd ehhez a németek? – döbbenünk fel, s elindulunk Pest felé, utcát és népet nézni. Mi történik itt? Eszünkbe jutnak Haefler István őszinte szavai: a Lakatos-kormány el van vágva csapataitól! Hogyan lesz itt kellő ellenállás a németekkel szemben?

1 óra 15 perc. Az utca képe rendes állapotát mutatja. A legtöbb ember nem is sejt, hogy Horthy Miklós szózata hangzott el, nem érzi, hogy Magyarország sorsa évtizedekre, sőt talán századokra eldőlt. Magyarország látszatfüggetlensége is véget ért.

Átérve Pestre már nagyobb élénkség mutatkozik. A Lipótváros utcáin rajokban tódulnak ki az emberek, s örvendező arccal tépik le a csillagjukat. Mások a házak nagy, sárga csillagját veszik le.

⁸⁹ Lázár Miklós (1887–1968) újságíró, szerkesztő, országgyűlési képviselő. 1905-től a *Magyar Hírlap* munkatársa; társadalmi, törvénytudományi, rendőri és színházi tudósításokat írt. Elbeszéléseit, verseit a *Hét* közölte. Az I. világháborúban haditudósító országgyűlési képviselő. 1919 márciusában, Bécsben csatlakozott Bethlen István Tanácsköztársaság elleni szervezkedéséhez. 1919-ben a kormányt támogató újságíró; 1921-től a *Reggel* c. hétfői politikai lap alapító főszerkesztő-tulajdonosa volt. A demokratikus blokk listáján a székesfővárosi törvényhatósági bizottság tagjává választották (1925). 1948-ban elhagyta az országot.

– Vége a gettónak, vége a csillagos megszegényítésnek! – kiáltják egymásnak százak és százak.

Riadt keresztény arcok bújnak össze tanácstalanul. Ez a változás túl váratlanul, minden előkészítés nélkül érte az embereket.

Mit szólnak ehhez a németek? Az utcán alig látni belőlük. Nyilván együtt tartják őket a kaszárnyaikban. A Royal szálló, a Rémi szálló, a Wien szálló, az Astoria s a többi parancsnoksági székhely semmi feltűnő változásra nem mutat. Egyedül a Nemzeti Színház sarkán faroltatnak éppen egy nagy teherautót fel a járdára, s kezdenek egy utcai rádió adó-vevő felszereléséhez.

A vasárnap délután látszatra csendben telik Pesten. Senki sem sejtí, hogy közben súlyos fordulat állott be. A Várban elfogják a kormányzót és családját, letartóztatják a Lakatos-kormányt. Reményi-Schneller Lajos⁹⁰ és Szász Lajos⁹¹, akik már előzetesen, két nappal előbb a Magyar Nemzeti Szövetség című szélsőjobb-oldali alakulásban vezető szerepet vállalnak, Horthy kormányzó árulói.

⁹⁰ Reményi-Schneller Lajos (1892–1946) pénzügyi szakember, 1938-tól pénzügyminiszter a Darányi-kormányban, és tárcáját 1944. október 16. után is megtartotta. A Teleki-, a Bárdossy- és a Kállay-kormányban ún. gazdasági csúcsminiszteri megbízatása is volt. A háború során szélsőségesen németbarát politikát folytatott, rendszeresen informálta a németeket a magyarországi politikai fejleményekről, hatéves pénzügyminiszteri működésével jelentősen előmozdította az ország gazdasági kiszolgáltatását a náci Németországnak. Tárcáját a Szálasi-kormányban is megtartotta. A háború után kivégezték.

⁹¹ Szász Lajos (1888–1946) miniszter a Sztójay- és a Szálasi-kormányban. 1937 és 1942 között pénzügyi államtitkár. 1942. október 19-től 1944. március 22-ig tárca nélküli közellátásügyi miniszter a Kállay-kormányban. 1944. március 22-ét követően a Sztójay-kormányban ipari miniszterként működött. A Lakatos-kormányban kereskedelmi és közlekedésügyi miniszteri tárcát kapott. A nyilas hatalomátvételt követően továbbra is megmaradt tisztségében. A háború után kivégezték.

A háttérben hetek óta a Sopronba menekült Endre László és társai, Szálasi Ferenc és hívei dolgoznak. Ellenkormányt alakítottak, amelynek hatalomba helyezését a németek éppen október 15-re tervezték. A Horthy–Lakatos társaság végső kétségbeesésében határozta el magát: apellál a fővárosban lévő magyar csapatok hazafiasságára, németgyűlöletére és Horthy-kultuszára. Sajnos mindhárom irányban tévedtek. A magyar honvédség ellenállás megkísérlése nélkül csatlakozott Szálasihoz.

Délután 5 órakor egy századnyi nyilas elfoglalja a rádió stúdióját. Ellenállásra nem talál. Azonnal beszüntetik a Horthyszózat sugárzását, és csak zenét közvetítenek. Közben-közben felolvassák:

„Beregfy vezérezredes jöjjön azonnal Budapestre!”⁹²

Este 9 órára már beolvassák Szálasi Ferenc hadparancsát a hatalom átvételéről. Szálasi: „1938 a miénk!” Hat év múlva lett igaza. Sajnos igaza lett, de milyen körülmények között? A németek Magyarországon, oroszok, románok Magyarországon. És a zsidók? Zsidók bizony már alig voltak Magyarországon. Július 7-ig naponta deportálták őket. Az utolsó transzportot Békásmegyernél rakták vagonokba. A Pest környéki városok, Csepel zsidó lakossága, a csepeli, horthyligeti internálótáborok őrizetesei kerültek hajón Pünkösdfürdőre, onnan a békásmegyeri téglagyár területére.

Csendőrök őrizték őket. A legtöbbet már teljesen kifosztották, de azért további „üzleteket” is kötöttek velük. Jó pénzért – otthon fizetendő – kivittek zsidó férfiakat és nőket a deportáltak

⁹² Beregfy Károly (1888–1946), a Szálasi-kormány honvédelmi minisztere, a vezérkar főnöke, a honvédség parancsnoka. Szálasi régi híve. Szálasi a Budapestre rendelt Beregfyt október 16-án nevezte ki honvédelmi miniszterre és a vezérkar főnökévé. Beregfy október 30-án Magyarországot hadművelleti területté nyilvánította, és minden elérhető emberi, illetve gazdasági erőforrást a háborúnak rendelt alá. Megalkította a Hunyadi SS páncélgránátos hadosztályt. Parancsot adott a dezertáló katonák agyonlövésére. A háború után kivégezték.

közül. Otthon tőlük 1000-5000 pengőt felvettek, s azután hazafelé menet elfogtak újabb zsidókat helyettük. A csendőr megtette kötelességét.

Szombat éjjel rakták vagonba az utolsó deportációs csoportot. Gestapo-tisztek sürgették a vagonba helyezést:

– Siessünk, mert éjjél után már tilos az útnak indítás!

Július 7-én megszűnt a zsidók deportálása Magyarországról. Azóta három hónap telt el. Három hónap, amelyet senki sem használt fel helyesen. Horthy Miklós és a Lakatos-kormány nem tudta pozícióját az országban megszilárdítani. A hadseregben sem erősödött meg az elhatározás, hogy a magyar függetlenséget fegyverrel megvédjék. De Horthy és kormánya nem tudta biztosítani magának a szövetségesek támogatását sem. Folytak tárgyalások, amelyekről előbb tudtak a németek, mint az illetékes angol államférfiak.

A zsidók elmulasztották a legeslegutolsó alkalmat arra, hogy elhagyják a magyar földet. Mindig előttünk lebeg a magyar zsidók tragédiájának legmarkánsabb előidézője, a magyar antiszemitizmus szellemi vezérének, Milotay Istvánnak⁹³, ennek a hírhedt, penetráns becsületű, oly sokáig zsidó pénzen kitarzott férfinak egyik vezércikke, amelyben azt ajánlotta a zsidóknak: „Menjenek most, menjenek jószántokból, amíg nincs késő!” Akkor Milotayt kinevették. Mi is évek óta hangoztattuk: a magyar zsidóság csak egyet tehet, megfogadja a jó tanácsot, és elmegy innen...⁹⁴

⁹³ Milotay István (1883–1963) szélsőjobboldali újságíró, politikus, író. Imrédy pártjának képviselője és egyik vezetője, a Magyar Élet Pártja tagja, kormánypárti és szélsőjobboldali lapok szerkesztője, vezetője. A háború után külföldre távozott.

⁹⁴ Lévai ebben nem pontos. A *Képes Családi Lapok*ban efféle, tőle származó, üzeneteknek nyomát sem látjuk, bár kétségtelenül felbukkanak afféle hírek, hogy például Sanghajban milyen jól megtalálják a helyüket az oda menekülők.

Sajnos, egyikünk sem fogadott szót. A Horthy–Lakatos-éra újra légvárak építésére volt alkalmas. Látszat-jóindulat a kormány részéről, vészjósló némaság a németek részéről s a megszokott optimizmus és nemtörődomség a zsidóság részéről. Már senki sem törekedett az első *alijákat* követni. Halogatták a további transzportok összeállítását, nem sürgették az engedélyeket:

– Minek? Már itt az orosz, addig a néhány napig csak kibírjuk a gettóban.

Bezzeg ha tudták volna, hogy mi vár rájuk...

A hatalom átvételének éjjelén már erős lövöldözés nyugtalanította a gettó amúgy is ébren éjjelező lakóit.

Véres hétfőre virradtunk. Óbuda felől erős fegyverropogással kezdődött a nap. A Margit híd és a Lánchíd el van zárva. Később kiderült, azért, mert onnan is a Dunába lőttek nyilas hordák zsidó munkaszolgálatosokat. Kinn jártam a városban. Mindenütt rohangálnak karszalagos és fegyveres nyilas csoportok. A nyilasok a Teréz körúton az Oktogonnál feltartott kezekkel nagy csoport zsidó nőt, férfit és gyermekeket kísérnek. A nyílt utcán lökdösik és ütlegetik őket. Hátul egy tank halad, ágyúját rászegezve a járdán állókra. Mintha valahol is ellenállásra találhatnának.

A keresztény közönség kárörvendő és csúfolódó megjegyzésekkel szemléli ezt a lesújtó képet. A hátulsó sorban egy féllábú zsidó sántikál mankójára támaszkodva. Előtte egy kis púpos nő halad. Kezén vezet egy nyolc év körüli kisleányt. Két kisgyereket anyjuk visz a karján. Így halad ez a gyászos menet végig a körutakon a Tattersal felé. Ide gyűjtik össze a nyilasok október 16-án reggel első áldozataikat.

Mindenfajta mondvacsínált ürügyek alatt egyes házak egész zsidó lakosságát szedik össze fél óra alatt, lakásaikat kirabolják. Elszednek mindent, még meglévő értéktárgyaikat, jegygyűrűket, órákat, késeket, villanylámpákat, töltőtollakat és ceruzákat, s főképpen pénztárcájuk teljes tartalmát. Egyik-másik házat, így a Népszínház utca 31. számút, vagy a Teleki tér 4. alatti gépfegyverekkel ostromolják meg. Budapest zsidósága ekkor találkozott valójában első ízben a nyilas náci terror rémségével a maga meztelen valóságában.

Szándékosan mondok náci terrort is, mert ugyanakkor a németek is felhasználják az alkalmat egy kis szabadrablásra. A Nagyatádi-Szabó utca⁹⁵ 42–44. sz. ház összes lakóját például a garázzsal szemben lévő pincébe hurcolják azzal az ürüggyel, hogy egy ott lakó német ápolónőt megvertek.

Egész nap tart ez a rablóhadjárat. A pesti zsidóság ezreit gyűjtik össze a Tattersalban, valamint a Rumbach utcai templomban. Néhány napi fogva tartás, zaklatás, kifosztás és ütlegetés után elbocsátják őket, miután „Éljen Szálasi” kiáltások közepette kihirdetik előttük, hogy Szálasi Ferenc a kilengéseket orvosolni fogja. Ne legyen tévedés, az „Éljen Szálasi” kiáltások a szabadlábra helyezett zsidók spontán érzelmi kitörései voltak. Az „optimista zsidók” hittek a szép szavakban, és „bíztak” Szálasi Ferencben:

– Ismerjük a hungarista programot! Szálasi nem akarja kiirtani a zsidókat. Az ő programja azt mondja, hogy majd a háború után kivándorlás útján kell rendezni a zsidókérdést – így a zsidók. Sajnos, mi éreztük, tudtuk, hogy mindez csak szemfényvesztés, porhintés.

Hétfőn este újra a „télach” eszközéhez folyamodtam. Feleséggel késő este csendő és nyilas járőrök között lavírozva elhagytam a gettót. Újra ki Farkasrétre. Ekkor már megjelent a szigorú tilalom: este 6 óra után tilos az utcán tartózkodni.

Már háromnegyed hét volt, amikor a kis farkasréti villalakás ajtaját felnyitottuk. Teljes sötétség fogadott bennünket. A lakás tulajdonosnője nincsen még itthon – véljük meglepetéssel. Az előszobából nyíló szobából azonban hortyogásszerű hangok halatszanak.

– Ejnye, úgy látszik, a sötétben elaludt az asszonyka. És horkol... Várjuk meg, míg felébred, ne zavarjuk!

– Az lehetetlen! Sohasem hortyogott még! Menjünk be, és ülünk le!

⁹⁵ Ma Kertész utca.

Nagy vigyázva nyitunk be. A horkolás pillanatra sem szünetel. A csendes mozgás nem sikerül. Egy szék felborul. Az egyenletes horkolás nem szűnik. Ez már furcsa. Rosszat sejtek. A lakás nincs elsötétítve, villany nem gyújtható. Egy pillanatra felkattantom kézi villanylámpásomat. Hófehér vattacsomók fekszenek szanaszét a hátsó alkóv padlóján. Az éjjeliasztalkán nagy cserepek őszirózsával, az ágyról félig lecsúsztatva a paplan, az ágyon a lakás tulajdonosnője, régi vendéglátónk nyitott szájjal alszik. Horkol, keze lelóg, ahhoz kapok: jéghideg.

– Őh, borzalmas, itt valami rettenetes történt!

A vattacsomók – szár nélküli őszirózsák voltak, azzal volt behintve az egész ágy, s előtte a szoba földje. A kis, romantikus fiatal nő – 21 éves mindössze – elkészítette virágravatálát, megírta megható búcsúlevelét, s öngyilkos lett. Néhány lépéssel arébb feküdt a búcsúlevelével egy kedves barátnőjéhez címezve:

Kedves Editkém!

Hozzád írom utolsó soraimat. Búcsúzó Tőled és mindenkitől, akit szerettem. Én sem akarok tovább élni, nem bírom nézni, hogy ártatlan emberekkel hogyan bánnak. Átmentem a hídon és láttam a szörnyű rémségeket, láttam az utcán bántalmazni nőket, férfiakat csak azért, mert más vallásúak, más fajúak, mint mi, Te vagy én. S mindezt a mi Jézusunk tűri...

Editkém, drága, én nem várom meg, míg mindenkit elpusztítanak, aki barátom, barátnőm volt, én ezt nem akarom túlélni, én erről nem akarok tudni. Én inkább elmegyek ebből a világból...

Editkém, temessetek a farkasréti temetőbe, szép, napos helyre, hiszen tudod, hogy imádtam mindig a napot...

Csókolj meg helyettem mindenkit, akit szerettem, s gondoldj néha a Te oly szerencsétlen

Barátnődre

Utóiratot is fűzött hozzá. Amíg a levél a legnyugodtabb vonásokkal volt megírva, az utóiratot már kusza vonások jellemezték:

Bor, de keserű volt. Ettem utána egy kis csokit. Jujj, ne hagyj felboncolni...

*

S ott feküdt pontosan a fehér üledékes pohár mellett 6 üres Dormovit fiola, vagyis 60 port vett be ebből a luminálos méregből. Állát kendővel felkötötte, miután előzőleg kipirosította arcát. Most megkezdődött a küzdelem az agóniájában hörgő életéért. Rohanás orvosért. Félóra kellett, amíg előkeríthető volt. Nem sok jóval biztatott: nincs már reflexe. Túl sok szívódott fel a méregből. A nála lévő injekciókat adja be egymás után, s a mentők felhívására utasít. Telefonkapcsolás sehonnan sem lehetséges. Egy óra hosszat szaladgálok a koromsötétben ide-oda. Végre sikerül... A mentők megígérik jövetelüket. Este fél 9 lesz, mire megérkeznek. Gyomormosás.

– Szegény, szép, fiatal nő – mondja a mentőorvos. – Kár érte. Csak ne legyen késő.

Újabb telefonkísérletezések. Egyetlen szanatórium sem vállalja. Valamennyit lefoglalták a németek. Marad a Rókus. Öngyilkosok szobája. Közel jár az éjfélnél, mire a mentőkocsi a Rókusba beérkezik. (Civil nem mehet vele.) Minden hely foglalt. Az öngyilkosban már alig van élet. Oxigéntömlőt állítanak melléje. Mi pedig ott maradunk az üres lakásban. Várva, hogy mikor érkezik ki a rendőri bizottság lepecsételni a lakást...

Vissza a gettóba

Kétnapi izgalmas várakozás, a Rókus kórház telefonjának állandó zaklatása csak ugyanazt eredményezte: – az öngyilkos sorsa változatlan. Eszméletre nem tért, remény alig van...

Helyzetünk tarthatatlanná vált. Gyors csomagolás, és a forrongó városra át fel a Rózsadombra. Zárt ajtók. A kulcs a francia követségen van. Le a Fő utca 12. alá. Detektívek az ajtó körül. A Dunára nyíló mellékajton csengetünk. Mint régi ismerőst, bebocsátanak.

Kitűnik, hogy a francia követség helyzete nagyon nehéz. Egyrészt a francia földnek a szövetségesek által történt visszafoglalása után levegőben lóg az egész követség státusa, másrészt a nyilasok zsidók bűjtatásával gyanúsítják őket. A követség gondnoka és felesége különben is megfigyelés alatt áll, mert Titóhoz csempésztek át egészen sok német fogságból szökött francia tisztet és katonát. Megegyeztünk abban, hogy rózsadombi villánkban bújunk el. Az éj sötétjében a követségi autóval feljönnek barátaink, és bedobnak a kertbe élelmiszereket. A követség készletéből azonnal összecsomagoltak egy kis csomagot. A követségről való kijutás sem volt veszélytelen. Egy tisztviselő indult előbb el, addig vártunk, amíg a szolgálattevő detektív rá figyelt, s akkor sikerült észrevétlenül kisurranni.

Fel a Rózsadombra. A Keleti Károly utcai Statisztikai Hivatal épületében a keleti front egyik fontos parancsnoksága van elhelyezve, a Mechwart tér telve német autókkal. Csak a mellékjártokat ismerő tudta elkerülni az igazoltatást.

Október 19-én este 8 óráig mindenki tartozik visszatérni a csillagos házba, internálás vár arra, aki zsidót rejteget, avagy nem hozza a hatóságok tudomására a bűjtatókat – bömböli a rádió már másnap. Vajna Gábor belügyminiszter⁹⁶ még aznap közli: – zsidó és zsidó között nem ismerünk el különbségeket, még akkor sem, ha időközben külföldi állampolgárságot szereztek, vagy menleveleket kaptak.

Az október 14-én aláírt katonai mentesítések is érvénytelenné váltak, elrendelték a Horthy-mentesítések revízióját is. Az angol

⁹⁶ Vajna Gábor (1891–1946) az első világháborúban katona, a fűzfői löporgyár igazgatója, 1939-ben nyilas propagandatevékenység miatt elbocsátják. 1939-től nyilas parlamenti képviselő 1942-től a nyilas pártellenőrzés országos vezetője. Szálasi Ferenc kormányában belügyminiszter. A német megszállást követően Heinrich Himmler, illetve a Gestapo és az SS hazai embereinek vezérkarához tartozott. Leleplezte az ellenállók több szabotázsakcióját, zsidóellenes intézkedéseket hozott. A háború után kivégezték.

rádió nem mond semmi biztatót. Rózsadombi szomszédaimtól pedig semmi jót sem várhatok. Hajmási Miklós, a színész, retentő antiszemita. Másik szomszédom, Damjanovics Lajos kultuszállamtitkár és családja a legkisebb segítség nyújtásától is tartózkodik. A birodalmi német Biedermann már régebben a Gestapóval cimborált, és lakásomra pályázott. Helyzetünk így tarthatatlanná vált. Csütörtökön este, négynapos kalandozás után újra bezárult mögöttünk egy gettóház csillagos kapuja.⁹⁷

A rákövetkező éjjel feledhetetlen marad. A nagy Király utcai ház lakói időközben megjárták a nácik pincéjét. Kedden délelőtt, a távozásunk utáni napon elhurcolták őket a Nagyatádi-Szabó utca egyik házának udvarára. Minden értéküktől megfosztották őket, néhány pofon csattant, sok fenyegetés hangzott el, s végül megkopasztva küldték vissza őket.

Azóta egyik izgalom a másikat éri. Rémhírek keringenek. Viszik mindenfelől a zsidókat. Szaladgálnak a külföldi követségekhez menlevélért, Schutzpassért. Mindenki mindenkit mozgósít. Akinek pénze van, azt sem sajnálja, a szegények összekötéseket hajszolnak. Senki sem tudja, mit hoz a holnap.

Sáncásásra megy a pesti zsidóság

Péntek reggel 6 órakor éles csengetés a csillagos házakban. Egy rendőr és egy nyilas jelentkezik mindenütt:

– Az összes férfi 16–60 között jöjjön le az udvarra!

Az egybegyűltek előtt kijelentik:

– Negyedóra múlva sorakozó. Mindenki hozzon magával 3 napi élelmet és takarót.

Minden házban másképp történik. Az egyik helyen a külföldi út- és menlevelesek otthon maradhattak, másutt viszont nem

fogadták el az igazolópapírokat. Volt, ahol a „romos” igazolvány mentesítésül szolgált, másutt a tisztiorvosi bizonyítványok sem számítottak adunak. Nem egy helyen a nyilas, másutt a rendőr kezébe adott „nyomatékos érv” szolgált otthonmaradási okul. Ez időben már oly mértékű volt a rendőrök korrumpáltsága, hogy ilyesmi nem ütközött ritkaságszámba.

Reggel fél 7 órára már indult is a menet. Volt, aki kitűnő felszereléssel érkezett, akadt azonban, aki minden poggyász nélkül állt be a sorba. Az első állomásunk a régi ügetőpálya, a későbbi Kisok-pálya volt. Ide kerültek a IV., V., VI. kerületbeliek. A VII., VIII., IX. kerületieket az új ügetőpályára vezényelték. Jó néhány ezer zsidó férfi várt ezeken a helyeken beosztására. A pálya közepén rendőrtisztek foglaltak helyet. A nyilasok, akik odáig kísérték az egyes csoportokat, kívül maradtak a tribünökön, s onnan nézték az eléjük táruló „érdekes” látványt.

A zöld gyp telve zsidó férfiakkal. A toronynál sorakoztatták a mérnököket és az orvosokat. Német tisztek fényképezik a csoportokat.

Órákig tartó ácsorgás után rendezik a jelenlévőket. Századonként osztják be mindazokat, akik felhívásra sem betegnek nem jelentkeznek, sem pedig mentesítési okkal nem rendelkeznek. Ugyanis kihirdették, hogy a betegek álljanak félre, és ugyancsak külön helyezkedjenek el azok, akiknek külföldi passzusuk, menlevelük van, vagy katonai kitüntetések folytán kivételezettek, Horthy-mentesítéssel rendelkeznek stb. Két nagy csoport alakult így ki. Külön helyezkedtek el, vagy 200-an a sánták, bénák, vakok, süketek, hadirokkantak s egyéb betegek.

A másik nagy csoport a mentesítettekől állt: legalább 300 ember.

A többi századokba osztották be. Mindegyik század élére egy-egy mérnököt jelöltek ki, vagy egy-két orvost. Végül maradtak a betegek, a mentesítendő s a fölös számú orvos és mérnök. A mentesítendőket a tér jobb felére terelték. Egy rendőr főtanácsos felszólítására kilépnek az arany vitézségérmesek és a vaskoronások. Ebben a pillanatban a rendőr főtanácsos elé lép egy nyilas, egy civil (a Belügyminisztérium küldötte) és egy né-

⁹⁷ Lévaiék minden valószínűség szerint abba a házba mentek vissza, ahol anyósa, Adler Illésné is élt.

met tiszt. Halkan magyaráznak valamit. A rendőr főtanácsos zavartan hallgatja, majd kihirdeti:

– Nagyon sajnálom! Lépjenek vissza!

Ezzel szalutált és otthagya a csoportot. Most a betegek csoportjára került a sor. A tér közepén álló zászlós-orvos egyenként elvonultatja maga előtt a betegek csoportját.

„Jobbra” – int az egyiknek.

„Hátam mögé!” – a másiknak.

Így osztályozza őket. Vizsgálat nincs, bizonyítványok nem érdeklík.

A jobbra intettek közé csak azok kerültek, akiknek fél lába hiányzott, teljesen vakok voltak és a süketnémák.

(Köztük ketten, akik a jelbeszédet ismerve, süketnémának tették magukat.) A többi a „hátam mögé” került. S most következett a nap eseménye: a betegeket, akiket a „hátam mögé” küldtek, felállítják, leszámolják: 120-an vannak. Hozzájuk állítanak 130-at a mentesítendőek csoportjából. És elindítják őket. Ugyanúgy, mint előbb már 22 századot.

Ez lett tehát a 23. század: 120 beteg és 130 svéd, svájci, kormányzói és katonai okokból mentesített. A többi „mentesített”, aki még a téren maradt, a 24. századba került. A be nem osztott 65 orvosból és 55 mérnökből egy maradvány-század, a 25. indult útnak. Valamennyien Ferihegy repülőtere felé. Néhány katonára, mint keret indítja útnak a századokat, s hajszoja a repülőtérrig. Délután 2 órakor indult a századunk, s este 10 óra után értük el a repülőteret. Nyolcórás marsolás olyan századnak, amelynek fele betegekből és invalidusokból állott, s ahol a csomagok alatt görnyedtek a legtöbben. Az indulás után rövidesen összeesett két szívbeteg:

– Vigyék, ha nem tud menni! Maguk is zsidók!

Így kezdődött. Rövidesen a puskatus is munkába állt. Előbb csak fenyegettek vele, azután következett a sorból elmaradtak oldalba vágása és hátba puffantása.

Mert csakhamar és érthetően annyian dőltek ki a sorból, hogy kénytelenek voltak pihenőt tartani. A 30-50 kg súlyú hátizsákok ugyancsak nyomták a teherhez nem, vagy attól már elszokott

vállakat. Ne felejtjük el azt sem, hogy 18–48 év közöttiek nem voltak már velünk. Volt 15 éves is, 16–18 közötti néhány fiúcska, s a legtöbb 49–60 éves. Nem egy azonban túlhaladta a korhatárt, egészen 66 évesig.

Lépést tartani az elől haladó csomag nélküli fiatal katonavezetővel sehogy sem lehetett. A nehezebben mozgók lassan-lassan lemaradtak az élcsoporthoz. A folytonos: zárkózz, az anyád! kiáltások (s ez volt a legenyhébb nógató szó!), amelyet rövidesen a bakaélet legzafatosabb, legcifrább káromkodásai váltottak fel transzponálva a zsidó fajra, valamint a puskatus pufogások csakhamar rettentően izgatott légkört teremtettek. Különösen a sok szívbeteg, néhány idegsokkos s több epilepsziás okozott nagy gondot a bajtársaknak.

Rövidesen felhangzott a figyelmeztetés:

„– El ne maradj, bűdös zsidó, mert agyonlőlek!”

Eleinte azt hittük, hogy ez csak üres fenyegetés. Csakhamar azonban eldőrdült az első lövés.

S órák hosszat a sötét éjben így tartott ez a hajsza. Csak gépiesen vonszoltuk magunkat előre, s cipeltük beteg bajtársainkat és azok felszerelését.

Megváltásként hatott a Ferihegyi Repülőtér messzire látszó jelzőtornya. Azt hittük, vége kálváriánknak. Még három órát tartott az út, amíg elérkeztünk sötét éjjel „pihenőhelyünkre”. Egy nagy kaszárnyához, amelynek ajtajai és ablakai hiányoztak, padlója nem volt, földje telve betondarabokkal és mészkövekkel. Ez volt éjjeli szállásunk. A nagy marsolás után senki sem törődött volna a téréppel. Csak lehetett volna lefeküdni. A sok ezer ember azonban csak ülhetett a rendelkezésre álló helyen. Közel 30 km-es gyaloglás és poggyászcipelés után a betegek és öregek végre egész éjjel ülhettek. Vacsora, ivó- vagy mosdóvíz nincs. Vécé sehol, szükségletét mindenki ott végzi el a vaksötétben, ahol tudja. (Később fekvő-, illetőleg ülőhely lett esetleg ugyanabból a helyből.) Víz nincs! Van ugyan egy kerek kutacska az egész telepen, mészkupacok közepette. Akikben van még annyi erő, hogy életveszélyes kapaszkodások közepette megközelítik ezt a vízforrást, tapasztalhatják: a kerek kút kereke nem mű-

ködik, láncá nincs. Spárgán le lehet eresztetni egy-egy csajkát, de a víz piszkos. Állítólag fertőzött. (Később a reptéri pilóták már azt mesélték, hogy a zsidók fertőzték meg a kutat!)

Mégis megvirradt! Már 5 órakor reggel talpon voltunk. A hidegtől – az éjjel jeges szél fújt – meggémberedett tagjainkat se-hogy sem tudjuk felmelegíteni. Reggeli – semmi. Mosdani persze nem lehet. Tíz órára sorakozó. Kitűnik, hogy előző nap a kijelölt századparancsnok-mérnök elfelejtette megmondani, hogy mi a század száma, s most hiába kiabálja össze embereit, vagy 45-en hiányoznak. Végre is 2 óra hajsza után ez a hiány 8 emberre apad le. Ebbe belenyugodva várjuk az útba indítást a már előrement többi század után.

Egy bőrkabátos, kövér tiszt meneszti válogatott gorombaságok közepette útnak az egyes századokat. A miénk kerül végre sorra. Jelentik a létszámot.

– Hol a nyolc zsidó? – kérdi a főhadnagy. – Ellógtak persze! Bűdös volt a munka? Majd adok nektek! Ha 10 perc alatt nem teljes a létszám, fejbe lövetem a századparancsok zsidót!

Tudtuk, hogy nem tréfál. Nagy Imre főhadnagynak, a repülőtéri őrség parancsnokának már ekkor vészett híre volt.

Tíz perc! Nyolc embert kell keríteni! A századparancsnok szerencséjére kitűnő keretlegénysége volt. Egy rákoskeresztúri közműves volt a vezetőjük. Azonnal felismerte a veszélyt. Elrohant, s 5 perc múlva visszatért a „hiányzó” 8 emberrel. Beállította őket a sorba, és az órával kezében vérpiros arccal álldogáló főhadnagynak jelentette:

– Alássan jelentem, a 23. század létszáma teljes!

– Na azért, mert éppen érvényt akartam szerezni a rendelkezésnek! – vágta rá Nagy főhadnagy úr, s ezzel két arra haladó „úrilyant” szólított le, hangosan meghíva őket délutánra a lakására.

A szemmel láthatóan nem színjózsan főhadnagy (állítólag reggeltől estig rendszeresen megivott 1-1 liter rumot) lelken igen sok zsidó élete száradt. Naponkénti mulatságai közé tartozott pisztolyt rántani és lelőni az eléje kerülő zsidókat. Út közben derült ki, hogy keretlegénységünk hogyan pótolta a hiányt. Egy-

szerűen összefogdostak más századokból nyolc embert. Hiába jujgattak ezek, hogy más századokból valók, előkerült az univerzális gyógyszer: a puskatús, s a nyolc zsidó századszáma azonnal a miénkre, a 23-asra változott.

Teljes létszámban masíroztunk tehát tovább Vecsés irányába. Útközben hatalmas támadást éltünk át a szabadban. Az amerikaiak a ferihegyi repülőtérre bombázták. Délutánra beértünk végállomásunkra, rendeltetési helyünkre: Gyálpusztára. Nyilas csoport várt már ránk, s átvette őrzésünket. Az itt eltöltött 10 napról számolok be naplójegyzeteim alapján.

Sáncsáson Gyálpusztán

Október 21-én a négy zsidó század megérkezik Gyálpusztára. A Károlyi-birtokra, amelyet a 2. hegyi dandár erődítési osztaga tartott megszállva. Itt építette ki utászok irányításával és rutén és cigány századaival a később oly híressé vált, Budapestet védő Keleti páncélos árkokat és előtérállásokat. A négy zsidó századot is beosztották a 2. hegyi dandár munkászászlóaljához (Cselley százados a parancsnok). Így egy ruszin és egy cigány századdal együtt a 6 századnyi zászlóalj köteleességévé tették a gyálpusztai kastélyban működő erődparancsnokság mérnökstábjának tervei megvalósítását – a védősáncok mélyítését.

Nagyon váratlanul érkezett a „segítségünk”, mert senki sem fogadott bennünket. Étkezésről – már második napja – szó sem volt, elhelyezésről még kevésbé. Egyelőre „helyet foglalhattunk” a pusztai földön. És ott is maradhattunk. Szállásról senki sem gondoskodott.

Az éjjelt – zuhogó októberi esőben – a szabad ég alatt töltöttük. Az első vérhasbeteg máris jelentkezett. Az őrség töltött fegyverrel járkál körülöttünk. Éjjel „szükség” nem végezhető el – jelenti ki a parancsnok-örvezető. Személyénél álljunk csak meg. Az addigi „keret”-legénység, amely bennünket Budapestről Gyálpusztára kísért, elvonult. Előzőleg 500 pengős „fáradtsági” pénzt adtak át neki. Fejenként 2 pengős gyűjtést rendeztek. Az

ötlet a szomszéd századunktól származott, a 24-esektől, s amint rövidesen látni fogjuk, súlyos tragédiához vezetett. Egyelőre annyit: az új őrség bemutatkozása azzal kezdődött, hogy a parancsnok-örvezető, egy karcagi birkapásztor, este 5 órakor kijelentette:

„– Ledögleni! Eleget zsinatoltak már! Nincsenek a zsinagógában! Szükségletet elvégezni! Azután már nem lehet!”

Ez volt a bemutatkozás. Az éjjel jött a folytatás: öreg, beteg emberek voltak közöttünk. Nem egy vesebajos, sőt volt egy katéteres is. Világot járó neves művész. Bordatörés, vesebaj s beültetett katéter. Így indult el Gyálpusztára... Este 5 órától ébresztőig, reggel 5 óráig nem lehetett senkinek szüksége. Az egész éjjel azzal tellett el, hogy különböző árnyalakok emelkedtek fel:

– Honvéd úr, vitéz úr, engedjen ki szükségletre!

Most kezdődött a vég nélküli vita. Közben... nem folytatom a gusztustalan témát. Elképzelhető, hogy milyen környezetben „ébredtünk” fel vasárnap.

Október 22. Harmadik napja vagyunk el hazulról. Senki sem evett meleg ételt, de még egy teát sem ihatott. A legtöbb embernek már elfogyott a gyorsan összekapkodott hazaija is. Igen sokan semmit sem tudtak magukkal hozni, azokon is kellett segíteni. Volt köztünk például egy bankigazgató – egy méltóságos úr, akinek egész poggyásza: fél kenyér volt, amit a kapuból kimenőben a zsebébe csúsztatott a kapunyitó házfelügyelő. Se hátizsák, se takaró. Mindez még a „keresztény házban” maradt, s aznap kellett volna áthozni, amikor már javában marsolt Ferihegy felé a kormányzótanácsos bankár úr.

Vagy ott volt a híres cukrász, H. G., aki a ferihegyi úton összeesett. Barátai betámogatták, teljes felszerelése eltűnt. Volt velünk egy Révész nevű mérnök. Összes felszerelése: egy fehér vászonruha. Így fogták el, s hozták sáncmunkára.

Vagy ott láttunk egy hosszú fehér gatyában, fején turbánt hordó jó 65 éven felüli aggastyánt. Kitűnt, hogy a turbán koponyaalapi sérüléseket takar. Az öreget nyilasok verték össze, teljesen kirabolták, levetkőztették, és bedobták a sáncások közé.

Rengeteg lerongyolódott s teljesen felszeretlen, nyomorult beteg ember hemzsegett éhezve, fázva, borotvátlanul és teljesen elpiszkolódva. Mi lesz itt később? – kérdeztük egymást jogos aggodalommal. Akinél hagytak pénzt, az igyekezett segíteni magán. Előbb két és fél, majd később a rohamozó kereslet láttára öt pengőért az egyik cselédlakásban egy fél csajka cikóriakávé lehetett kapni, sőt hat pengőért már krumplipaprikást is ígértek. Hallottam arról, hogy valakinek ötven pengőért „ebédet” is készítettek az egyik cselédlakásban. Mindenesetre vettem egy cső kukoricát három pengőért, s egy pengőért egy csésze plantateát. Sőt, sikerült még nyolc szem krumplihoz is jutni, amelyet „rosszabb időkre” tartalékoltam.

Délutánra rendeződött „lakáskérdésünk” is. Egy négy oldalán nyitott kocsisínt utaltak ki a századnak. Középen állott egy nagy cséplőgép. A lakáskérdés 250 ember – bocsánat, zsidó – számára ezzel elrendeződött. A néhány lépésnyire álló szomszédos kocsisín a testvérszázadnak, a 24-eseknek jutott. Átköltözködtünk. Igyekeztünk megszáritgatni takaróinkat és hátizsákjainkat, amelyek tönkreáztak a szabad ég alatt, az esőben töltött éjszakán.

Új szállásunkról Dévényi Frigyes mérnökkel s még másokkal megrendelt burgonyapaprikásunk átvételére a cselédlakásokhoz mentünk délután. Alig mérték ki az adagokat, kívülről az eltávozott bajtársak kiáltásait, puskatuspüföléseket és gyalázkodó káromkodásokat hallottunk:

– Már trafikáltok is, ti bűdös zsidók! Alighogy megérkeztek, már összeszúrtétek a levét a keresztényekkel?

A többi nem tűri el a nyomdafestéket. Ketten vagyunk már csak benn Dévényi Frigyessele a cselédlakásban, sürgetnek is:

– Hagyják el a lakást! Agyonütnek bennünket a nyilasok!

Szabadkozásunkra még élesebb hangon utasítanak ki a lakásból. Nem hagyjuk magunkat. Betoljuk az ajtót, s behátrálunk a konyhából a nappali szobába. A cselédek utánunk, s követelik, hogy a másik oldalra nyíló ablakon tűnjünk el. Dévényi bajtársam korpulens, s bőrkabátja is növeli terjedelmét. Az ablak pedig kicsiny. Nagy nehézség átszorítani, átpréselni a kis ablakon. Követem, és egy előkertben lehasalunk. Csak később jövünk rá, hogy

milyen halálos ügyetlenség volt ez, majdnem az életünkbe került. A nyilasok ugyanis betörték a konyhába, de zsidókat már nem találván ott, megelégedtek annyival, hogy összeverték a cselédeket. Mások pedig puskatussal kergették a szállásra bajtársainkat.

Vagy félórát lapultunk ott az előkertben, hallgatva a dúló-fúló nyilasok káromkodásait, amikor a jól összevert cselédek felfedték rejtékhelyünket.

– Takarodjanak azonnal innen is el, mert mi ütjük agyon magukat!

Kénytelenek voltunk otthagyni lapulóhelyünket, ahol a szürkület beálltaig akartunk rejtőzködni, és szállásunk felé igyekezni. Vesztünkre túl korán kényszerültünk arrafelé elindulni. Félúton már felfedeztek bennünket a nyilasok, futólépésben igyekeztünk századunk körletébe, s még akkor sem álltunk meg, amikor erre kiáltásuk felszólított. Végül is kénytelenek voltunk megállni, ha az agyonlövétést nem akartuk megkockáztatni.

– Hol voltakotok, zsidók? – kérdi puskáját fenyegetően emelgetve vezetőjük.

– Ti is a cselédekkel trafikáltatok? – fenyeget fegyverével a másik.

Szerencsére menekülésünk során a krumpliscsajkákat a cselédkonyhán hagytuk.

– A régi körletet hoztuk rendbe – felelem higgadt hangon.

– Hol a keret? – vágja rá a vezető.

– Nem kaptunk kísértőt – felelem.

– Szétverem a pofádat, ha feleselsz – vágja rá, s már lendül is a puskatus az arcom irányába. Szerencsére félrerántom a fejem, s így a védelmül felhúzott vállamat éri. Nyolc napig alig tudtam megmozdítani a karomat.

– Takarodjatok a körletre!

Csak ott tudtuk meg, hogy életünk hajszálon függött. A krumplievőket puskatussal behajtották a szállásig. Ott a nyilas járőr vezetője a századparancsnokot maga elé állíttatta, s agyonlövással fenyegette arra az esetre, ha bárkit is a századból őrség kíséréte nélkül körleten kívül találnak. Szökés kísérletének gyanújába estünk volna, ha például az előkertben ránk ta-

lálnak meglapulva. S hogy nyilasaink nem tréfáltak, az másnap kiderült.

A pusztá földön fekvé, ülvé töltöttük a harmadik éjszakát. Széztúzott, sajgó vállam fájdalmát borogatással kellene enyhíteni, de október végén, pusztá ég alatt 0 fok körüli hőmérséklet mellett századorvosunk, dr. Szécsi nem találja léhetségesnek. Az éjjel, az előzőhöz hasonlóan, a szükségletük elvégzéséért rimánkodók lármája közepette alvás nélkül telt.

Október 23. Negyedik napja élmezés nélkül. Majd mindenkinek elfogyott a kenyere. Néhány bajtársnak van még szalonnája, egyik-másiknak lekvárja. A nap eseménye, hogy a néhány lépésnyire lévő szomszéd századnál újra megjelenik a tegnapi nyilas csoport. Rövid ott-tartózkodás után két bajtársunkat elviszik magukkal. Délután mindkettőt visszahozzák. Érintkezni nem tudunk velük, csak ellenőrizhetetlen hírek keringének arról, hogy valami nagy baj fenyeget. Így meséli egyik keretlegényünk.

A változatosság kedvéért éjjel megint vihar tör ki. A szél az esőt egyenesen belevagdossa fekvőhelyünkre, ahová már sikerült némi szalmát szerezni. Alig megszáritott teljes felszerelésünk, szalmánk csuromvizes lesz megint. Egész éjjel állva várjuk a virradást. Mozdulatlanul, mert az őrség kétszer is belelőtt a kocsisín tetejébe „gyanús mozdulatokat” észlelve.

Október 24. Az éjjeli „pihenés” a század felét beteggé teszi. A másik fele úgyis „beteg”, hiszen az invalidusokból áll össze a század. Reggel 5 órakor kivonulás. Ásóval, csákánnyal. Az első munkanap, de ennivalót még mindig semmit sem adtak. Ötödik napja. Velem egy sorban halad Szabolcs Ernő, a Fővárosi Operettszínház neves rendezője. Rekedt, át van fázva, meg van hűlve. Nyaksál híján egy hosszú harisnyát köt át a torkán „matrózcso-móra”. Mellette megy a világhírű artista, bekötött katéterével, amelyhez egy dunsztosüveg csatlakozik. Made in Gyálpusztá, 1944-es modell. Gennyes váladék csöpög a dunsztosba minden lépésénél. Jobbra tőlünk dr. Hoselith Árpád ügyvéd borotválatlan arccal, nedves takarójával a vállán halad. Mögöttünk az elő-

kelőségek: viharkabátban Lukács Imre doktor és kormányzótanácsos, 63 éves. Vaskoronarendje éppen úgy mentesítené, mint Horthy-kivételezése.

Háromszorosan nem kellene itt lennie. Viszi a lapátot. Jobbján és balján a két Szilas fivér, az ismert főorvos és ügyvéd öccse. Velük Breuer B. Armand, a „motorcsónak- király”, ugyancsak 60-on felüli szikár alakja halad, vállán az ásóval.

A kivonulásnál újra baj van Révész mérnökkel. Az ügétön még fehér vászon ruhája már csupa sár. Egész éjjel álldogált. Minden tilalom ellenére „kimegy”. Az örök puskatussal verik, folyton lelövésssel fenyegették, de ő nem hagyja magát.

– Vitéz úr, ne üssön! Hiába is üt, én befejezem!

Semmi ütlegetés nem tarthatja vissza a szerencsétlent, hiszen a kukoricadrágban ugyancsak átfagyhatott mindene. Most nem akar kivonulni munkára. Ő beteg. Az örök biztatják, s azt a gúnynevét emlegetik, amit valamelyik bajtárs ráragasztott:

– Gandhi, takarodj ki dolgozni!

Látszik, hogy nem tudják, mi is az a Gandhi, mert az őrzető úr látva a jelenetet, odarikolt:

– Ugyan mit Gandizol vagy Bandizol vele, üss oda, és ha még akadékoskodik, lödd le a kutyát. Ő is csak olyan zsidó, mint a többi!

Végül is ásót nyomnak a kezébe és szétaposott félcipőjében, amelyből lyukas harisnyája lévén „kifeketélik” két sarkát, elindul velünk. Vagy egy órára fekszik a munkahely. Készen álló sáncárkot kell kijavítani. Telve földomlással, nincs kilövés. A cigányok és a ruszinok szemmel láthatóan nem erőltették meg magukat: munkájuk egy garast sem ért. No, de most jöttek a zsidó sáncások. Már kinn voltak a szeptember közepén besorozott hitközségi romosok, a gyálligeti iskolában laktak, s mint dicsekedve mesélték, világításuk is volt.

Délután négyig tartott a sáncolás. Utászok jelölték ki a terepet, és felügyeltek a tüzerekkel felváltva. Háborús lelkesedés nemigen volt tapasztalható rajtuk. Mind hazavágyódott, szidták a nyilasokat, akik nélkül már vége lenne az egésznek. Átkozódtak a németekre, akik mindenütt cserbenhagyták őket.

A nap politizálással telt el. Ha megjelent ellenőrzésre egy-egy tiszt vagy őrzető, felharsant a munkaszolgálatból oly ismert figyelmeztetés:

– Ödön... Ödön...

S mindenki lázas buzgalommal ásott vagy csákányozott. A hosszú munkaidő alatt így is mutatkozott valamelyes eredmény. Egyébként senki sem ellenőrizte munkateljesítményünket. Időnként megjelent egy nyilas járőr. Őket az érdekelté, hogy mindenkin rajta legyen a csillag.

– Ödön... jobbról Ödön...

A nyilasok vezetője azért nem mulasztotta el minden század előtt elmondani nézetét:

–Ti ide jöttetek zsidók, hogy vezekeljetek nagy bűneitekért, hogy hazátokkal szemben egyszer végre lerójatok valami kis tartozást. Dolgoznotok kell, erőtök teljes megfeszítésével, erre mi fogunk ügyelni. Meg ne próbáljátok a szökést, vagy szokásokat szerint a megvesztegetést, mert a büntetés megérdemelt lesz: a halál!

– Ha ellenben szorgalmasan dolgoztok, életeteket megmenthetitek. S ha győzünk, mert győzni fogunk, elhagyhatjátok ezt az országot. Mehettek Palesztinába. Ott tovább gesefelhettek, csalhattok és lophattok úgy, ahogy azt megszoktátok. De egymás között. Addig azonban semmi kifogás, betegség vagy másféle. Itt dolgoznotok kell, vagy meghaltok! Kitartás! Éljen Szálasi!

Ezek után képzelhetően még nagyobb kedvvel és ambícióval láttunk munkához. Otthon nagy meglepetés várt ránk: öt nap után az első felvételezés. Kiosztottak öt dekagramm sózott, avas szalonnát, öt dekagramm lekvárt és egy negyed kenyeret. Meleg ételről vagy itálról szó sem lehetett. Fél órával a hazaérkezés után felharsant őrzető urunk vezényszava:

– „Ledögleni! Éjjel nincs kijárás! Kinn mindenki végezze el tíz perc alatt a szükségletét! Hat óra után halotti csend legyen!”

Halotti csend uralkodott csakugyan. Dermedt, ijesztő csend, amikor a nyilas járőr ellenőrzés céljából megjelent. Hazafelé jövet, az út mentén két friss sírhantra mutatott az őr, s odasúgta.

– Ide ásták el a szomszéd 24-es század parancsnokát és helyettesét. Dél előtt a nyilasok agyonlőtték őket!

Derék, kőbányai fiú volt ez a keretlegényünk, Szabó nevű. Kezdetől fogva csak addig és akkor lármázott, ha a nyilasok vagy az őrzetöje hallották. Egyébként együtt érzett velünk. Szavára adni lehetett. Mi történhetett a 24. századnál?

Egyszerre csak kúszva jön egy bajtárs, s közli:

– Add tovább! De csendesen! Le kell tagadni a tegnapi kétpengős gyűjtést az őrszemélyzet javára, ha a nyilasok kérdezik, mert ezért történt a baj a 24-eseknél!

Halotti, dermedt csend. Mindenki érzi, hogy ez nagy bajt jelent. Hogyan lehet letagadni valamit, amiről kétszázötven ember tud. Olyan kétszázötven ember, aki nem ismeri egymást. Lehet köztünk bizonyára néhány jellemtelen fráter, vagy olyan gyáva alak, aki az első fenyegető szóra még azt is vállalná, ami meg sem történt. Reménytelen eset!

Október 25. Most halljuk, hogy két nappal ezelőtt plakát útján jelentkeztették az addig otthon hagyott 16–60 év közti férfiakat, s ami még szomorúbb, a 16–40 év közötti nőket is. Óriási az izgalom. Mindenki hozzátartozójáért, feleségéért, gyerekéért, rokonaiért remeg. Hiszen féltjük őket attól, amin mi is keresztülmentünk eddig.

Hír jön a Dunaharaszti baba vitt századokról is: a nyilasok teljesen kifosztották őket.

Másfelé megyünk munkára. Új utászokat kapunk, akik, mikor a nyilas őrzetöt feltűnik, így figyelmeztetnek:

– Dolgozni! Ne nézzenek hátra, ott jönnek a sakterek!

Hatodik napja nincs meleg étel. Kiosztják az öt-öt dekagramm szalonnát és préselt lekvárt, valamint a negyed kenyert. Percek alatt végzünk vele. Végeznünk is kell, mert már sötétedik. Őrpáncsnokunk pedig már izgatott. Tehát hatodik napja nem kapunk valami meleget, de hatodik napja nem mosdottunk, s nem bújtunk ki ruháinkból sem. Aki cipőjét levetette, az éjjel felhúzza. Holdtölte van és farkasordító hideg az éjjel, ami ellen nem véd az átnedvesedett takaró.

Felszerelésem egyébként is siralmas. Sárga félcipőm teljesen átázott. Egyetlen harisnyám rongyos. Vékony takaróm csupa víz.

Hátizsák-párnám ugyancsak. Tartalma egybekeveredett. Egyetlen váltás fehérneműm csupa paprika. Nedvesen ráragadva. Termoszom első nap eltörött, csajkám a fejem alatt behorpadt, s a velem adott zsír és lekvár szétnyomódva egybekeveredett. De beléjük rakódott három tubus fogpor és egy tubus fogkrém tartalma. A fogkefém viszont otthon maradt. Zsebkezdőm kettő van, törülközőm csak egy. Az sem akar soha megszáradni. Villanylámpás van, csak nem működik. Bébi levestekocka rengeteg, de tüzet nem szabad és nem is lehet csinálni. A keksz pedig péppé ázott a háromnapos esőzés alatt.

S ilyen vagy még rosszabb a többi sánc-bajtárs helyzete. Csoda lenne, ha reggelre még mozdulni tudna valaki is közülünk. Egyébként mára már nagyszálú drótsövény zárja el a kocsiszín négy oldalát. Szél és eső ellen persze ez nem véd. Hát még, ha leesik a novemberi hó?

Október 26. Egy hete lesz, hogy hazulról eljöttünk, de semmit sem tudunk hozzátartozóinkról. Vajon mi lett a sorsa a Rókusban hagyott kis öngyilkosnak? Talán már régen el is temették szegénykét. Jobb is, ha az ember hírt sem hall! Jó úgysem történni.

Ma megtudtuk, hogy a nyilasok miért végezték ki a 24-esek két vezetőjét. Együtt dolgoztunk ma velük, s munka közben a Zsidó Kórház fiatal sebészorvosa: dr. Tauber László⁹⁸ ismertette velem a történeteket.

Vasárnap délután nyilas járőr jelent meg náluk. Az új őrség őrzetöje közölte, hogy látta, amint a lelépő őrségnek az egyik zsidó pénzt adott át.

⁹⁸ Tauber László (1915–2002) orvos. A pesti Zsidó Kórház sebésze, majd a gettó egyik orvosa. A háború után Svédországban idegsebészetet tanult, 1947-től az USA-ban élt, ahol előbb orvos, majd sikeres ingatlanbefektető lett. Vagyontát 1 milliárd dollár körülire becsülték. 1965-ben alapított egy kórházat, amelyet ő vezetett sokáig. Az ekkoriban létrehozott alapítványa bőkezűen támogatott orvosi kutatásokat éppen úgy, mint zsidóügyeket. Támogatta az amerikai háborús veteránokat és Wallenberg-ösztöndíjat alapított.

Rámutatott Szendi Lajosra, az ismert zongora-humoristára, szépen dekorált frontharcosra. Szendi nem tagadta, hogy a pénzt átadta, de elmagyarázta, hogy ez nem volt „megvesztegetés”, hanem csak szívességet kért az egyik civilből ismerős katonától. A nyilasok a zsidó századparancsnokot, Keleti Béla mérnököt is vallatták, aki az igazsághoz híven kijelentette, hogy „semmit sem tud az egésztől”.

Mindkettőt elvezették. Este hozták vissza őket. Hétfőn lát-szatra semmi sem történt. Munka közben Szendi a mezőn inspicáló utász főhadnagynak elpanaszolta az esetet, aki megnyugtatta, s közölte, hogy beszél majd a nyilas vezetővel az ügy elsimítása érdekében.

Kedden délelőtt újra megjelent egy tucat nyilas a kocsiszín előtt. Vezetőjük maga elé állította Szendit és Keletit. Felolvasta a nyilas véstörvénytörvény végzését, amely golyó általi halálra ítélte Szendit és Keletit „megvesztegetés” bűne miatt. Felszólította őket, hogy vetközzenek le! Keleti indulatosan tiltakozott a szörnyű igazságtalanság ellen, követelve, hogy állítsák katonai bíróság elé, s nem volt hajlandó engedelmeskedni. Erre a nyilasok vezetője revolvért rántott, s közvetlen közletről lelőtte.

Szendit néhány lépésre elvezették. Ott levetkőzött, s négy nyilas vezényszóra agyonlőtte. Ezalatt a kétszázötven embert vagy tíz nyilas töltött puskával sakkban tartotta. Bár sajnos nyoma sem látszott annak, hogy bárki is védelmére kelt volna igazságtalanul agyonlőtt bajtársainak.

A kivégzés után a nyilas vezető „atyai hangú” beszédet intézett a század tagjaihoz, majd felhívására dr. Danczinger századorvos konstatálta az időközben beállt halált mindkét áldozatnál.

Azután levetkőztették Keleti holttestét is. Mindkettő ruháit, értékeit magukkal vitték, s a két, még meleg hullát a barakkal szemben elhantoltatták. Kálmán Ödön kőbányai főrabbi⁹⁹, aki

⁹⁹ Kálmán Ödön (1886–1951) jászberényi, majd 1921-től kőbányai rabbi, az Országos Rabbiképző tanára.

szintén e században szolgált, a kocsiszínből mondott csendes imát felettük.

Ez a hiteles története a 24-es század két parancsnoka kivégzésének. Meg kell még mondanunk, hogy a pénznek, amelyet Szendi átadott, csakugyan nem volt megvesztegetési célja. A lelépő keret tagjai részére adták össze, díjazni akarván őket, amiért emberséges módon bántak velük a hosszú gyaloglás alatt. Érthető, mély felháborodást váltott ki körünkben ez a justizmord. Rettenetes bosszúfogadalmak hangzottak el egész nap. Megfogadtuk, hogy két szerencsétlen bajtársunk holttestét, amint lehet, exhumáltatjuk, s emléküket megörökítjük.

Aznapi munkánk egyébként a szokottnál nehezebb volt. A talaj kavicsos, s új árkok ásása közben gyakran jelentek meg nyilas őrségek, úgyhogy erősen megizzadtunk a munkában.

Estére – pontosan a hetedik napon – végre meleg ételhez jutottunk. Az öt dekagramm szalonna mellől eltűnt a lekvár, de főtt étel: bab volt vacsorára. A nagy tolongásban s az erős szűkületben a csajka babot kiöntik a kezemből, ruhámon folyik végig. Főtt, meleg étel helyett egyetlen ruhám letisztításával veszködhettem. Szerencse, hogy zsír egyáltalán nem lehetett a babcsuszpájzban.

Dermesztő hideg az éjjel, s miközben mint a birkák, egymáshoz bújva igyekszünk felmelegíteni magunkat, a holdfényes, csillogos éjben messziről felbúg a Ferihegyi Repülőtér szirénája.

– Légiriadó!...

– Ne mozdulj, az anyád!... – ordítja a cséplőgép tetejéről, jó vastag szalmavackából parancsnokunk, az örvezető úr.

– Légiriadó ide vagy oda! Dögölj csendesen, zsidó!

S mi „csendesén dögölve” néztük végig a Sztálin-gyertyák nappali fénye közben, hogyan robbantak a bombák Ferihegyen, majd Csepelen, s végül Budapest közepén. Két és fél órát tartott ez a „tűzijáték”, amely látványnak szép, megdöbbentően gyönyörű volt, de ha arra gondoltunk, hogy mindnyájunknak a hozzátartozója most a legnagyobb veszélyben forog, keservesen átéreztek tehetetlenségünket és szomorú kiszolgáltatottságunkat.

Október 27. Nyolcadik napja, hogy eljöttünk hazulról. A század nagyobb része betegen indult, mégis csak ma van az első orvosi vizit. Csodálatos módon lázas beteg alig akad. A krónikus bajokkal igen sokan jelentkeznek, de a nyolc nap rengeteg kilométernyi gyaloglása, a napokig esőben, szélben való tartózkodás, az október végi szabad ég alatti alvás ellenére akut beteg alig jelentkezik. Nátha, influenza, torokfájás mintha ismeretlen betegségek lennének. Csodálatos jelenség ez. A zsidó faj, amelyet oly elpuhultnak és degeneráltnak mondanak, mintha ellenálló képességéről akart volna tanúbizonyságot tenni. Öreg emberek versenyre keltek az egészen fiatalokkal. Gyaloglásban, nélkülözések elszenvedésében, sáncásásban. Volt egy „árvaházi” különítményünk: a pesti izraelita fiúárvaház igazgatója és két tanára a legelső sáncásó munkásoknak bizonyultak. Orvosok jó példával elől jártak a munka terén. A mi Szilas főorvosunk, a szomszédban Schischa dr., a híres sebész, vagy sebész főorvos kollégája, dr. Molnár Béla a legjobb ásomunkásoknak bizonyultak. Tanárok, bankigazgatók, nagykereskedők és ügynökök a legteljesebb demokráciában meneteltek, feküdtek és dolgoztak egymás mellett. Zsidók és zsidók voltak újra mind. Még akkor is, ha előbbi életükben szerették megtagadni fajukat, régen elhagyva a vallási közösséget.

Imakönyv is volt nem egynél. Héber nyelvű a vallásos zsidóknál, és missziós újtestamentum a Keresztény Zsidó Szövetség tagjainál (ez volt az egyetlen, amit „tagsági igazolványon” kívül ez a Szövetség a tagjainak nyújtott).

Pénteken este és szombaton reggel a hithű zsidók a nyílt kocsiszín sarkában összejöttek, és hangosan elimádkozták az előírt imádságokat.

– Mit zsinatolnak ott? Takarodjanak a helyükre! Biztosan szökecsről tárgyalnak! – kiált le olimpuszi göggel a magasból, a cséplőgép tetejéről urunk és parancsolónk, az őrzető. S ezzel abamaradt a péntek esti istentisztelet.

Élelmezésünk „javul”. Reggelire feketét kaptunk. A szokott cikoriamagkonzervet. Estére öt dekagramm szalonnát, és újra bablevest. A cigány századdal dolgozunk együtt. Előre készülünk arra,

hogy politikai vitába ne elegyedjünk. Naivitás! A cigányokat éppen úgy nem érdekli a politika, mint e percben a zsidókat! Kenyér, szalonna és cigaretta az egyetlen téma. S a két „rokonság” tagjai között élénk cserebere indul meg. A cigányok a tőkeerősebbek. Ők „árják”. S velük aszerint is bánnak.

Van elég kenyérfeleslegük, s lehet velük üzletet kötni. Favágás közben oly keserves lassúsággal húzzák a fűrészt, hogy keretlenségük kénytelen biztatni őket:

– Erőteljesebben húzd, more, azt a vonót!

Századunkban – mint mára kiderült – van egy 63 éves öskeresztény is. Azért került ide, mert zsidó a felesége. Van velünk egy 15 éves fiúcska is. Kozma dr. is magával hozta a fiát. Apa és fia éppen úgy gyakori párok, mint testvérek, sógorok és egyéb rokonok. Itt van Budapest egész zsidósága. Sáncmunkán! Az oroszok ellen! Az oroszok ellen?

Október 28. Gyorsan telnek a napok. Ma már tehát – a kilencedik napon – fedett helyen fogunk aludni. Két századot zsúfoltak egybe, tehát 500 embert. Ülőhely (!) jutott mindenkinek óriási tülekedés, mondhatnók, verekedés árán.

Általában nem a munka a kellemetlen. Ha süt a nap, szép az idő, még kellemes is a szabad levegőn való tartózkodás, testgyakorlás az ásás. De az, hogy mosdani, tisztálkodni nem lehet, hogy levetkőzéshez, sőt kinyújtózzkodáshoz, tehát alváshoz nem jut az ember, borzasztóan elcsigázza azt, aki annyit hajlong és gyalogol, mint mi. S emellett a remek táplálkozás... Reggelre feketekávé, persze állandóan cukor nélkül. Ebéd nincs. Estére már nem kapunk szalonnát, csak öt dekagramm lekvárt, s megint, vagyis harmadszor egymás után, babot. Ízetlen, zsír nélküli, rosszul kiválogatott bab. Amikor szemrehányólag vonjuk kérdőre a néhány nap óta gyenge fizikumunk miatt ki nem vonuló, hanem a konyhához húzódó Szabolcs Ernőt¹⁰⁰ az ízetlen babért

¹⁰⁰ Szabolcs Ernő (1887–1964) színész, rendező, többek között a Vígyszínház művésze, az Operettszínház főrendezője, a magyar operett egyik fontos alakja. A háború után főleg varietékben lépett fel.

és a benne talált kavicsdarabokért, szokott humorával így védekezik:

– Először is nekem kellett volna kiválogatnom a sok babot. Kende, a bankár a társam, a „börberis úr”. Az csak álldogál a konyha mellett, de nem dolgozik. Én láttam, hogy úgysem tudnám egyedül elvégezni a válogatást, hát hozzá sem fogtam, különben is annyi a férges a bab között, hogy ha azokat félredobom, nincs vacsora...

Kenyéradagunk is a mai naptól csak huszonöt dekagramm, tehát fele az eddigieknek. A nyilasok kifogásolták, hogy a „zsidók ugyanannyit kapnak, mint a cigányok és a ruszinok”.

A lóistálló megvédett a szél és a hideg ellen, de ezzel vége a jó levegőnek és az esti nyugalomnak is. Alig kaptuk be a bablevest, a csajka elmosására sincs víz, nem pedig ivásra vagy mosdásra – már ordít az őrzető úr:

– Szükségre! 6 órakor lezárom az ajtókat, s reggelig nem eresztek ki senkit.

És csakugyan. Alig készültünk el, a birkapásztör-őrzető már terelt is bennünket az istállóba, s lezárni készült az ajtókat. Csak arra nem számított, hogy mi előzetesen elrontottuk a zárat! Így sem változott a helyzet, mert az ajtók előtt sétált a strázsa, s aki kidugta az orrát, azt már fenyegette a szurony és a puskatus.

Időnként felrántották az ajtót, mert kihallatszott a lárma. A zárt helyen minden beszélgetés, sőt még a szuttogás is jobban felerősödött. Ez zavarta az aludni szándékozókat. Ezek tiltakozása még csak fokozta a zavart. Egy-két tréfacsináló is megszólalt. Csakhamar tűrhetetlen lett a hangzavar. A tréfás megjegyzéseket ingerült válaszok követték, s végül a vita elfajult: szinte olyan górombává vált, ahogy velünk beszéltek őrünk vagy nyilasaink.

Ha azután megunt az őrzető úr a lármát, beüvöltött. Egy-két esetben tovább is ment. Kétszer belőtt a sötét istállóba. Szerencsére nem talált. Egy más alkalommal pedig szuronyával összevissza szurkált egy idősebb, volt emléklapos főhadnagyot, Fazekas bajtársunkat.

Nehezen vártuk álmatlanul fetrengve a reggelt. Bár kétségtelenül voltak sokan, akik még ilyen körülmények között, ebben a

környezetben is tudtak aludni, jól aludni. Aminek bizonyítéka az a rettentő hortyogás, ami a hatalmas istálló minden oldaláról felhangzott.

A különböző köhögésfajták sem voltak elhanyagolható álomzavarók. A tüdővésztes fuldokló hörgésétől, a krónikus légcsőhurutosok, az akut meghűlések harákolásáig mindenféle köhögés és krákogás hallatszott egész éjjel.

S az egyéb hangok... Az emberi állat a maga valóságában nem ismert gátat. Szörnyűségek voltak ezek az éjjelek a gyálpusztai istállóban.

Október 29. A második vasárnap Gyálpusztán. Fagyos, október végi, verőfényes vasárnap. Egy lóitató vászonvödörben tetőtől talpig megmosdom a gémeskút mellett. Nyilasok jelennek meg és szakállvizsgálatot tartanak. Mindenki köteles vasárnaponként megborotválkozni.

Katonai orvosi vizsgálatra viszik a betegeket. A 250 emberből álló századból 118 beteget állítanak elő. A vizsgálatot két hadnagyorvos tartja Gyálliget egyik villájában. A 118 előállított közül 82-öt elfogadnak betegnek, olyanokat, akiket természetesen már az ügépályán útnak sem lett volna szabad indítani. Most végre megvizsgálták őket.

Visszafelé a menetet egy nyilas kísérettel sétáló vezérkari százados szemléli meg, s miután fogalma sincs arról, hogy a betegeket küldték sáncsásra ebben a században, gorombán ad kifejezést annak a nézetének, hogy „persze minden zsidó igyekszik kibújni a munka alól”.

Estére azután külön szerencsétlennek bennünket a nyilasok. A testvér-századhoz két keresztény férfit kísérnek be. Elfogták őket, amint csomagokat hoztak ismerőseiknek. Mindenüket elszedték. Az egyik férfi a Nagy és Eichner cég volt vezetője. A cég 7000 pengője is nála volt. Kifosztva betették őket a 24. zsidó századba. Negyven túszt jelöltek név szerint ki, akiket személyükben tettek felelőssé azért, hogy a két keresztény meg ne szökjön. E naptól fogva velünk dolgoztak ők is. Kitűnő bajtársaknak bizonyultak.

Egyébként a vasárnap tiszteletére ebédet is kaptunk. A reggeli kávé után lekváros tészta készült ebédre, s rántott leves vacsorára.

Október 30-án először és utoljára sáncmunkánk tartalma alatt húst is adtak a babhoz, s öt dekagramm lekvárt. Kenyér már nem jutott. Kezd ugyanis zavarossá válni a helyzet. Időnként ágyúdörgés hallatszik. Szemmel láthatóan idegesebben hajszolják a munkát. A tüzérek és az utászok menetkészen várják az indítási parancsot. Ezen a napon találkozunk véletlenül századunk hadnagy-parancsnokával, a Corvin Áruház egy raktárnokával, aki jóakarataról biztosít bennünket. Ekkor láttuk először és utoljára. Egyáltalában e perctől fogva rohamosan haladnak az események. Napjaink „szorgalmas” munkában telnek el. Kivonulás a munkahelyre. Ott lassan kialakul a munkaprogram, ha csak lehet, állunk, álldogálunk. Ha „Ödön jön”, ásunk szorgalmasan, és így tovább délután négyig. Azután visszafelé nehezen megy a „séta”. Sokan már el-elmaradoznak. Végül öt-fél hatra „otthon” vagyunk. Vacsora. Lefekvés.

Október 31. Alsódabas már az oroszoké. Éjjel erős ágyúzás. Riadó! Trén érkezett. Kidobnak bennünket az istállóból. Lovak nem éjjelezhetnek a szabadban. Zsidók? Ki törődik azokkal!

Csendőrök is megjelennek a színen. Tábori csendőrök. Mi, öreg katonák már ismerjük ezeket a jeleket. Trén a frontról, tábori csendőrök – visszavonulás...

Ez éjjel az istálló előtt álldogálunk. A csendőrök kergetnek ide-oda bennünket. Halljuk a beszélgetésüket:

„– Piszkos a revolverem csöve. Majd lelövök egy zsidót, s akkor kitisztul.”

November 1. Szolgálatmentességet kérek, hogy otthon rendezhessem a följegyzéseimet. Vagy harmincan maradunk. A szolgálatmentesség Gyálpusztán így folyt le.

Előbb a lajtót húztatják fel velünk, a betegekkel. Vizet a konyhának. Azután ma kerítéscsinálás és latrinaásás van soron. Megyünk a kerítés fáért. Nagy oszlopokat kell felcipelni az istállók-

hoz, ott beásni őket, s drótsövényt húzni körül. Utána a régi latrinát – amely kicsinek bizonyult – betemetni, és újat ásni. Mire a század visszatér este a munkáról, mi is megvagyunk. Azután „miután otthon pihentünk”, nekünk kell megint felhúzni a lajtót.

Ilyen itt egy szolgálatmentesség. Jegyzetrendezésről persze szó sem lehetett.

Egész éjjel rettentő ágyúzás. Hogy az örök és nyilasok ne értek: „lódobogásról” beszélünk csak.

Füllel hallhatóan közeledik a vég.

November 2. Zuhogó eső. Kivonulás. Amint régi „lakásunk”, a kocsiszín elé érünk, oda rendelnek bennünket. Váratlanul egy tisztecske jelenik meg, és kizavar. Rászól az egyikre:

– Maga itt a fejes?

– Én vagyok a századparancsnok helyettese.

– Vegye ki a kezét a zsebéből, mert keresztül lövöm! Takarodjanak ki a színből!

S ezzel kiparancsol bennünket az esőre. Megyünk sietve dolgozni. Leállunk a kastély előtt. Várjuk a parancsot. Senki sem jelentkezik. Az erődítési parancsnokság már télacholt! Visszamegyünk a szállásunkra. Mindenfelől a visszavonulás ismert képe. Trén, autók. 11 órakor tábori csendőrök érkeznek. Utasítás: azonnal együk meg az ebédet. Kiadják a készülő grenadírmars tésztáját. A hozzávaló krumpli még meg sincs hámozva. Elindulunk. Negyedóra után visszarendelnek. Leszerelés. A betegszobában két halottunk van. Egy orvos, dr. Dénes, és a „turbános” öreg, Mayer bácsi, akit a nyilasok agyhártyáján sértettek meg. Arról tanácskozunk, hogy szalma közé tesszük a testüket, s viszsamaradunk hárman, míg az orvosok jönnek.

A nyilasok azonban rájönnek, hogy a „betegek” már nem élnek. Azonnali eltemetésre adnak parancsot. A sötét istállóban tízen kaddist imádkoznak a két halottért.

Tizenegy órakor a zuhogó esőben újra indulási parancs.

A csendőrök gépfegyverüket készítik elő, s kiadják a parancsot: neki az országútnak!

S megindul a 12 órás halálmars.

A burgonyát kiöntik, a zsírt otthagyják. Szeretett őrzető-parancsnokunk összekapkodja másnapi kávékonzerveinket a koférébe.

Később derült ki, hogy a menetelés közben folyton felhangzó őrzetői kiáltozás:

– Lederer, hol vagy?

Majd később:

– Lededer, az anyád, merre bujkálsz? – mindvégig ezt a kofert, illetőleg hordozóját kurrentálta.

Lederer azonban volt, nincs. Egy okos bajtársunk ezt a hamis nevet mondotta be urunknak és parancsolónknak, aki súlyos poggyásza hurcolását rábízta. Az első fordulónál a koffer elrepült, „Lederer” pedig eltűnt.

Az ebül szerzett kávékonzerv jól megérdemelt sorsára jutott.

Gyálpusztáról Budapestre

Ezt a menetelést senki, aki abban részt vett, élete végéig el nem felejtheti. A Pestszentimre felé vezető országúton haladunk.

Az út melletti kis ösvényre szorítanak le bennünket. Mindenki cipeli poggyászát, hátán az ásó is, amelyet elhajítani halálbüntetés terhe mellett tilos.

Újra menetelés. Alig két hete, hogy elindultunk Budapestről, s ahogy végignézek a hosszú soron, elszorul a szívem. E rövid két hét alatt milyen óriási a változás. Akkor az indulásnál valami kis erőfölösleg egyik-másik bajtársnál még mutatkozott, s nagy segítségére volt a sok betegnek és elesettnek. A Gyálpusztán töltött két hét ezt is eltüntette, a betegek szervezetét pedig teljesen lerombolta. Az eredetileg is „beteg század” súlyos páciensei erre az útra már csak utolsó erejük legvégső megfeszítésével indulhattak el.

Borotválatlan, sápadt, piszkos arcú, szakadt ruhájú, lyukas talpú, görnyedő hátú férfiak, csupa aggastyán vánszorogva indult neki zuhogó esőben a bizonytalan célú útnak.

Gyálpusztára már elhagyatott. Az utászok s minden más katonai alakulat elindult. Robbantások hallatszanak. Két nappal

előbb velünk rakatták vasútra az ágyútalpszánokat, a nehéz vasláncokat. A század gyengébb tagjai azóta alig tudnak vánszorogni, hiszen mázsás vasakat kellett vállon lecipelni a vagy két kilométerre lévő vasútállomáshoz.

Szinte utolsónak hajtanak el bennünket a tábori csendőrök. Még a nyilasok is megszöktek már. Erős ágyúlovás, gépfegyverkattogással váltakozva hallatszik. A visszafutó katonák szerint már csak félóranyira vannak az oroszok!

Igyekszünk a tempót mérsékelni. De nem sikerül. Elöl halad egy tábori csendőr őrmester. Fiatalkorú ember, poggyászát ráerőszakolta az egyik bajtársra, géppisztolytöltény-rakaszait egy másikkra. Gyors menetet diktál. Hátul egy őrzető úr két csendőrel, puskatussal kergeti a lemaradókat.

Az út közepén haladnak gyors tempóban a visszavonuló német teherautók, gyakran tarkítva egy-egy tankkal. Tigris is van közöttük, hál’ istennek, szétlőtt állapotban.

Az út két oldalán magyar katonaság menetel visszafelé. Trénsszekerek özöne, sebesültek. Menekülők. Az út jobboldali padkája a HÉV-töltésig a miénk.

Ellenőrzés céljából az ötös sorok betartandók. Az egyik gödörből a másikba bukácsolunk az egyenetlen, sáros, síkos töltés rézsútos talaján. Megcsúszunk, elesünk, de fel kell ugrani! Az utána jövők letapossák a fekvő maradványt. S ezek az átkozott lapátok! Az előtte haladók veszélyeztetik a mögötte levők szemé világát. Nem is lehet az útra nézni, figyelni kell az előtte, mellette haladó imbolygásait, nehogy az ásók, csákányok a szemét kiüssék vagy arcon sújtsák. A mellettünk elrohanó német katonák gyalázkodó és fenyegető kiáltásaival csak eleinte törődünk, később csak egy fáradt pillantás a válaszuk:

– Die Gedanken sind frei!¹⁰¹...

Viszont a magyar katonaság részéről szánakozó részvét jut ki részünkre:

– Nem tart már soká! Ne csüggedjete, hamarosan lejön rólatok a csillag!

¹⁰¹ A gondolat szabad – ismert német népdal sora.

S nem egy kocsiról kenyér, alma hull a betegre előre vonszolódnak számára. Ahogy haladunk, a tempó érthetően csökken. Egyrészt már nem is hajszolnak annyira, másrészt mindig több és több az összeeső, a lemaradó, hátul nem győzik a munkát: a puskatussal való előrehajszolást.

– Él állj!

Mind gyakrabban hangzik fel hátulról a parancs, amikor már hiábavalónak bizonyul a szörnyű izgalmak között kiadott terrorparancs.

– Felzárkózni!

Az első pihenőnél a vízbe, sárba dőlt a négy század. Most meg tudtuk érteni a disznókat. (Ámbár egy finom, úri disznóól jól esett volna Gyálpusztán is istálló-ülőhelyünk helyett.)

Az ágyúdörgés erősödve, csendőreink újból erősebb tempót diktálnak. Bajtársaink egymás után esnek össze, akiket most már igen kevesen képesek támogatni. A katasztrófa előreveti árnyékát.

Kispestre érünk. Erősen esteledik. Az eső viharosan zuhog. A Sárkány utcába és a Gyár utcába terelnek bennünket. Jobbról, balról nyilasok merülnek fel az esti homályból. A lakosságot erős fenyegetésekkel elterelik a közelünkből. Az utca közepén jóval bokán felüli a víz. Az élen próbálják a tócsákat elkerülni, de a nyilasok fenyegetésének hatása alatt a különben is hiábavaló kísérletezgetéssel felhagynak. Különben is, minek itt tócsákat, vízszögdröket kerülni, hiszen a lyukas talpú bakancsokon, a rongyos félcipőkön át úgyis teljesen átázott már mindenkinek a lába. Mellettem bandukol Szilas főorvos. Fekete felöltője is vizes, hiszen a föléje húzott esőköpeny régen átengedte már a sokórás esőtömeget. Mutatom neki, hogy sárga félcipőm már teljesen átázott:

– Nem baj – mondom neki –, úgyis csupa vérhólyag a lábam, az a nagy víz csak hűsíti a sajgó fájdalmat.

S megállapítjuk, hogy minden fájdalom és fáradtság elviselhető, ha az ember hallja ezt a dörgést közeledni, s látja, mi vonul vissza mellette, s milyen állapotban.

Kispesten át, a kísérteties sötét éjben durrannak el első ízben mögöttünk a pusák. Nyilasok és csendőrök lövik agyon lema-

radó bajtársainkat. Pontos névsor nincs. Voltak szökevények is, voltak, akiken megkönyörült Kispest népe, és a sötétség leple alatt elszállították egyik-másik összeesőt, mielőtt a nyilasok végzhettek volna velük.

Jegyzőkönyvek egész sora tanúsítja azonban, hogy hány szegény, beteg zsidó végezte életét a kispesti főutca sarában nyilasok, csendőrök golyóitól.

Minket pedig hajszoltak tovább. Sötét este értük el Budapest határát. Félórás felzárkózási pihenőt engedélyeztek. Kivilágított villanyosok, telve kíváncsian kihajoló, boldog keresztényekkel, részvétlenül csilingeltek el mellettünk.

Budapest! Két hete hagytuk el, s milyen állapotban érkeztünk oda vissza... Mindegyikünk 10-15 kg-ot adott le testsúlyából, elrongyolta ruházatát, elnyűtte cipőjét. A lelki szenvedésekről pedig ne beszéljünk.

Budapest határában voltunk. Az úti cél még mindig ismeretlenül lebegett előttünk. Valahol a Duna jobb partjára kellett átjutnunk. A pesti oldalon az oroszok általi elfoglalása csak órák kérdése lehet.

A Szent István kórház előtt két nagy rendőri riadóautó ér utol bennünket. Egy rendőr főfelügyelő vezetésével 50 rendőr ugrik le a kocsikról, s körülfognak bennünket.

Eddig katonák, tábori csendőrök és nyilasok hajszoltak bennünket előre, most még rendőrök is csatlakoztak hozzájuk. Alig vánszorgunk már, hiszen 8 órás halálmars van mögöttünk, de a négyféle „fegyvernem” kiküldöttjei sietésre, lépéstartásra nógatnak bennünket. Rendőrök puskatuzzák az elesőket. A Horthy Miklós hídhöz¹⁰² érünk. Előttünk a Boráros téri bombaszaggatta feljárt. Kerülővel rátérünk a hídra. Középen haladunk mi. Előttünk, mögöttünk a csendőrök, keretlegénység. A nyilasok, akik eddig pulikutyák módjára csimpaszkodtak belénk, lassan kidőlnek, elmaradoznak. A rendőrök kétoldalt sorfalat alkotva ha-

¹⁰² Ma a Petőfi híd.

ladnak. A szép, tiszta novemberi éjben a Duna hullámai tükrözik vissza a csillagok fényét.

Halálos csend. Szinte zúg a fülünk tőle. Váratlanul katonák bukkannak elő – nyilas karszalagokkal. A rendőrök és közénk helyezkedve tartanak lépést velünk. Kellemetlen arcú terrorlegények. Egy szó sem hangzik. A rendőrök vezetője váratlanul megfordul, elhagyja a menet élét, és velünk szemben, lassú léptekkel visszafelé halad. Szemét nem veszi le rólunk. Így vánszorog át a hosszúra nyúlt menetünk a hídon.

A Horthy Miklós út kezdetén leszakadnak a nyilas katonák. Az utolsó tántorgó beérkezése után rendőrök vesznek körül bennünket. A főfelügyelő megszólal:

– Uraim, itt már biztonságban vannak. Itt hosszabb pihenőt adok önöknek. A környező házakban vízhez juthatnak!

Este 8 óra volt. Átértünk a „Dunántúlra”!

Révész István mérnök kukoricanadrágjában már cipő nélkül, mezítláb gyalogol velünk. Szabados Ernő még mindig jókedvű. Szikrányi élet van csak benne, de előadja, hogy „Himba-dalt” kreált. Jellegzetes mozdulataival mutatja, hogy miképpen fogják himbálni a felakasztottakat Eisemann Mihály dallamára.

Szomorú történeteket mesélnek el a kispesti halálmarsról. Egyik bajtársunkat autó ütötte el. Agyonlőtték. Egy másikat egyik tábori csendőrünk mentette meg. A nyilas agyon akarta löni, a tábori csendőr-káplár előbb szurkálni kezdte, majd alája téve puskáját, felrángatta. Azzal az ürüggyel, hogy a hátát verdesi, a puskatust hátizsákja alá támasztotta, s úgy támogatta előre az éj sötétjében. S amikor a nyilas bosszúsan káromkodva másfelé ment, karon fogva vezette egy darabig a szerencsétlent, majd bajtársaink gondjára bízta.

Közben kissé összeemelegedtünk a kísérő rendőrökkel. Kitűnt, hogy előttünk már néhány század áthaladt a hídon, de a nyilas katonaság rettenetesen bánt velük. Aki lemaradozott, azt a korláthoz cipelték, és belelőtték a Dunába.

Ezért kért zászlóaljparancsnokunk – akit egyébként az egész menet alatt sehol sem láttunk – rendőri védelmet a főkapitányságról. A rohamautón kivonult rendőrlegénység parancsnoka

nyílt parancsban hozott olyan utasítást magával, hogy fegyverrel köteles gondoskodni testi épségünkről.

Este fél 9-kor útnak indultunk Budafokra. Trauer-marschban¹⁰³... Éjfél előtt érkeztünk be a budafoki gimnázium udvarára. A 12 órás halálmars véget ért.

November 3. A budafoki gimnázium ablakából nézzük, hogy zuhogó esőben miképpen hajtják Tétény felé a sáncásásra behívott nőket. Élelmezésünk megszűnt. Kenyérért harminc-negyen pengőt, alma darabjáért három pengőt is fizetnek.

Beérkeznek az 50-es század emberei. Pécelen volt a zászlóaljuk. Kifosztották őket, 93 ezer pengőt vettek el tőlük. Négy fiatalembert, aki kenyérért a faluba ment, a nyilasok agyonlőtték. Pécelről jöttek Budafokra ugyanolyan szomorú körülmények között, mint mi.

A gimnáziumban tarthatatlan a helyzet. Mosdásról szó sem lehet, a vécé előtt hosszú sorban állnak az emberek. De rövidesen használhatatlanná válik az is.

Estére tizenegy dekagramm kenyeret és két és fél deka margarint kapunk. Alvásról szó sincs.

November 4. Kezünkbe kerülnek a november 2-i lapok. Benne a kormány felhívása: külföldi állampolgárok és menlevelek nem kötelezhetők sem katonai, sem polgári hadimunkára. Miután századunk már az elindulásnál a „mentesítettek” sorából került ki, sok embert érinthet ez a rendelkezés.

A délelőtt folyamán tragikus összeütközésre került sor. Bevonult a gimnázium udvarára Székessy testvér vezetésével egy nyilas őrjárat. A négy század részére azonnal sorakozót rendeltek el. Teljes felszereléssel. Felállunk az udvaron. A nyilasok összevissza szaladgálnak. Egyszerre fegyverdörrenés, hängos kiáltozás... Megjelenik a tornácon egy idősebb utász százados. Hängos vita kezdődik a nyilas vezetővel. Csak az izgatott taglejtéseket látjuk, a vitát nem halljuk.

¹⁰³ Temetési menet, itt halálmenet.

Rövid ideig a nyilasok bemennek az irodába, azután eltávoznak. Negyedóra múlva leszerelési parancsot adnak ki, visszamegyünk az épületbe. Itt derülnek ki a szomorú tények. A nyilasok beleütköztek a lépcsőn meztláb lefelé ballagó Révész mérnökbe. A szerencsétlen, végsőkéig kimerült ember, sáros vászonruhájában teljesen elmezavart benyomást keltett. Kétségtelenül nem volt már teljesen épeszű.

– Hol az ásója? – kiáltanak rá a nyilasok.

Zavart válaszára ráordítanak:

– Vegyen rögtön lapátot!

Szegény, agyongyötört Révész cipő nélküli lábára mutat, s mentegetőzve hebegi:

– Beteg vagyok, nincs cipőm...

– Megtagadod az engedelmességet, büdös zsidó?

Az egyik lekapja a fegyverét, és közvetlen közlől közelről agyonlövi.

A fegyverdörrenés zajára rohant ki az utász százados:

– Mi történik itt? – rivallt rá a nyilasokra. – Az emberekért itt én vagyok a felelős!

Az irodában is erőlyesen leintette a feleselő gyilkos nyilast. Követelte, hogy mutassa fel a szolgálati jegyet, amely szerint joga van elvinni a 4. századot.

A nyilas az erőlyes fellépés láttára dadogva jelentette ki:

– A vezető testvér szóbeli utasítást adott. Írás nincs!

– Akkor megtagadom a zsidó munkaszolgálatoak kiadatását!

Hiába fenyegetőzött a nyilas vezető, a százados állhatatos maradt. Révész bajtársunk mártírhála sokunk életét mentette meg, mert a nyilasok tervezte „nagyvétényi séta” rablással egybekötött gyilkossági körútnak készült.

A csendőr őrmester nemhiába mondotta estefelé:

– Nem is tudják, mitől szabadultak meg ma délelőtt.

November 5. Vasárnap. Reggel óta állunk az udvaron. Kihirdették: svájci, svéd, portugál, spanyol Schutzpassosok teljes felszereléssel, menetkészen álljanak fel. Csak akiknek kezükben van a passzus.

Vagy 200 ember felsorakozott. Átjött néhány nő is Tétényből. Jegyzékek tömege készült róluk. Senkit sem igazoltattak, akiknek volt merészsége közénk állni, velünk jött. A sáncásás számunkra véget ért. Ótórari marsolás után estére koromsötétben kitárultak előttünk a Benczúr utca 33. szám alatti romház kapui. Azt hittük, hogy a semleges követségek védelme alá kerültünk, megmenekültünk... Azt hittük!

A pesti zsidóság a semleges államok védelme alatt

Az első „szabad” éjjelt a bombától teljesen szétlőtt Benczúr utcai palota egyik szobájában töltöttük. „Svájciak” között voltunk. Negyvenen egy kis szobában. Alvásról itt sem lehetett szó. A „svájciak” legtöbbszörnek semmi írása nem volt. Sokan voltak közöttük a „finnek”, ahogy elnevezték a jiddis nyelven beszélő felvidéki zsidókat, akik arra a kérdésre, hogy hová valók, így feleltek:

– Fin Minkees...

Élelmes, eleven fiúk ezek a „finnek”, kitűnő zsidók, s a legtöbben cionisták. Palesztinai kivándorlásra jelentkeztek, így kaptak svájci certifikátokat. Ezekkel szabadultak a munkásszázadokból, s kerültek a Benczúr utcában felállított „idegen állampolgárságuk” gyűjtőszázadába, a 701-esbe. A „palota” lépcsőháza is romokban hevert. A nyitott folyosók félig a levegőben lógnak, a tető leszakadva. Sötét este, furcsán nyüzsg a nép: „a svédek”, „svájciak”, „portugálok”, „spanyolok”. Férfiak, nők vegyesen. Fölle a deszkapallós pótlépcsőházban. Ide-oda rohangálnak, ismerősöket keresnek. Nem csoda, majd három hete semmit sem hallottak hozzátartozóikról.

A ház tulajdonképpen a Svájci Követség védelme alatt áll, és a „külföldi” állampolgárok első rostálólhelye. Itt mesélik el egymásnak, ki hogyan jutott védettséghez.

Kiderül, hogy Svájc kezdte a „védelmezést”. Svájci menlevelet előbb a palesztinai aliják jelentkezői közül azok kaptak, akik

1. elegendő módon teljesítették a megkívánt anyagi hozzájárulást,
2. akik hűséges cionisták voltak,
3. akik kellő összeköttetéssel és hitközségi protekcióval rendelkeztek,
4. akik internálva voltak valahol, s ezzel az indokkal engedték ki őket.

Egyesek már ekkor emlegették, hogy a követségin kívül is igen olcsón tudnak szerezni svájci menlevelet. Fénykép nem kell ehhez sem. Aláírás sem volt a svájci menleveleken, csak körbélyegző díszelgett. Ezek már olyan menlevelek voltak, amelyek Palesztinát jelölték meg célként. A certifikátok igazolásokként szolgáltak arra vonatkozóan, hogy az illetők benne vannak a palesztinai csoportban, s elutazásig a svájci követség védelme alatt állnak. Nem emlegették, hanem igazolták, hogy X. Y. svájci állampolgár, aki a kollektív passzuson szerepel, s elutazásáig a követség védelme alatt áll.

Rövidesen híre járt, hogy a svájci követség vezetője, Kienast¹⁰⁴ és Jaeger konzul¹⁰⁵, nagy németbarátok lévén, nem szívesen látják a zsidók mentőakcióját, és csak külföldi nyomásra engedélyezik a menleveleket, de aláírni nem hajlandók azokat. Azután beszéltek, hogy „ellopták a Svájci Követség levélpapírjait”, majd később, hogy „a követségi pecsétet lopták el” betörés útján.

¹⁰⁴ Kienast Ferenc (1879–1953) magyar és svájci állampolgárként élt Budapesten, ahol egy időben svájci főkonzul is volt. Együttműködött az SS-szel és folyamatosan informálta őket.

¹⁰⁵ Lévai ebben téved. Maximilian Jaeger (1915–1999) 1936–44 között budapesti svájci nagykövet, Carl Lutz közvetlen főnöke. Jaeger aktív szerepet vállalt a zsidók Auschwitzba való deportálásának megakadályozásában és a svájci védett házak semlegességének tiszteletben tartatásában. Jaeger nagykövet tevékenyen hozzájárult ahhoz, hogy Carl Lutznak megteremtse a zsidómentéshez szükséges feltételeket Budapesten. A háború kezdete óta rendszeresen tudósította a berni minisztériumot a magyarországi zsidók sorsáról.

A valóság az volt, hogy részben barátságból, részben pedig busás ellenértékért a Svájci Követségen „alkalmazásban lévők” osztogatták a menleveleket.¹⁰⁶ A „valódiakat”. Mert kétségtelenül hamisították is azokat. Nem volt nehéz a primitív kiállítású, egyszerű pecsétű „Schutzbrief”-ek hamisítása, hiszen aláírás sem kellett azokra.

Volt olyan is forgalomban, ahol a levél felső cégjelzésén „idegen” szó helyett csak a „gen” szó volt kinyomva. A bélyegzőn pedig Süisse helyett Süsse állott.

A svájci tömegtülekedés óvatossá tette a zsidóságot, különösen a jobb módúakat. Lázasan keresték más semleges követségekkel is az összeköttetést. S megtalálták. Nem beszélünk azokról, akiknek valóban hozzátartozóik, rokonaik éltek Svédországban. Ezek már március óta egymás után kapták meg az úgynevezett provizórikus passzokat, az ideiglenes útleveleket. Csak néhány száz darabot adtak ki belőlük, azután az úgynevezett Schutzpassok szétosztásával folytatódott ez az akció. Eleinte igen kivételesen mérték a zsidó előkelőségeknek. Az első egyike gyanánt Stern Samu avanszált „svéd állampolgárrá”. Majd a Zsidó Tanács többi tagja. A Gyopár utcai követség előtt lassan ugyanazok a tumultuózus jelenetek alakultak ki, mint a Vadász utcában, a svájciak kivándorlási osztálya előtt. Rövidesen a B osztályt – ez foglalkozik a magyar zsidókkal – áthelyezték a Minerva utca 1. szám alá, s a pesti zsidók ott állodogáltak sorban naphosszat, akik svédek szerettek volna lenni, vagy ahogy a mindenkiből élcet faragó pesti zsidóság körében rövidesen elterjedt: a „svédettek”.

A kijárási időt sem respektálva, csillagot eltakarva, vagy „legombostűzve” állodogáltak előbb a kérdőívekért, azután különböző ajánlólevelekkel felszerelve a bejutásért.

¹⁰⁶ Természetesen sok minden előfordulhatott, de a svájci követségen is szigorú rendje volt a dokumentumok kiadásának. A szándékos visszaéléseknek minden erővel igyekeztek elejét venni. Későbbi könyveiben erről Lévai is részletesen, és már pontos adatok birtokában számol be.

Nagy konjunktúrája támadt a fényképészeknek. Rengeteg okmányról készült fotómásolat, s a pesti zsidóságnak majdnem minden épkézláb tagja rohant beszerezni a 6 db 6x6-os útleveleképet. Az óvatosabbak egyszerre tucatjával kérték a fényképeket, s mint rövidesen kiderült, igazuk volt. Rengeteg kérdőív veszett el, vagy a svéd követségre is időközben beszivárgott pesti zsidók egyszerűen félredobták azokat. Néhány ügyvéd, több fel tűnően csinos lány, egy grófnő¹⁰⁷, Ádám professzor sógornője játszották a főszerepet többek között. A svéd követség tagjai közül mindössze Wallenberg titkár, a dúsgazdag svéd Max Wallenberg bankár zsidó származású¹⁰⁸ fia működött közre. Carl Ivan Danielsson¹⁰⁹, a svéd követ azonban kizárólagosan önmagának tartotta fenn a passzusok aláírási jogát, ami, ha a szelekcionál nem is jelentette közreműködését, de a kiadott okiratok hitelességét és tekintélyét mindenestre fokozta¹¹⁰. Svédország képviselte egyébként Budapesten a Szovjet érdekeit is, ami fokozta tekintélyét.

A portugál (San Salvadort beleértve) és a spanyol követség csak vonakodva és hónapokkal később bocsátott ki passzusokat. A Vatikán részéről a pápai nuncius pedig csak novemberben kezdte meg menleveleinek szélesebb körű kibocsátását. Ekkor

¹⁰⁷ A rendelkezésünkre álló kéziratban kipontozva áll a név helye, ezt a módszert több helyen alkalmazták, valószínűleg azért, mert a másoló nem tudta elolvasni.

¹⁰⁸ Wallenberg egyik déd-dédapja volt zsidó, úgyhogy „zsidó származásúnak” különösebben nem volt tekinthető. Később Lévai Wallenberg-ről írt könyvében a svéd követségi titkárról a legnagyobb elismerés hangján írt, igazi hősként jellemezve.

¹⁰⁹ Danielsson, Carl Ivan (1880–1963) 1923–24-ben bécsi állomáshelyéről a magyarországi követ tisztét is betöltötte. 1942-ben nevezték ki a Svéd Királyság állandó budapesti követévé. Bár személyesen nem vett részt az akciókban, de szervezőmunkájának és állhatatosságának is köszönhető a svéd követség embermentő tevékenységének megszervezése és fenntartása a zsidó vézskorszak idején

¹¹⁰ A Schutzpassokat Wallenberg írta alá.

azonban olyan üzérkedés indult meg a vatikáni menlevelekkel, hogy 500 pengőért kínálták boldog-boldogtalannak darabját. Annyi is volt később a becsülete.

Forgalomban voltak még a svéd és svájci, valamint a nemzetközi vöröskeresztek által kiadott keménykötésű fényképes menlevelek. Ezek azonban csak igen rövid ideig értek valamit – mert természetesen nem voltak külföldi „állampolgársággal” kapcsolatosak.

A svéd, a portugál és a spanyol passzusok mellé levelet is mellékeltek a KEOKH-hoz¹¹¹, amelyben a passzus birtokosa, mint külföldi állampolgár részére a „csillagmentesség” megadását is kérelmezték. A KEOKH-nál ilyen értelmű kérvényt kellett beadni a Belügyminisztériumhoz, s rövidesen Sándor Jenő min. tan. aláírásával „végzést” kapott az illető, amelyben elismerik külföldi állampolgárságát, megadják az ideiglenes (határidőhöz szabott) tartózkodási engedélyt és külön „tanúsítványt” a csillagviselés alóli mentesítésről a hetenkénti jelentkezés kötelessége mellett.

Az első határidő augusztus végén járt le. Akkor meghosszabbították november 31-ig. Ennek a határidőnek lejártával azonban nem következett be a meghosszabbítás, s így tulajdonképpen az összes „külföldi állampolgárságú” zsidó kénytelen lett volna a sárga csillag viselésére. Igen sokan eleget is tettek a rendelkezésnek, a többség azonban túltette magát e tényen, annál is inkább, mert a követségeken szolgálatot teljesítő „tisztviselők” részére december 31-ig meghosszabbították a tanúsítvány hatályát.

A Svéd Vöröskeresztnél Brändström Elsa¹¹² oldalán teljesített szolgálatomra, valamint a svéd követségek szibériai működésének méltatásáról írott könyvemre hivatkozva, amelyeket becsatoltam, augusztus végén engem is felvettek a „svéd állampolgárok” díszes sorába.

¹¹¹ Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság

¹¹² Elsa Brändström (1888–1948) svéd ápolónő, aki az első világháborúban Oroszországba került hadifoglyoknak próbált segíteni, ezért „Szibéria védangyalaként” emlegették. – Lévai részletesen írt róla.

A kérdőíveket augusztus 27-én postán küldöttem be, nem érdeklődtem sorsa után, és csak amikor hozzátartozóim a sáncszolgálatról való kiszabadításomon dolgoztak, tudták meg, hogy jelentkezésemet beérkezésekor szeretetreméltó módon honorálták, és augusztus 30-a óta „Schutzpassom” átvételre vár.

Így lettem én is svéd állampolgár.

S így engedtek el november 5-én Budafokról a „külföldiek” között leszerelésre a Benczúr utcába.

Ez időponttól kezdve svéd „védelem” alá kerültünk. Lássuk, mit jelentett ez? Egyszerűség kedvéért ismét a naplómhoz fordulok.

November 6. Álmos, fázós, kiéhezett „svájci” és „svéd” társaság rohanja meg már kora hajnalban a Benczúr utcai rompalota konyháját. Fekete „kávét” osztanak. Utána nem történik semmi. Esik az eső, állunk a romos udvaron. Néhányan átmegyünk a zsidó árvaházba, a Vilma királynő útra. Az is összebombázott. Hely ott sincs. Egy betegszobában kapunk fél-fél ágyat. Schuelter Izsák, az árvaház „télachon” lévő főbbijja, dr. Tauber László, a Zsidó Kórház sebésze, s e sorok írója. Az első éjszaka három hét óta, szobában és ágyneművel.

Kis árvagyerekekkel beszélgetünk. Árvák! Van köztük olyan, akinek apját, anyját agyonlőtték, deportálták, elhurcolták. A jelen viszonyok árvái. Rendes kis ágyacskáik ott sorakoznak az épen maradt egyik nagyobb teremben. A szomszéd szoba – nincs már. Leomlott. Az árvaházi templom csillára fenyegetően lóg az úr fölött. Alatta a betemetett pince kiásatlan romjai takarják még egy ruszin század néhány katonáját.

A kis árvák mindezt átéltek: 6–10 éves emberpalánták. A bombázás nem ölte meg őket, „...csak ember kezébe ne essenek”!

November 7. Az összes „svéd” munkaszolgálatost egyesítik. A Jókai utca 4. szám alatt, az *Utazók Egyesületének* termeiben tartózkodik már egy vegyes „musz”-csoport. Ezeket kirostálják, a svájciakat „hazaküldik”, ők a Benczúr utcán kívül a Vörösmarty

utcai Skót Intézetbe kerülnek, ahol az ottani Kórodi-Katona János főhadnagy¹¹³, volt országgyűlési képviselő vezetése alatt lévő század is átalakul „svájcivá” egy éjszaka alatt. Rövidesen zászlóaljja duzzad fel. S amikor a svájci védettség felől rossz hírek keringenek: egy újabb éjjel alatt „vatikánivá” alakult át a század. (Később az összes svájci századot az Albrecht láktanyában összpontosítják, s munkára viszik. Igen nehéz munkát végeztetnek velük a Közvágóhídon és a dunai uszályok szénrakodásánál.)

A svéd század székhelyén a nyomortanyák képe fogadott bennünket. A földön fekszenek szorosan egymás mellett a „svédek”. A nagyterem végében álló színpad is tele van hátizsákokkal, gazdáik búsán álldogálnak mellettük. Éjjelre alig jut fekvőhely számunkra, s bizony nem meglepetés, amikor a dobogóról a terembe gurul egy-egy bajtárs.

Az 1889. évbeli születésűeknek és a náluk idősebbeknek leszerelését kilátásba helyezték, de csak elvétve került rá a sor. Annak ellenére, hogy a kormányrendelet szerint idegen államok polgárai közmunkára nem vehetők igénybe, tehát tulajdonképpen korra való tekintet nélkül le kellett volna valamenynyünköt szerelni.

A „svéd” táborban teljes zűrzavar uralkodik. Egymás hegyénhátán tolonganak a „musz”-osok, ellátásról szó sincs. Aki tehet, menekült innen is.

November 8. Hírek keringenek arról, hogy a svájci menlevelek között sok a hamis. A „portugálokat” és a „spanyoloikat”, valamint a „san salvadoriakat” különválasztják a svédektől, s vegyes századot létesítenek belőlük.

¹¹³ Kórodi-Katona János (1890–1961) legitimista politikus. 1920–22-ben országgyűlési képviselő, kereszténypárti programmal. 1921-től a Szatmár vm.-i ébredőmozgalom vezére, az Ébredő Magyarok Egyesülete országos választmányi tagja. A 20-as évek végén belépett a kormánypártba, 1931-től 1935-ig egységpárti képviselő, majd a Nemzeti Egység Pártja Szatmár vármegyei szervezetének elnöke. 1945 után a Független Kisgazda Párthoz csatlakozott.

Általában nagy a zűrzavar a városban is. A Lipótvárosban házakat ürítenek ki, elviszik onnan a zsidókat. Megjelentek a hirdetmények, amelyek szerint a főváros és környékének 16–50 év közötti keresztény lakossága „önként” hagyja el a várost, s bizonyos megadott napokon jelentkezzék az evakuálásra. A házfelügyelőket ellenőrzésre hívják fel.

Budapest kiürítése ezzel megkezdődött.

November 9. Hajnalban kelek. A Jókai utcai svéd barlang ajtaját csak „saját felelősségre” nyitják ki előttem. Nyilas járőrök cirkálnak, és fogdossák össze az embereket. A Mozsár utcai VI. kerületi kapitányság előtt is ide-oda járkálnak a nyilasok, akik szemmel láthatóan rendelkeznek a rendőrséggel. Óriás természetű főtörzsőrmester áll a járdán a kapitányság kapuja előtt. Odalépek hozzá, és érdeklődöm, mi történik. Feleli:

– Azokat a kérdéseket, amelyeket 7-8 év alatt kellett volna megoldani, 7-8 nap alatt akarják a nyilasok most elintézni.

Csak a napilapok közlik, plakát nem jelentí:

– A külföldi útlevéllel, illetve menetlevelekkel rendelkező zsidóknak kijelölt szentistvánvárosi házakba (Szt. István park, Pozsonyi út, Tátra utca stb.) kell beköltözni november 15-ig. Ha nem költöznek be, elvesztik a védettséget.

A Lipótvárosnak ezt a részét már napok óta ürítik. Elviszik a zsidókat. A 40 éven aluli nőket és a 60 éven aluli férfiakat az óbudai Nagybatony-Újlaki téglagyárakba. Sorsuk teljesen bizonytalan. A többieket kényszerrel betelepítik a kijelölt részen túli szentistvánvárosi csillagos házakba.

Csergő Hugót¹¹⁴ a zsidókórházból viszik el ismeretlen vád alatt. Ugyanekkor Müller Rezsőt és Kohn Zoltánt is elhurcolják. Mindkettőt véresre verik, de kiszabadulnak. Csergő sorsáról semmit sem tudunk.

¹¹⁴ Csergő Hugó (1877–1945) költő, író, újságíró. Az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület (OMIKE) kultúratanácsosa, majd elnökhelyettese. A német megszállás idején a Központi Zsidó Tanács egyik tanácsadója, Stern Samu elnök titkára volt. A nyilasok megölték.

Napokig razziáznak a nyilasok. Egy ilyen razzia során elfogottak életéről hiteles információt tudok szerezni, mert közvetlen hozzátartozóim is belekerültek a hálóba.

A külföldi védettek megrohamozzák a kijelölt házakat. Onnan elzavarják őket a követségek „lakáshivatalaihoz”. Mindenütt szörnyű tömegek ácsorognak. A protekció a zsidó lakáshivataloknál megszokott protekciós rendszernél is jobban dül. Nem csoda, hiszen a svéd lakáshivatal vezetését például pontosan azokra bízák, akik a hitközségnél annyira jogosan kihívták maguk ellen a tömegek ellenszenvét: Müller Rezsőre és társaira.

A „lakáshivatalokban” csak „beutalást” adtak, ezzel kellett rohanni a Pozsonyi útra. Minden egyes háznál már hajnal óta tömegek ácsorognak. Végre a házmesterek 8 óra felé kinyitják a kapukat. Addigra már nyilasok is mindenfelé cirkálnak, és gúnys megjegyzésekkel kísérik a „svéd zsidók” ácsorgását.

Azonban már a kapunyitás előtt „tisztviselő vagyok” felkiáltással annyian tolazkodnak be a házakba, hogy mire a közönséges „svéd” vagy „svájci” halandóra sor kerülhet, a házak minden jobb lakását már elfoglalták. Végül is mindenkit el kell helyezni. Következik a „sűrítés”. Vagyis a „nem protekciós” lakásokban előbb duplájára, azután triplájára emelik a létszámot.

Közben a nyilasok szorgalmasan fogdossák a „védetteket”, és kísérik be őket a Szent István körút 2. sz. alatti pártszervezet házának udvarába. Sorakoztatják őket, és a csillagtalan zsidókat felhívják igazolásra: a pincébe. Ott elveszik értéktárgyaikat, összetépi a menleveleket, leveszik róluk a jobb kabátokat és adnak helyettük rosszabbakat. Aki ellenkezik, azt pofozzák, rugdalják, puskatusozzák. Nőket, férfiakat egyaránt. A csillagos zsidókat kevésbé molesztálják, ha csak feltűnő viselkedéssel ki nem tűnik valaki, vagy ha a külseje el nem árul „megfelelő” tőkeerőt.

Estefelé, az innen néhány lépésre levő pontonhídon átküldik a delikvenseket a Nagybatony-Újlaki téglagyár telepeire.

A menet tagjait nyilasok zaklatják útközben. Egy öreg úriaszony elbotlik, kiesik a retikülje. Egy nyilas odaugrik, felkapja és a Dunába dobja a táskát.

Egy másik rászól:

– Testvér, ezt nem tetted helyesen! A retikül tartalma nemzeti vagyon, a Dunába nem dobható, be kellett volna szolgáltatni a pártba!

Ütközben egyes ügyeskedők igyekeznek meglépni, télacholni. Néha sikerül. A legtöbben azonban megadják magukat a sorsuknak, s órákig gyalognak a Bécsi úti téglagyárakig. A novemberi nyilas razziák alatt egykedvűen zuhog az eső. Víz, sár, lucok közepette halad Budapest zsidóságának színe-java Óbudára. Alig kerül el valaki ezt az utat. Van, aki kétszer, s akad, aki négyszer is megtette. S tudunk olyanról, aki négyszer szabadult meg.

A téglagyárban magára hagyják a tömeget. Enni nem adnak, ott kuksolnak ázva-fázva, takarók nélkül, dideregve várva a hajnalt, várva sorsuk eldőlését.

Reggel jelentkeznek már a svédek, portugálok, spanyolok. Kiválogatják azokat, akik fel tudják mutatni a menlevelet vagy útlevelet. Rengetegen panaszolták:

– Eltépték a nyilasok!

Most azután ügyességétől függ, tudja-e valószínűsíteni bemondását, vagy van-e ismeretsége a követségen, egyszóval protezsálja-e valaki? Ez esetben a követség kiküldött tisztviselője exponálja magát érte, s a rendőrség, amely a téglagyárakban a „felügyeletet” gyakorolja, beállítja a „mentesítettek” sorába az illetőt. Aki nagyon ügyes, egyedül is becsúszhatott a védettek közé.

Délutánonként azután ők gyalog visszafelé haladnak rendőrkísérettel – nyilasok már nem kísérik a csapatot –, s elosztják őket a svéd, svájci stb. házakba. Vannak, akik ezt a „konjunktúrát” is kihasználják. Beállanak – különösen svájciak, akik sehogy sem tudnak elhelyezkedni, lévén létszámuk az engedélyezett 7800-nak majd háromszorosa is – a visszahozottak soraiba.

Így becsúsznak az egyik svájci házba. Egy-két éjjelt a ház légoltalmi pincéjében, esetleg a kapu alatti folyosó földjén töltenek, de végül is bejutnak a paradicsomba, a svájci ház egyik lakásába.

A paradicsomba? Egy-egy svájci ház szobájába 15-20 embert utaltak be. Egyes nagyobb lakásokban – 3 szoba hallban például – 60-80 férfi, nő és gyermek helyezkedett el. A padlókon ke-

resztbe-kasul, az előszoba, konyha, cselédszoba, sőt sok helyütt a véce előtere is alvóhelyül szolgál. A svájci házak házmesterei a kiadott beutalásokat egyáltalán nem veszik figyelembe. Napokon át halljuk:

– Mit nekem beutalás! Lakást adjon a követség, ne papírbeutalást! Azt én is tudok adni!

S milyen üzlet alakul ki... A Sziget utca 45. számú svájci ház felügyelője 500 pengőn alul szoba sem állt egy-egy svájci beutalttal. Hiteles adat szerint egy alkalommal több mint 50 000 pengőt szedett össze így módon.

November 15. Elteltek a készülődés napjai. Este 8 óráig be kellett költözni a védetteknek a házaikba. Reggel már a VI. kerületi kapitányság előtt gyülekezik a nyilas karszalagos katonaság. Nyilván újra razzia készül. Sietve csomagolunk, és indulunk. Néhány lépés után karszalag nélküli katona lép a járműhöz, és felzárkózásra szólítja fel:

– Álljanak oda a többihez!

Az utca másik oldalán már gyülekeztették a megrakott járműveket. Próbálunk szökni. A katona utolér, s a géppisztolyát szegzi nekünk:

– Szökni próbáltál, zsidó! Állj csak be a sorba, mert néhány cseresznyemagot kapsz a gyomrodba!

Hiába próbálkozunk rendőrrel, katonával, a nyilas mindenkit leint, és leterrorizál.

Minden bútorom, összes ruhám, teljes élelmiszertáram a koszin. Kétségbeejtő. Engem pedig belöknek a Király utca 45. sz. ház kapualjába. Telve van már a hosszú udvar csillagos férfival. Ahogy belódítanak, már ugrik elélem egy katona:

– Mi az, nincs csillagod? Zsidó vagy?

– Igen!

– Akkor hol a csillag?

– Nem kell hordanom, svéd állampolgár vagyok!

– Ügy, svéd! Te is a magyar állam kenyerét etted, és most „külföldi” vagy?

Hiába magyarázom, hogy én nem ettem „a magyar állam ke-

nyerét”, inkább én fizettem annyi éven át adót. Nem fogadja el álláspontomat. Különösen, mert igen feltűnt neki magas szárú, remekbe szabott sárga cipőm:

– Majd lehúzzuk rólad azt a szép cipőt is! – fejezi be a nyilas katona a vitát.

Két perc múlva pléh arccal elhaladok mellette. Be az udvar egyik ajtaján. Éppen egy szűcsműhelybe nyitok be. Ledobom felsőkabátomat és kalapomat. Felkapok egy fehér köpönyeget. Kimegyek újra, a nyilas katona előtt elhaladok, s be a szűcsüzem másik részébe. Ott szó nélkül kézbe veszem a kalapácsot, és nyúlőröket kezdek szegezni. Persze soha hasonló munkát nem végeztem, s idegességemben többször ütök a körmömre, mint a szögekre. Hallom, amint az udvarban a katonák keresgélnek, kiabálnak. Faggatják az udvarban álldogáló házfelügyelőnőt, aki pontosan látta menekülésemet:

– Senkit sem láttam elszökni!

A katonák végül is belenyugodtak abba, hogy rosszul számoltak, mindenki megvan.

Másfél óra múlva kihajtják a csoportot a téglagyárba. Ledobom a fehér köpenyt. Nem kérek óráért sem.

Holmijaimat éppen rakják le az Andrássy út 41. szám alatti „fővezérségen”. Fájó szívvel látom gyönyörű hálószobámat, ágyneműimet, bőröndjeimet. Egymás után tűnnek el a kapu alatt. Már út közben egymást lopják meg. Az én holmijaimból.

És a svéd védelem? Kérem a követséget közbelépésre. A válasz lesújtó:

– Mi csak életet védünk. Vagyont nem.

A hivatkozás arra, hogy a Schutzpass szerint „elutazásáig lakása is védelem alatt áll”, a cinikus válasz:

– Nem a lakását fosztották ki!

– Nem – válaszolom –, a lakásomat nem fosztották ki, csak éppen mindent elvittek, ami a lakásomban volt. A falak csakugyan megmaradtak.

A telefont letették. A svéd védelem újból csődöt mondott. Száz és száz hasonló rablásról érkezett bejelentés.

Képzeltető a családok helyzete. Csak a rajtuk levő cipővel és

ruhával bevonulni a „védett” házba, s kezdeni „új életet”. Nem lesz könnyű feladat. Abban az időben, amikor az üzletekben alig volt már áru, pénze már nem volt a legtöbb embernek – nekünk sem volt –, s zsidó különben sem vásárolhatott a boltokban.

A svéd házban

A Pozsonyi út 15–17-es nagy, hatemeletes bérház egyik első emeleti lakásának 523-as szobájába kerülünk. Három szoba-hallos modern, „minden komforttal” felszerelt lakás. Főbérője egy ügyvéd, régi przemysli bajtársam. Zsidócsillagos házként, a „gettókorszakban” más és más család „szállta meg”. Az eredeti 3 lakó helyet 7-en laktak. Most 22 személy volt oda beutalva. A ház eredeti 40 lakója 280-ra szaporodott fel. (Hasonló svájci házba 360–400 polgárt is utaltak be.) Ötödik emeletének egyik lakásában néhány hónappal ezelőtt még Fedák Sári művésznő¹¹⁵ lakott, akit csak nehezen lehetett onnan kiszorítani. A művésznő nem volt éppen a ház kedvence, s a házfelügyelő szerint igen piszkos volt a „wirtschaftja”. Helyébe költözött Dömötör, a kabinetirodai főnök és leánya.

Az elhelyezkedés nem volt könnyű. Pantelejmon Romanov „Három pár selyemharisnya”¹¹⁶ című könyve jut az eszembe, amikor e sorokat írom. Egy-egy szobába 6–12 személy tódult be, és „igyekszik” otthonosan elhelyezkedni. A háziak ott járkálgatnak még körülöttünk. Savanyú arccal figyelik rendezkedésünket:

– Tessék csak, ahogy jólesik, elhelyezkedni.

Azonban amihez hozzányúlunk, az után kapnak:

– Ezt is elvisszük magunkkal!

Egyelőre még ők is ott maradnak. Nincs hová menniük. A házigazda ügyvéd éppen aznap érkezett vissza a téglagyárból.

¹¹⁵ A kor egyik leghíresebb, legünnepeltebb színésznője.

¹¹⁶ A forradalom előtt egy-egy szobába zsúfolt nagy család életéről szóló, népszerű orosz regény a harmincas években.

Órája, jeggyűrűje, pénztárcája ott maradt. Nála volt aznap megkapott svéd vöröskeresztes menlevele, s azon felesége is szerepelt.

Igy azután hozott a lakásba vendéget: egy idegen hölgyet, akit hirtelen jött ötlettel, mint feleségét szerepeltetett a téglagyárban, és ezen a módon kimentett a tömegből. Harminchárman voltunk már. A hallban 5 fiatal hölgy helyezkedett el a földön, egy idősebb házaspár, 70 év körül, két pamlagra került. A középső szobában igen vegyes a társaság. A tucatnyi ember fele-fele nő és férfi. Életkorhatárok: a négy hónapos csecsemőtől a 90 éves agastyáinig.

A másik két szobában szintén nők, férfiak vegyesen. A cselédszobában is egy csecsemő, az anyjával. Koch Gyuri építész-mérnök a konyhában helyezkedik el. Az ablakból odaláthat a Pannónia utcai házakra s irodájának ablakaira. Összes felszerelése rajta van. Fogkefét másnap vásároltunk együtt.

Nappal keservesen nyüzsgött a sok ember ide-oda, még nehezebb volt azonban a lefekvéshez való elhelyezkedés. A hallban egy óriási asztal helyezkedett el. Nagy mérések után kiderült, hogy ezen legalább ketten aludhatnak, ha... ha éppen nem lenének véletlenül a hall fiatal hölgytagjai mind átlagon felüli magasságúak. Fess, ifjú, pápaszemes „svéd” nők voltak azonban, és így nem fértek el se hosszában, se széltében az asztalon. Végre is éjjelre a nagy asztalt oldalára kellett mindig fordítani, s az így támadt helyre kerültek a hölgyek – a földre.

A nehézséget azonban fokozta, hogy az első gettórendelet folytán összetömörült három család bútora már eléggé megtöltötte a lakást, most pedig hat család futott össze. Mi nem okoztunk zavart, minden nélkül érkezünk. A többi család hangos „résztvéte”, de „csöndes” örvendezése közepette, hiszen így nem foglalunk el semmi helyet. Annál többet egy másik család, amely nemcsak költözködésnél hozta el nagy bútordarabjait, hanem hosszú heteken át, naponta járt még „rablóhadjáratra” a saját lakásába. S mindössze egyszer „buktak” le, s jutottak a téglagyárba. Az asszony perzsabundáját vették el, a férfi schafhauseni óráját hagyta ott, de egyébként megérte: telerakták a közösség céljaira szolgáló minden mellékhelyiséget a saját holmijukkal.

Kifosztva, meztelenül érkezünk. Kérni, természetesen, nem kértünk senkitől semmit, de legalább – nem is kaptunk!

A svéd védelem első néhány hetét a rajtunk lévő ruhákban, s egy szál fehérneművel nyomorogtuk át! Lassan-lassan tudtunk csak egy-egy aukciós munkásinget, illetőleg alsóneműt beszerezni váltás céljaira.

Ugyanígy volt az élelmiszerekkel. Aki el tudta hozni hazulról készleteit, féltékenyen őrizte „zsákmányát”, mi pedig, akiknek mindenét elvették, éltünk máról holnapra. A „svéd” házban eltöltött hetekről legjobb képet a naplóm nyújthatja:

November 16. Ablakunk a Pozsonyi útra nyílik. A „nemzetközi” negyed főútvonalára, amelyen a villanyosközlekedést már hetek óta megszüntették. Az utcán eleven az élet: svédek, svájciak, portugálok és spanyolok csomagjaikkal, kis- és nagytargoncás, lovas kocsis költözködésükkel. A tegnapi hurcolkodási rablóhadjárat tanulságai alapján ma már majd’ minden kocsit katona vagy rendőr, sőt nem egy esetben puskás nemzetőr kíséri. De nehogy félreértsük: nem hivatalból, hatósági intézkedés folytán, hanem „magánszorgalomból”. Szerény díjazásért: 50-100 pengő a tarifa. De kétségtelenül megéri. Köztük cirkálnak éhes szemmel a nyilasok. Mint a kis halak között a rablócápák: lesve, hol lehet valakibe belekötni, elhurcolni és kirabolni.

Öregek, fiatalok, fegyveresek és árpádsávos karszalagosok váltakoznak a „csak” zöldinges, nyilasjelvényes egyedekkel. Nem hiányoznak a kis „nyilas misik” sem, ahogy azokat a sokszor csak 8-10 éves gyerekeket a „népszáj” elnevezte, akik mint a kopók hajtják fel sokszor bátyjuk, nem egy esetben jó atyjuk részére a „szajrét”.

November 17. Harmadik napja tart az özönlés a „semleges” zónába. Harmadik napja tart a vadászat: holmikra a Szent István körút 2. alatti V. kerületi pártszervezet rablótanyáján, s emberekre a téglagyárba. Passzus ide – passzus oda! Aki a Szent István körúton előhúzza, az a pincébe kerül, ott megkapja pofonjait. Lehúzzák a ruháit, összetépi az iratait, s mars a téglagyárba. Aki

nem hivatkozik „külföldiségére”, az ugyanúgy jár! Egyre megy: zsidó, az zsidó!

November 18. Pécelen vannak az oroszok, és vagy ezren kerülnek vissza svédok és svájciak a téglagyárakból. A többiek, szegények masíroznak már a bécsi országúton. Kit hogyan fogtak el. Felszereléssel, avagy minden nélkül.

A beköltözködést meghosszabbították. Az „okosok” nagy nyugodt fölényükkel csak most indulnak „honfoglalni”. Szomorúan nézzük a néha túl jól megrakott társzekereket, amelyeken a bennfentes „svéd” polgár rendőr-, katonakísérettel „bevonul új rezidenciájára”. A protekció dühöng: egy-egy finom garzonlakást fenntartottak az „előkelőségek”, sőt sok esetben egyedül lakó „finom” hölgyek számára is.

Egyébként napok óta nem ég a villany. Mindenütt a városban rendben van, az áramszolgáltatás folyamatos. Kétutcányira tölünk is ég a villany. Lehetetlen nem észrevenni a tendenciát: minden eszközzel nehezítik a költözködést. Ezenkívül a sötét-ségben könnyebb a halászat!

November 19-én furcsa élményben volt részem. Borbélyhoz mentem a Pozsonyi út első sarokházába. Plesz fodrász. Már a belépéskor furcsa kép fogad. A többi üzlet tömve, ez teljesen üres. A mester zavartan tessékel a székre. Egy bal szeme alatt erősen „monoklis” nő terít be. A manikűrös kisasszony kezdi:

– Ne tessék csodálkozni, hogy a főnök úr olyan muris. Üres az üzlet, nem mernek bejönni. Úgy garázdálkodnak errefelé a nyilasok.

A mester maga szappanoz:

– Legjobb lenne becsukni az üzletet.

Lassan, óvatosan faggatom. S egy rémmese tárul elém:

– Újpesten lakom. Jómódú embernek ismernek, a helyi nyilas szervezet rám vetette magát. Napokig kínoztak, elszedték az ékszereimet, értékeimet. Ütöttek-verték. Majd a feleségemmel együtt bevitték a nyilas főhadiszállásra: a Radetzky laktanyába. Itt a pesti keresztény társadalom sok száz tekintélyes tagját ütik-

verik, kínozzák, akik szemben állottak a nyilas párttal. Négy napig tartottak itt fogva feleségemmel együtt, kínoztak bennünket, míg végül – hiszen semmi jogos vád nem volt ellenem, keresztény ember is vagyok – elengedtek.

Alig meséli ezt a borbély, mutatja a felesége arcán is az ütések nyomait, és a szájában maradt egyetlen fogát, amikor a fodrász-üzlet hátsó udvarra nyíló részéből vad tumultus zaja hallatszik:

– Hagyjon, segítség!

Egy véres arcú, zsidó külsejű egyén fut át a bolton, néhány lépéssel utána két nyomorult nyilas revolverrel. A zsidó kiszalad a Pozsonyi úti üzletajtón. Utána a nyilasok...

Plesz fodrász, felesége és kisasszonya holtápadt arccal, remegő hangon egyszerre beszélnek:

– Jaj, már megint...

– Jaj, most még újra belénk is kötnek, hogy mi segítettük a zsidót szökésében...

– Jaj, legjobb lenne bezárni ezt az átkozott boltot!

S közben ott ülök beszappanozott arccal, félig manikűrözött kézzel. A nyilasház fodrászüzletében, ide-oda futkosó, revolverrel hadonászó terrorfiúk sürgése-forgása közben.

Akkor még nem sejtettem, hogy 48 órán belül milyen véres közelségbe kerülök velük.

November 20. A költözködést tegnap este 20 óráig hivatalosan befejezték. A bennfentesek azonban „várásra” lovagoltak, s övük a győzelem: 19 újabb svéd házat nyitottak meg, s előlről kezdődik a hajrá!

Tölünk is elvándorolnak az „öslakók” vagy tízen. „Mindössze” 22 személy marad a kis lakásban. A többiek nem hajlandók elköltözni. Mi nem mehetünk, mert itt már hozzájutottunk egy ágyhoz valami kevés kölcsön-ágyneművel, a többiek nem akarnak költözni, mert örülnek, hogy rengeteg holmijukat egyszer már biztonságba helyezték a nyilas rablóhorda elől, és nem merik szerencsájukat megkísérteni.

Estére a Pannónia utcában kísérteties menettel találkozunk. Mintha 600 élőhalott sorakozna fel egymás mögött. Majd egy

hete szorongtak a téglagyárban. Onnan bevitték őket a Síp utcába, s most a „semleges” zónába kerültek. Délután óta állnak az utcán. Eső veri, szél fújja őket. Áznak, fáznak, de lakáshoz csak nem jutnak.

Az egész költözködés, a védettek elhelyezése a dezorganizáció iskolapéldáit mutatta. Egyik semleges misszió dicsőségét sem öregbítette. Valahogy olyan színezete volt az egésznek: „fusson, ki merre lát!”, avagy „a védettek védjék meg önmagukat!”. Ahogy éppen tudják!¹¹⁷

Így jártak az újonnan kreált vatikáni védettek is. A város különböző részein egyes házak egész lakossága – keresztény és zsidó egyaránt – megszerezte a nunciatúrától a vatikáni menlevelet. A házakra rátették a védőpajzsot. Majd este nyilasok jelentek meg ezekben a házakban, és egy órát adtak a kiköltözésre. Szállítási eszközökről szó sem lehetett. Az éj sötétjében a „vatikánusok” hosszú processziója indult meg az Újlipótváros felé. Egy régen látott festmény elevenedik meg előttünk. Behavazott úton vonul egy menekülő tömeg. Kis batyujukat szorongatják kezükben. Csecsemőket, karonülő gyerekeket cipelnek apák, anyák. Az út széle mindkét oldalon tele elhajított csomagokkal. Két oldalon a menettel párhuzamosan haladva oldalog pirosan kilógó nyelvvel az éhes farkasok csoportja. Lesik a zsákmányt, rá-rácsapnak az elmaradókra.

Így követték aznap este a nyilasok a vatikáni házakból kikényszerített zsidókat, lesve a zsákmányt, s ott rabolva, ahol lehetett.

A nunciatúra, a lelkészkedő és áttérítő papság egyetlen képviselője sem mutatkozott sehol. Ne vegyük tőlük rossz néven. A svéd, svájci, spanyol és portugál követségek sem tudták megvédeni „állampolgáraikat” a rablás és az elhurcolás ellen. Amint azt rövidesen a saját bőrömön tapasztalhattam. Már másnap!

¹¹⁷ Későbbi könyveiben Lévai elismerte, hogy a semleges követségek erejükön felül teljesítettek, s próbálták menteni az embereket.

November 21-én ugyanis már reggel elindultam szokott megfigyelő körutamra. Látni akartam: mit művelnek az elhagyott „védett” lakásokkal a „testvérek”.

Néhány lépéssel a Pozsonyi út 15. sz. ház kapujától elem ugrik egy fekete, keménykalapos, télikabátos nyurga férfi, és igazolásra szólít fel. Pillanatok alatt három revolveres nyilaskeresztes, karszalagos egyén fog körül. Nyugodt arccal nyúlok zsebeimbe, kiveszem a magyar útleveletem, állampolgársági okiratomat, bejelentőlapomat és fényképes rendőrségi igazolásomat. Ingadoznak! Sajnos láttak kilépni a „svéd” házból. Tovább szorongatnak. Az egyik irataimhoz kap. Svéd útvelelem a kezébe akad:

– Ügy, bűdös zsidó, svéd vagy?! Gyerünk csak a pártba!

Megragadja kezemet. Egy mozdulat, szabad vagyok. Egy ugrás a néhány lépésnyire lévő egyik svéd ház ajtaja felé: remélem, szabad leszek. Az ajtó zárva volt! Két ugrással újra rajtam vannak:

– Keresztüllőlek, bűdös kutya! – revolverével orrom előtt hadonászik.

– Svéd állampolgár vagyok, nincs joga velem így bánni!

Bokszütés az arcomba a válasz. Újabb két ütés a másik oldalról. Katonák futnak oda. Remélem, segítenek:

– Üssétek csak a zsidót! Dunába minddel! – így „nemzeti hadseregünk” honvédő tagjai.

A nyilasok vérszemet kapnak. Ütések zuhataga hull rám. Már nem védekezek. Egy nappal előbb ablakunkból láttuk, amint rettenetesen megvertek egy „svéd” férfit, aki ugyancsak menekülést kísérelt meg pribékjei elől. Földre ütötték, csizmákkal tapodták szét a fejét, s végül összekötözve kocsira dobták, és úgy cipelték el.

Mondom, ez a szörnyű kép ötlött fel előttem. Abbahagytam tehát az ellenállást. Azt már úgysem kerülhettem el, hogy fél tucat bokszütést kapjak az arcomba, hátracsavarják két karomat, és hátul összeszíjazzák. Néhány rúgás és hátba püfölés közepette elértünk a Szent István körút 2. alatti ház udvarára.

Ott a bal oldali pincelejáró felé irányítottak. A lejárát előtt álldogált régi tüzer önkéntes cimborám, dr. Straub Elek, törvényszéki bíró.

Fát hozatott fel a pincéből. Elhaladva előtte, halkan mormolom a nevét, mire felkapja fejét, végignéz, és – elfordul! Engem pedig két, egymás után jól elhelyezett rúgással a csigalépcsőn át lerúgnak a pincébe. Összekötözött kezeimmel természetesen a korlátban sem kapaszkodhattam meg, s csak különös sportbeli ügyességemnek köszönhettem, hogy nyakamat nem törtem. A pincének egy szűk cellájában kötöttünk ki. Úgy véltem, itt mosni szoktak, a betonpadlójú helyiség berendezése legalább erre vallott. Vízcsapot nyit ki az egyik, s az aláhelyezett mosóteknőbe márt egy husángot. Hátrakötött kézzel falhoz szorítanak, s az egyik revolverrel hadonászik az orrom alatt, az igazoltató keménykalapos szakavatott kézzel rámolja ki zsebeimet. Keménykalapjába gyűjti zsebeim tartalmát: tárcámat, kiserszénymet, kulcsaimat. Előkerül villanylámpám, töltőtollam, cigarettatárcám.

– Hogy jutsz te, zsidó, cigarettához?

– Trafikból!

– Úgy... (boksztűtés jobbról)

– Ne üss! – mordulok rá.

– Ne tegezz, disznó! (boksztűtés balról)

– Ne tegezzetek ti sem!

(Néma boksztűtés az orromra)

– Fogsz még tegezni?

– Ne üssetek! (boksztűtés előlről)

– Ne tegezz, te kutya! (boksztűtés balról és jobbról egyszerre)

Az áztatás, úgy látszik, befejeződött. A husángot kapja fel az egyik, a bőrkabátos, magas szárú fűzős cipős, és rásóz a jobb vállamra. Rúgással felelek lábszárára – a revolver halkan csattan:

– Még egy mozdulat, és megdöglösz!

Elhiszem neki, s mozdulatlanul állok a jobbról jövő további husángütéseket. Váll és könyök a célpont. A bőrkabátos csonttörésre pályázik szemmel láthatóan. Félszemmel látom, hogy balról ezalatt a hókafehér hajú nyilas testvér, a pinceablak párkányán, szorgalmasan kotorászik értékeim és írásaim között.

A husáng, úgy látszik, megrepedt. A „jobboldali” testvér eldobja, s egy deszkalécet kap föl. Elszörnyedve látom, hogy egy hatalmas szög van a végén keresztülverve rajta:

– Kiverem a szemedet – ordítja, és felém csap.

Különös szerencsével rántom le fejeimet, csak a homlokom fölött ér az ütés, és ott tépi fel a fejbőrömet. Elönt a vér...

– Azonnal hagyjátok abba! – üvöltöm. – Hívjátok fel Fiala barátomat!

Fiala Ferenc¹¹⁸, a nyilas sajtófőnök évek óta gyűlölt ellenfelem és személyes ellenségem, ráadásul a „barátomként” való aposztrofálása nem járt rögtön a kívánt sikerrel:

– Azt mondd, „barátod” a Fiala? (Puff, újabb ütés a szöges léccel!)

– Igen, barátom, és azonnal telefonáljatok neki!

– Tegezel megint? (Boksztűtés balról) – kiáltja az egyik.

– Barátod? (Lécütés jobbról)

– Igen, barátom, és telefonáljatok neki!

– Barátod? (Boksztűtés balról)

– Igen, barátom, telefonáljatok! (Sajnos makacs és erőszakos természet vagyok!)

Így ment ez gyors egymásutánban. Utólag megállapítottam, 11:10 volt az arány az én javamra. Ugyanis 10 boksztűtés után – megunták.

Kalapomba dobták a zsebeimből összeszedett holmijaimat, s véresre vert testemet előre lódították. Fölfelé!

Megérkeztünk az I. emeletre. Balra a lépcsőházból nyíló első ajtó nyitva...¹¹⁹ – lakás. Oda löknek be. Hosszú előszoba, bal oldalán padok. Ott üldögélnek a „kliensek”. Csupa jelentkező. A pártba akartak belépni.

¹¹⁸ Fiala Ferenc (1904–1988) újságíró. A magyarországi nemzetiszocialista mozgalom kezdeményezője, a Nyilaskeresztes Párt sajtóügyeinek irányítója. 1944-ben a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom sajtófőnöke. 1946-ban a Népbíróság mint háborús bűnöst halálra ítélte, amit később életfogytiglani fegyházra változtattak, mivel emberséges magatartását zsidó tanúk igazolták. 1956 októberében kiszabadult, az NSZK-ba ment, ahol szélsőjobboldali orgánumok szerkesztésében vett részt.

¹¹⁹ Olvashatatlan szó

Egy hatalmas szobába löknek be. Egy igen finom külsejű úrinő térdel az ajtó mellett. Felnéz, amikor belökdösnek, sárga csillag a mellén. Felmossa a szobát. Egy évvel ezelőtt szobalánya, komornája, szakácsnője volt a Lipótváros legszebb palotájában. Vastag könnyecseppek gördülnek le a pillájáról, ahogy felismer. Arcán ütések nyoma, mozdulatairól látszik, hogy testén is lehetnek fájdalmas sérülések.

A felmosás éppen véget ért. A hatalmas terem másik oldalán két jólöltözött férfi egy óriási perzsaszőnyeggel veszkődik. Mindkét férfin sárga csillag. Arcuk szinte felismerhetetlenségig összeverve: piros, kék foltok, szemek bedagadva, karcolások véres hegekkel rajtuk. Baloldalt íróasztal. Az elé állítanak. Az egyik nyilas jelentést tesz:

– Csillag nélkül értük ezt a zsidót! Ellenállott, szökést kísérelt meg.

A...¹²⁰ férfi vezető rám néz, semmit sem szól, csak kérdően int:

– Hívják fel Fiala Ferencet telefonon! Majd igazol – válaszolom.

Meglepve hallgatja szavaimat. Kérdően néz pribékjeimre. Azok zavartan álldogálnak. A keménykalapos mellém sodródik, s oda-súgja:

– Ne panaszkodj, elengedünk!

– Vigyétek! – mordul rájuk a vezető.

– Szedje össze a holmijait! – szól rám.

Összekapkodom a tárgyaimat. Látszatra minden együtt van. A vezető ügyet sem vet rám, megyünk kifelé. Az egyik sárga csillagos férfi felém súgja:

– Szerencséd van. Mi már négy napja vagyunk itt!

Az előszobában még egy férfit állítanak mellém. A szerencsétlen alig lát. Monoklinak nem nevezhető, inkább „szemüvege” van. A súlyos ütésektől feketéllik mindkét szeme alatt. Előttünk

egy fegyveres, mögöttünk két fegyveres. Leérünk a ház elé. Most dől el a sorsunk. Merrefelé visznek? Elindítanak a Duna felé.

– Csak nem Budára? – súgja társam.

– Vagy a Dunába – felelem neki.

– Ne pofázzatok, mit sustorogtok ott? – röffenek ránk.

Utunk rövid volt. Az egyik uszályon szemet raktak ki, a másikon fát a zsidók. Csillaggal és csillag nélkül. Védelemmel és védelem nélkül. Ahogy a nyilas kormány belügyminisztere mondta:

„A zsidó, az zsidó. Bármilyen a vallása vagy az állampolgársága.”

A fahasábokkal telt uszályra vezényelnek. Javában rakodnak kifelé a rakparton álló társzekerekbe. Vagy 50 különféle korú férfi. Van köztük 72 éves is, aki keservesen panaszoja:

– Elszédtek a vatikáni védlevelemet. Két pofont is kaptam!

Egy másik férfi azt mondja:

– Nézze meg az arcomat. Bakancsszögek nyomai látszanak itt is, meg emitt is.

Csakugyan, rettenetesen deformálódott arcán csúnya véraláfutások furcsa rajzokat alakítanak ki.

– Nem engednek el! Negyedik napja dolgozom már itt. Azt mondják, addig maradok, amíg fel nem szívódott ütésem nyoma. Mikor lesz még az?

Egy idősebb orvos ott hordja a fát velünk. Vállaim, két könyököm rettenetesen sajog. Emelni nem tudok. Kérem a többieket, segítsenek. Meg is egyezünk, hogy könnyű fahasábokat felraknak a vállamra. A kifelé vezető palló igen inog. Fejem kábult az ütésektől. Vérzem többfelé. Ujjam is véres, ahogy egy csapást elhárítottam. Összeszedem magam. Semmi kedvem sincs a november végi Dunában fürdeni...

Hajcsáraink sürgetnek:

– Igyekezzenek! A pesti pékek maguknak is sütnek! Legalább dolgozzanak valamit a magyar kenyérért.

Így hajszolnak bennünket legalább négy óráig... Akkor sora-kozó. Indulás. Útirány a pontonhíd. Tehát a téglagyár!

Negyedóra múlva – Télach. Félórás kerülővel a svéd „védett házban” vagyok. Megvédtem magam a téglagyárban várakozó

¹²⁰ Olvashatatlan szó

kellemetlenségektől. A svéd követség, a svéd állam védelme újból semminek bizonyult. Otthon tudtam meg, hogy egy svéd bajtársunkat, Kertész Miksát, menekülés közben két lövéssel leterítették, s testét házunkba dobták be.

Az egyetlen tanulság, ami levonható volt. E naptól kezdve az oroszok bevonulásáig nem hagytam el a házat. Számtalan férfitársammal együtt önkéntes fogságba vetettük magunkat. A svéd ház védelmébe szorultunk vissza.

November 22-én láttelepet vettem fel a sérüléseimről. Jó néhány 8 napon túli sérülés árán, de végeredményképpen megúsztam ezt a véres kalandot, szerencsésebben jártam sok bajtársamnál, aki szeme világát veszítette vagy hallószerve sérült meg.

E naptól kezdve tehát kénytelen voltam önkéntes fogságban maradni. A svéd követség ugyan nem védett meg sem engem, sem anyagi javaimat, de kaptam egy jó tanácsot:

– Ha nem akarja, hogy ismétlődjék önnel ilyen eset, ne hagyja el a „védett” házat. Úgysem tart már soká!

Egyelőre nem is tudtam volna kimenni az utcára. Minden csontom sajgott, fájt, minden porcikám, és a véraláfutások is igen könnyen felismerhetővé tettek volna az utcán, hogy „védett” külföldi vagyok.

Átvettem a lakásunk fölötti „parancsnoklást”, és igyekeztem ott „kulturállapotokat” teremteni. Ami nem volt éppen a legkönnyebb feladat.

Mindenekelőtt rendet kellett csinálni a konyhában. Hét asszony – hét kardos öregasszony került ott össze. Több mint három évszázad tekintett le róluk a gázrezsóra, amely szortyogott, pufogott, és alig égett. Naponta alig 3-4 órát volt csak használható főzésre. A reggelikészítéssel kezdődött a baj. Egy óra gáz: hét plantateás fazék – a három rezsónyíláson. Kezdődött a konyha-sport: a fazéklökdösés. Amint valaki elfordult, fazeka már oldalt lendült le a tűzről. Forrásig nehezen jutott el. Lassan rájöttek arra, hogy villanyfőzőt kell beszerezni. Nehéz feladat ezekben az időkben. Akad mégis, s ekkor jött a második számú főzősport: a villanykiütés. Sorra bekapcsolták a különböző fő-

zőket. Az eredmény lesújtó, bocsánat, „lepattanó” volt. A vezető nem bírta el a nagy terhelést: az óra lecsapott. Így kezdődött. Ha azonban a verseny teljes erővel folyt, az óra nem bírta, a vezető még kevésbé: kiolvadtak a biztosítékok. A játék ennek ellenére tovább folyt, vagyis naponta jó néhányszor kialudt minden lámpa, s biztosítékokat kellett átszerelni. De egyik „hölgy” sem engedett!

A közösségi érzés sehogy sem tudott kialakulni. Sajnos, a leg súlyosabb megpróbáltatások közepette is felütötte fejét a zsidó átok: a széthúzás ördöge. Hányszor vágta a fejünkhöz évtizedek óta, hogy a „zsidók mindig összetartanak”. Ide kellett volna jönni, ezekbe a „védett” házakba: s ez a tévhit örök időkre kipusztult volna.

S ezután elkövetkezett a nap legnagyobb konyhai eseménye: a déli ebéd főzése. Rendszerint 12–2 óra között volt használható nyomású a gáz. A lakások asszonynépsége a három rezsónyílás előtt tülekedett. Rendet igyekeztünk teremteni. Kiírtuk, a hét család milyen sorrendben használja a gázt:

- Miért éppen én jöjyek később?
- Én nem főzök együtt X-szel!
- Engem mindig félrelöknek!

A bab, borsó, cékla, lencse – sokáig fő. Hajnali 5 órától éjfélig: főzögettek, de a sorrendben kiutalt lyukról nem mondtak volna le társnőjük javára.

Rövidesen a konyhában a család egyik tagjával őrizte mindenki a fazekát, lábasát, mert kitűnt, hogy az egyik levesébe Bessyke vizet öntött. A másik csirkéhez jutott, és azt állította, hogy a „mellehúsa” eltűnt a fazekából. Viszont az illetőnek senki sem hitt, mert notórius hazugnak bizonyult, s amellettsajnos kleptomániás is volt. Ezzel a „hölgygel” esett meg az alábbi kedves történet:

Napok óta figyelték. Látták, hogy hol ide, hol oda mártogat egy-egy kanál zsírért. Az egyik esti főzésnél feltűnt az egyik hölgynek, hogy „kleptomániásunk” nincs a helyén. A lyukért folyó harcban nem vesz részt, bár fazeka ott rotyog a kályhán. Mindenekelőtt félretolta a fazekat, helyébe tette a sajátját, azután pe-

dig – nyilván, hogy „lelkiismeretét” megnyugtassa – elindult az illető megkeresésére. Benyitott végül a közös éléskamrába is. A sötétben ott lapult a keresett. Éppen egy idegen zsírosköcsögben „dolgozott”.

– Mit keres maga itt a sötétben? – szól rá.

– Óh, én oly takarékos vagyok, spórolok a villannyal. Látok a sötétben is – válaszolja zavartalan nyugalommal.

Attól kezdve „takarékos” volt a megtisztelő mellékeve. A be nem avatott idegen nem sejthette, hogy erre a szóra miért tör ki nevetésben a lakás legtöbb tagja.

A közös spájz ezzel meg is bukott. Mindenki pánikszerűen költözködött ki holmijaival, és rakta azokat a legkülönbözőbb rejtékhelyekre. Az egyik család például zsírját az előszobában álló gyerekkocsi belsejébe dugta egy ideig, amíg egy másik „rendkívül tiszta” hölgyet túl sűrű „törülgetés” ürügye alatt rajta nem csípték, amint a védő viaszkos huzatot látszólag önfeledten gombolgatta. Szórakozottan mormogott is hozzá. Nyilván ezt: Szeretnék, nem szeretnék... zsírt takarékoskodni...

Hiába, mindenfajta közösségben különféle egyedek akadnak, s a magántulajdon szentségében felnőtt generáció a saját bőrén tapasztalhatta, hogy mindez csak fikció.

A főzés után következett naponta néhányszor a „mosogatási” csata. Ki mosogasson, milyen sorrendben? Kit terhel a lábasok, fazekak mosogatása? Víz hogyan, milyen sorrendben melegítessék?

S a főzésen túl a vízmelegítés. Mosdáshoz, mosáshoz, kisgyerek-pelenkákhoz! Rettenetes problémák, majdnem megoldhatatlanok.

A ruhaszárítás kérdése azután huszonkét embernek – végül ennyire apadt le létszámunk –, köztük a csecsemőnek tisztálkodása, tisztában tartása. Mennyi megoldhatatlannak látszó, s mindenestre vitákat, hangos veszekedéseket provokáló problémát vetettek a felszínre.

A legnehezebben volt megoldható a mosdás, a tisztálkodás kérdése. Egy fürdőszoba ennyi embernek. Ugyancsak a vécé... Mindezek használatát természetesen sem időhöz, sem sor-

rendhez nem lehet kötni. Naponta folytak a közelharcok reggeltől estig mindkét helyiség előterében.

A konyha, a vécé és a fürdőszoba tisztántartása volt a legközelebbi rendezésre váró nagy probléma. Az az elv, hogy „mindenki használat után hozza rendbe maga után”, megbukott a legtöbb lakótárs indolenciáján. A napi „nagytakarítás” ugyancsak egyéni volt. Hiába osztottuk be sorrendben a társaságot, volt, aki rendesen végezte el a dolgát, volt, aki szabotálta feladatát. A tisztaság semmi esetre sem dühöngött ezen a tömegszálláson, ami elég aggodalomra adott okot a jövőre nézve.

Még a szellőztetés sem volt kis probléma. Összeegyeztetni különböző felfogású, társadalmi helyzetű és korú emberek kívánságait nehéz feladatnak bizonyult. Nem tette könnyebbé az sem, hogy sorsunk azonosnak ígérkezett.

Az élelmezés képezte a másik nagy nehézséget. Voltak a házból „kijárók”, és voltak „bennmaradók”. A kijárók még tudtak úgy-ahogy gondoskodni magukról, az önkéntes foglyok már nehezebben. Arról, hogy bárki is szívességből, avagy közösségi érzésből gondoskodják a szűkölködőkről, szó sem lehetett. Egyesek tehát valósággal faltak, tömték a hasukat, mások – különösen a szemérmesebbek és az önérzetesebbek – koplaltak.

A svéd követség ma kezdte meg az „ellátatlanokról” való gondoskodást. Kiosztott 1-1 konzervet, s valami köleskását. Folytatását ígérte.

Rendőrok, nyilasok közösen cirkálnak az utcákon. Hatalmas tömegekben kísérik továbbra is a csillagos és csillagtalan zsidókat. Szerencsétlen emberek. Sorsuk nem kétséges: téglagyár, bécsi országút. Az ablakokból látjuk őket. Kétségbeesett arcukat kutatjuk megdöbbenve. Itt is ismerős, ott is jó barát, s nem egy rokon... Segíteni senki sem tud senkin! Napokig így megy ez. Közben az elhagyott zsidólakásokat fosztogatják a „felelőtlenek”, és teljesen kirámolják nyílt paranccsal a „felelőseket”. A volt tulajdonos szempontjából természetesen egyre megy.

November 24. Csepel félszigete elleni támadás. Erős ágyúdörgés egész nap.

A zsidóüzletek árukészletének „szétosztása” teljes erővel folyik. Pártigazolványosok soron kívüli kiszolgálásban részesültek. Az ár mellékes. A lehető legolcsóbb volt minden. Igyekezzenek 160 pengőért külföldvevő rádiót beszerezni! Ne mulassza el az alkalmat senki!

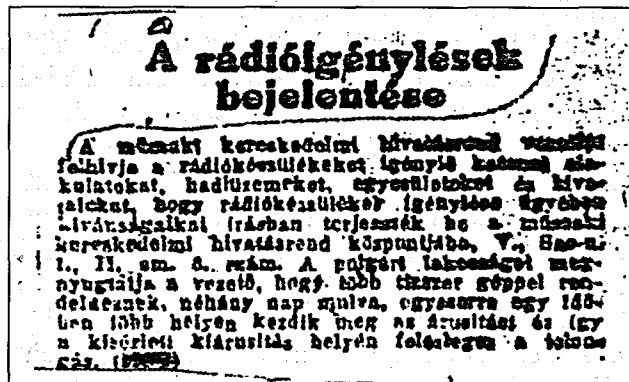
Ugyanakkor svédek részére:

1 tojás 3,80 pengő

1 kg disznózsír 55-60 pengő

vaj 86 pengő

kenyér (2 kg-os) darabja 8-10 pengő

November 27-én a csillagos zsidóknak és külföldi menleveleseknek tilos volt egész napon át lakásaik elhagyása. Elérkezett a menlevelek alkonyja.

Ezrével vitték el a zsidókat ezen a napon, elsősorban a „svájci” védett házakból. Az idősebbeket a Tátra utca 20/a szám alatti házban és annak pincéjében helyezték el. A korhatár alattiakat (a férfiak 50–60, nők 40–50, nem lévén egységes elbírálás sehol) a Teleki tér 4–10-es házakba hurcolták, kifosztották és a józsefvárosi pályaudvaron vagonokba rakták őket.

Szörnyű jelenetek sora játszódott le ezekben a napokban is. Családok tagjait választották el egymástól, férfiakat nőktől, apákat, anyákat gyermekeiktől.

Sokan megszöktek, nem egyet rendőrök szöktettek meg. A megvesztegetés, a korrupció minden fajtája orgiáját ülte.

Ezen a napon már a „kiürítési láz” hevében, úgy látszik, eljutottak a szállítókig. A házunkkal szemben lévő Dénes és Heiszler szállítócéget rohanják meg a nyilasok. Ott látom pribékjeimet, Varga urat és társait, a jobb lábára sánta revolverest, a hókaszóke, keménykalapos főtolvajt, a micisapkás, aktatáskás hivatalnoktípusú segédhóhért s a bőrkabátos, birgerlicsizmás főhóhért. Az V. kerületi pártszervezet egész díszes rablókülönítményét, amelyik már hetek óta teszi bizonytalanná ezt az egész vidéket.

Most a szállító cég redőnyeit húzzák fel. Előbb zsákokban hordják ki a diót, a burgonyát és az egyéb terményeket. Azután dohányládák kerülnek sorra. Majd nagyobb, lakatokkal lezárt ládák, szalmakosarak sora következik. Teherkocsikon viszik el ezt a rengeteg holmit. A közeli Újpesti rakpart 6. szám alatt rendeztek be egy raktárt, ahol az ilyen „zsidóárakat” gyűjtik össze. Onnan uszályokra halmozzák fel. Mindazt, ami eljut odáig.

November 29. Szomorú napja van ma megint a pesti zsidó-ságnak. Napok óta keringtek hírek arról, hogy védelességre való tekintet nélkül átadják a munkaszolgálatosokat a németeknek. Hivatalosan cáfolták ezeket a híreket. Az egyes századok tisztjei és keretlegénysége is tagadta, hogy ilyesmire készülődnének. Mégis váratlanul lezárták az összes körzetet, s kora éjjel nyilas karszalagos katonaság vette körül őket:

– Teljes menetfelszereléssel indulás!

A régi parancsnokok – akik tehát tudhattak az intézkedésről –, sőt a beosztott kivételezett zsidó tiszték is, idejében – tálcáztak!

A közel tízezernyi munkaszolgálatost azonban – mint a vágóhídra az állatokat – elhajszolták a Józsefvárosi pályaudvarra. Már ott állott készen a Gestapo vonata. Hatalmas német tehervagonok. Azokba terelték be a fiúkat, 18–48 éves korúakat. A svéd, portugál és spanyol védettek érdekében megjelenik a követségek egy-egy tisztviselője. Eleinte a pályaudvaron intézkedő Ferenczy csendőr alezredes nehézségeket igyekezett gördíteni az útba, s hatása alatt akadt magyar királyi rendőrfogalmazó, aki durva szavak kíséretében felpofozott munkaszolgálatosokat.

A követségi urak ezalatt könnyedén félrefordultak. Eszembe jut egy jelenet. Szín: Szibéria. Idő: 1919, az orosz forradalom kellős közepe. Teljes felfordulás. Brändström Elsa, a svéd vöröskereszt megbízottja, a legendás hősnő, hadifogolytábort látogat. Kíséretében elegáns orosz tisztek. Az egyik hadifogoly előállott panaszával. A táborparancsnok segéd tisztje, egy snájdig kozák tiszt, kancsukával az arcába üt. Brändström Elsa elsápad, odaugrik, kikapja a kancsukát a tiszt kezéből, s a kozák pometynik arcába csap vele.

És Wallenberg és semleges társai elfordultak a Józsefvárosi pályaudvaron...¹²¹

Ferenczy alezredes úr távozása után annyiból enyhült a helyzet, hogy a kilencszáz svéd, spanyol és portugál védettet különállították. A svájciakkal azonban senki sem törődött. Előbb 50-en jutottak egy vagonba, majd a nagy tömeg láttára 65-70-en kerültek, és a csendőrök leplombálták azokat. Képzeliük el kétségbeesésüket. Hozzá tartozóiktól el sem búcsúzhattak, felszerelésüket ki sem egészíthették. Legtöbben már eddig mennyi szenvedésen mentek át. A kivett védetteket pedig hosszú sorban útnak indították visszafelé.

A Baross kávéház előtt Wallenberg úr lefényképezte autójából remek Leicájával védenecit. Jó propaganda, és kitűnő alibi a pénzt adó amerikai és angol zsidóság előtt.¹²²

¹²¹ Lévai később sokkal, de sokkal árnyaltabban ír Wallenbergről és a nemzetközi mentőakciókról is. A Józsefvárosi pályaudvaron lejátszódó eseményekről is egészen más hangnemben tudósít, mint itt, első indulatában. Később, szemtanúk beszámolóí alapján azt idézi fel, hogy Wallenberg és néhány munkatársa, így Veres Tamás fényképész, a lehetőségekhez képest hány ember életét mentette meg, külön kiemelve, milyen személyes bátorságra volt szükségük azoknak, akik embereket próbáltak visszahozni a pályaudvarról. Veres is beszámolt arról, hogy ők is közvetlen életveszélyben voltak, miközben sok száz zsidót sikerült megmenteniük.

¹²² Később ezt is korigálja Lévai. Nyilván valakik felszínes, érthetően elkeseredett elmondásai alapján írta mindezt meg. Amúgy később maga

Közben az ugyancsak „védett” sok ezer munkaszolgálatossal legördült a gyászvonat a Józsefvárosi pályaudvarról... az „ismeretlen”, de sajnos oly jól ismert végzetük felé.

A visszahozott munkaszolgálatosok tekintélyes része nem rendelkezett a megfelelő Schutzpasszal. Ezek mások nevét mondták be, avagy odacsúsztak a legkülönbébb trükkökkel a különválasztottak közé. Az egyéni ügyesség és az azzal párosult szerencse csodás menekülésekre adott alkalmat. Ezeket a Tátra utca 4–6. sz. házak pincéjébe helyezték el, ahonnan egy része télachra ment, kisebb része Schutzpasst kapott vagy „duplikátot”. Ez egy új figura volt: bejelentette egy ismerőse nevét azzal, hogy az vele azonos, elvesztette a passzust, kér másolatot. Átadta saját adatait és fényképét. Ha szerencséje és ismeretsége volt: meg is kapta.

Ugyanaznap este „kapuőrségen” állók. Kiengedek egy fiatal, keresztény úrhölgyet. Abban a pillanatban négy fiatal, fegyveres nyilas rohan át az úton, az ajtónak. Szerencsére az ajtó még nyitva, felrántják, a lány visszaugrik, ösztönszerűen bezárom. Elugrunk. Egy pillanat, s a kilépő hölgy zsákmányuk lett volna. Mit keresett a csillagos, svéd házban? Mindegy is, megmenekült.

Ebben a pillanatban a lesötétített utcában reflektorfény villan, végigpásztazza a házat. A nyilasok elugranak. Hosszú, fekete sor tűnik fel. Emberek. Férfiak, asszonyok, gyerekek. Elcsigázott, nyomorult, agyonsanyargatott páriák. Lassú lépésben jönnek. Gyászmenet. Előjön egy autó nyitott reflektorokkal. A svéd követség autója. A menet: Hegyeshalomból visszatért zsidók.

Több mint két hete vannak úton. A téglagyárból vitték el őket. Gyalogmenetben, napi 30-35 km-es marsokban haladtak. Él-

is feljegyezte, hogy nem Wallenberg, hanem Veres Tamás fényképezett, többek között azért, hogy bizonyíthassák a világ előtt, mi történik Budapesten a zsidókkal. Feltehetően ezek a részek voltak többek között azok, amelyek miatt Lévai aztán nem jelentette meg ez a könyvet – s későbbi műveiben éppen az itt leírtakat korigálta, már a tények ismeretében.

mezésükről alig gondoskodtak, mosdási lehetőség nem volt. Az eredmény: vérhasjárvány! Hegyeshalomba érkezve utolérte őket a svéd követség kiküldöttje, s aki ügyes volt, átalakult „passzusát elvesztett svédde”. Tehervonaton jöttek vissza. Szörnyűséges állapotban, lerongyolódva, eltetvesedve és kiéhezettve.

A svéd házak pincéjébe dugták be őket, a lakók jó szívére bízva ellátásukat. Rövidesen mindenütt kiszorítottak az első áldozatok, a többi sorsa közös: a vérhas végzett velük. Passzust ígérnek nekik a svédek, azután nem adnak, eltanácsolják őket. Végül egyesek protekcióval, pénzzel, ügyességgel szereznek maguknak Schutzpasst, duplikátot, beutalást. Három hét alatt a pincékből alig tudnak összefogdosni néhány „hegyeshalmit” a nyilasok.

November 29-én megjelenik a pesti gettó létesítéséről szóló rendelet is. A gettó helye igen szűken összeszorított. A keresztények onnan kiköltözni tartoznak.

E napon tartják különben az első razziákat a svéd házakban. Kamrás rendőrfelügyelő jön hozzánk. Mintaszerű kedvességgel foglalkozik az esetleges vitás esetekkel, s nem visz el senkit sem, pedig soknak nincs passzusa még.

November 30. Fontos határidő a védettek életében. Lejár a KEOKH-tanúsítvány, és tulajdonképpen az összes védettek e naptól kezdve kötelesek újból csillagot viselni.

Pécs felől törnek elő az oroszok. Szaporodnak az esetek, amikor a nyilasok a Dunába lönek zsidókat. Ma egy nőről hallottunk, akit lelőttek, a Dunába dobtak, nem halt meg, s a rendőri motorcsónak mentette ki. Egyébként naponta látjuk, amint a nyilas portyázók az utcán fogdossák össze a zsidókat.

A ház udvara 10×10 lábnyi, ott járkálgatok kora reggel. Kivételes vice-engedéllyel, mert a házfelügyelő úr csak gyermekek sétáltatását engedi meg az „udvaron”. A házfelügyelő úr, aki 1000 pengőt kapott, s a vice, aki 500 pengőt decemberi tiszteletdíjként. A szomszédos ház pápai védnökség alatt áll, a Phoenix utcából van a bejárata. Öreg zsidó, hatalmas sárga csillaggal a télikabátján sétálgat ott. Megszólít. Valódi galíciai zsargonban be-

szél: pápai védett! Elmeséli fia kálváriáját. Munkaszolgálatosként télacholt a Józsefvárosi pályaudvarról. Bujdosott. Elfogták a nyilasok. Megszökött újra. Elfogták, bedobták ruhástul a Dunába, s géppisztollyal lőttek célba rá. Két golyó eltalálta. Remek úszó, lebukott a víz alá. A nyilasok biztosra vették a halálát. Valójában átjutott a túlsó partra. A mentők elvitték a helyőrségi kórházba, ahol kezelik, lábát gipszbe tették. Jelenleg a 10-es helyőrségben ápolják:

– De mi lesz a sorsa? – kérdi jiddisül a mélyen lesújtott apa.

Ő is vatikáni védett, de jár ide naponta egy „galach”, s az azt mondja, hogy ha nem térünk ki, nem maradhatok itt, mondja kétségbeesetten a pápai védett.

A katolikus hitre való térítés a pápai házakban tovább folyik. Egyébként természetszerűen abbamaradtak azok az akciók, amelyek a nyáron a zsidóság óriási tömegének áttérését kívánták elérni. A sok „katakumen” elvonult sáncsásra, majd ki a bécsi országútra, jó esetben a védett „külföldi gettóba”.

Tovább hurcolják el a zsidókat a svájci házakból nagy csoportokban a Teleki térre, a 4–10-es házakba a férfiakat, s a Teleki tér 5. alá a nőket. Innen kifosztásuk után a Józsefvárosi pályaudvarra a fiatalabbakat, az idősebbeket be a gettóba. Télach napirenden. Volt olyan eset, hogy a rendőrtisztviselő összeszedte a nyilasok elől az értékeket, s a kutatás után visszaadta a zsidóknak. Volt olyan, aki kísérve a menetet, énekelte félhangosan:

– Szökjél babám, szökjél...

S hagyta, hogy a gettó felé haladva ellépjenek a fürgébbek.

December 1. Budapest ostroma erőteljesebbé válik. Beregfy vezérezredes hadparancsot bocsát ki a tisztetekhez:

– „A magyar nemzet a világháború döntő küzdelmeinek küszöbén egy nemzeti forradalmon esik keresztül. Egy olyan forradalmon, amelynek célja az, hogy az elmulasztott és kihasználatlan negyed évszázad küzdelmeit és mulasztásait hozza helyre.”

Bevonulási felhívás az egyetemek hallgatóihoz is. Vitéz Hindy Iván altábornagy¹²³ Budapest területén magyar vonatkozásban teljhatalommal van felruházva.

A Hungarista Könyv-, Lapkiadó, Papírkereskedelmi és Ipari Rt. megkezdi a Dante Könyvkiadó Vállalat kiadását. Csónakok és vízi járművek a pesti oldalokról vasárnap estig Budára, elsősorban a Római partra összpontosítandók. A svájciak öszszegyűjtése tovább folyik. A Tatra utca 20/a alatti pincében péntek este gyertyát gyűjtanak a jámborok. Nyilasok jönnek be és gúnyolják az öregeket. Helyzetük igen szomorú. Hat napja vannak már együtt, hat napja gubbasztanak étlen-szomjan. A vécére számokat adnak ki, csak úgy juthatnak sorrendben oda. Szenvedéseiktől a gettófelállítás váltja csak meg őket.

A disznóhús ára 80 pengőre ugrik már, az élelmiszer-beszerzés egyre nehezebbé válik.

Ma átviszik ezeket a svájciakat a Teleki térre, majd a Klauzál téri központba, a gettóba. Tarpataki Zoltán rendőrfelügyelő Ürögdi testvér körzetvezetővel intézi a svájciak kimustrálását. Jobbára „pofa szerint” történik mindez. A rendőrséget mátol kezdve Hódosy Pál csendőr ezredes¹²⁴ fogja „átalakítani”. Nyilván a hungarista párt elvei alapján.

Éjszaka rettentő ágyúzás hallatszik, nagy támadás Csepel felől. December harmadikán szomorú akció: a Columbus utcai vöröskeresztes telepet fogják körül a nyilasok. Itt, az egykori ci-onista „alija”-telepen, már 1200 zsidó talált menedéket. A nyilasok különválasztják a férfiakat és a nőket, valamint a gyermekeket. Az ellenszegülőket kíméletlenül lelövik. Az idősebbeket a téglagyárba viszik, a fiatalabbakat a gettóba.

¹²³ Hindy Iván (1890–1946) katonatiszt, a Ludovika tanára, majd háború idején az I. magyar hadsereghez beosztott tábornok. Horthy kiugrási kísérletébe be volt avatva, ám társait elárulta, átállt a nyilasokhoz, jutalmul Szálasiék Budapest parancsnokává nevezték ki. Komoly felelősség terheli Budapest véres ostromáért. A háború után kivégezték.

¹²⁴ Hódosy Pál (1895–1976) csendőrtiszt, Szálasi híve, a nyilas korszakban a rendőrség felügyeletével is megbízva.

A Führer terve már a román áruláskor az volt, hogy Székelyföldről indítia meg a hadműveleteket a Kárpátok átiáróinak és a Vaskapu bejáratának elfoglalására

Beregfy Károly honvédelmi miniszter nyilatkozata németországi útjának eredményeiről

Beregfy Károly honvédelmi miniszter és a honvédezerkar főnöke kétnapos látogatást tett a Német Birodalomban. Hitler vezér és kancellár fogadta a Nemzetvezetőt és vele együtt a honvédelmi minisztert.

aki visszaérkezése után nyilatkozatot adott a magyar sajtónak. Nyilatkozata az utóbbi idők eseményivel áll szoros kapcsolatban és mind katonai, mind politikai szempontból szenzáció erejével hat.

A honvédelmi miniszter az el-

ragadtatás hangján emlékezett meg a Führerrel való beszélgetésről, amelynek folyamán

a német nép vezére biztosította a magyar népet Németország szövetségi hűségéről.

A Führer erejét a Hungarista állam rendelkezésére bocsátja

— A Führer — mondotta a miniszter — teljes egyszemélyes örvend és személyes beszélgetésünk folyamán kijelentette, hogy Magyarország sorsa éppen úgy szívén fekszik, mint saját birodalmáé.

A magyar medence politikai, népi és gazdasági jelentőségét éppen úgy értékeli, mint mi magyarok. A Székelyföld elvezetése éppen úgy fáj neki, mint nekünk.

Már a román áruláskor az volt a terve, hogy Székelyföldről indítia meg a hadműveleteket a Kárpátok átiárói és a Vaskapu elfoglalására.

Ez azt jelentette, hogy ezeréves határainkat foglaltuk volna visz-

szá. Ebben megakadályozta a kormányzó körüli klikk druidis terve, amit már akkor többszörös bizonyítékkal tagadhatatlanul beigazoltak.

— A Német Birodalom vezére nem tehetett ki magát ismét annak, ami vele Olaszországban és Romániában történt, hogy német seregeket az illető ország védelmére előre küldött, a kor-mány pedig a seregeket háta mögött elküvette az árulást és így az ellenségnek szabad utat adott. Ennek az árulának és szöszegésnek köszönhető, hogy hazánk nagyrésze is áldozatul esett.

A miniszter ezután kitért a Führernek azon kijelentésére, hogy erejét a Hungarista Állam

rendelkezésére bocsátja.

— A Német Birodalom vezére annyi német erőt bocsát rendelkezésre már most is, amennyit a hadászati helyzet megenged.

Felszerelést, fegyverzetet, harci eszközöket teljes mértékben. A hadiggyártás a birodalomban az utolsó hónapokban a bombázások és egyéb behatások ellenére nagyobb volt, mint bármikor a háború alatt és még fokozódni fog.

Olyan harcserzők körülnék a közeljövőben alkalmazásra, amelyek leküzdésére az ellenségnek nem lesz módja.

és a német főleány minden téren biztosítani fogják.

Németország megnyitotta kapu-t a bolsevisták elől kitérő magyar nép előtt

A honvédelmi miniszter ezután a következőket mondotta:

A Führer a hadműveletek folytán átmenetileg feladott magyar területeiről

mindenkét befogad saját területére, aki a független Hungarista Államért a német szövetséges oldalán tovább harcol a végső győzelemig.

Igy befogadja a katonai alakulatunkat, katonai iskoláinkat, intézményeinket stb., iparunkat pedig máris nagyrészt befogadta, a katonák és az áttelepített személyek, polgári munkások családtagjaival együtt. A jövőben tehát harcaink hozzá-tartozóit német területre is át-

telepíthetjük, ahol így a családok biztonságban lesznek.

Csak egy a követelmény: szövetségesünkhöz való hűség és a munkavállalás készsége,

ami természetesen az élet-halál-küzdelemben, amikor hazánk létéről, jövőjéről vagy elpusztulásáról van szó.

— Minden magyarnak elemi kötelessége — fejezte be nyilatkozatát a honvédelmi miniszter — bárhol is teszi a sors, hogy tehetségét teljesen odaadja a közös harc és közös győzelem érdekében.

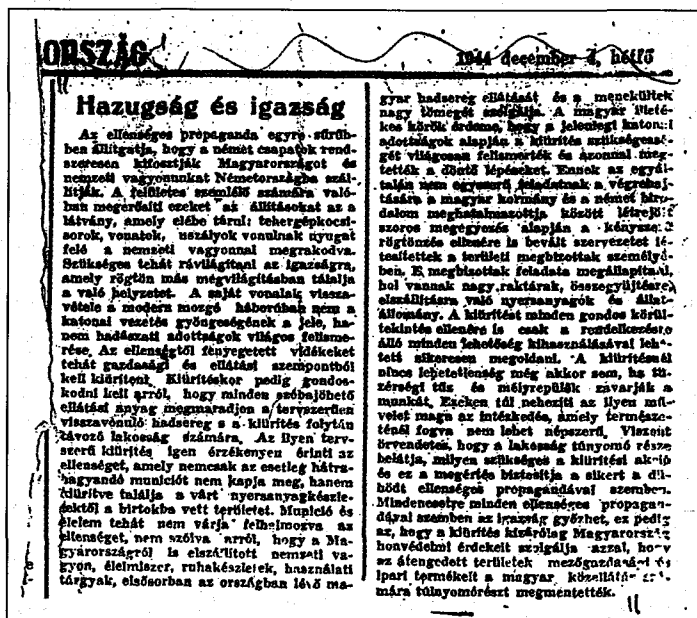
A győzelem biztos, de attól függ, hogy minden egyes

férfi, nő és munkaképes ifjú teljes erejét latbavesse.

Németországban mindenki a biztos győzelem hitében él és ez a győzelem el is következik. A mi kötelességünk az, hogy hazánk védelmére és elvezetett területeink visszaszerzésére annyi harcost állítsunk sorompóba, amennyit fel tudunk szerelni saját erőnkkel és német szövetség-ségünk segítségével, annyi munkást állítsunk munkába, a hábo-rús erőfeszítés céljára, amennyi munkakálomlalom adódik. Ilyen erő-kifejtéssel biztosan megerjük is-mét a szebb és boldogabb Magyarországot.

Kors Endre haditudósító

Széles körben terjed a felháborodás: a németek teljesen kifosztják az országot. Hivatalosan is szükségesnek látják végre a mentegetődzést. Ez a közlemény jelenik tehát meg:

Az üzletek kirablása-kiárúsítása során rendkívül kedvezményes árakat kapnak a „testvérek”. A Meinl például 40 pengős „karácsonyi” kosarat oszt ki egészen „békebeli” tartalommal, de csak pártigazolványosoknak.

December 5. Mára az Újpesti rakpart 6. szám alá összegyűjtik a védett zsidók holmijait is. Elsősorban a svájciaktól és a vatikániaktól elszedett dolgokat vitték ide. Azt, amit közvetlenül el nem lophattak a végrehajtó szervek. Azután a svéddeké következik.

A nyilas korrupció folyton terjed. A Sziget u. 45. számú svájci házban lakik egy idősebb ügyvéd, dr. Bilicz. Jönnek a nyilasok, s vinni akarják a gettóba.

– Édes fiam, én szegény ember vagyok – mondja a nyilasoknak –, nem tudok sokat fizetni. Adok 50 pengőt.

Valóságos alkudozás kezdődött, s végül dr. Bilicz 150 pengő ellenében „svájci” maradhat.

December 8-tól kezdve a nyilasok már teljes nyíltsággal, fényes nappal, nagy társzekerekben szállítják a rablott zsidó holmikát. Akadnak már zsidó „holmi-vadász” csapatok is. Összeállnak rendőrökkel, katonákkal, sőt, nyilasokkal is. Meglátogatják saját elhagyott lakásaikat, esetleg a rokonok lakásait, és mutyiban hoznak el onnan, amit csak lehet. A perzsák és az ezüstök iránt kevés az érdeklődés: a spájz a lényeg. Befőttek, lekvárok, zsír és liszt a favoritok. „Lopják” így módon a saját készletüket igen sokan.

Egyébként hajnali 4 óra óta Budapest légterébe belopódzik hetekre az ágyúszó. Megkezdődött Budapest valóságos ostroma, s ennek kapcsán a város erőltetett tempójú kiürítése. Viszik erre a munkára a svéd védetteket is. A Ganz, a Weiss-Manfréd gyá-
rak leszerelése és elszállítása folyamatban van.

A Dréher gyárak mély pincéiben német repülőgyár működött. Ezt is a svéd zsidók szerelik le a németek részére.

Az üzletek kiárusításában keresztény iratokkal vesznek részt zsidók is. Gyerekek tej helyett gyümölcsöt kapnak. A felhozatal teljesen lecsökkent. Vác elestéről érkezik hiteles adat. Budapest dél, kelet után északról is körül van zárva. Csak a nyugati irány áll még.

Tragikomikus bonyodalmakat okoz a svéd követségnek az az intézkedése, hogy készenlétbe helyeztette, s abban tartotta védettjeinek első csoportját – Svédországba való evakuálásra. Már a nyáron is úgy volt, hogy evakuálják a svéd csoportot. Az utazás elmaradt. Most velünk is lakik egy hattagú család. Közeli hozzátartozójuk, Wolf Endre, a világhírű magyar hegedűművész Svédországban él. Provizórikus passzussal vannak ellátva már április óta. Gyakran jönnek a sürgönyök Göteborgból a követséghez is az ügyükben. Hónapok óta készülnek a nagy útra. A család feje, Wolf Bandi, sógora „svéd védelme” ellenére, avagy éppen azért, a pestvidéki törvényszék celláiba került. Majd Kistarcsa internálótáborában nyomorgott, amíg társaival együtt a

Kendelkezők egyes utcanevek megváltoztatásáról

A belügyminiszter megváltoztatta elődjének 1943. évi intézkedését, amely kivételes esetektől eltekintve, általában a háború tartamára az utcák és tervek neveinek megváltoztatása ellen tiltakozott. Az újonnan megjelent rendelettel feltétlenül szükségesnek látja, hogy mindazoknak az utcáknak, utcák-terveknek megfelelő új elnevezést adjanak, amelyek most zsidó személyes névvel vannak megjelölve, vagy amelyek bármilyen zsidó vonatkozásuk van.

Orvosi gépjárművek engedélyének felülvizsgálata

Mindazok az orvosok, akik bármilyen megkülönböztető jelzéssel ellátott személygépjárművet tartanak üzemben, kötelesek december hó 15-ig bezárólag írásban jelentkezni. Közlendő adatok: név, születési év, lakóhely, igazolt beosztás, illetőleg állás részletezve, származási táblázat és árszágot igazoló nyilatkozat, házastársát illetőleg és menekült-e, ha az igazlatot teljesíti, mióta, milyen beosztásban, hol: szakképzettsége, a gépjármű jogszabályi rendszáma, hengerűrtartalma és a megkülönböztető jelzés megnevezése. Cím: Szombathelyi Orvosi Kamara. Jellege: Gépkocsis Revizió.

Felhívás az orvosokhoz

Felhívják azokat a 35 évet be nem töltött orvosokat, akik a Fegyveres Nemzetbiztonsági keretében orvosi beosztásban működni óhajtanak, hogy ügyesen jelentkezzenek írásban a Szombathelyi Orvosi Kamaránál. Az alkalmas jelentkezők kérhetik felvételüket tiszti minőségben a FNSZ-hiátásos állományába. A jelentkezésről közlendő: név, születési év, lak-

hely, származási táblázat, árszágot igazoló nyilatkozat, a házastársát illetőleg és menekült-e, ha az igazlatot teljesíti, mióta, milyen beosztásban, hol: szakképzettsége, a gépjármű jogszabályi rendszáma, hengerűrtartalma és a megkülönböztető jelzés megnevezése. Cím: Szombathelyi Orvosi Kamara. Jellege: Gépkocsis Revizió.

A hadművelési terület polgári közigazgatásának vezetőjévé nevezték ki

A hadművelési terület polgári közigazgatásának vezetőjévé nevezték ki

A Magyar Távirati Iroda jelenti: A Nemzetvezető a m. kir. minisztérium előterjesztésére dr. Vitéz Endre László m. kir. belügyi államtitkárt a hadmű-

veleti terület polgári közigazgatásának vezetőjévé, dr. Szilávy László nyugalmazott főispán budapesti lakost a hadműveleti terület polgári közigazgatása vezetőjének helyettesévé kinevezte.

Hasznos az ipari, kereskedelmi és egyéb vállalatok tulajdonosainak

Az ipari, kereskedelmi, bányai, kohó és közlekedési vállalat tulajdonosa az Üzlet-körben keletkezett pénztárhozások teljesítésére egy évi halasztást vehet igénybe, ha a vállalat telepe, főkötelepe, üzemanyaga, illetőleg árukészlete vagy annak túlnyomó része az országban olyan területen van, amelynek hadművelési körzetébe tartozik, vagy amely ellenőrzése megnehezítendő, vagy ha a vállalat illetéi tevékenységei károsító részben ilyen területen folytatja. Megszabandó ingatlantulajdonos vagy hasznosbirtokos is igénybe veheti a fentiek halasztást, ha a megjelölt területen, vagy annak nagyobb része ellenőrzése megnehezítendő, vagy károsító területen van.

A halasztás engedélyezését az addig lakóhelye szerint illetékes társaságoknál kell kérni, ha pedig annak működése szűnött, bármelyik társaságunknál lehet megkérni a halasztást.

December 10-én. Orosz ágyúk belőnek Csepel felől a városba. A gettóba is esik orosz gránát. Azóta a város átadásáig ez a belövés nem szűnik meg. A nyilasok a Hollán u. 3. számú svájci házát kirabolták, Endre Lászlót a hadművelési terület kormányzóbiztosává nevezik ki.

Vitéz Endre Lászlót a hadművelési terület polgári közigazgatásának vezetőjévé nevezték ki

A Magyar Távirati Iroda jelenti:

A Nemzetvezető a m. kir. minisztérium előterjesztésére dr. Vitéz Endre László m. kir. belügyi államtitkárt a hadmű-

veleti terület polgári közigazgatásának vezetőjévé, dr. Szilávy László nyugalmazott főispán budapesti lakost a hadműveleti terület polgári közigazgatása vezetőjének helyettesévé kinevezte.

A kenyér 12 pengő már. A szemetet nem viszi el mától kezdve a főváros. Egytálétel kiszolgáltatását a vendéglőkben elrendelik.

HÉTFŐ, 1944. DECEMBER 11.

Rendelet a vendéglátó-üzemekben egytál-étel kiszolgáltatásáról

A Magyar Távirati Iroda jelenti:

A hivatалos lap vasárnapi száma a közellátási miniszter rendeletét közli, amelynek értelmében vendéglátóüzemekben (vendéglő, kávéház, kifőzés) délelőtt 11 órától délután 4 óráig csak háromféle egytál-ételt szabad ké-

szíteni és kiszolgáltatni. A rendelkezés nem vonatkozik friss, aszalt vagy főtt gyümölcsre, salátafélékre, sajtra és cukrászsüteményekre. Egy személy részére délelőtt 11 órától délután 4 óráig csak egy egytál-ételt szabad kiszolgáltatni. Főzeléket tartalmazó egytál-ételt menüként lehet kiszolgáltatni.

A svéd követség „jövendő magatartásunk” felől tájékoztat. Kívánja, hogy az esetleg „igen zord órákon, avagy napokon” belül bekövetkező változás esetén ne mutassuk ki érzelmeinket, viselkedjünk semleges állam polgáraiént.

Minden lapban közlemény:

A hungarista pártálláság országos vezetőjének rádióklá ivánva

Csonka Emil, a Pártifőnöök Országos Vezetője rádiókiáltványt intézett szombaton a magyar ifúsághoz, amelyben többek között a következőket mondotta:

— Hányszor dolgoztam szívósan, kitartóan éjjel-nappal, hogy sokat szenvedett nemzetünk számára megteremtsem a jövőt és az életfeltételek feltételeit, hogy kiharcoljak a szebb, jobb és igazabb, frászos nekünk is tiszta magyar életet... Ezért harcoltunk elszántan és nem volt több, vigyunk, nagyobb akaratunk, mint hogy ennek az új életnek a kiharcolása, megteremtése érdekében foggyvert ragadhasunk, az árnyalon a vér és was birodalmat, a közvetlen halálvesztés kiállása közben szolgáthassuk a Nemzetet, — mondotta Csokoná Emil, majd a többi közt így folytatta:

— Nagy örömet mondok nektek! Örök, izzó nagy skaráunk most már teltekben nyilatkozhatik meg. A' hungarista léglő, a zöldinges ifjak harci alakulata nem lesz többé álom, elérhetetlen messzeség! A Párfiifúság egy része már egyszerű

hába állított, fegyvert kapott és megígért, meg is indultak Ifjúsági alakulatunk... az egyenesen a tájváonal felé... A Hungarista Ifjúság most már kint harcol a legveszélyesebb területeken. Minden fiatal magyart hívnak és várunk sorainkba. A megpőgő új életet nekünk fialtloknak kell kiharcolnunk... Nekünk kitűntetés és öröm a harc... Aki nem jön közeink, azt mi ifjak nem sajnáljuk és büntetjük fialkai közösséivel.

[illegible]

Rendőrök járnak zsidó „védett” lakásokba. Hátizsákokat kérnek. Viszik őket – mondják – gyalogmenetben Esztergom felé.

Sokan kijelentik:

– Eszünk ágában sincs elmenni. Letesszük a fegyvert és az egyenruhát. Itthon maradunk!

Magyarossy Sándor vezérezredes¹²⁵ kinevezik a Németországban működő m. kir. kormánybiztosnak.

A Kúriát és a Közigazgatási Bíróságot Sopronba, illetőleg Szombathelyre helyezik át.

Napok óta erősödő ágyúdörgés hallatszik.

December 12-re az oroszok észak és dél felől közelebb vonják hálójukat.

A honvéd-fogházak kiürítése befejeződik. Rengeteg a kivégzés, Szombathelyi¹²⁶ és Csatay¹²⁷ vezérezredesek állítólag öngyilkosok lettek. A szellemet jellemzi például ez a hivatalos közlemény is:

NETT3, 1944 DECEMBER 11.

Fluggeflensky — Esti M. 1849

Rögtönítelő biráskodás kihirdetése Nagybudapesten

A budapesti német vésztáborancsok és a magyar királyi budapesti és honvéd hadtest parancsnoka december 31 keltezésű a követhető hírdetményt tette közzé:

napnál közelebb nemzet-magyar rögtönzési bíráskodás lép hatályba.

A rögzített eljárás során halálbüntetés jár mindazokra az árulókra, akik szexuálharcok közben fosztogatás, tiltott szervezkedés, fegyver, robbanóanyag és lőszert

Jogtalan birtoklása, azonban vagy
írásban elkövetett igazság, lázadás,
szellemiséggel való érintkezésbe ho-
cstkozás, vagy más hasonló bűn-
cselekmények elkövetése által a
hivatali csoportok birtokáról és
közvetleneként veszélyeztetve —
azok hátába törnek. (3111)

Külföldi tulajdonban levő ingatlanokra mentesítést csak a külügyminiszter adhat

A Hungariéta állam célkitűzéseivel és eszméivel egyitt nem érzi ingatlanszállásosok, hogy a becsültségek alól mentesüljenek, ingatlanokat külföldre letéltatásoknak ajánlják, fel megvételre, más esetekben pedig védőokmányt kérnek, hogy ezáltal is meneküljenek a becsültségek alól.

magyarnak segítő kényszerítése minden bajba jutott magyar felé. A legatlalank gyors eladása külföldi követelések azadára, vagy azok mentesítésére tehát nemcsak erkölcsileg, de mérsékelt a magyarság élni akarása ellen is. Akik így cselekednek, nem látnak fel a magyar sorsközösség: parancsolt, de erőfeszítéskben megfellelkeznek arról is, hogy kik is szorongatott helyzebe jutálnak és javulnak, ame

lyeket magyar -testvéreikről írtak, kénytelenek lesznek az el-
lenzézni visszahagyni.

Egyébent - mint hírtőlunk hely-
ről közik - a külföldi tulajdon-
ban lévő ingatlanok mentesítésé-
re csupán a m. kir. külügyminiszter
adhat. "Hidbáró" tehát mindig
olyan nemzetiségek törekvése,
amellyel egyes ingatlan tulajdonosok
fontos és értékeszerző intézkedé-
seket lelkeltetési ki akarnak játéka-
zni.

¹²⁵ Magyarosy Sándor (néhol Magyarossy) (1891–1972) törzstiszt. 1940-ben a vezérkari főnök kiképzési csoportfőnöke, egyúttal országos leventeparancsnok. 1942–1944-ben a Honvédelmi Minisztérium légügyi csoportfőnöke, 1944. július elején nyugdíjba megy, de a nyilas puccsot követően, november 5-én reaktiválják, vezérezredessé léptetik elő, és németországi magyar kormánybiztos tisztséget kap.

¹²⁶ Tévedés, Szombathelyi Ferencet az újvidéki mészárlásért viselt felelőssége miatt a háború után Jugoszláviában kivégezték.

¹²⁷ Csataj Lajost, a magyar honvédség egyik vezetőjét a megszállás után a Gestapo letartóztatta, és feleségével együtt valóban öngyilkos lett.

131

MAGYAR IFJÓ!

A zöldinges fiúk, harcolni akaró magyar ifjak befogadására felállítottuk a Szálasi-ifjak Hungarista Légiját!

Jelentkezési irodák:

Budapest, Lágymányosi-u. 1. sz.

Budapest, Markó-u. 18. sz.

Budapest, Üllői-út 11—13. sz.

Hívunk és várunk sorainkba minden magyar ifjút! Igerjünk, hogy a legveszélyesebb harcban, a leggyilkosabb küzdelemben vetjük be ifjú hadseregünket!

Harcba hívunk, harcba megyünk és harcolni is fogunk! Jelszavunk: Kitartás! Győzünk! Eljen Szálasi!

A HUNGARISTA LÉGIO
parancsnoksága

A Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom hírei

RENDELET.

Abból a célból, hogy a honvédség belső szervezeti rendjének és tekintélyének megővését minél hathatósabban támogassam, a legszigorúbban megtiltom, hogy párttagok a magyar kir. honvédség tisztjeit, tiszt-helyetteseit, vagy legénységét az utcákon és nyilvános helyeken igazoltassák. Amennyiben ilyen intézkedés foganatosításának szüksége felmerülne, az igazoltatás, vagy le-tartóztatás végrehajtására forduljanak a pártszervek az illetékes honvéd állomásparancsnoksághoz, Budapesten a városparancsnoksághoz és kérjék megfelelő járőr kirendelését. E rendeletem megsértése a legszigorúbb megtorlást vonja maga után. Kitartás! Eljen Szálasi!

Dr. Gera József sk.
Pártépítész vezetője

December 12. Szó van a pesti kutak felhasználásáról. Dorogi Farkas Ákos polgármester¹²⁸ bejelenti, hogy kutakat fúratott és rendbe hozatott. A napi kenyéradagot 15 dekagrammra szállítják le. Serédi hercegprímás érseki helynököket nevez ki Esztergomnak, valamint Budának Pesttől való elvágása esetére.

A pincénkbeli hegyeshalmiak között volt egy 62 éves öregember. Valóságos csontvázra fogyasztotta le a nélkülözés, a verhas. Rettenetes bűz áramlik belőle, megfertőzi a pince levegőjét. Várja a Schutzpasst. Eltámogatják a Tátra utcai svéd kórházba. Kapuügyeletes vagyok. Félórátig nyitva kell tartani a kaput szelőlőztetés céljából. Távozása után visszaküldik! Nincs hely és mód ilyen betegek felvételére. Néhány nappal később már nem is élt. Schutzpassra már nem volt szüksége.

December 13-án már kora reggel riadó. A villanyos nem jár: csapatátállítások délről a Dunántúlra. Komoly a helyzet! Budapest kiéheztetés előtt. Az alma ára 30 pengő. Az „árpádsáv” túlzott használata miatt tiltakozik a nyilaskeresztes párt. A gettóban a rendőrök esténként poggyásszal rendelik le a házak elé a zsidókat. A poggyászokat elveszik tőlük, azután mehetnek vissza.

Bársony Rózsi¹²⁹ ápolónő a zsidókórházban. Az egyik Ullmann báró¹³⁰ kifutó a Nemzetközi Vöröskereszt Kórházban.

A betegek között van Fejér Lipót¹³¹, az Európa-hírű zsidó matematikus, aki mint kezdettől fogva „belügyi kivételezett” ott-

¹²⁸ Dorogi Farkas Ákos (1894–1955) politikus, Budapest polgármestere a német megszállás idején. Állását a nyilas puccsot követően is megtartotta, és aktív szerepet játszott a budapesti zsidóság gettósításában is. Börtönben halt meg.

¹²⁹ Bársony Rózsi (1909–1977) a kor népszerű színésznője, több magyar és német film szereplője.

¹³⁰ Az egyik leggazdagabb zsidó nemesi család.

¹³¹ Fejér Lipót (1880–1959) matematikus, az MTA tagja, a világ egyik legismertebb matematikusa.

hon maradt Szent János téri csillag nélküli házban lévő lakásában. Nyilasok hatoltak be hozzá s rettentően megverték. Végül a Goldmark terembe vitték, s onnan a Tátra utcai svéd kórházba szállították. Filler és felszerelés nélkül. Rettentő állapotban.

December 14-én a véderő-főparancsnokság első ízben tesz említést „Budapest hídfőről”. Az első magyar páncélos hadosztály visszafoglalta Üllőt. Közben elesik Szécsény. Pintschoff András „svéd védettet” a Dunába dobták a nyilasok. Csuumvizesen hozták vissza a Tátra utcai kirendeltséghez. Azonnal kap Schutzpasst. A magyar rádió arra az eshetőségre mutat rá, hogy a fővárost elvághatják vízműveitől, tároljon minden lakás vizet. A spájzt kiürítettem, és a lakásban található összes üveget és edényeket vízzel töltve oda zárjuk.

Az árak fantasztikusak: liba kg-ja 60 pengő, tojás db-ja 6 pengő, alma 45, cukor 120, 1 l málnaszörp 75 pengő.

ÖSSZETARTÁS

Rendelet a napilapok és más időszakos lapok ideiglenes szüneteltetéséről

A Budapesti Közlöny szombati száma közli a kormány rendeletét, amely a Budapesten megjelenő és körforgógépeken nyomott összes napilapok és időszakos lapok további budapesti megjelenésének ideiglenes szüneteltetését elrendeli az alább következők kivételével, miért is az alább fel nem sorolt napilapok és más időszakos lapok további intézkedésig Budapesten nem jelentethetők meg.

Továbbra is megjelennek a következő napi- és hetilapok: Összetartás, Függetlenség—Esti Ujság, Nemzetőr, Pester Lloyd, Budapesti Neueste Nachrichten, Slovenská Jednota, Ifjú Nemzet, Hungarista Közlöny, Nemzeti Sport, Magyar Futár, Harc, Az Ország, Magyar Vasárnap, Virradat, Rádió Élet, Magyar Játékszín. (MTI)

December 15-én. Sopron ellen irtózatosszerű légitámadás zajlott le: 22 000 halotról beszélnek. Állítólag Páger Antal¹³² és Komár Júlia¹³³ is meghalt volna. Minden svéd ma fűgét eszik: 23 pengő kg-ja, s karalábét rág: 5 pengő 1 kg. A svéd közös beszer-

JÖJJÖN MINDENKI, aki férfi és magyar...

Beregffy Károly honvédelmi miniszter ma az alábbi két felhívást bocsátotta ki:

BUDAPESTET VÉDELMEZŐ HŐSÖKHÖZ!

Akár honvédek, csendőrök, rendőrök, párttagok, leventék, önkéntesek, vagytok, az ország sorsa most rajtatok függ.

A barbár ellenség nekilendült, hogy elfoglalja és letiporja jó-nagy, régi fővárosunkat.

Im ez kettőn mülk: rajtatok, Budapest hős védőin és fővárosunk polgárain.

Rátok bízta a Haza, a főváros védelmét, akik minden nehézség ellenére, utolsó csepp véretekig és izzó gyűlölettel, teljes dacolni fogtok az istentelen barbárokkal szemben: és megdöntjátok a hordákat.

Dicső nevetek össze fog függni a magyar haza és Budapest történetével.

BEREGFFY s. k.
honvédelmi miniszter.

BUDAPEST NÉPÉHEZ!

Jöjjön, aki még fegyvertelenül otthonában ül, hogy az elesettek és sebesültek kezéből kiragadjon a fegyvert. Jöjjön mindenki, aki férfi és magyar!

Jelentkezzetek a Nyilaskereszt Párt kerületi szervezeténél.

Magyar Nők! Vessétek meg az itthonmaradókat!

Előre a budapesti gátlak a német festvérekkkel való közös harcra. Szegény és számonkérés lesz azoknak a sorsa, akik ma nem vesznek részt fővárosunk védelmében.

BEREGFFY s. k.
honvédelmi miniszter.

¹³² Ez is tévedés, Páger Antal színész, aki a nyilasokat támogatta, nem halt meg.

¹³³ Komár Júlia Páger ekkori felesége. Később Páger azt állította, hogy Komár Júlia miatt került kapcsolatba a nyilasokkal. Együtt menekültek el 1944-ben Magyarországról.

zés nagyon egyhangú: napok óta fehérbab, zöld- vagy sárgaborsó. Káposzta, vagy répa- és cikóriakávé.¹³⁴

December 17-én az ágyúdörgés nem szűnik, az árak rohamosan emelkednek, a nyilasok folyton garázdálkodnak. Ez jellemzi napjainkat.

A Pozsonyi út 30. alatti svájci ház lakóinak egy részét a Dunába dobták a nyilasok.

A kenyér ára 20 pengő, a disznóhúsé 80 pengő. A gettóban 60 pengő egy húskonzerv. A cukor kilója 120 pengő, a krumpli 5 pengő, a szimfónia szála 50 fillér már. Van olyan háztömb a Tátra és a Pannónia utcában, amelynek lakói naponta 3-4000 pengőt fizetnek a nyilasoknak, hogy hagyják őket békén.

Este nagy az izgalom nálunk. Megjelenik két fiatal nyilas. Szolgálati jegyet lobogtatnak. Kérnek 10 fiatal lányt a Nyugati pályaudvarra, vagonokat söprögetni. A parancsnok, egy kissé gyenge fiatalember, beugrik. Lerendeli a lányokat.

– Csak 30 éven aluliak jöhetnek – mondják a nyilasok.

Végre nehezen beleegyeznek, hogy az egyik anya elkísérheti őket.

Elképzelhető a többiek izgalma. Csakhamar kitűnik, amikor este 10 óra felé hazajöttek, hogy volt ok az aggodalomra. Útközben már karonfogva vezették a lányokkal magukat a szemmel láthatóan vidám hangulatú ifjak. A Nyugati pályaudvaron egy hosszú vonat állott teljes sötétségben: a másnap indítandó nyilas kiegészítési vonat, nyilasok családtagjai részére. Ezt kellett volna kitakarítani. A valóságban a két siheder kellemes estét akart eltölteni. Minden vagonba beküldtek egy-egy lányt „söprögni”, azután lezárták a vagonok ajtaját. Röviddel később egyenként mentek vagonról vagonra „ellenőrizni” a tisztogatást. Valójában erőszakoskodtak a fiatal 17–24 éves lányokkal.

A vizsgálat – természetesen utólag – kiderítette, hogy a „szolgálati jegy” hamis volt!

¹³⁴ Később Lévai Wallenbergről szóló könyvében megírja, hogy még ennek az „egyhangú” élelmezésnek a megoldása is micsoda erőfeszítésket, szervezőmunkát és ügyességet követelt.

December 18-án indul a német ellentámadás Luxemburgban, ami véget vet a háborúnak gyors befejezésére irányuló reményeinknek. Nálunk is néhány napi csend áll be. Nyilván átcsoportosítanak az oroszok.

December 20. A Váci úton megrongálódott a villanyos az orosz belövések következtében, s a 15-ös vonalat a Pozsonyi úton állították helyébe. A cukor ára már 170 pengő.

A német támadás Luxemburgban erősödik, viszont megkezdődött a nagy áttörő tankcsata Székesfehérvár körül.

– „Győzelem vagy halál!” – ez volt a devizája a Nemzetőrnek az utóbbi hetekben. Most ez lép a jelszó helyébe: zsidóhirdetést mi nem fogadunk el!

December 21-én légi akna esett a Kisdiófa utcára. A 9-es házban 36 halott volt s töméntelen sebesült. A város minden részére estek orosz gránátok, de különösen a Főti út, Béke tér környéke, valamint Újpest és Ferencváros állott erős tűz alatt. A városban tankcsapdák és drótakadályok épülnek utcai harcok céljaira. Biztató kilátások.

Az árak szédületesek: disznóhús 70-80 pengő, szalámi kilója 500 pengő.

December 22. Ágyúzás éjjel-nappal. Portugálok 25-en vannak, a spanyolok száma alig 300, a vatikáni védettek 3000-en vannak. Svájc–svéd állítólag 7500-7500, valójában 8-10 000 az átlag, úgyhogy a védettek összes száma még ma 24-25 000. A gettóban állítólag 40-50 000 zsidó szorong.¹³⁵ Mára a svéd–magyar kapcsolatot egy kellemetlen incidens rosszabbítja. Az Eszterházy utcai¹³⁶ Stühmer házban van a svéd követség egyik raktára. A nyilasok megrohanják, elrabolják a készleteket, s a ház előtt álló teherautókat. A követség fenyegető hangú tiltakozást nyújtott be.

¹³⁵ Valójában legalább 70 ezer embert zsúfoltak itt össze.

¹³⁶ Ma Puskin utca.

Összefogdossák a zsidókat a Pozsonyi úton, s viszik őket a svéd házakba, zsidó holmik onnan való elszállítására. Minde-
nütt elviszik a könnyebben mozgatható lakásfelszerelést, értéke-
ket, szőnyeget, bőröndöket onnan, ahol az „öslakó” nem vé-
dett, tehát nem lakik benne. Új forma a rablásra.

Haláletet a lakásunkban. A halottal tovább laknak együtt „la-
kótársai” még két napig.

December 23-án a Svéd Követség gellérthegy villaraktárát
gépfegyveres nyilasok támadják meg. Kirabolják azt is. Állítólag
a követ a diplomáciai viszony megszakítását jelentette volna be,
és elutazott volna. Óriási izgalom a „védettek” táborában. Senki
sem tud semmi biztosat.¹³⁷

A mosodák körlevelet adtak ki, amelynek értelmében újra
megkezdik karácsony után a működésüket, de csak igazoltan ke-
resztények kaphatják ki holmijaikat, a megmaradó zsidó tár-
gyakat pedig kötelesek átadni a nyilaskereszteseknek.

December 24-én tetraoltást kapnak a svédek. Sok a lázas meg-
betegedés. A svéd vöröskereszt gyámoltjainak szomorú menete
halad el ablakaink előtt. Rengeteg kisgyerek, azután az árvaház
Léderer nevű igazgatója, Kóbor mérnök, az árvaház aranybetűs
sapkás portása. Igen sok béna, sánta, vak és elesett öreg férfi és
nő. Poggyászaikkal. Útirányuk: Újpest? Céljuk: ismeretlen. Egy
vánszorgó, reménytelenül szívfacsaró menet.

Este gyertyát gyújtunk a karácsonyfán. Felcsendülnek a ha-
gyományos karácsonyi dalok. Éppen a „Stille Nacht, heilige
Nacht” hangzik fel, amikor pontosan 20 óra 30 perckor rettentő
robbanás: orosz gránátok és légi aknák csapnak le a védett ne-
gyedbe. Összes ablakunk betörik, a Tátra–Hollán–Katona József
utca–Pozsonyi út négyszögében. A Phoenix ház is keserves ká-
rokat szenved. Ablak nem marad épen. Az összes lépcsőház üveg
felvonóaknáit és udvari ablakai összezúzódznak. A légnyomás vé-

¹³⁷ A valóságban a követség munkatársai kitartottak az egész ostrom alatt
Budapesten.

gigrombol a hatalmas zárt négyszög belső részén. Sok a halott,
még több a sebesült. A Tátra utca 6. számú követségi kirendelt-
ségre esett gránát is megöl több tisztviselőt és családtagot. Ket-
ten elvéreztek, mert nincs sebészet a svéd kórházban, nem tud-
tak amputálni.

A rádió félóránként azonnali bevonulásra hívja fel a hunga-
rista légió és a nyilaskeresztes párt tagjait.

Hírek szerint Biatorbágnál bezárult a kör: találkozott a dél-
ről és északról előrenyomuló két orosz hadsereg. Budakeszi és
Budaörs is orosz kézben lehet már.

Nyilasok voltak a házunkban: szerintük feljelentés érkezett,
hogy „a zsidók élelmiszereket halmoztak fel”. Házkutatást akar-
nak tartani. A házfelügyelő – állítja – másnapig szerzett halasz-
tást. Az egyes lakásokban nagy átcsoportosítások történnek. Fél-
tett ínyenc falatokat: szardíniákat, sonkát esznek meg, kedvenc
itókákat kortyolnak fel. Rosszabb napokra félretett szivarokat
szívnek el. Átcsoportosítják a spájzokat, kiürítik az erkélyeket.
Miközben valószínűleg a házfelügyelők zsaroló manővere áll
az egész híresztelés mögött.

Ma meglátogatott Fodor Endre¹³⁸, és elmesélte Svábhegyről
való menekülése színes történetét. Elmondotta, hogy karácsony
előtti napon csendőr zászlós jött az ott felállított börtönhöz, s a
keresztényeket kiszabadította. A zsidók celláiba belőttek a nyi-
lasok, többeket meg is sebesítettek. Velük voltak katonai ruhába
öltözött szökött munkaszolgálatosok, akiket a csendőr zászlós
felszólított, hogy álljanak be soraikba a közeledő oroszok ellen.
Koltay rendőrtanácsos¹³⁹ és detektívcsoportjának tagjai már
előzetesen télachra mentek, s magukkal vitték az összes elvett

¹³⁸ Nem sikerült azonosítanunk.

¹³⁹ Koltay László (1902–1946) rendőrfőtanácsos a Hain Péter vezette Ál-
lambiztonsági Rendészet ún. zsidóügyek (IV/4) osztályát vezette, szo-
rosan együttműködve a német rendészeti szervekkel, így az Eichmann-
kommandóval is. Feladata a zsidók kirablása, megfélemlítése volt. Köz-
pontja a svábhegyi Majestic szállóban működött. A háború után
kivégezték.

értéket. A zárak kulcsait is, úgyhogy pisztolylövedékekkel szabadították ki a zsidókat. Sorba állítva elindultak velük, neki sikerült egy sebesült bekötözésének ürügye alatt különhaladva hazajutni.

A Mirabellben¹⁴⁰ nők is voltak, akik azután is ott maradtak. Sorsuk bizonytalan.

Ez alkalommal szabadult ki Szöllősi dr., a kormányzó volt orvosa is, aki egy széken ülve töltötte ott napjait. Bántódása nem esett. Ugyancsak fogoly volt Hohenlohe Langenburg Lajos herceg is, a bicskei földesúr.

Általában az élelmezés gyenge, a bánásmód viszont rettenetes volt: a foglyokat ütötték-verték. A kihallgató detektív szobájában rendszerint ott tartózkodott egy 18 éves és egy maximum 14 éves nyilas, akik beleszóltak a jegyzőkönyvezésbe, és a foglyokat bántalmazták.

A Szentestére a Svábhegyen a dr. Koltay rendőrfőtanácsos vezetése alatt működő magyar Gestapo a sűrű orosz belövésektől megijedve szétszalad. A keresztény foglyokat előbb szabadon bocsátják, a zsidókat celláikba zárva otthagyják. Rettenetes brutalitással ütlegetik a foglyokat, s úgy vallatják őket. A Mirabellben tehát a zsidókon túl csak azok a keresztény foglyok maradnak vissza, akik a bántalmazások következtében képtelenek járni.

Az állandó ágyúdörgés és a sűrű becsapódások érthető izgalmat váltanak ki az elzárt cellák foglyainál. Estére üt a felszabadulás számukra is. Egy tábori csendőrrjárőr eljut a Svábhegyre, a Mirabellt is útba ejti. A foglyok könyörgésére géppisztollyal szétlövik a zárat. Amikor azonban rájönnek, hogy „zsidók” a rabok, nem engedik szabadon őket, hanem sorba állítva valamerre elvezetik.

¹⁴⁰ A Mirabellben (Karthauzi u. 6.) az SD és a Gestapo törzse rendezkedett be. A szálló alagsorában börtönöket alakítottak ki. Itt több száz politikai okokból letartóztatottat tartottak fogva és kínoztak meg.

Az egyik rab, egy Strasser fiú, a zárrobbantás közben a lábán megsérül, egy másik rabot Fodor Endre levisz targoncán a kórházba, s onnan megszökik a házunkba. E történet hiteles adatai tőle erednek.

December 25. Karácsony első napján állandó ágyúdörgés, becsapódások. Az utcák kihaltak. Nyilas csoportok a védett házakban hátizsákokat és takarókat rekvirálnak. Kihirdetik: ablakoktól 5 méternyire kell tartózkodni, mert belőnek a nyilasok.

Hírek arról, hogy Bicskéről Zsámbékon át behatolnak orosz csapatok, Szép Ilona a kezükben lenne. Az őrszobáról a telefonon már oroszul válaszolnak. Harc dúlna a Hidegkúti és a Pasaréti úton át. Előnyomulás a déli vasútig – Vérmező – Széll Kálmán térig. Rengeteg nyilván a fantázia e híresztelésekben.

A margitszigeti pontonhidat szétszedik, a többi hídon a németek senkit nem engednek át.

Szuronyos nyilasok rajzanak az utcákon. Minden járművet elrekvirálnak, a családtagjaikkal a még Dobogókőn át nyitott út felé menekülnek.

Mozik, színházak nem játszanak. A *Virradat* este még megjelenik. Németek alig mutatkoznak.

Esti kép: sűrű köd a főváros utcáin. A közvilágítás kihunyt. A telihold fénye kísértetiesen világos. Állandó távolabbi ágyúdörgés mellett mindenfelől éles becsapódások robbanása hallik. Valósággal „szőnyegrobbanások”. Légiriadót, úgy látszik, már nem is fújnak. Nem lenne érdemes? Az utcák kihaltak: kevés, sietős járókelő. Feltűnik valami furcsa menet: a ködből kiválik 3 tehen, mögöttük két rendőr. Hajtják a teheneket a Váci úton a¹⁴¹ felé. A rendőrökön hasukon át keresztben a szuronyos puska, azzal ösztökélik a teheneket. Nyilván úpesti teheneket „mentenek” az oroszok elől a derék rendőrök. Ugyan hová?

Lakásunkból végre elviszik szegény halottunkat. A halottak eltemetése ekkor már igen körülményes. Zsidó halottakat öt hét

¹⁴¹ Olvashatatlan rész a kéziratban.

óta csak fekete papírba csomagolva bocsátanak örök pihenőre. Keresztény halottak részére még koporsó számára 1-2 hétig van deszkaanyag. Karácsony második napjára kilencven temetést tűztek ki a keresztény temetőben.

Szigorú hangú rendelet jelenik meg: a csillagot viselt zsidók tartoznak 24 óra alatt bevonulni a gettóba. Halálbüntetés vár e rendelet megszegőire. A védettek lakhelyét hivatalosan itt különböztetik először meg.

December 26-án nyilast már alig látni. Délelőtt német katonák jelennek meg a külföldi gettóban, és igen udvariasan kérnek tűzifát a svéd védett házakból. „Keresztényektől nem!” Teherautókkal vonulnak fel.

Az ágyúzás reggel 5 órától rendkívül élénk. Erős tűzharc a budai részeken. Kisriadó, majd nagyriadó. A Berlińi tér¹⁴² állítólag rengeteget szenvedett.

Híresztelések szerint a déli vasútig törtek volna elő az oroszok, a Krisztinában nagy harc lenne. Mindez nyilván csak híresztelés.

Délben katonák jönnek a házba: honvédek részére konzerveket, szeszes italt és dohányt gyűjtöttek. A vezető hadapród szerint: „körül vagyunk zárva”...

Délután a rádió a hadtestparancsnok Budapest lakosságához felhívást intéz: este 5 óra után tilos az utcára kimenni. A rendet a rendőrség, a csendőrség és a nyilas párt tagjaiból alakított karhatalom tartja fenn. Aki ez idő után az utcán található, azt felkoncolják, ugyanúgy, ahogy a rémhírterjesztőket.

Estére opálos, sűrű köd üli meg a teljesen kihalt pesti utcákat. Keletről csendes ágyúszó, megszakítva a gépfegyverropogás kopogásától.

Budapest vezénylő tábornokának e parancsa először ismeri el a főváros körülfűrásának megtörténét, amikor „biztosítja a polgárságot arról, hogy Budapest felszabadítása megtörténik”. A hirdetmény így hangzik:

¹⁴² Ma Nyugati tér.

Az I. hadtest parancsnokának hirdetménye Budapest lakosságához

Budapest válságos óráiban a lakosság viselkedjék nyugodtan és különösen óva intek mindenkit a rémhírterjesztéstől. A helyzet komoly, azonban Budapest is át fogja élni ezeket a válságos napokat és megnyugtathatók mindenkit, hogy Budapest fel fog szabadulni.

A rend fenntartása érdekében a következőket rendeltem:

1. 17 óra után polgári egyén az utcán nem tartózkodhat.

2. A nap bármely órájában is az utcán mindenféle gyülekezést, felvonulást megtiltok.

3. Azt a polgári egyént, aki nál feyvert, lőszert, robbanóanyagot találunk az erre hivatott szerveim, járőreim, stb., a helyszínen felkoncolják. A polgári ruhában szolgálatot teljesítő feyveres nemzet-szolgálat és a nyilaspárt egyéb szerveivel a karszalagot feltűnő helyen viseljük. Igazolványunk legyen náluk és őket egyenruházott személyeknek kell tekinteni.

4. Azt az egyént, aki állhírt terjeszt, vagy csüggetag kijelentéseket tesz, amennyiben tetten érik, a helyszínen felkoncolják. Ha pedig ellene feljelentés érkezik és ez bizonyítást nyer, rögtönítelő bíróság ítélete alapján kivégzik.

5. Szesztilalom. Szeszt sem nyilvános helyen, sem az utcán át, sem szeszárulással foglalkozó üzletekből áruhá nem szabad. Aki szeszt árusít, az rögtönítelő bíróság elé kerül aki szeszt vásárol, azt közegem letartóztatják és tábóri bíróságom elé állítják.

Ismételten felhívom a figyelmet arra, hogy nyugalmát mindenki őrizze meg és gondoljon arra, hogy minden egyes egyénnek a viselkedése és nyugodtsága záloga lesz Budapest felszabadításának.

Kiegészítéskül közlöm, hogy az igazolvánnyal elűtött hadi-üzemi munkások 20 óráig közlekedhetnek a városban.

I. hadtest parancsnoka
és vezénylő tábornok
Budapest

December 27-én jelenik meg végre a december 23-án kibocsátott rendelet a még bujdosó zsidóknak december 31-ig a gettóba való bemeneteléről. „Nemzetközi zsidó gettóról” beszél velünk kapcsolatban. Csak két kórház, a Wesselényi utcai és a Bethlen téri maradhat üzemben, s a betegek 10 százalékának megfelelő személyzet. Kora reggel óta becsapódások a Lipótváros különböző házaiba. Villany hajnal óta nincs. A közlekedést csak az Erzsébet hídtól lefelé engedélyezik. Katonák ellenőrzése mellett csoportokban kísérik át az embereket. A Lánchíd előtt tankcsapdák akadályozzák a forgalmat. Híresztelés a Szent János kórházig hatolt oroszokról.

Az izgalom mindenfelé a tetőfokára hág, a pince állandóan tele. Cipelik a csomagokat a felsőbb emeletekről lefelé. Szenünk még 8 napra elég. Helyzetünk tehát szerencsésnek mondható. 8 nap rettentő hosszú idő! Mi minden történik még ezalatt.

Bujkáló zsidók sűrű agyonlövéséről érkeznek hírek. Délután fél kettőig alig volt forgalom az utcákon a gettóban. A folytonos ágyúdörgés ellenére ekkor ellepik a csillagosok az utcákat. Budapest terein a németek kivágják a nagy fákat, a lakosság viszi fűtőanyagának. Mindenütt ütegek, tankok állnak készen a harcra. Lőszeroszlopok nyolc-nyolc muraközi lóval előfogatolva vonulnak fel. Este erős gépfegyvertűz Buda felől. Ágyúzás. Éjjel csendesebb...

Budapest helyzetéről, amely pillanatok alatt romlik, hivatalosan így számolnak be.

Budapest nyugati szegélyén vannak a magyarországi harcok súlypontja

BERLIN, dec. 27.

Az Interfax jelent a magyarországi hadviselésről:

Székesfehérvár és Budapest között, a halál mezején, amelyen bomba- és gránátvetések között sok száz szétlőtt szovjet páncélos romszel hevernek, a német és magyar köteleknek emelkedni szünetnélküli tűzpárbajban és gyilkos közelharcokban a legkeményebb ellenállást tanúsítják a szovjet támadó hullámokkal szemben, amelyeket a rendelkezésre álló összes tartalékokkal feltöltve, kíméletlenül halasztanak be a gránátvesztébe. A Székesfehérvár és Budapest közötti déli fronton a szovjet támadó körüli ellenállás gyors eredménytelenül zárult le. A szovjet támadó áradat, mert egyetlen helyen sem tudta áttörni a német ellenállást. A németek védők a belső ellenőrzés erőit újra meg újra visszaszorították a fő hadszínterrel szembe.

A legnagyobb harcok azonban keletre, a Fehérgallától Budapest felé vezető vasútvonal mentén zajlottak le. A szovjet csapatok az éjszaka folyamán erős páncélos kötelékkel és gépkocsis szolgálatokkal két helyen mélyebb betörést értek el és a vasútvonalon keresztül egészen a magyar fővárosig nyugatra fekvő völgyekig tudták előretörni. Itt egész napon át változatos ütközetek kerültek sor. Német és magyar tartalékok elárkák az

ellenőrzés előtt a Budapestre vezető utat. Szaki irányból előretört más kötelekkel készenléten nélkül megáramadtak az átjárókat szovjet erőket. Pillanatokig ebben a térségben kétirányú ellentétet előrelővő tervet bonlatoznak ki, a délnyugati felől irányuló előretörés célja a magyar főváros, az észak felé támadó ellentétet pedig Budapest utánpótlási vonalait akarják elvágni. Egy harmadik szovjet csoportot, amelynek a szovjet erők szárnyának védelme volt a feladata, német gyorsítottakkal ellentétével lerohanták. A belső és erőseket kapó szovjet csapatok ellen folyó súlyos harcok kezdődtek még nem fejeződtek be.

A Dunakanyar és a szlovák határ között a német-magyar csapatok ismét teljes elhárító sikert értek el. Kétszázharminc ezer ember és a Szaki felől folytatódó az erőben megüzelt szovjet csapatok között nyugaton maradtak, fassal felnyitva nyugati és keleti irányból támadó német és magyar erők felvették egymással az ellentétet és egy ellentétet, ezeket, amelyeket hadmozdulatok során körülfutottak, teljesen felmorzsolták. A Herold völgyében küzdő szovjet csapatoknak már nem volt esélyük. A köz, hogy északi irányban harcok felé folytatódni előretörtek. Készen állnak az ellentét súlyos veszteségei közepette megbiúsultak két szovjet lövészadosztály fennélt áttört a határral. (XII)

Szöllősi Jenő miniszterelnök-helyettes¹⁴³ nagy nyilatkozata jelenik meg a déli lapban. Csupa frázis, semmi érdekes. Amely így hangzik:

— Két, magában is óriási feladattal kell egyszerre megbirkoznunk: az átállítással s az ellenség megtörésével. Harcunk sikerében azonban, különösen a Nemzetvezető németországi látogatása után, hittel hiszek. Azt ízenem minden magyarnak: higgyenek és bízzanak! El fognak jönni a várva-várt csodák! Német szövetségünk már futószalagon gyártja a legújabb megtorlófegyvereket s eljön hamarosan a visszacsapás ideje. Ezt azonban a másik oldalon nem fogják kibírni! Addig is azonban — a hungarista jelszó még sohasem volt ilyen időszerű — kitar-
tás!

S az a tény rendkívül hangsúlyozott, hogy a tudósító a beszélgetést „Budapesten, a Sándor-palotában” folytatta.

A nyilasok napok óta jelvénnel és anélkül fogdossák össze a télachon lévő zsidókat. Autóval mennek. Angyalföldön elfogták az egyik helyen a Bodor családot. A fivért az autóban lőtték le. A nők lábát összekötötték, szemüket szintén, s így a Dunába lökték őket. Az Országház előtt rendőri mentőmotoros kifogta az egyiket: dr. Rubinyi Mózesné Bodor Ilonát. Őt Lukács Gyuláné, az Országház elnöki főtanácsosának özvegye vette ápolásba.

Amikor a részletek iránt érdeklődöm, egy idősebb hölgy mondja el a történeteket. Bizonyos fokú rezignációval a hangjában.

– Nagyságos asszony, milyen higgadt nyugalommal beszél erről a rémségről – jegyezzük meg Hercznének.

¹⁴³ Szöllősi Jenő (1893–1946) nyilas politikus, a Szálasi-kormány miniszterelnök-helyettese. Az első világháborúban katona, 1939-től képviselő, a nyilas frakció vezetője. A Szálasi-kormányban Szálasi jobbkeze. A háború után kivégezték.

– Istenem, én már semmi sem hat. Férjemet a téglagyár felé haladva a Zsigmond úton, mellettem lőtték le. Engem elrángattak a haldokló mellől. Lányaim közül az egyiket elhurcolták deportációba, a másik a gettóba került. Rám már nem hat emberi szenvedés. Várom a megváltó halált...

A legtöbb védett házban nem engedik a zsidókat a pincékbe a házban lakó keresztények.

A svéd követség már nem ad ki védőútlevelet, miután a kormány a továbbiak kiadását megtagadta. Nem akarván veszélyeztetni – a svájciak példájára – az eddigi védetteket, tehát csak fénykép nélküli „menlevelet” adtak, amelynek szövege a beutazási kérelem elfogadását mondja ki, s a passzus kiadását a hatóság engedélyétől teszi függővé.

Felhívás!

Felszólítok minden fegyverfogható ifjút és férfit, hogy jelentkezzen a Hungarista Légióba. Mindenki, aki katonai kiképzést nyert és önként jelentkezik, rövidesen bevetésre kerül fővárosunk és Házunk védelmére.

Jelentkezhet bárki 16–18 éves korig, bárhová is tartozzon a felelősségi kötelesek eleget tenni. Ki nem képzettek is jelentkezhetnek összeírásra, harcbeállításuk későbbi időpontban történik.

Toborzóirodák a Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom szervezeteinek helyiségében működnek, Budapest minden kerületben, vidéken községekben és városokban.

Hívunk minden magyar férfit, aki nem akarja tétlenül nézni hazájának, nemzetének, családjának pusztulását.

Hívjuk azokat, akikben még benne él az ősek katonalelke, hogy szent szabadságharcunkban ellenállhatatlan rohammal verje vissza a vörös martalócok szegyeteljes hadait.

Hívunk Testvér a Hungarista Légióba, hogy velünk együtt küzdjél Nemzetünk becsületéért és függetlenségéért.

Kitartás! Éljen Szálasi!

DR. GERA JÓZSEF
a Nyilaskeresztes Párt Hungarista
Mozgalom pártépítés vezetője

December 28. A fodrások kivételével nincs nyitva üzlet. A pékek nem sütnek, az utcákon kevés ember mozog. Nyilas csoportok szaladgálnak ide-oda, rejtelmes céllal.

Reggel 7 óra 30 perckor váratlanul felgyulladnak a villanyok. A nagy öröm csak 11 óráig tart, azután újból nincs áramszolgáltatás. A mindenütt betört ablakok lehűtik a ház folyosóit, az ott elhelyezett fűtőtestek befagynak...

Az Összetartás megjelenik, de az eddigi nyolc oldal helyett csak négy oldalon. A legnagyobb rész „tűlszedés”-cikkek¹⁴⁴. Újat a harctérről sem közöl, mindössze egy előző napról keltezett Interinf-jelentést a december 25-i harcokról ismétel meg, amelyet már az előző napi déli Függelék – Esti Újság is lekötött. Ebben így jelentik meg a magyarországi harci helyzet beszámolója keretében Budapest körülrzésát:

Berlin, december 27.

Mint a Német Távirati Iroda értesül, az említésre méltóbb harcok karácsony első napján a belga-luxemburgi térségben, Magyarországon és a Kurfböldön zajlottak le.

Magyarországon kitérődött a helyzet. Az ellenségnek a német csapatok szíves ellenállása miatt mindenestre nem sikerült két támadóéjét egyesítenie a Bantón és Budapest között, de megpróbált a Székeshárvíron túl megpróbált áttörési kísérletet is Mór mellett a völgyút ellen.

Az innét keleti irányban harc bántett erős szovjet csapatok azonban tovább törtek előre északi irányban Esztergom felé, majd gyors kötelékelkellet keleti irányban Budapest felé kanyarodtak. Ezzel egyidőben a Szovjet hadbaváló lekötő-támadásokat indított Budapest hídfője ellen keletre és délkeletre. A Pillshagyeekben levő utakon még éjszaka is egymást követték a támadások és ellentámadások.

Északabbra a Duna-kanyar és a délszlóvákai határvidék közötti védőharcokkal és ellentámadásokkal lekötöttük a szovjet haderőt. Szécsénytől keletre, Rimaszombatól délre és Kassától délre az ellenség a német ellenlökések következtében szétforgácsolt erővel volt kénytelen támadni, de rohami hatástalanok maradtak. Ezzel szemben Kassától keletre a Szovjet újra fokozta nyomását. Két hadosztállyal támadott az Ungvár–kassai országot két oldalán és két helyen betörést ért el, de ezeket a betöréseket is részben már kiküszöböltük.

Szovjet újra fokozta nyomását. Két hadosztállyal támadott az Ungvár–kassai országot két oldalán és két helyen betörést ért el, de ezeket a betöréseket is részben már kiküszöböltük.

Budapest körzetében a németek provokációs módon és aljasul agyonlőtték a szovjet parlamentereket.

Budapest, december 30. (TASS) Mint már jelentettük, a 2. és 3. ukrán csapatok 1944 december 26-án befejezték a Budapesti védő ellenőrzés befejezését.

December 27-én este felé csapatok a megjelölt arcvonalakhoz nyugalomra és keletről elértek Budapestet és megkezdtek a harcot a magyar főváros ellen.

Ugyanakkor csapatok, kifejezetten támadásokat, Budapesti nyugatra irányulva 60 km-re nyomultak előre és ezzel teljesen lehetetlenné tették, hogy az ellenség a bekerített csapatoknak segítséget nyújthasson.

Ugyanformán a Budapestet bekerített német hadosztályok és azok a Budapesti magyar csapatok, amelyek még nem tették le a fegyvert, teljesen körülrészt és teljes megsemmisítés vár rájuk. A szovjet parancsnokok továbbra is a 3. ukrán front parancsnoka, Tolbuchin, a Szovjet-Unió marsallja és a 2. ukrán front parancsnoka, Malinovsky, a Szovjet Unió marsallja, emberies szempontokat tartva szem előtt és a háborúra vonatkozó nemzetközi szabályoknak és szokásoknak megfelelően, 1944 december 29-én a Budapest körzetében bekerített ellenséges csapatok parancsnokainak és egységeik parancsnokainak parlamenterek útján a következő ultimátumot küldte:

ULTIMÁTUM

A Budapesti német és magyar csapatok vezénylő tábornokának, a Budapest területén körülrzárt német 13. páncélos hadosztály, a „Feldherrnhalle” SA páncélos hadosztály, a 271. győphadosztály, a 8-ik és 22-ik SS lovashadosztály, a 238-ik rohamlővegredő tábornokainak és tisztjeinek, továbbá a magyar 1. páncélos-hadosztály, a 10., 12., 26. hadosztály, a 10-ik őrezred, a 10-ik vándoroszad és a 208-ik tartalékosred tábornokainak és tisztjeinek!

A Budapest területén körülrzárt összes német és magyar csapatok parancsnokaihoz!

December 25-én a 3-ik Ukrán hadseregszerepő csapatok Budapesti nyugatra, a Dunák torkát előre a megszállt Esztergomot, itt csatlakoztak a Budapesti északra előnyomuló 2-ik Ukrán hadseregszerepő seregéhez. Ezzel a Budapest területén levő összes német és magyar csapatok körül a gyűrés kezdődött.

A Vörös Hadsereg Budapest körülrzésével egyidejűleg eredményes támadó hadműveleteket folytat Csehszlóvákiában, ahol a szétvert, visszavonuló német csapatokra súlyos vereséget már. A Vörös Hadsereg csapatok állapítják a Vörös-hegységet és rövidesen befejezik egész Magyarország megliberálását a német csapatoktól.

A Bailekumban folytatódik a Scherner tábornok parancsnoksága alatt és körülrzárt német hadseregszerepő megsemmisítése.

Nyugaton Hitler által megindított és szűrlőben-hosszabbban propagált szovjet bevetés és a háború kimondatásának sorstát megváltoztatni már nem lehet. Lényeges segítség már sehonnán sem várható.

A szétvert és Budapest területén körülrzárt német és magyar csapatok parancsnokainak helyzete teljesen románytelen. Az összes visszavonulási utak el vannak vágva.

Több száz német emberben, hadianyagban és felszerelésben ön előtt, mint vezénylő tábornok előtt és a körülrzárt csapatok tisztjei előtt már nem lehet segítségek.

Tábornok ár bizonnyra találja, hogy minden további ellenállás elvesztegette értékeit. A harc céljaitan folytatása felállított csapatok megsemmisítéséhez, a háború polgári lakosság kikezleten feloldozásához és a magyar főváros teljes elpusztításához vezetne.

További felesleges véráldozatok elkerülése érdekében Budapestnek, történelmi jelentőségű műemlékeinek, kulturális és művészi alkotásainak megmentése érdekében felajánlom az alábbi fegyverletételi feltételek elfogadására:

1. A körülrzárt német és magyar csapatok parancsnokainaknak az az: – a harc folytatását azonnal szüntessék be.

2. A legényeg, az összes tiszt és tábornok, továbbá a teljes fegyveres hadsereg, szétlőve és hadianyag építésben feloldandó.

3. A harcot befejező tábornokok tiszt és a hadsereg birodalmi katonái számára.

¹⁴⁴ Tűlszedés, ami már nem fér el a lapban. Az ólomból készült „tűlszedéseket” – afféle tartalékokat – azonban van, hogy nem dobják ki, így azokat felhasználhatták a következő számokban, amikor már nem tudtak teljes értékű újságot csinálni.

Egyszóval Székesfehérvár elfoglalása, az ottani front áttörése után Esztergom felé törve a bécsi vasút és országút átvágása megtörtént, és a pilisi hegyekben folyik a harc. December 25-én!

December 29-re forduló éjjel erős gépfegyver- és puskaropogás közepette, telihold világánál harcolnak a budai hegyek között. Német üteg dolgozik előttünk a rakparton. Sűrűn csapódnak be az Újlipótváros házaiba az orosz gránátok. Villany nincs, gyertya fogytán. Kenyeret napok óta nem sütnék a pékek.

A német hadijelentések bevallják a Felsőgalla-Budapest közötti vasútvonal elvesztését, hozzátéve, hogy a pilisvörösvári vasútvonalért Budapesttől északnyugatra szintén súlyos harcok lángoltak fel, a frontok szerdán ide-oda hullámoztak.

Innen keletkezett a Kelenföld elfoglalásáról szóló híresztelés.

Megjelenik a hadtestparancsnok újabb rendelkezése, amely végre megoldja a rejtélyt: „reggel 7 órától lehet délután 17 óráig közlekedni”. Aki pedig illetéktelenül fegyvert hord magánál, az „fegyver által végzi”. Hogy mennyire eredmény nélküli e felhívás, azt az *Összetartás* primitív hangú alábbi cikke is bizonyítja:

Nem akarnak hinni

A rádióba bemondták, a japok lehetnek az I. hadtest parancsnokának hirdetményét, mely magatartásunkat előírja. Egyszerű, kemény szavak. Nem a puhányoknak szól, nem is a gyengesszívűeknek. Kemény magyarcoknak szánt szavak. És mit látnak? ... Sokan nem akarnak hinni a szavaknak. Ezeknek csak egyet mondhatunk: nyissák ki a szemüket és látni fogják utódn, tersken, hogy akik nem akarták megérteni a leg-szigorúbb parancsot, azok életükkel lakolnak! Nincs ideje, helye a tétozásnak! Nincs ideje a nem-engedelmeskedésnek! Ha azt akarjuk, hogy az ország fővárosa kistadatuljon kelet szőnyű, végvesztéllyel fenyegető vagyvívásból, ha azt akarjuk, hogy a főváros környékének megtisztulása után hamarosan megtisztuljon az az ország a vörös szovjet-hadik pusztításától, akkor a legfelsőbb parancsnak engedelmes-

kedni kell, akkor nem gondoltunk valamennyien külön. Egy kézbe, egy lábaiba kell lenni a szavakat, amíg azt látjuk, már pedig azt látjuk, hogy az az egy kéz az az egy, hogy a magyarság javát, de az egyetemesség javát akarja. Itt nem kikekerekedni érdekeiről van szó... itt nem számít senki sem egyénileg, itt csak az egész magyarság számít, itt csak valamennyien számítunk. Egyedül az lehet az irányadó, hogy a hungarista szemlében új rep. kapott Magyarország, ebben a szemlében ki tudja harcolni történelmi életét, meg tudja látni az újabb ezer esztendőit és ebben ne akadályozhassa őt meg sem szovjet, sem senki más. Hinni akarunk! És ha az életől van szó, akkor nem lehetnek reménykedők, akkor nem lehetnek parancsszegők, akkor csak egy lehet: engedelmeskedni és megtenni mindent, ami ezt az életet biztosítja!

Délután erős ostrom kezdődött, 16 órától folytatólag egész éjjel állandó harc folyt Óbuda irányában. Az Újpesti rakparti német ütegek szüntelenül dolgoznak. Orosz repülők keringenek a hadszíntér fölött és irányítják tüzéségük működését. Tankok élesebb pergőtüze váltakozik a Sztálin-orgonák mélyhangú dörmögésével. Közbe-közbe a legnehezebb ágyúk szólnak bele a pokoli hangversenybe.

Budapest kihalt, hullák hevernek mindenfelé. Hiteles szemtanú, Kovács Artúr¹⁴⁵ kitüntetései folytán kivételezett főhadnagy, vakmerő bátorsággal naponta bejárja a város főbb útvonalait, s közli velem tapasztalatait. Mai beszámolójából néhány kiragadott részlet:

– Papírral letakart hullák az úttesten mindenfelé. Bomba-, gránátrepesz-áldozatok...

A Vilmos császár úton járok. A Parlament Kávéház kirakati részén vannak felírások, elolvasom. Félóra múlva visszafelé jövök, nincs kirakat. Közben a gránát elvitte. A József körúton pedig két hulla felültemve. Nyakukon tábla: „így jártok, ha bejönnek az oroszok.”

A Rózsák terén szó szerint vérebe fagyva egy jobban öltözött öregúr fekszik. Cipője lehúzva, nyilván ellopták. Keze is véres, ahogy tarkósebéhez kapkodhatott. Úgy 60-65 év körüli lehetett. Kétségtelenül zsidó. A bizonyítékát ennek, láthatóan szándékosan, elhelyezték a gyilkosok, kinyitva a nadrágját.

Egy közeli fűszeres szerint két nyilas üldözte a menekülő öregurat, és lőtte le hátulról.

A házak városzerte a lövedékek nyomait viselik. Beomlások, beszakadások, az úttesten is gránáttölcsernyomok. Az üzletek mind zárva, élelmiszer, kenyér sem kapható. A feketepiacon a juhsajt egy kilója 100 pengőért kelt el.

Délután nálunk újabb közeli gránátbecsapódás. Pontosan ugyanarra a házra zuhan a Hollán utcában, ahol az első gránát

¹⁴⁵ Lévai sógora.

behatolt. Tüzérségi csoda: talán, ha negyed méter a különbség a két találat között.

Szilánkok repülnek be hozzánk is, ablaküvegek – amelyek még a múltkor épek maradtak – szétrepültek. Egy éles repesz-darab a lépcsőházban lefelé haladó Halasi Fischer Ödönt¹⁴⁶ találja nyakon, éppen a főútóér fölött. Átüt a nyakára hurkolt vastag sálát. Egy milliméter, és a főútóér átvágása után senki az elvérzést meg nem akadályozhatta volna a kitört pánikban. Szerencsére a repesz fáradt volta elhárította a súlyos sérülést. Hasonló, csak éppen halálos sérülés történt aznap a Sziget utca 45. IV. 1. számú lakásban, ahol egy idős férfi unokáját védve út közben elvérzett.

A központi fűtés szerkezete megsérült, így nincs fűtés. Azaz a villany után a fűtés mondja fel a szolgálatot. Egyelőre tehát sötétség és hideg fenyeget. A gáz is alig működik, a főzési lehetőség így minimális.

Egész éjjel rettentő éles tűzharc dúl Óbuda irányában. A Római part felől nyomulnak az orosz csapatok. A hadi helyzetről jelenti a Német Távirati Iroda:

Magyarországon a Német Távirati Iroda jelentése szerint a karácsonyi ünnepek alatt a harcok Budapest térségében összefonódtak. Mialatt a balatoni átkelési kísérletek a tűzérségi tűzben összeomlottak és azok az erős támadások, amelyekkel a bolsevisták a Békonyon keresztül a Komáromtól délre elterülő síkságra előzni akartak, sok páncélos elvesztésével sikertelenek maradtak, a szovjet csapatok Budapesttől nyugatra nyomásukat mégjobban fokozták. A délnyugatról, nyugatról és északnyugatról előnyomuló bolsevisták nehéz harcokban a város külső övezetén megállították. Azok a gyengébb ellenséges erők, amelyek ezalatt délkeletről támadták meg a magyar főváros területét, a tűzben összeomlottak. Egy szovjet ezred, amely északkeletről lendült támadásba, nagy véráldozattal kisbörtört ért el, amelyet azonban elfűrészeltek.

¹⁴⁶ Halasi Fischer Ödön (1885–1965) szerkesztő. A Világ című polgári radikális lap egyik alapítója, később a szabadkereskedelemért küzdő szervezet elnöke, 1945 után a Magyar Kereskedők Országos Központi Szövetségének elnöke.

Magyarország hadat üzent Németországnak.

Magyar híradások:

1944. december 29-án Magyarország ideiglenes kormánya, élén MIKLÓS vezérkarórással a Vörös János vezérkarórással, mint honvédelmi miniszterrel hadat üzent Hitler-Németországnak.

Az ideiglenes nemzeti kormány, kormányt kiáltványával szól, hogy „folytatni fogja a harcot a Szovjetunió és szövetségesei oldalán mindaddig, amíg a szövetséges hadsereg ki nem vijják a teljes győzelmet Németország fölött, mert csakis on a győzelem biztosítja a Magyarország függetlenségét.”

Egyben az ideiglenes kormány tudatossá teszi a magyar népek, hogy a fegyverszünet megkötéséig a Szovjetunió, valamint a szövetséges hadsereg kormányához fordul.

Az ideiglenes nemzeti kormány kiáltványát, melynek taglal: GYÖNGYÖSI János ur. külügymin-

ister, VÖRÖS János ur. vezérkarórással, honvédelmi miniszter és BALOGH István ur. államtitkár, — más megérkezett Moszkvába.

Kormányt, melyet Magyarország felszabadított városainak és falvainak lakóival választottak, arra szólít fel beavatkozni, hogy fordítsanak fegyvereseket a magyarok áldás ellen, és a németek ellen.

MAGYAROK!

Saját tapasztalatokat érde győződhetetek meg arról, mennyire igazak voltak a legfrissebb magyar híradások, Kossuth Lajosnak szavai, hogy „a Németországgal való barátság éssa meg Magyarország sárját.”

Ne feledjétek önként ebbe a sárba!

Ha gyűlölködtek a németek halálra kárhosszított tábori!

Álljatok át a Vörös Hadsereghez!

Az oroszok meg Magyarország felszabadítását a német ig. a ti megmentéséket és szabadságotokat!

Minden magyar tiszt és katonája, aki áll a Vörös Hadsereghez, rövid kihallgatás után, azonnal hasznos.

II. A. 196 4. 1. 1944
II. A. 2

A villanykiesés folytán természetesen a rádió-orvhallgatás sem lehetséges: a Budapest III., ahogy tréfásan az angol rádiót elnevezték, nem működik. Teljesen a hivatalos hírszolgálatra vagyunk utalva.

December 30-ra virradóan Przemyśl leghevesebb ostromára emlékeztető hangzavar keletkezik.¹⁴⁷ Egyáltalán, sok minden hasonlít a 30 évvel ezelőtti helyzetre.

A város közepén ott a San folyik, itt a Duna. Az erdőöv egyformán 20 km-es sugarú körben van a város körül. Itt a budai hegyek, ott a galíciai dombok. A Svábhegy, Hármashatárhegy helyett Mackova-Góra, Kopystanka, a Rózsadomb helyén Helictra. Az orosz itt is, ott is körülkerítette a várost, s belő. A különbség: most a városban vakon, tehetetlenül ülünk, várjuk végétünk beteljesülését. Akkor, csak 21 évünkkel a hátunk mögött csupa lelkesedéssel, tetterővel megáldva, künn a vonalban védjük hét hónapig a Monarchia előretolt védbástyáját. Akkor is éj-

¹⁴⁷ Lévai Jenő az első világháború idején Przemyślben volt vártüzér. A várat az oroszok hosszú ostrom után elfoglalták, s az ott lévő túlélőket, köztük Lévaist is, hadifogságba vetették.

jel-nappal lőtték ránk, de mi visszalőhettünk. Éhezünk, de azt hittük, tudjuk, hogy miért: „Hazánkat” védtük. Ma itt ülünk, benünket „védenek” a svédek, a spanyolok, a portugálok. Akkor szabad emberek, „magyar” tisztek voltunk mi zsidók (itt egy belövés húzta el kezemet írás közben. A gránát házunk tetejét ütötte be. Feljegyzéseimet percek múlva folytatom.), ma üldözött vadak vagyunk, félénk nyulacskák, akikre „nyilas matyik” – a népnyelv így nevezi el őket – meg a „nyilatlan misik” vadásznak. Jogaitól megfosztott, hazájából kitaszított, lakásából kiűldözött, szeretteitől elválasztott, ütött-vert, kirabolt faj, amelynek százezreit gyilkolták le az utolsó hónapokban.

Oh tempora mutantur¹⁴⁸... Milyen változás e három évtized alatt.

44
 mi' jönd / ok,
 (itt egy belővési huja a
 kezemet írás közben. A gránát házunk tetejét ütötte be. Feljegyzéseimet percek múlva folytatom.)
 ma üldözött vadak vagyunk, félénk nyulacskák, akikre „nyilas matyik”, – a népnyelv így nevezi el őket, – meg a „nyilatlan misik” vadásznak. Jogaitól megfosztott, hazájából kitaszított, lakásából kiűldözött, szeretteitől elválasztott, ütött-vert, kirabolt faj, amelynek százezreit gyilkolták le az utolsó hónapokban.
 Oh tempora mutantur... Milyen változás e három évtized alatt.
 De a hadi helyzet hasonló. Csak az a kérdés, hogy mi Malinovszkij tábornok¹⁴⁹ szándéka? Mit választ? A gyors ostromot, mint Radko Dimitriev¹⁵⁰ 1914 októberében Przemyslnél, ahol azonban kudarcot vallott, avagy Artamonov generális¹⁵¹ körülzárással való kiéheztetési szisztémáját, amely esetben isten legyen irgalmas Budapest népéhez.

¹⁴⁸ Tempora mutantur – változnak az idők (latin).

Przemysltól Budapestig...

De a hadi helyzet hasonló. Csak az a kérdés, hogy mi Malinovszkij tábornok¹⁴⁹ szándéka? Mit választ? A gyors ostromot, mint Radko Dimitriev¹⁵⁰ 1914 októberében Przemyslnél, ahol azonban kudarcot vallott, avagy Artamonov generális¹⁵¹ körülzárással való kiéheztetési szisztémáját, amely esetben isten legyen irgalmas Budapest népéhez.

A német hivatalos jelentés a reggeli egyetlen lapban, az Öszszetartásban, a magyar helyzetet így vázolja:

Magyarországon a Balaton és Szlovákia déli határa közötti csata terjedelemben és keménységben még fokozódott. Az ellenség Székesfehérvár–Felsőgalla térségéből és az attól északra levő térségből fokozott erővel nyugat felé fordult és ezenkívül Budapest ellen heves támadást intézett nyugat, délkelet és északkelet felől. A német-magyar véderősség a rohamozó bolsevistákkal szemben a belső védelmi gyűr-

ben elkeseredett ellenállást fejt ki. A Dunától északra csapataink erős ellenséges támadásokat elhárítva, a Garam nyugati partjára küzdötték vissza magukat. Az Ipoly és a Sajó forrásvidéke közt sok bolsevista támadást visszavertünk, néhány betörést elrekesztünk.

¹⁴⁹ Rogyion Jakovlevics Malinovszkij (1898–1967). 1919-től a Vörös Hadsereg katonája, a második világháború egyik legismertebb szovjet parancsnoka, többek között a sztálingrádi csata irányítója. A 2. Ukrán Front parancsnokaként részt vett Magyarország, s így Budapest felszabadításában. 1957–1967 között szovjet honvédelmi miniszter.

¹⁵⁰ Radko Dimitriev (1859–1919) bolgár tábornok, vezérkari főnök, az első világháborúban az orosz hadsereg tábornoka, a 3. Galíciai Hadsereg parancsnokaként a Monarchia elleni csapatokat vezette.

¹⁵¹ Leonyid Artamonov (1859–1932) orosz hadmérnök, majd tábornok.

Budapesten a harc már a belső védelmi gyűrűben folyik, vagyis a külső már elveszett. Ez a jelentés a csütörtök esti helyzetet tükrözi. Azóta nyilván a belső védelmi gyűrű áttöréséért folyik az általunk értékelhető hatalmas küzdelem, amint azt egy következő félhivatalos jelentés már be is vallja.

Berlin, dec. 29. Jólly közeli harcokból a Szekesfehervár-Felsőgalla vonalon a német fegyverek elhárító tűzében összeomlottak a szovjet csapatoknak nyugati irányban megkísérelt áttörési vállalkozásai. Egy szovjet erőcsoportnak heves utcai harc után sikerült a Dunakönyöktől nyugatra, az Esztergom városát birtokába venni. A város nyugatra az ellenség előbi előretörését feltartottuk. (MTI)

A város életére, az előállott helyzetre igen jellemző az a felhívássorozat, amely az Összetartás első oldalán foglal helyet. Középen a „Nemzetvezető” felhívása Budapest népéhez:

Testvérek! Magyarok!

Ezeréves hazánkat a vörös áradat ostromolja. Ma minden erőnkre szükség van, hogy ezen áradattal szemben meg tudjunk állni. Felszólítok minden magyart, a közös cél érdekében, teljesítse kötelességét, az eredmény nem marad el!

NEMZETVEZETŐ

Ugyanakkor:

Tisztviselők, munkások!

Mindenki haladéktalanul foglalja el munkahelyét! Ha valaki ezt elmulasztja, a személyes felelősségrevonás alól nem mentesül!

A Nyilaskeresztes Párt
Hungarista Mozgalom
Karlhatalmi Parancsnoka

A Posta- vezérigazgatóság felhívása

A vezérigazgatóság értesíti a közönséget, hogy tekintettel a mostani helyzetre, a levélszekrények a működő postahivatalok épületein, vagy épületeiben vannak üzemben, tehát a többi levélszekrényt ne használják.

Vezérigazgatóság.

Pékek!

Azonnal valamennyien álljanak munkához! Személyes felelősségrevonás: terhe mellett — haladék nélkül — fogjanak munkához! Légy, tüzelőanyag hiányában azonnal jelentkezzenek a Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalom Karlhatalmi Parancsnokánál: Városház-utca 14. szám.

A Nyilaskeresztes Párt —
Hungarista Mozgalom
Karlhatalmi Parancsnoka

Közzükségleti cikkek árusításával foglalkozó kereskedők!

Mindenki az előírt időben közfűrészetét nyitva tartani! A legkisebb ellenszegülés esetén iparigazolmányukat azonnal bevonják. Ezen túl személyes felelősségrevonás következik. Készletek kiutalásáról nagykereskedők útján gondoskodás történt!

A Nyilaskeresztes Párt —
Hungarista Mozgalom
Karlhatalmi Parancsnoka

Nagy- kereskedők!

A kiosztandó élelmiszer és egyéb közzükségleti cikkek átvételére azonnal jelentkezzenek a Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalom Karlhatalmi Parancsnokánál, V. Városház-utca 14.

A Nyilaskeresztes Párt —
Hungarista Mozgalom
Karlhatalmi Parancsnoka

Hogy a nyilaskeresztesek milyen elégedetlenek a főváros keresztény népével, jól jellemzi ez a cikk is:

Csak a gyökér kitartson...

Az élet az erősek joga

Hatodik esztendeje dúl a szörnyű vihar a lángborult világ felett. Pusztító sóprése most érte el teljes mértékben. Nemzetünket, Jaj azoknak, kiket készületlenül ér a vihar. Megcsavarnya a fák törését, belekapasztkodik a gyökerekbe, hogy kiszakítsa az áldott talajból, a táplálékát vesztve elpusztuljon, vagy az orkán ereje alatt összeröppen.

[illegible]

Csak a gyökér kiharolva test-
témék, ahány csak ártatlan a vihar,
nem ártatlan a pusztító sógora.
Ez ha gyökér kiharolva, a si-
lombot hajl az ezeréves. Nem-
jára. A gyökér, a tizet, egy-
száz alom tudja. Ennél jobban
felt: ahol lán az ezereket szí-
rája épen. Ezen szírája é.
A job, tiztől éltetve vetett
tízre azokat hité, a hitet, az
rányak erejévesekben való ki-
jótare jutallja. Ha minél
pusztult bennünk, nincs hoi-
nics újabb érzés. Ha fárad-
gunkban megérjük a külön-
zet tenél jó é rossz, Haza és
a nagyvilág között, ha csak én
érdekettemre letlörök a me-
ettőlünk, ellörök a Nemzet-
mert csak az az értek éltől,
mertben a halhatatlanság csir-
ta é.

[illegible]

zink testét. tépő vörös rém ellen.
 Al, hungarista asszonyok meg-
 tuk nekik, Testvérek, tartsanak át,
 mert irtetek is él, dolgozik, vi-
 raszt a Nemzet élő lelkiismerete:
 Szilási Ferenc. Az 6. akaratán
 keresztül terebélyesedett a mi ci-
 lenállásunk.

A Morsmagolom ellenállása jellemezte a fasizmus elvetelt is, hogy valami talán mégiscsak rendben. Nem rajtuk múlott, hogy a legutolsó pillanatokban került kezünkbe az ország szekerének rúdja. Ma már nem elegendő beszélni arról, hogy mi is a teendő, mint annyian az igazi hungarista, az igaz magyar fészeibe méltóan fogyerrel, vagy munkával, vérérel, vagy verejtékkel teljesíti kötelességét, hogy Nemzetünk megmaradásán keresztül biztosítsa gyermeke, családja jövőjét élettel.

A harcoló és dolgozó férfi mellett ott kell állania igaz segítő társának, asszonyának, a magyarnak is. Ennek a háborúnak legtrófélatöbbje még a mi szűzünk becépje. Az nithon földjénélünk, férjeink, gyermekeink élnek, a magunk becsülete parlik a dűkürög tankok és bolseviszt kardok léptel alatt.

Hungarista hitének szerint: a Nemzet a tiszta családokon épül fel. Nekünk asszonyoknak, anyáknak kellőképpen a tiszta család jelent a Nemzetet, az életet. Ha ezt elveszítjük, ha hordákban, végtelen menetlással kelet felé hajlanak bennünk, az asszonyok megszűnik a család, a Nemzet, magyarok vagy az élet. Fellelő lelkünkünk van, minden erővel küzdni ez ellen a bekövetkező lelkiség ellen.

Az élet az erősek joga. Akire terheltek ró az élet, annak is ből van az erejét is.

Károlyi Ejen Szélesit
Magyar Kármán é.

December 30. Délután riasztó hírek érkeznek egyes svéd házakból. Hitelességet feltétlenül megkövetelő szemtanú fut be, és átéjszakázott, sápadt arccal beszél:

– A Légrády Károly utca 39.¹⁵² alatti svéd házban lakom. Szemben velünk áll a Pozsonyi út 35. sz. alatti ház, amelyből annak idején a svájci zsidókat hamis ürügyek alatt – „rálőttek egy nyilasra” – kiűrtették, s részben legyilkolták. A ház azóta „nyilasház” lett. Újabban naponta teherautók állnak meg a ház előtt, különböző jobbnál jobb élelmiszerrel megrakodva, amit zsidóktól harácsoltak össze.

Ma éjjel innen jött ki egy katonával négy nyilas a házunkba. Félíg ittasan néhány svéd védelem alatt álló lányon erőszakot követtek el, majd a földszintről 20 férfit és nőt magukkal hurcoltak.

Reggel az egyik asszony – Hellingerné – visszajött agyonfagyva, felsőruházat nélkül. Nagy nehezen tudtuk csak annyira magához téríteni, hogy elmondhatta, mi történt velük. Elbeszélése szerint a nyilasok kirabolták őket, majd a közeli üteg rettentő dörrenései közepette falhoz állítva sortűzet adtak le rájuk. Őt szerencsére nem találta golyó, mégis az átéltek folytán eszméletét veszítve összerogyott. Mire magához tért, egyedül volt a csendes halottakkal. Még a sötétben elmászott közülük, s hazavergődött. Férje és lánya is ott maradt.

Ez a Légrády Károly utca 39-es svéd ház véres éjszakájának hiteles története, amelyről igyekeztek a svéd követséget is értesíteni, de sajnos eredménytelenül: a telefon nem kapcsolt, küldönc a veszélyes útra nem akadt.

Reggel mégis eljutott hozzánk a Légrády utcai szörnyű esemény híre. Ezután két tábori csendőr kiszállott a színhelyre, majd természetyszerűen, tennivalójuk már nem akadván, távoztak. A megmaradt lakók, a svéd védettek pedig szívszorongva várják, hogy az ő sorsuk mikor teljesedik be.

Délután lélekszakadva rohan egy vöröskeresztes ápolónő a házunkba, ahol ismerősei laknak, s elmondja, hogy e pillanatban ürítik ki a nyilasok a Katona József utca 21. számú svéd há-

zat. A sorba állított lakók közül többnek sikerült télacholni. Jelenítették a követségen, sorsukról eddig semmi biztosat tudni nem lehet. Állítólag a gettóba vitték volna őket. (Valójában!)

Estére nagy tanácskozás. A ház vezérkara – lakásparancsnokai – gyűltek egybe. Az élelmezési krízis képezte a témánk első részét. Kenyér alig van a házban, a svéd követség raktára is üres. Még ma akad nálunk öt dekagramm fejenként, a jövő bizonytalan. A gáznyomás gyenge, félő, hogy megakad teljesen. Szükségfőzésről tanácskozunk, szinte megoldhatatlan, nincs tüzelő hozzá, és a mosóüstnek felállításához is kellene vagy 60 téglacement, homok. Csupa beszerezhetetlen anyag. Főzni való nagy átlagban csak a borsó (hántolatlan) és a bab. No meg, pótkávé, cikória. Cukor, zsír, liszt csak egyes helyeken akad, a többség rosszul áll. Egyes védettek már éheznek. Van néhány, aki még ma is görcsösen ragaszkodik a „kóser” főzéshez. Ezek helyzete teljesen reménytelen: olajhoz nem tudnak jutni.

Az olajról eszembe jut Monostory Ada író, aki itt lakik a házban, s mestere a „mécses” készítésének. Kedvesen végigjárja a lakásokat, s hajolajból, ricinusolajból, amilyen csak van, ügyesen mécseseket fabrikál.

A gáznyomás estefelé javul. Vannak, akik hajnalig főznek. A konyhák képe kísérteties. Három pislákoló kékes gázláng mellett tömörül főképpen a lakás fiatalsága, s főzi a babot. Van valami kedélyes ebben a hajnali babfőzésben, amelynek azonban keserves hangú aláfestést ad a rendkívül alacsonyan szálló orosz repülőgépek zúgása, az őket követő pufogás, s a fülsiketítő crescendo: bombák robbanása.

Egész éjjel fő a bab és a héjas borsó, repülnek az orosz gépek, durrognak a léghárítók, és robbannak a bombák. Reggelre kelve még mindig élvezhetetlenül kemény a bab, nem főtt le a borsók héja, s pincében kuksol a ház népe. Így virrad fel Budapest 1944. év szilveszterére, a körülzárt főváros ostromának nyolcadik napjára.

Az egyetlen esti újság, a *Nemzet* vezércikke megörökítésre érdemes: Hunyady Jánoshoz hasonlítva Hindy Ivánt, megkezdi a legendaalkotást. Így hangzik:

Állásom nagy úr!

Nemzeti vezér HINDY
IVÁNT m. ír. állásom nagy
úrnak, Budapest, az első
nap.

Valamikor a török pogány serege zádukt Európára és rettegésbe döntötte nyugatot. Akkor állt ki a magyar győző Hunyady János a csatákban. Hős kap-aránja győzelmei szorgban ősmagyar erő lobogott. Mint faragott rehanak az elbizakodott olaszokra és győzelmet arattak. Most Te vagy ez a Hunyady János! Az orvul támadás ellenesség által körülzárt Budapestre néz ma a világ szemmel. Rád függött a tekintet és egy egész nemzet szorongó népe.

Te vagy ma az a szikla, amelyen nyugszik az ómlott árak és hetek alatt annyi csalódáson átnem magyar lelkiismeret!

Te vagy az, aki nem keresed a lehetőséget, hogy túljutás, csapn hangzó címek ürügye alatt „mentesed a börtönről”

Te vagy az, aki a népi és szociális programot nem az ajakodon hordod, hanem az új magyar népi és szociális jelzőt evangélium értelemben magyarizod, ami így hangzik: senkitől sem kívánsz nagyobb áldozatot, mint, amit én magam hozok. Ma népemről helytállást kívánsz így cí: az én magam állok helyet! Ha a hővéremről halált kívánsz, akkor magam is bátran meghalok!

A Te személyed ma az a Férfi, akinek csillogó szemeiből egy becsú, sziklavárad hit és meggyőződés sugárzik! Zúg-bonyol mozgóban, a kardból fűlött szemben meghátráló rózsafüzér adja szép illatát: azt a megalkuvást nem ismerő acélis erőt, amin ma egy egész ország nyugalmat nyújt, hiszen bármennyi szenvedett is már a Nemzet, bármennyi csalódás érte maiban, mégis

„Él magyar, hisz áll Budapest!”

Igen! Te vagy ma az a Hunyady Jánosunk! Jóna Károly tusztól még a pogány állat is tisztelt, mert „meg tudott halni eszméért!” É ma-

ga is azt mondta: „nagyobb szerepe senkinek sincsen, mintha valaki életét adja hazáért!” Ebben az egy-féle rászó vérszében, vergődésben a magyar nép is, nem illik bár a szótlanokban, megismerőlt a sok beszéd, program, ma már csak élettel lehet új világot csinálni! Előttö! Jó példával! Kiállítás!

Te vagy ma ez a férfi, akitől ez az élet, eszményt sugárzó lélek árad. Nagybudapest népe imádkozik ma érted; tiéd az ország – ottbontól időközben szenvedő magyar anyák kucsmáják kisgyermekük kezét és az a férfi az ezt imában, hogy segítson, védjen, oltalmazzon és dandára vezessen az Isteni Szerzetesek templomában, jámbor apák és kis kislányok szentségára előtt kéri, o-

stromolja az eget, hogy ma minden katonáj és katonái ez a megalkuvást nem ismerő Hunyady-félekkel telítődjen! Hogy minden honvéd érezze, hogy mértéktelenség! fől: te áll az ellenségek: jellemben, tudásban, lélekben!

Agyúdörgéstől hangos éjszakában, amikor kis szobában térdre főt hajolva írnyitod a támadást, a Magyar Nemzet géniusza csúsz a r-

zúd és csúszban szíveden edzők, hogy érezd, hogy legyőzhetetlennek tartunk, mert helyet állt! Mert maradtál! Mert életed megosztottad nemzedékkel! Nagy a mi hitünk, hogy az Isten megeléged már a magán megérdemelt büntetést és a Teddhalad irányított, harsbavetett keresztieshadserő lesz a Nagy-Magyarország felszabadító hadjárat bevezetője!

A németek megkísérlik a harcoló csapatok felszerelésének pótlását repülőgépeik útján. Újabb felhívás jelenik tehát meg Budapest lakosságához:

Aki repülőgépről ledobott tárgyakat, vagy azok tartalmát eltulajdonítja, halállal bünhődik. A ledobott és megtalált tárgyakat...

lyokat a legközelebbi német katonai alakulathoz, vagy hivatalnál kell azonnal jelelni.
Budapest Harcparancsnoka

RETTOZOTT ERVEL FOLKIA
 A szociális megsegítés és utasított továbbra is. Imádkozó kömegek sokasága lepi el a városi templomokat, a szociálisok által ártatlan egymásra talál. Fest pépet, társadalmi feltételekkel áll. Az Aetio Catholica a menedékhely, a bombakárosultakért és a katolikus hozzátartozóikért minden lehetséges azonnali megmozgás. Az Apostoli Szentség és a Nemzeti Végzetes konyhát, illetve a Kézhezvétel más példák és tábban keresik fel. Közleg pedig közfoglaltatják. A katolikus társadalmi mindent megtesz, hogy alkosk a világ elsődör, vagy más sebet ütött rajtuk, a lehetőségekhez képest földalmat enyhítse.

December 31-ére a hadijelentések így vázolják a helyzetet:

Sikeres elhárítóharcok a magyarországi hadszíntéren

Berlin, december. 30. Az Interfinf. jelenti a magyarországi hadszíntéről: Miközben Budapest védősége az ellenség összes támadásait elhárította, Székeshévír, Felsőgalla, térségében német és magyar csapatok sok ellenátakozással megküszölték a szovjet erők egyre hevesebbé váló áttörési kísérletei is. A Dunakönyöktől északra nyújtja az ellenség nagyobb erőikkel megkísérelte, hogy a Garam, nyugati partjára irányuló német elszakadó mozdulatokat megzavarja. A német elhárítóüzben összedöntöttek a Szovjet átkelési kísérletei is. A német és magyar csapatoknak az erős légzárás ellenére sikerült egész: fegyverzetükkel és hadianyagkészletükkel a folyó nyugati partját elérni és ott szilárd állásokkal teremteniök. (MTI).

Felhívás!

„Beszékart”. „Bhév” és Autobusz alkalmazottak!

Veszélyben a haz! A polgárság minden rétege kivetve a részét a Haz! védelméből, most rajtatok a sor! Jelentkezettek toborzó irodánkban, Budapest, VII., Nagyatádi Szabó-utca 14. (Beszékárt szék-ház) II. em. 222. sz. ajtó.

Mutassátok meg, hogy igaz magyarok vagytok s a Haza sorsát szíveteken viselitek.

TOBORZÓ BIZOTTSÁG.

Érdekes, ha tendenciózus képet is nyújt Budapest helyzetéről az Összetartás reggeli beszámolója.

***Elkeseredett küzdelem
Budapestért***

A magyar főváros 1944. évi karácsonya

[illegible]

fegyver, bár nem hullott hő és
 könny szemem, hogy az Ágyak és
 a szék! Nem emlékedet a harci
 álmom! Nem lehetett különben
 nyugtató. — Buddha — csak jól
 hallani a földet! Szívem, és a
 csillagok csomóját és a pusz-
 tákat, sziklatömböket.

[illegible]

nyeged, yeszadekpet nem is sejt-
va, már karácsonyi ünnepeit, mi-
attant már be ezer, fénylő gyer-
mekem örvendezik a ranyogó
karácsonyfiak fényében, a kapott

Budapest lakossága a város
hátrébbi részei mellett áll, akik
a bevonulás (lőszertől) való védel-
met várja. Rendszeresen gyak-
ra megfigyelhető módon jut kifejezés-
re.

A magyar főváros hírei - von
kérte. De a Szovjet behatol-
ást megállították. Budapestet nem
ludták. Kárcsényi: a jándékal
Szatim úrnak átszajnal.

1945. január 1.

A szilveszter éjszaka aránylag csendesen folyt le. A részeg mulatozók hangossága természetesen elmaradt. Helyébe az alacsonyan repülő orosz gépek bombazápora remegtette meg Budapestnek a pincék mélyébe húzódott polgárságát.

Reggelre arra ébredtünk, hogy nincs víz!

Napok óta csökkent a nyomás. A felsőbb emeleteken már eddig sem volt víz. Mára a földszintig megszűnt a vízszolgáltatás. A pincében azonban még adtak vizet a csapok. Megindult a nagy népvándorlás lefelé. Vödrök, edények, üvegek mind gyorsan megtöltettek. Azonban megkezdődött az orosz repülőgépek nagy attackja a főváros ellen. A védelemre megjelent német és magyar gépekkel felettünk vívtak párbajt. Kattogott a gépfegyver, a gépágyú, orosz és magyar gépek egész sora hullott le égve a főváros házaira.

A felsőbb emeletről az óvóhelyre menekülők oszlopa összeütközött a vízzel felfelé csörtetőkkal. A kiömlő víz percek alatt jéggé fagyott a csigalépcsőkön. Csak a legnagyobb eréllyel tudok rendet teremteni a pánikban.

Az előző napon vettem át a svéd ház munkálatainak vezetését. A kirendelt munkásosztag nagyobbik része természetesen nem jelent meg a munkánál, úgyhogy csak az esedékes kenyér-adagok megvonásának fenyegetésével lehetett a szükséges munkálatok elvégzésére rábírni őket.

A rettenetes motor- és ágyúdörgések közepette a VI. emeletről kellett egy 92 éves nőt levinni, aki az óvóhelyre kíváncszott.

Elkészültünk mára egy szükség-tűzhellyel, miután a gázszolgáltatás teljesen megszűnt. Ugyancsak rendbe hozattam a teljesen elhanyagolt óvóhelyeket, amelyek 60 emberre voltak méretezve, a háznak pedig 240 lakójáról kellett hogy gondoskodjunk.

Estére az első közös étkezés: köménymagleves. Tumultuózus jelenetek során nem jut mindenkinek.

A közlekedés az utcán szinte teljesen megszűnt. Ellenőrizhetetlen hírek szerint az óbudai tűzoltólaktanya már az oroszok birtokában van, ugyancsak a küzdelem során eljutottak volna az

Erzsébet híd (Margit?) budai hídfőjéhez. Természetesen minderre nincsen hiteles adat.

Szomorú hírek keringenek a Katona József utca 21. számú svéd ház elhurcolt lakóiról is. Sorsuk eszerint rettenetesen tragikusra fordult: a nyilasok sorra agyonlőtték a Duna-parton a férfiakat, a nőket meztelenre vetkőztetve sétáltatták éjjel óraszámra a fagyban.

Röpcédulákat dobtak le a gépek, amelyek háromnapos ultimátumot adnak. Aztán, ha nem adják át a várost, ostrom...

Délután 3 óra 10 perckor „nagyriadó”. A raták¹⁵³ bömbölése közben hullanak a bombák.

A ház lakóinak egészségi állapota észrevehetően romlik. Nő a lázas betegek száma. Napok óta egyre több a rühes.

A január 2-ára forduló éjszaka aránylag csendben kezdődött. Január 2-án hajnalban azonban viharos harc indul. Ágyúdörgés, tankrobaj, gépfegyverkattogás közepette, nyilvánvalóan Óbuda felől Budára irányul a roham. Stormovikok fültépő zúgása közben repülnek a bombák, csattognak az elhárító ágyúk.

Reggel vizet igyekszem biztosítani a közösség számára. A mosókonyha összes teknője azonban folyik, és tárolásra alkalmatlannak bizonyul. Délre minden víz kifolyt a teknőkből. Hiába-való volt a munkánk.

Latrinát is kezdtünk ásni, de reggel óta üldöznek bennünket a zuhanóbombázók gépfegyvertűjükkel, és így az udvaron lévő munkálatokat abba kellett hagyni.

Délben azután a katasztrófa kis híján bekövetkezett egyénileg is a számunkra. – „Ebédnél” ültünk: ettük azt a híg bablevest, amelyet a közös konyhán főztünk. Egy robbanás: összes ablakaink berepültek a szobába. Éles üvegdarabok zúgtak el szemeim előtt: szemben ültem az ablakkal! Fülem még órákkal később is csöngött.

A jeges áradat ettől a perctől kezdve már nem távozott szo-

¹⁵³ Polikarpov I-16, a legelterjedtebb szovjet vadászgép, amelynek szárnyába géppuskát is építettek.

bánkból. A belső hőmérséklet percek alatt a fagypont köré süllyedt.

A bombával egyidejűleg rengeteg röplapot is szórtak le. A Pozsonyi út fergeteg képét mutatta: az úttest telve háztetőcserepekkel, csorba üvegdarabokkal, fehér röplapokkal. Kitört a pánik. Ezt használtam föl arra, hogy gyűjteményemet kiegészítem, és a szétzúzott kapu üvegcserepein áthatolva, az utcáról néhány röplapot megszerezzek. Magyar és német nyelven hirdették ugyanazt. Az éjjel alig volt mozgás, csak este négy hatalmas bomba zuhant elénk és a szomszéd Phoenix utca 14. sz. pápai házra. A még éppen maradt ablakok is betörték.

Az ételmezés teljesen elapadt. Napok óta semmi ennivaló nem jutott a házba. Életjelt sem adott magáról a svéd követség. Híg leves a vacsora-ebéd.

Január 3-ra virradóra óriási égzengés: ágyú, repülőbomba, gépfegyver és puskakattogás.

Délelőtt elapad a víz a pincében is. Szerencsétlen ötlet folytán vezetésemmel átmentünk vízért a szomszéd Phoenix utcai házba. Alig értünk át, megjelentek a nyilasok, s egyikünket, Scheiner Antal ügyvédet elvitték. Sorsa bizonytalan.

A többiekkel a kerítésen át szöktünk vissza a házba.

Hiteles adat: A Légrády Károly utca 39. alól még további negyven embert vittek el hétfőn. Ezeknek az előzőekkel szemben már adtak időt a felöltözésre. Később 18 nőt visszaküldtek, a férfiakról semmit sem tudnak.

A Légrády Károly utca 45-ös házból hat svéd személyt vittek el, a Katona József utca 21. alól elvitteket részben megtalálták a gettóban.

Tábori csendőrök őrzik a Tatra utca 6. és 14., a svéd követségi „tisztviselők” és a svéd kórház épületét. Ezenkívül ötven rendőr cirkálna az utcákon „védelmünkre” kettesével. Felvonulásuknál bomba ütött be, és hármat megölt közülük. A 47 rendőr megmaradt – nem sok vizet zavar. A nyilasokkal szemben nem mer fellépni. Délelőtt aránylag csend a fronton. Állítólag az új Szent János kórházig jutottak volna az oroszok.

Reggel munkába vitték a svéd házak lakóit: romeltakarításra rendőrök és követségi tisztviselők kíséretével.

Január 4-én hajnalban pokoli harc tört ki Budán. Nyilván a Margit híd irányába hatol a küzdelem. Az ágyúszót erősen tartítja a fegyver- és gépfegyverropogás. A raták dobálják le terhüket, remegnek a házak, zúzódnak az ablakok.

Közben hangos kiáltozások a Pozsonyi úton: az ablakból ki nézve, látjuk, hogy sárga csillagosok hosszú sora poggyászaikkal vonul ki a szomszéd svéd házakból. Rövidesen kiderült, hogy még a december 26-i rendelkezés értelmében a gettóba viszik a védetteket.

Ez lett tehát a vége a nagy „nemzetközi” védelemnek. Rendőrök és nyilasok kísérik ma 5000 embert a gettóba azokba a házaiba, amelyek mint keresztény házak, üresen állottak máig.

Ránk a mai nap még nem került sor. A gettóba szállítottak oda szerencsésen megérkeztek, viszont a további beszállítást felfüggesztették.

Ezért tovább folytatjuk furcsa életünket. Szemetet kell a Dunába szállítani, teknőket dagasztani víztartalék vétele céljából. Főzünk pótkávéból valódi feketét, vizes, köménymagos leveseket. Mindenfajta módon igyekeznek melegíteni „privát” ételleket. A bab a favorit. Borsótól mindenki irtózik: oly nehéz a hántolatlan héjas svéd borsót megfőzni. Burgonya kevés akad, liszt sem sok. A nagy svéd „tartós élelmiszer”-akció csődben: fél kg lecsó a végeredmény.

Este hivatalosan kihirdetik: a gettóban nagy az éhínség, mindenki vigye magával az összes élelmiszerét. Pénz, érték, dohány bevitele tilos: motozás nincs kizárva. A követség a „védelmet” a jövőben is érvényesíteni kívánja, de esetleg 14 napig sem tud ételmezésről gondoskodni. A gettóban egyébként 50-60 pengő már a kenyér ára. Képelem, hogy fog ez emelkedni, ha 20 000 védett bevonul oda. Becsomagolunk. Közlik röviddel később, hogy elköltöztetésünk elhalasztódik. Kicsomagolunk.

Jönnek hírek: az oroszok az Andrássy úton vannak, a Józsefvárosi pályaudvarnál, a Városmajor szélén, és így tovább.

Vége 4 nap után kezünkbe kerül az első lap: a 2 oldalas *Függetlenség*. Közli a hivatalos jelentést, amely szerint:

Függetlenség

Esti Újság

ÁRA 40 FILLER

Csütörtök, 1948. január 6.
Budapest, XIII. évf., 2. sz.

Mindenekelőtt áll előttem
hűség foglaltamhoz
Gyűjtőbizottsági titkár

NEKISZORÍTOTT
UTIZZ HÖLÖSÖRNY-BECSOMAGOLUNK

MAHASZATOSAN IS MEGALAPÍTHATÓK BUDAPEST
VÁR. JÁRÓK-MAJORSÁG ÉS MÁR IS KEZDŐDÖM
ESET MARRA ÉS P. 10. FÉLÉRT. FÜGGETLENSÉG ÉS FÜGGET
CHERÁKALKA ELŐTT: 1947 - TELEFON: 1-10-1

POSTALÁLLÁS:
MAJORSÁG FÜGGETL

Budapesti német-magyar védőőrsége közelharcban elhárította a bolsevisták folytonos támadásait

Fokozódott a lövészáradékot lövő harcok hevessége

A Fővárosi Rendvédelmi Bizottság a Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

Budapesti védőőrsége fanatikusok védekezik

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

Sikeres harcok a Budapesti támadó szovjetek ellen

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

Élénk német légharcok és magyar hadszíntér

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

Részletek a budapesti csatáról

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

Elmúlt éjjel visszajött Scheiner doktor. Elmesélte, hogy őt is a Szent István körút 2. alatti nyilas házba vitték. Udvariasan bántak vele, nem verték. Levitték ugyan a pincébe, de csak azért, hogy kifosszák. Még télikabátját és mellényét is elvették pénzen, töltőtollán és egyéb értékein kívül, de éjjel hazaküldték. A hantulat a nyilasoknál már igen nyomott: egymást biztatják a „felszabadítás” hiú ábrándjával.

Este 10 óra után hivatalosan közlik: reggel 5 órakor indulás. Becsomagolunk. Mindenki teleszi magát, hogy „csökkentse a terheit”.

Éjjel teljes csönd a Budapest környéki fronton.

Január 5-én. Hajnalban nagy harc, tankcsata Budán és a keleti oldalról is. Két órakor hajnalban kelünk, újra becsomagolunk. Ötre készen állunk. Pokoli kép. A sok pislákoló mécses és gyertya közepette a teljesen felbomlott lakások, szétszórott holmik, gondatlanul elhányt értékek. Így állunk reggel 8 óráig. Hivatalos közlés: ma nem lesz elköltözés.

Félhivatalos magyarázat: a 200 rendőr, akinek az átkísérés fogadatására meg kellett volna jelenni, nem érkezett meg, bevetették őket a frontra. Kicsomagolunk.

Egész nap lényegesen csökkent a légi tevékenység, de annál erősebb tank- és gyalogsági tűzharc. Hírek a Damjanich utca, Népszínház utca, Állatkert stb. körüli harcokról.

A 2 oldalas déli lap hírei „felmentő sereg” közeledéséről regélnak, egyébként igen érdekes képet nyújtanak a budapesti helyzetről:

Újra a németek a közelmúltban a nyugati szovjetek ellen

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is. A Budapesti német-magyar védőőrség felállítását követően azonnal elrendelte a városi rendvédelmi bizottságok felállítását is.

Az éjjel teljes csend. A svédek „levetkőztek”. Volt olyan hölgy, akin 6 bugyi volt, 4 kombiné, 3-5 ruha. Még melltartóból is többet vett fel. Az egyik „anyukát” a családtagok „hámozták” le.

Estére megjött a rendelkezés: 48 órán túli készlet nem tartható, leadandó a honvédség részére. Ezzel szemben a svéd követtség elintézte: maradhatunk a lakásunkban. S mi van a már elvitt 5000 bajtársunkkal? A gettóban vannak? Ahonnan semmi pozitív hír nem jön. Mondják, hogy 60 000 zsidó van ott összeszúfolva, s 500 kenyeret kapnak mindössze egy napra. Van már 500 halott szerteszéjjel a gettóban, nem tudják őket eltemetni.¹⁵⁴

Eltemetés mifelénk is nehéz! Milko Gyula, a Tátra utcai svéd kirendeltség zsidó vezetője családjával öngyilkos lett. Meghalt, a teniszpályára temették. Rosmannét, a kirendeltség gazdasági vezetőjének feleségét bomba érte, s a Rudolf rakparton temették el.

Hajnalban rettentő küzdelem kezdődött.

Hírek: Marczibányi tér, Orczy tér, Andrássy út végéig jutottak volna el az oroszok.

Angol rádiós hír: Budapesten 2400 háztömb, 4000 fogoly jutott az oroszok kezére. Az északnyugati német támadást visszaverték.

Január 6-án hajnaltól egész napon át rettentő tankcsata dúl. A Városliget irányából szakadatlan dörgések. Hajnalban zsidó tömegek haladnak át a Pozsonyi úton. Viszik újabb svájci, portugál és vatikáni házak lakóit. Később egy részét visszaengedik...

Hírek: a Hungária körúti harcokról. Két-három napról beszélnek már csak.

Az elhagyott svéd házak lakóinak holmijait, elsősorban ágyneműt, fekvőhelyeket elszállítanak. Állítólag katonai kórházak céljaira. Visznek azonban más holmikat: perzsaszőnyeget, bördöket és ládákat is.

¹⁵⁴ Valójában a nagy gettóban, ahol szintén embertelen helyzet uralkodott, s rengeteg ember meghalt, vagy megölték őket, ám valamivel mégis jobb volt a túlélési arány, mint a nemzetközi gettóban. S Milko Gyula sem lett öngyilkos, túlélte az ostromot.

Délután katonák körbejárnak, és figyelmeztetik a házak lakóit, hogy vigyázzanak: fronton vagyunk, ne viselkedjenek feltűnően...

Híre terjed, hogy a Hősök terén vannak az oroszok, ez egy kilométerre van a Berlini tértől.

Estére kelve fokozódik az izgalom. Biztos hírek érkeznek arról, hogy katonák és rendőrök, legénység és tisztek egyaránt az egyenruhájuk alatt már civilt hordanak.

Nyilasok is jönnek-mennek, roppant ideges a mozgásuk. Be kell ma vonulni fölmentésekre való tekintet nélkül, minden keresztény férfinak 16–48 év között. Alig tesz valaki eleget ennek a rendelkezésnek.

Január 7-én rendőrség költözik be a szemben lévő kiürített házakba. Vidéki rendőrök, szegediek, diósgyőriek, akik az ottani gettók kiürítésénél is közreműködtek. Természetesen most mind azt hangoztatja, hogy ők segítettek a zsidókon, vagy legalábbis sajnálták őket.

Ide járnak hozzánk, mind más és más kéréssel. Van, aki csak kávé szeretne, a másik azonban már az aranyóráját hozza javítóba. Féltő gonddal vigyáz rá! Nemrég szerezte! Visznek is: munkásokat. Berendezik „lakásaikat”. Elsősorban a tiszt urak. Átmennek a lányok és a fiúk: söpörnek, felmosnak, rendezkednek. Amikor visszajönnek: mesélnek. Mít is láttak ott az elhagyott zsidó házakban. Ha szegény gazdáik tudnák.

Életek munkája ment így tönkre a lakásokban is. A leggyönyörűbb képek, porcelánok és bronzok mellett értékes könyvtárak hányódnak szanaszét. A perzsákba befőttesüvegeket tápostak bele csizmás lábak, az ágyneműt – finom aszúrozott, színes damasztokat – paradicsommal öntötték le vandál kezek. Rombolás, pusztítás, feneketlen gyűlölség nyomai mindenfelé. Kiküldött munkásaink – svéd zsidók – sem térnek üres kézzel vissza: „szajrét” hoznak magukkal, ki-ki kedve s vágya szerint. Aki gyomrát szereti legjobban: zsírt, lisztet, dzsemet hozott. Praktikus lelkek gyertyát, gyufát, benzint. Szociális gondolkodásúak: gyógyszert habzsoltak össze, s átadták – társaikkal ellen-

tétben – a ház orvosának. A hiú luxuskedvelők: női sapkát Roth Sárítól, selyemernyőt, kesztyűt, tükröt. Még porcelánt is.

Szigorló filozoptrina: könyveket. Palóczy Edgár¹⁵⁵, az ismert tanár széthányt, gyönyörű könyvtárából illusztrált német irodalomtörténetet, Byron verseit angolul, és még hasonló néhány szép darabot. Cserébe felmosta a szobát, és ágyakat húzott át – rendőrtisztek számára.

Végül a „született tolvajok”, akiknek eddig csak az alkalom hiányzott a lopáshoz, akiket társadalmi helyzetüknél fogva a „kleptomániás” kifejezés illet meg a kapitalista társadalomban, így tértek haza:

– Jé, mami, mit hoztam neked. Tőlünk a nyilasok úgyis elvették, hozom ezt a rózsaszín damasztabroszt, meg azt a terítőt. Meg ezt a retikült. Ne jusson a nyilasoknak.

„Ne jusson a nyilasoknak!” Ez a deviza leleplezi az összes tolvajt. A házmester és a vice ezzel a megjegyzéssel kezdi meg a zsidó lakások fosztogatását a távozás előtt már. Az eltávolítás pillanatában a nyilas testvérek elkérik a lakáskulcsot, s végigrohanják az épületeket. A „ius primae noctis” elve alapján őket illeti meg az első magánrablás joga. Azután újra a házfelügyelő és a vice következik. Addig csak kértek, most elveszik ami megteszik nekik s meghagytak a testvérek a zsidó lakások berendezéseiből, amelyek tudvalevően „közvagyont” képeznek. A szomszéd keresztény lakótársak is – bár már előzetesen bőséges dotációban részesültek az említett elv alapján: ne jusson a nyilasok kezébe – újból és újból belátogatnak az elhagyott szomszéd lakásokba. Részvételtjesen csóválják a fejüket, és megrakodják magukat „szajréval”.

Végre, napok múlva megjelenik hol egy rendőr, hol egy katon. Elég gyakran egy-egy postás, de más egyenruhás egyén is

¹⁵⁵ Palóczy Edgár (1887–1944) kultúrtörténész, tanár. Főleg településtörténeti, várostörténeti munkákat írt. Számos kötet szerzője. A nyilasok megölték.

a házmester kíséretében. Jó sógor, vagy „haver”, jusson neki is a „házunk zsidóitól” valami, úgyis elviszik a nyilasok. De azért akad még később is sok minden az „önkéntes” behatolóknak, a „szolgálati jeggyel” jelentkezőknek. De jönnek „gyűjteni” a politikai foglyok részére is. A legtöbb esetben szélhámosok. Majd a „honvédség” képviselői jelennek meg, s utánuk a német hadsereg teherautós osztagai járnak végig az elhagyott házakat. Mind-mind zsidó vagyokra éhes. Közben-közben a régi gazda, ha módja akad, rendőrrel, katonával, nyilassal fel-felkísérteti magát, ő is lop, önmagától! S ha ott már nem akad, ami éppen kellene, jut a szomszéd zsidó elhagyott lakásából. De jönnek zsidók hivatalosan is lopni. Különböző szervek, vagy hatóságok küldik őket, viszik őket dolgozni. Ők is lopnak: „ne jusson a nyilasok kezére”. Életek munkáját szedik így szét ezek a vandál kezek. Tolvajokká alakul át az egész magyar társadalom. Nyilasoktól – héberekig, katonáktól – rendőrökig.

Január 8-a egészen csendesen érkezik el. Éjjel teljes a nyugalom. Ágyulövés, sőt puskalövés sem hallatszik. Repülők bombái sem zuhannak. Valószínűtlen a csend. Mi történt, mi történhetett a frontokon, mi van az orosz hadsereg előrenyomulásával, s főképpen, mi történik a főváros körül?

Ellenőrizhetetlen hírek: a Váci úton, az Aréna úton áll a harc, a Keleti pályaudvar el van foglalva, a Szőnyi úton, Róbert Károly körúton, Zuglóban, a Bosnyák téren folyik ádáz küzdelem.

Másrészt a moszkvai rádióra hivatkozva közlik: Felsőgallát, Budakeszit és Esztergomot visszafoglalták volna a németek, s felszabadító ékük törne előre.

Mi lehet a valóság? Bizakodó hangulatunk az ellenkező végletbe csap át. Amíg eddig mindenki már csak két-három napról beszélt, ami még az ostromból hátra van, egyszerre újból hosszú terminusra tolódik el a szabadulás. Újságot napok óta nem látnak.

Délben légi csata dúl felettünk. Ejtőernyős anyagutánpótlás hull le a Junkerekről, orosz vadászok lövik őket.

Akna hull udvarunkba, és három szilánk megbesbesíti Fodor

Endrét. Viszik a szomszédos pápai ház lakóit a gettóba. Néhanyan a drótkerítésen átmásznak hozzánk, úgy télacholnak. A Sziget utca 45. sz. svájci ház lakói érthetetlenül a helyükön vannak még ma is. A házat nem ürítették ki, de ma is „meglátogatta” őket négy német „bajtárs”, és barátságos házkutatást tartottak náluk. Elvitték, ami megtetszett nekik.

Reggel feketekávé, délben rántott leves, ez a napi ételmünk. **Január 9-re** virradóra is tovább tart a néma csönd. Mi lehet az oka? Éjjel rendőrök érdeklődtek létszámunk iránt. Rossz jel: eltávolításra vall.

Szaporodnak a súlyosabb influenzaesetek. Pokoli a hideg a betört ablakú lakásokban. Deszka nincs, amivel az ablaknyílókat eltorlaszolhatnók. Szekrényeket állítunk eléjük. Sötétség az eredmény fényes nappal is, de a hideget kizárni természetesen így sem tudjuk.

Tegnap délután Angela nővér cipelt hozzánk vagy huszonkét kiló kenyeret, a kapu előtt szegényke összerogyott a szokatlan tehertől. Jutott mindenkire nyolc és fél deka kenyér. Kenyér! Percek alatt vége volt. Mára borsófőzelék lesz ebédre. Akadt egy kis mennyiség még a raktárban. De mi lesz holnap? A napi kalória-mennyiség, ami jut, így is aligha haladhatja meg az 1200 kalóriát, a minimálisan szükséges 4800-zal szemben. Ma láttam egy „Aladárt”. Hol van már ez a fogalom, hol ez a probléma? Aladár!? Aki zsidót „bújtatott”, ő maga remekül élt belőle, s a zsidó nem kevésbé. Egy ilyen „Aladár” ma erre felé sétált, a Pozsonyi úton haladt át. Gyalog. Autója vajon merre lehet? S a régi eleganciának bizony már nyoma sincs. Ugyan mivel foglalkozik immár Aladárunk? Lehet, hogy valamelyik régi megbízóját keresi itt a Pozsonyi úton? Talán ő akar most segíteni a vezérigazgató úron, vagy még mindig tőle szeretne valami kis tanácsot az üzem vezetésére? Ki tudja. Tény: „Aladár” a Pozsonyi úton sétál fel s alá, és nézi az ablakokat.

A Jókai utca 1. számú követségi épület összes zsidó védettjeit, az ott alkalmazott „tisztviselők” családját, vagy 300 egyént elvitték a Vármegyeház utca 14. számú ház pincéjébe. Állítólag szil-

veszterkor igen vígan mulattak volna, mire feljelentés érkezett, hogy nagy az élelmiszerkészletük. Azóta már bizonyára „csökkent” ez az élelmiszerkészlet az átköltöztetésük alatt és után. A nőket visszaengedték, vagy 200 férfiról azonban nincs hír. (Agyonlőtték őket is!¹⁵⁶) Barikádokat építenek ki tovább a Pozsonyi úton is. Nemzetiségi bevonultak kézikocsin, lófogatú járműveken és kis szemétszállító targoncán visznek bazaltkockákat és más utcakövezetet, amelyet mifelénk szednek fel a környék utcáiról. Barikád: egymásra rakják embermagasságban a köveket, s így elzárják az utcákat. Mire lesz jó? Majd elválik. Ma egy bajtársunk kiinn járt rendőrkísérettel a városban. Tapasztalatairól beszámolt előttem:

– A városban kicsi a forgalom. Lovak állanak a bankok pénztárterméiben. Lóhullák az utcákon, nők, férfiak vágnak le véres húsdarabokat belőlük. Üzletek a szigorú halálbüntetési fenyegetések ellenére jobbra zárva. Egész utcasorok hevernek romokban, a Rákóczi úton tűzvész dúlt. A Duna-parton több száz meztelen hulla van papírral letakarva. Jobbra zsidók a gettóból, s olyanok, akiket télachon elfogtak. Várják az időt, amikor a Duna felenged, oda dobják őket „örök nyugalomra”. Ott fekszenek a parton, a Korzón, ahol egykoron, a „boldog béke” idején talán annyi szép órát töltöttek el. Most már mindegy nekik...

Közös konyhánk egyetlen üstje felmondta a szolgálatot: kilyukadt. Ma nem lesz ebéd.

Estére végre házfelügyelőnk „hősi halálmegvetéssel” előretört a Berliini térig, és hozott egy *Nemzetőrt*. Ebből kiderül, hogy feltevésünk helyes volt: a németek előrenyomulnak Budapest felé, innen a csend a főváros körüli fronton. A hivatalos jelentés szerint:

¹⁵⁶ 1945. január 7-éről 8-ára virradóan nyilasok törtek be a svéd követség oltalma alatt álló Jókai utca 1. szám alatti „védett házba”. Az ott tartózkodó zsidó gyermekeket, nőket és férfiakat elhurcolták. Raoul Wallenberg elérte, hogy legalább a nőket és a gyermekeket a gettóba szállíthassák, a férfiakat a nyilasok azonban kegyetlenül megkínozták, majd a Dunába lőtték.

Magyarországon a hadsereg és a fegyveres SS csapatok többnapos, kemény támadó harcokban áttörték az ellenséges állásokat és a Vértes-hegységtől északra 40 kilométeres térséget nyertek kelet felé. Esztergombot ismét visszafoglaltuk. E sikeres hadművelet eddigi során 159 páncélost és 425 leveget megsemmisítettünk vagy zsákmányoltunk. Az ellenség nagy vérvesztéseket szenvedett. — A harcok tovább folynak. Budapesti vítez német-magyar védők

tarlják magukat a kelet felől rohamozó szovjetek szemében. Kispest déli városrészében elkecseregett utcai harcok tombolnak. A két első napon a Dunától északra levő ellenséges beűrési térségben 101 páncélost semmisítettünk meg, tulnyomórészt páncéloköllel. Egyik páncélos hadosztály a 101 páncélosból egy nap alatt 58 páncélost lölt ki közelharc eszközökkel. Szlovákia déli határterületén ellenfámadásainkkal megjavítottuk állásainkat.

Hívtalak katonai helyről közlik: A német csapatok egyre jobban közelednek a magyar főváros felé. A környező budai hegyekben már hallható a harci zaj és látható a német ágyúk torkolati tűze. A német csapatok mindent elkövetnek, hogy a német hadosztályok előnyomulását felgyorsítsák, meg a világhírvadászoknak megadják, hogy Budapesti katonai van. Súlyos tekintélyvesztést jelent részükre, ha Budapestet ezt az első európai fővárost, amelyet körülfették, fel kell adniuk. Ennek közelképében a német csapatok előnyomulása asszony de biztosan halad előre. A szovjet, végül elszánt ellenfél ellenére, nincs abban a

hagyomány, hogy a német előnyomulást felgyorsítsa. Rövidesen kiűnik, hogy pusztá hazugságok voltak az ellenfél tájékoztatói azok a jelentések, amelyekben az előre lövő német páncélos és gyalogos erők az éjszakai támadást. Budapest lakossága, amely e napokban, oly vitáz és hőiesen tartotta magát és verekedett, meggyőződhetik majd róla, hogy Londonban és Moszkvában hajuknál fogva ráncigálnak elő sikerről szóló jelentéseket.

Ezekben a válságos és soradónló napokban az egész magyar sőt ezen túl az egész világhírvadász népség tekintete Budapestre irányult. Az, amit a nagybudapesti katonában a német és magyar cs

apatok a számszerű fölényben lévő bolsevista erőkkel szemben véghez vittek, egykor a magyar fővárosban Tégdicsősegebb lapjainak kerül. Budapest lakossága s a német-magyar védőcsapatok megacélosodtak minden sorcsapás és viselésre a bizalommal tekintenek az elkövetkező napok elé.

A magyar fővárost január elején nem tudták a Kremlnek át nyújtani s annál kevésbé talál a közeli napokban a bolsevista botlalkodó kezébe zsákmányul. Budapest tartja és védi magát, amíg az előnyomuló német felszabadító csapatok az ellenség utolsó ellenállási fészkeit is szét nem verik. (MTI)

Erős szívek, acélos karok!

Földi pokolra változott a budapesti katonai? Lelekvéteket az aznét állított folyik az egyenlősen békés az útra meg útra vadul rohamozó bolsevista és áruló román hordák ellen? Majd itt, majd pedig amott lélegel fel a köztársasági közelharc ide-oda hullámozva a város magja körül, amelyek során a halál, és az éreg kaszártya dusan azat? Emberfeletti feljebbemlékeket követel valamennyiünkkel és a soradónló küzdelem? Egyre nehezebb körülmények között kell kitartanunk?

Igen, bajtárs, ezek a rideg tények! Éppolyan rideg tény azonban az ostromlók számára az, hogy nem tudnak rajtuk erőt venni! Minden köztársasági erőfeszítésük, minden főmegrohamuk véresen omlik össze. Erős szívek, acélos karok küzdenek itt fáradtságot, ellanyhulást nem ismerve a borlaszokon, a hevenyészeti állásokban, az épületek között. Te feszíted meg minden erődet magyar bajtárs a német hadsereg és a fegyveres SS katonáival vílválvva, hogy ha kell életed feláldozása árán is megakadályozd a magyar főváros elesését. Tudod, hogy felélenül hegyt kell állnod, mert ezt követeli a magyar zászló becsülete, az eskükhöz való feltétlenélküli hűség, az egyéni becsület és a köztársaságudás érte. Az ősi magyar katonai erények, a honvédség dicsőéges hagyományai követelik ezt meg.

Ezért tekinted, bajtárs, mindazt olyan természetesen, olyan magátólértelődően, amit az ország szívének védelmében nap-nap után végharcvissel. Lelekvéteket az az és becsületes, mindig csak a népedért és hazáért dobogó szíved vezérel. És ha az ég házak fűszé, a bosszúpódo fűszéti löve

dékek, gránátok, aknák okozta lényomlás, a felkavart ég és köpor folytatóva nehezdednek hullószíve dolgozó földre, ha szeméket marják, te nem tévedsz meg egy pillanatra sem. Ha föld jobbra és balra német és magyar bajtársak eznek össze, ha köztársasági freccsen a sugárban kiadós vérlik, ha éppen legjobban haráitaid látod a harc forgatagában elcsúszni s ha néha éppenséggel mondhatni minden jel arra mutat, hogy hiába minden önfeláldozás, hiába minden hőiesesség, mert a támadók mégiscsak fölénybe kerülnek, akkor mutasd meg éppen, azokban a percekben, hogy mennyire helyén van a szíved.

Magyar bajtárs! Nemcsak az egész ország, hanem az egész küzdő Európa, sőt még az ellenséges tábor szeme is Budapest ostromlóbátorsággal küzdő német-magyar védőcseregén és hőieslkü polgári lakosságán van. A szabad Magyarország és a bolsevista rémuralom alatt szenvedő magyar területek lakossága imádkozza a budapesti katonai névtelen magyar és német hőiesek nevé.

Tudjuk, bajtárs, hogy továbbra is kudarcba fullad a szovjet és az áruló román hordák minden próbálkozása. Te kitartasz, bármi jöjjön is, s veled együtt kitart a magyar főváros főbbi hőies védeke is!

A felmenő seregek egyre jobban közelednek.

Nemsokára felvirrad a hosszú rettentés budapesti éjszakára a felszabadulás napja, hogy aranyló fényrel ragyogja be a hőies hősök lokát.

Schrammer Kálmán
SS-hadtestvezető

Napiparancs

Mint Budapest védelmére kiküldött pártmegbízott hitem és lelkiismeretem szerinti való meggyőződés alapján **NIDOSSY IMRE** honvédelmi és Fegyverés Nemzet Szolgálat állománycsoportjában 1944. december hó 23-iki hatállyal és ranggal **ALEZREDESSE** kinevezem. Egyidejűleg a F. N. Sz. Budapesti főkerületének főparancsnokságával megmeghírom.

Nidoossy Imre testvér Budapest legválságosabb napjaiban nem vesztette el hitét a Hungarista győzelemben hanem saját elhatározásából áldozatos lélekkel, öntevő kenyér megsemmisítette Pesten a főváros védelmét, munkájával és személyes példaadásával hitet és bizalmat öntött a lakosságba. Mindcettel dőnő módon hozzájárult Budapest védelméhez és így kiérdemelte az egész Nemzet hálaát.

Isten áldását kérem további munkájára.

Jelen napiparancsomat rogerizálás végén a Nemzetvezetőhöz felterjesztem.

Budapest, 1945. január 7-én.

Kilátás! Éljen Szócsa!

Dr. Vajna Ernő a. k.

Budapest védelmére kiküldött pártmegbízott

Szülő nők figyelmébe!

A Bábaképző Intézet az elmúlt napokban bombatalálatot kapott, amelynek következtében az intézet vezető-főorvosa, Kriszt József és Theisz Kálmán dr. életüket veszítették és az épület súlyosan megrongálódott. A katonai parancsnokság engedélyével az intézet tovább működik dr. Belezay István vezetésével a Baross-utca és a József-körút sarkán létesített nyitvasos óvóhelyen, ahol szülő nőket éjjel-nappal felvesznek.

Felhívjuk az összes Mező-fővezetőket és elrusztókat, hogy szolgálják helyeiket haladéktalanul foglalják el. Akadályozás esetén az Apponyi-terti főútleben jelentkezzenek. Főigazgatólag.

Január 10. Ma is folytatódik a rendőrség részéről munkaelőnk igénybevétele. Ezzel párhuzamosan – hiába tiltakozunk, erőlködünk mi öregek – a „hullarablás”.

A legélesebb tiltakozás sem tartja vissza a férfiakat és a nőket – akik, ha lehetséges, még mohóbbak társaiknál –, hogy szekrényeket feszítsenek fel, ajtókat törjenek be: valósággal raboljanak. Az egyik negyedik emeleti lakás tulajdonosa – egy másik svéd házba menekült a gettóba való hurcolás ellen – visszatért ma a munkásosztatokkal. Kétségbeesve látta, mi történik a házban, s miután hiába próbált gátat vetni a vandalizmusnak, dührohámában kiszórta a lépcsőházba feldúlt, vagyonokat érő gyönyörű lakásának egész berendezését.

– Vigyék, rablók, tolvajok – kiáltozta dühből tájékozva –, rosszabbak vagytok a nyilasoknál!

Egymás után repültek a drága porcelánok, értékes nipppek, súlyos bronzok a földhöz. Pillanatok alatt ez a lakás is a többihez hasonlított. S a romhalmaz tetején ott tombolt dühből tájékozva, habos szájjal – a gazda!

Mindenki elsőnyedve fordult el – s a következő percben tovább folyt a rablás!

Két napja építik a barikádokat a Pozsonyi út keresztutcáinál. A környező házak keresztény lakossága kényszeredetten segít az isten tudja honnan odakényszerített néhány munkásnak. Közben elvélve szől az ágyú. Általában azonban alig mutat valami is a súlyos Pest környéki helyzetere.

Estére kigyullad a villany – szemben a rendőrség által elfoglalt házakban. Kitűnik, hogy a Kazinczy utcai egyenáramú villanytelep termel, s egy kábelt bekapcsoltak oda. Az eredmény éktelen lövöldözés, mert az elhagyott házak ablakai nincsenek elsötétítve.

Délután kezdődik a – szerintünk utolsó – nagy küzdelem Pest birtoklásáért. Hangulatunk újból bizakodó.

Hírek Csepel község és a Weiss Manfréd művek oroszok általi elfoglalásáról. Rákospalotáról lőnének be.

Kapunk újból egy újságot. Hallatlanul érdekes a nyugati támadó ék sorsáról szóló néhány becslésszerű sor, amely annak megkerülését látszik jelenteni. Ez pedig Budapest sorsát pecsételné meg. A számunkra érdekesebb hírek a hivatalos jelentésből:

Délkelet-Horvátországban Vukovártól délre súlyos veszteségeket okozva visszaverjük a Duna menti támadó ellenséget.

Magyarországon csapataink a Vértesszőlő-hegységtől délre makacs szovjet ellenállással szemben egészen a Székesfehérvártól északra fekvő térségig nyomultak előre. A Vértesszőlő-hegység és a Duna között heves ellenséges ellenállásokat vertünk vissza. A magyar főváros keleti arcvonala ellen éjjel-nappal folyó ellenséges támadások megállítását a védők elszánt ellen-

adrian

Berlin, január 10.

Az Interim jelenti Budapestről:

Epp most érkezett szikráváirítási jelentések szerint Kispést délkeleti külső kerületeinek kiürítése — ezért a városrészt a leghevesebb harcok folynak — bár gránátvetők súlyos támadásai közben, a legteljesebb rendben történt, anélkül, hogy súlyosabb veszteségek lettek volna emberben és hadianyagban. Magyar gyalogosok, a fegyveres SS tagjai és a páncélgránátosok mindaddig tartották szétlőtt támaszpontjaikat, amíg a polgári lakosságot elkülönítették és más városrészek óvóhelyein el nem helyezték.

Kispést nyugati szegélyén, tehát még messze a Belvárostól, a német és magyar csapatok elfoglalták a közben előkészített második védőövezetet. A bolsevisták, akiket elriasztott elszenvetett rengeteg veszteségük, csak habozva követték a német és magyar csapatokat. Csak egy helyen igyekeztek a németek és magyarok nyomában előrelépni, de a beomló épületek maguk alá temették őket.

Három áttört magános páncélozóra a német rohamlővegek vadászati rendezték és találatokkal felgyújtották őket.

A fővárostól délre lévő Duna-szigeten a német és honvédsapátok a csapeli gyártelepek déli peremén felkúszott szuronyal több rohamot intéztek és visszafutottak a szovjet rohamcsapatokat. A német géppuskák és páncéllőrések végül tűzben összeomlott az ostromlónak az a kísérlete, hogy szaka csónakokon átkeljenek a Duna nyugati partjára és háttámadják Csepel védőt.

Budapest keleti részén román csapatok, amelyeket szovjetszisztek revolvérrel hajítottak előre, megint

súlyos veszteségeket szenvedtek. A Gödöllőre vezető vasút vágányai mentén német páncélosok meglepetésszerűen előretörték és a bolsevisták zsoldosainak több támaszpontját összelőtték.

Északkeleten megihusult a bolsevisták minden áttörő kísérlete.

A szovjet légítámadások nyomán a város belsejében keletkezett tüzeket sikerült gyorsan eloltani vagy megfékezni, ami a férfilakosság főleg az ifjúság teljes odaadással végzett munkájának köszönhető.

Angol forrásból származó híresztelésekkel ellentétben a város tulajdonképpen belső részében eddig egyáltalán nem voltak földi harcok. A parlamentet tűzrésegi tűz megrongálta ugyan, de a képzelt szüleménye az a híresztelés, amely szerint a parlamentért harcok oltak.

(MTI)

Felhívás!

Felkértem az összes színdarabok színészeit, zenészeit és a művésztársulatokat, hogy szolgálatukat becsúszták a meglévő lakosság rendelkezésére és a 10 óra 10-én déli 13 óra 15-ig kezdve jelentkezzenek a Kultúrminisztérium Bariss Országos kormánybiztosánál vagy közvetlenül az az utasítások szerint.

BARISS
Kormánybiztos

Rendelet

Budapesti Székesfővárosi Tanács
10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24 órák alatt írásban bejelenteni a Toljormakhoz Forgalmi Központ (Budapest, VI. Audrasay-út 5.) által bejelentésben.

1.) Ha a város tulajdonában vagy birtokában lévő teherautó rendelkezni.

2.) A teherautó napi teherautó.

3.) A rendelet megjelölése napján lévő teherautó közlekedését részben felszólítom hogy milyen teherautó mennyi közlekedést jelent rendelkezni.

Felelősséget vállalok a rendelet minden teherautó a ház, vagy a birtokomban foglaltatni parancsokkal foglaltatni.

A közigazgatási parancsokkal tartozó jelen rendelet megjelölése után 48 óra múlva le kell vonatni a teherautókat bejelentési kötelezettségük elvégzésétől vagy sem, illetve a teherautókat sem elismervényt megköveteltetni és azt az irásunkkal ellátani.

Jelen rendeletet ha nem tartom levezetigorabb megfontolást vonja meg.

Budapest, 1915 január 10.

8005 IMRE

Közlekedési kormánybiztos

Hírek: a Berlini térre belőnek az oroszok. Az ágyú-, gépfegyver- és puskazaj egész délután tart, egyre erősödik még. A hóesés megáll, enyhül az idő, esik, olvad.

A szemben lévő épületekben „egyéni” nyilasok jelennek meg, s együtt fosztogatnak kitűnő egyetértésben a svéd zsidókkal. Felháborodásunk, amelynek kifejezésével nem fukarkodunk, vetgátat ezeknek az üzelmeknek.

Vitéz¹⁵⁷ rendőr alezredes, a szemben elhelyezett rendőrezred debreceni származású parancsnoka napi parancsában agyonlövétéssel fenyegeti azt a rendőr legényt, akinél zsidó holmit talál. Ugyanekkor a rendőr alezredes egy utolsó bevetésre készíti elő buzdító beszédre, pihenésre visszavont legényeit, akik nem túlzott lelkesedéssel – fáznak ettől az őket fenyegető újabb megpróbáltatástól.

Ma borsó volt ebédre, tegnap bab, holnap újra bab lesz ebédre. Borsó, bab, borsó, bab... Kenyér napok óta nem volt, ma nyolc és fél dekagramm fejenként.

A Jókai utcából elvitt férfiak már nem élnek. Biztos információk szerint csoportokban a Dunába dobták őket. Közel 200 svéd követségi alkalmazott, magyar zsidó megölését jelenti a nyilasoknak ez az újabb gaztette.

A gettóból érkezett hír: a bevitt „védettek” háromszor is kifosztották. Indulásnál, a gettó kapuinál és végül a Klauzál téri elosztóhelyen.

Január 11-én hajnalban már óriási a csatazaj. Éjfél után zörgetnek a kapunkon. Az éjjeli őrség természetesen – ahogy szokásos – nem volt a helyén. Nagy nehezen beengedték a dörömbölő rendőrt: orvost kért. Napok óta orvosaink kezelik a rendőr betegeket és sebesülteket. Orvosunk átmegy: vérző meztelen férfi, nyakán lőtt seb, oldalán lőtt seb, csomó kardvágás még az összefagyott emberen. Nagler József svéd védett, svájci követségi tisztviselő ruháját lehúzták, és zsidó társával együtt kidobták a Duna partjára. A Szent István körút 2. alatti

¹⁵⁷ Olvashatatlan a kéziratban.

185

Hangulateltő cikkek özöne tarkítja a primitíven szerkesztett lapot:

Magyarország — Élet Újság

CSUTORTOK, 1945 JANUÁR 11

Hogyan ebédel és vacsorázik mostanában a bombázott főváros lakossága?

Hajdanában bementünk kávévendéglőnkbe. Itt ülünk amott asztalunkhoz a kőművesünk elgőgölde pincérek valamelyikétől udvarias megköszöntésük.

— Na, mi van? — Mutasd az étlapot.

— Lassan végigbongassuk a 20—30-féle ételt, a főzéléket, kávékat, téziseket, sajtokat, aztán fel-sőhágozunk.

— Ugyanaz, mindig ugyanaz! Nagyon válogatósak, kényesek, szeszélyesek voltunk akkoriban. Elitünk, mint a hal a vízben, minden kívánságunk azonnal teljesíteni vágytunk és felháborodottan lármáztunk, ha kedvenc mustárunk, vagy paradicsomkrémünk hiányzott az asztalról...

1.

Ma a háború véres, gyilkos íze lüktet a falak között. Az éttermek, vendéglők nagyrészt becsukottak, egyekek csak délelőtt, mások viszont este nyitnak ki a hármegy az ember, a pincér már nem is ad étlapot, hanem foghegyről bejeleni:

— Krumpileves és savanyú káposztafőzelék.

— Esetleg csupán ennyit mond: — Borsópörkölt. Más nincs.

A vendég bólint és megesszik két adaggal, minden zokszó nélkül, mert éhes és hát táplálkozni minden körülmények között kell.

— Hogyan ékezik most a magyaros ember, akinek nincs háztartása és készletei sem gyűjtői, amiből esetleg konyhasszon magának valamit? — Járunk utána a kérdéseknek.

A nők fröcskölésénél könnyebb a helyzet.

— Az egyedülálló nő mindig a konyhasszon magának valamit.

Ha mást nem is, kevés levest, teát, főzeléket, némi tézist, hiszen mi tudunk főzni. A magányos nő régebben is csak délelőtt ment ebédelni, a vacsoráját otthon állította elő, ami nem került különösebb fáradságba, amellyel lakosságunk most is vele. Itt nem szoktak a nők, mint a férfiak, ezért a vendéglő nem hiányzott egyelőre sem. Legfeljebb a beszerzés okoz ma komoly gondokat, a főzés és a gáz okoz problémát, de az élet ugyanúgy megy tovább az égyházi utcában, mint a békeidők.

szintű lakások konyháiban főzünk, amikor van gáz és csendes a levegő. Egy kis gulyás, paprikás krumpli vagy lebbencseleves mindig akad magányos lakóknak is, tehát sem halhat éhen. Olyan kell főznünk mindnyájunknak, amennyit szeretetben meg tudunk főzni a mi helyen.

Ilyen az élet a háborús Budapest kétféle közepén. A kármár igények eltűntek, mindenki ott, ha meleg ételhez jut. A gőgös és veszekvő fővárosban jószívet megfogják egymás kezét és ember.

(K. A.)

2.

Az agglégény már jobban passzizkodik.

— Borsó-korcsálnak keresztek el a később a mostani hónapokat, majd emlékezz rá. Mindenütt borsó, borsó, esetleg, bab, lencse, káposzta avagy savanyú burgonya főzelék a menü. Még jó, ha levest is adnak, avagy tézist, de az ember leggyözebb kénytelen pendelizni: paprikás gombát eszik az egyik helyen a a darás mellifert dímege a másik vendéglőbe. Így ki lehet birmi valahogy.

— És a vacsora? Hiszen 5 óra után nem szabad az utcán járni!

— Hát ez az — mondotta busan. — Parányi szőnna, mi-egymás még akad, azt megesszem a szomszédok pedig kedvesen főznek egy teát, vagy megkínálnak déltől maradt levestel. A lakás ugys hideg, így jölesik imitt-amott vizitálni, beszélgetni, aztán hamar lefekszem és igyekszem aludni. Remélem, hogy hamarosan megváltozik a helyzet, mert bizony, sokat korog a gyomrom.

Még körülményesebb az ékezés ügye azokon a téjakon, amelyek az ellenség ágyútüzeinek hatókörzetében állanak. Itt a lakók leköltöztek a pincébe, szinte egész nap lent tartózkodnak. A félelem sokmindent kényelmellenességre, igények lezárására rávetett az emberi, emélfogva szép házközségben élnek az emberek.

— Nálunk ugy van — magyarázta el a pincé bejárattól állva ismerősünk, — hogy berendezkedünk a földalatti életre. Gyerekek és öregek, asszonyok és férfiak egyaránt ide vonultak. A földet is egyszerűen oldjuk meg a föld-

A kórházakból el kell bocsátani a bejáróként kezelhető betegeket

A közellátási kormánybiztos rendelete

Elrendelem, hogy a kórházak, klinikák és minden más gyógyintézet a bejáró betegeket is kezelhető betegeket 1945 január 12-én 24 óráig bocsátják ki az intézetből. Ezen időpont után csak olyan betegek fekhessenek a gyógyintézetekben, akiknek állapota feltétlenül intézeti kezelést igényel.

A felszabadult helyekre első sorban az ellenséges tevékenység következtében megsérült és sebésziileg már ellátott polgári betegeket kell áthelyezni a sebészeti osztályokra.

Minden gyógyintézetben állandóan sebész szakorvosnak is kell ügyelelti szolgáltatást teljesíteni. A felvételre jelentkező sérülteket minden körülmény közt elsősegélyben kell részesíteni és ha felvételre szorulnak, csak abban az esetben lehet a felvételt megtagadni, ha a

kórház egyik osztályán nincs férőhely.

Az orvosok az elsősegélynyújtáshoz szükséges kötszerkészlettel lássák el magukat, hogy bárhol, bármikor sérülteket elsősegélyben tudják részesíteni. A jelenlegi különleges helyzetre való tekintettel megengedem, hogy az orvosok az általuk gyakrabban használt gyógyszerekből a nyilvános gyógyszerárak úján kisebb készleteket szerezzenek be és betegeiket ezen gyógyszerekkel ártérien ellentben ellássák.

A rendelet betartását ellenőrzésem és minden visszaélés rögtön ülése eljárás von maga után.

Budapest, 1945. január 10.

Kürtés! Eljen Szólas!

SOÓS IMRE

közellátási kormánybiztos.

FELHÍVJUK I. t. vásárlók közönségünk figyelmét, hogy áruházunkat naponta délelőtt 10 óratól délután 3 óráig tartjuk nyitva.

Áruház VII., Rákóczi-ut 12. sz. üzletvezető

Tábori színház Budapest

A budapesti háború harcai között az ördögnyelvi folyók a folyók útja, azonnal amott, ott ahol az utcák és a munkafolyók tovább. A színház, mint ismeretes, már hosszú ideje a városban, a Tábori Színház amott, amelynek híveit a fronton lévő bajnokok színházban, tovább működik. Nemcsak a nyugati fronton, ahol a szervezkedés most folyik a részben már működésbe is megkezdődött, hanem Budapestben is, amelynek hátrában a legkevesebb harciak ott vannak a főváros birtokait, illetve a felszabadításért.

A Tábori Színház az a híres, akik a múltban a keleti országokban működtek és jelenleg Budapestben tartózkodnak, híveiknek az otthoni fronton a központi intézményekben folyó munkát, a Bányai Róbertnek a Tábori Színház igazgatójának vezetésével. Egyre többen a katonaságiaknak. Működtek és naponta több előadást is tartanak. Természetesen a szabályos színházban tartásról nem nagyon lehet ma szó, a színház magánélettel, rövid előadásokkal, tévékkel és egyéb, a helyszínen és a lehetőségekhez megfelelő színvonalú produkciókkal ismét az utat vezető munkát végez.

Amint lehetőségek nyílnak, természetesen a Tábori Színház színházban is fog majd rendezni valamelyik színházépületben, ahol a lehetőségek, valamint a harctérrel éhez a hátrahagyott híreket majd meg, a kórházakban magánélettel előadásokat tartanak, valamint a híreket a folyók útja. Színházban: nagyon sok híveit a hátrahagyott munkát végez, a részben a munkát. A budapesti Tábori Színház a magyar színház egyik békéjét fogja majd jelenteni.

Január 12. Az éjjel teljes csöndben telt el. Mit jelentsen ez? Abbahagyták volna az oroszok keleti és déli támadásukat? Ma átmentem a rendőrkórházba áthozni a tegnapi sebesültet. Beszélgettem vele szomorú sorsáról. Az utcán fogták össze a társaival. Előbb a pincében kifosztották és ütötték-verték, kardlapozták őket, majd azzal vitték el társaival együtt, hogy átkísérik a „politikai rendőrségre”. A Dunához vitték, a Katona József utca sarkára. Ott felállították őket, és puskáikkal rájuk lövöldöztek. Négy meghalt, ő hajnalban magához tért, és négykézláb a rendőrséghez vánszorgott. Átemeltem a hordágyra, sebei szörnyűek. Átvittük hozzánk, onnan a svéd kórházba.

Dél előtt kiújult a harc dél felől. Raták gépfegyverei megsebesítenek két katonát, akik hozzánk menekülnek be. Kötözés alatt majdnem elvéreznek.

Hírek: Újpestnél áttörtek az este az oroszok, a tőlünk kb. 2 km-re lévő Rákospataknál áll a front. A Keleti pályaudvart viszont a németek visszafoglalták volna.

Buda felől minden csendes. A Szent István körúton állítólag nem szabad civilnek járnia.

Élelmezésünk változatlanul saját készleteinkből bab, vetőborsó, borsóleves. Kenyér legtöbbször nincs, ha mégis akad, úgy 8 dekagramm fejenként. Ez évben követségi juttatás még nem volt. A pótkávé-reggeli mellé a déli leves nem sok kalóriát jelent, de legalább meleg folyadék jut gyomrunkba.

Angol rádiós hírek: Csepel, Újpest, Kispest és az Óbudai Hajógyár orosz kézben, a Ferenc József gyalogsági laktanya az Üllői úton ugyancsak.

Hírek: oroszok hatoltak volna a város közepén lévő gettóig. Az OTI kórháznál, a Fiumei úton, általában a VIII. kerületben tombolna a harc a legjobban.

Újságot lehetetlen beszerezni, a házat elhagyni a szanaszét röpülő repeszdarabok miatt életveszélyes.

Víz egész napon át van, a teknőket igyekszünk megjavítani víz tárolása céljából. Más házakból hozzánk jönnek át vízárt katonák, rendőrök és csillagos svájci védettek.

A délután, az esti szürkület rohamléptekkel közeledik: keser-

ves vége minden napnak. Öt óra után megáll az élet. Nincs világítás. Mindenfelé elfogyott a gyertya. Talán egyik-másik helyen van még valami olajforma, egyesek szereztek fogászati viaszot, padlóviaszot. A legapróbb mécsesek pislákolnak cipőfűzőbelekkel.

S ekkor, este 6 órakor a legnagyobb élményben van részünk.

A lépcsőház kitört ablaküvegei mögül piros fény villan föl, s szinte földöntúli hang szól mennydörögve:

– Magyarok! Adjátok meg magatokat!

Ne hagyjátok Sztálingrád sorsára juttatni szépséges fővárosotokat! Ne harcoljatok tovább a bitang németek oldalán! Adjátok meg magatokat!

Megafon dörög szét a világűrbe. Orosz megafon!

Elbűvölve hallgatjuk: íme, itt a szabadulás. Valahogy úgy érezzük, mint a hajótörött érezheti az elhagyott szigeten, ha feléje közeledik a mentőhajó, s szirénája jelzi jöttét. Oly közel vannak tehát már az oroszok, hogy hangszórójuk „beszélgethet” velünk. A szabadulás, amelyben úgy reménykedtünk hónapok, sőt évek óta, íme, kézzelfogható közelségünkbe került. Megható, lenyűgöző pillanat. A ház lakói mind a nyitott lépcsőházban álldogálnak, sokan hangosan sírnak, zokognak, könny csillog a legedzettebb, rengeteget szenvedett férfi szemében is.

A megafon pedig bömböl tovább. Közben cigányzenét is közvetít. Groteszkké válik a kép. Repülők, dobálják bombáikat, légelhárítók, páncéltörők bömbölnek, visítanak, gépfegyverek kelepelnek, légiaknák zúgnak, s az éteren át száll a cigányzene: „hiába menekülsz”.

Muzsikaszó mellett ölik egymást az emberek.

Azután Sztálingrádot emlegetik. Németország elvesztette már a háborút, kár a további vérontásért. Adjátok meg magatokat.

S valami földöntúli szépségű, kórossal kísért zene, nyilván valami orosz szimfonikus költemény. Aeolhárfa és orgonakíséret. Csodálatos, megható szépségű. Vörös az ég, nagy tüzek látszanak a főváros déli felén. A keleti oldalról óriási tank- és gyalogsatazaj. Közben repülők és azok elhárítása növeli a kaotikus hangzavart. S e közben mindent túlszárnyal az éterből felhangzó,

csodálatosan szép orgonaszó. Mintha egyenesen az égből zengne... megnyugtató, kibékítő, hallelujás ujjongás...

Egész éjjel tart az öldöklő harc. Csak nyugatról, Buda felől néma minden. Mi történhet Bicske-Esztergom körül?

Pincénk népessége az éjjel erősen megszorodott, ágyunkban csak mi, első emeletiek alszunk. Levetkőzve pedig az egész házban talán csak mi öten a szobánkban.

Január 13. A nyugtalan éjjel után ugyanolyan nyugtalan hajnal virrad. Öt órakor bomba zuhan, jajgatás, üvegcsörömpölés. Ablakok kihullanak, ajtózárak felszakadnak. A légnyomástól órákig zúg a fejünk. A harc, úgy látszik, közelünkben újul ki: Újpest felől rohamoznak.

Hírek: tegnap a Béke térről szólt a megafon. A harc elérte volna már az Aréna¹⁵⁸ utat.

Egész délelőtt Sturmovik-bombázás¹⁵⁹, gépfegyverezés, légi aknák robbanása, fegyverropogás...

Délután aknák ropogása egymás után, szünet nélkül. Ratak is bombáznak és gépfegyvereznek bennünket. Jelül annak, hogy a front közvetlen közelünkbe jött. Hírek szerint a Nyugati pályaudvar a harcok közvetlen színhelye.

A Sziget utca 45. svájci ház kiküldöttje, Győző József jelenik meg, és jelenti:

– Ők és még a 41., 43-as svájci házak lakói itt maradtak. Helyzetük igen nehéz. Élelmiszer-felvételzésre a Wekerle Sándor utcába¹⁶⁰ kell menniök. A ház lakóit temetésre és a hullák agnoszkálására rendelték ki. A ház előtt 72 órája 20 hulla fekszik. Zsidók, akiket nyilasok lőttek le kedd éjjel. Ezeket előbb hóval fedték be, de most elolvadt a hó, karok, lábak, fejek bukkannak elő.

¹⁵⁸ Ma Dózsa György út.

¹⁵⁹ A szovjet légierő egyik legfontosabb csatarepülőgépe, közismertebb nevén Il-2-es, amely rakétákat is ki tudott lőni, és előszeretettel használták alacsony magasságból végrehajtott támadásokhoz.

¹⁶⁰ Ma Hercegprímás utca.

Kísérteties kép, borzalmas látvány. Kivezényelték a ház férfait. Előbb a Honvéd utcai tenispályára szállítottak hat hullát, majd elrendelték, hogy a többi a Szent István parkban kell elföldelni. Előbb azonban jegyzőkönyvileg kell agnoszkálni. Megkísérelték az elszállított 6 hullánál is, de sikertelenül. Írásaikat előbb elszedték a nyilasok. Csak az egyik hulla zsebében volt egy névjegy:

Szép Ernő¹⁶¹

A nagy költő itt lakott, svéd védettként a Pozsonyi úton, s néhány héttel ezelőtt közölte a vele találkozó Halasi Fischer Ödönnel, hogy szorgalmasan dolgozik regényén, amely a jelenlegi korszakot öleli fel. Ez lett volna a sorsa?

A húsz hullából egyébként kettő nő.

E sorok írása közben négy bomba esik a szomszéd házra, kettő a miénkre.

Január 14. A pravoszláv újév napja. Mintha az éjjel szilvesztereztek volna az oroszok, oly nagy volt a csend. Hajnalra azonban újra megindult a ratak rohama, bomba bomba után süvít, zuhan, robban. Zeng az ég, reng a föld.

Közben pedig teljesen elzárva a világtól remegve várjuk sorunk beteljesülését. Nincs hírünk a helyzetről, senki sem jön be kintről. Újságot napok óta nem láttunk, villany, rádió nincs. A rendőrök, akikkel érintkezünk, maguk sincsenek tájékozva. Mondják, hogy napok óta „riadókészültségben” állanak: úti céljuk a Béla király útja lenne.

Nyugat felé óriási tűz látszik. Józsefváros, Belváros égne (?). Nehéz a távolságot megbecsülni.

A ratak zengenek. Két találat is éri házunk VI. és V. emeletét.

¹⁶¹ Nem ő volt. Szép Ernőt (1884–1953) 1944 augusztusában csillagos házba internálták, a svéd követség mentelmi útlevelével rövid időre szabadult. 1944. október 20. és 1944. november eleje között a nyilasok munkaszolgálatra hurcolták. Lévai tévedését később e könyv kéziratában is korrigálta.

Január 16. Hajnali 5 órára néhány ágyú szól: orosz szavak hangzanak fel. A szürkületben látszik: lőfogatok három ágyút hoznak, felállítják őket előttünk.

Fehér hóköpenyes tiszt vezeti az osztagot: sorakoztatják a rendőröket, néhány katona is velük tart, mennek fogságba. A rohamjárőr átveszi a Pozsonyi úti házakat, a zsidó házakat elkerülik: élelmet keresnek. A két autót átkutatják, bajonettel vágják fel a bőröndöket: szegények éhesek.

A szomszéd keresztény ház udvarában kapirgáló csirkék, amelyeket mi szegény svéd zsidók hetekig oly sóvárogva nézgettünk, áldozatul esnek kora reggel: az éhes oroszok udvarunkon sütik meg őket.

A harc áttolódott a Szent István körútra, a torlaszt lövik előlünk páncéltörő ágyúval. Foglyokat hoznak sorra a 14-es számú házba, ott kihallgatják őket, s viszik őket hátra.

Érdekes jelenet: a napokkal előbb leszedett sárga csillagot visszatesszük a házunkra. Házfelügyelő urunk ugyanekkor saját kezűleg kaparja le ajtajáról: az „Itt nem laknak zsidók” feliratú nyomtatványt. Az első sárga csillagos zsidó 10 órakor jelenik meg az utcán. A svéd zászlót előkészítjük. A harc tovább tolódik. Néha-néha bömböl egyet a házunk előtt álló páncéltörő ágyú. Fűlsiketítő hangja megrázza egész valónkat. Német és magyar repülőgépek vívnak párharcot a fölényes orosz ratákkal. Egy-egy bomba is hull már: azt hittük, a kedélyek túláradva tüntetésben törnek majd ki, hiszen felszabadultunk (!). Mindenki csendes, semmi öröm, valósággal rezignáltság. Talán túl sok volt a szenvedés idáig, vagy teljesen elhasználódtak az idegeink?

Gépfegyverek kerülnek házunk kapujába. Kezelőszemélyzetével beszélgetünk. Régi világháborús, három évtizedes hadifogoly- emlékek merülnek fel. Próza, de reális okok: kenyér és cigaretta utáni vágy a „svéd” zsidók, az orosz tüzerek részéről pedig meleg étel és mosakodás kíváncsága vet véget beszélgetésünknek... Jobb is... elég volt! A régi szenvedések felmelegítése és összevegyítése a siralmas közelmúlt éppen hogy átélt nyomorúságával szoruljon háttérbe, s nyomuljon előre az élnivágás szimbóluma: a kenyér és a cigaretta.

Január 17. A gettó felszabadulásának boldog napja. Reggel elsiettünk a Wesselényi utcai kórházba. Ott kezdődik a gettó. Látjuk az orosz csapatok előkészületeit a gettó megrohanására. Pincékbe hatolnak be. Az előző nyilas pogromok hatása alatt a rendőrség áttörette a vészátjárókat. Egy orosz tiszt járőr előrehatolt a pincesorokon át, s magával vitte a telefont. Így jelezte közvetlen közelről a német ütegek helyzetét. Három lövés mintaszerű irányítással már tönkre is tette a német tüzérek. Alulról folyt az orosz csapatok beáramlása a mit sem sejtő németek közé, miközben az aknák a felszínen berobbantak a gettóházak közé. A németek nem egy helyen zsidókat tartottak maguk elé a pincékben „pajzsul”. A szerencsétlenek természetesen áldozatul estek. Néhány óra alatt a harc véget ért. Zsidók ezrei nekiestek a palánkoknak, s szétszedték azokat. Utána sárga csillagos ezrek áramlottak szét a város minden részébe. Batyuval és enélkül, keresve hozzátartozóikat és főképpen élelmet. A gettó végig éhezett. Az utolsó napokban 200 pengőt is szívesen megadtak kenyérdarabokért, órákat, ékszereket harapnivalóért. Halottak százai fekszenek mindenfelé: lakásokban, pincékben, utcákon, tereken. Nyilasok, németek áldozatai, harcok elesettjei, bombák, aknák által elpusztultak hevernek mindenütt temetetlenül, vérükbe fagyva. Ruhában, vagy attól megfosztva, megrabolva. A gettó kiszabadult rabjai közöttük járnak, rohannak látszatra érzéketlenül. Ólomszürke borostás arccal, szakállal férfiak, petyhüdt, öreg arcú, festetlen nők. A gettó pincéiből hetek halálizgalmából a napfényre előbújt éhség gyötörte élőhalottak. A levegőre, a napfényre jöttek. Sírnak, tombolnak, imádkoznak, és – rohannak.

El, el innen, el a gettóból, el arról a helyről, ahol annyit szenvedtek, s ahonnan oly kevesen remélték hitükben, istenben bízva, hozzá könyörögve, hogy valaha is előkerülhetnek, hogy életüket megmenthetik. S most már rohannak: el az életbe. Keresni a hozzátartozókat, az apák és anyák gyerekeiket, a nagyszülők unokáikat. Valakit, aki szintén keresi talán őket, egy valakit, akihez tartoznak. Helyet, ahol letelepedhet a gettó üldözött vadja, a sárga csillagos zsidó, ahol végre nyugodtabb álomra hajthatja megkínzott testét.

Élet kezdődik újra, s vele a sok csalódás¹⁶²...

A gettóból kiszabadulva látják csak az emberek, hogy a nácik könyörtelensége milyen rombolást vitt végbe a magyar fővárosban. Híradó-mozik régi-régi sztálingrádi, varsói képmelékei mérülnek fel. Rom rom hátán. Ablaküveg nincs Pesten, ép ház sincs. Van, amelyiket szerencsésebben ért bomba vagy gránát, van, amelyik romhalmaz. Az utcák sok helyütt járhatatlanok, villanyvezetékek, drótok, torlaszok, épületromok, üvegcserepek borítják a járdákat és az úttesteket. Évtizedek szorgalmas munkája veszett kárba, s évtizedek még szorgalmasabb munkája hozhatja csak helyre.

Közben azonban szólnak az ágyúk, robbannak a repülőbombák. A harc még folyik a Duna hídjai felé hátráló német utóvédekkel.

Hírek: Komárom, Győr elestéről, sőt, Pozsony elfoglalásáról is. Irigykedve halljuk, hogy Bécszet állítólag nyílt várossá deklarálták volna. Újság természetesen nincs. Rádiót villany hiányában nem hallgathatunk. Az oroszok semmi újat nem tudnak mesélni.

Estére átsétálunk Halasi Fischer Ödönnel a Pozsonyi út 40. alá. Szép Ernő után nyomozunk. Onnan vitték el a gettóba nővéreivel. Hullá fekszik a kapu alatt, hordágyon. Még nem tudták eltemetni, hozzátartozói még a gettóból nem jöttek meg. Rájuk vár egy hét óta.

Szomory Dezső, a nagy író halálhíré is itt tudjuk meg. A zsidó kiegészítő kórházban hetekkel ezelőtt hunyt el¹⁶³. Visszafelé jövet a Sziget utcai „temetőhöz” érünk. Temető? A tenispálya egyik bombakráterében fekszenek jéggég fagyott hullák. A hozzátartozók úgy öltöztették fel halottaikat, mintha utolsó útjukra – sé-

¹⁶² A gettó felszabadulásáról szóló ezen leírást Lévai később beillesztette *A pesti gettó története* című kötetébe, a 2014-es kiadásba (Bp. VII., Erzsébetváros Önkormányzata), 162. oldal.

¹⁶³ Valójában a szomszédban, a Pozsonyi út 22.-ben halt éhen, 1944 novemberében.

tálni mennének. Téli kabátot, sőt bundát adtak rájuk, kesztyűt húztak kezükre, sálát nyakukra, kalapot fejükre. S odadobták őket a bombakráterbe. Sírok egymás mellett egyébként a pályán, a szomszéd parkban. Éppen „temetés” közeledik. Két, nyilván felbérelt keresztény suhanc visz hordágyon egy férfit, ruhában lepedőbe burkolva, jéggég fagyva, mögötte három könnytelen hozzátartozó. A sírt majd ezután ássák meg. Ingyen svéd temetés 1945-ben. Elmegyünk a hírhedt Pozsonyi út 35-ös nyilas ház mellett. Ide költöztek az Óbudáról menekült nyilasok, akiknek vérengzése minden más nyilas csoportét felülmúlta. Éppen ki-rámolják. Orosz őr áll a kapuban, és a csöcselék hordja ki a „szajrét”. Rengeteg kockacukrot, konzerveket, borokat és hasonló drágaságokat. Amiket zsidóktól szedtek össze a nyilasok. Ebül szerzett jószág, íme, ebül vész el! A Pozsonyi út 32. kapuja előtt síró csoport: a svájci követség kirendeltsége. Böhm Sándor fő-orvos édesapját siratja. A nyilasok agyonlőtték. Vele egész tömeg férfit és nőt hurcoltak ugyanekkor el, és sortűzzel lőtték le őket. Ugyanitt mondják el Domony Móricnak¹⁶⁴, a MFTR¹⁶⁵ vezér-igazgatójának rettentő sorsát, akit télachon feljelentésre fogtak el: – MFTR-vezérigazgató, na, akkor jól tudhat úszni! – kiáltozták röhögve, s összekötözve a jegesen zajló Dunába dobták.

Dr. Scheiber Lajos¹⁶⁶, a józsefvárosi körzet főrabija a kórházban halt meg e napokban. Feleségét fia, a svájci követségen szolgálatot teljesítő dr. Scheiber Sándor¹⁶⁷ dunaföldvári főrabija a Vadász utca 14. alatt helyezte el. Beköltözése napján törték be

¹⁶⁴ Domony Móric (1872–1944) jogász, 1921–1939, Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Rt. vezérigazgatója. A Magyar Általános Hitelbank igazgatósági tagja. A Ferenc József-rend kitüntetettje, a magyar folyamhajózás egyik megteremtője.

¹⁶⁵ Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Rt.

¹⁶⁶ Scheiber Lajos (1867–1944) rabbi, Scheiber Sándor édesapja.

¹⁶⁷ Scheiber Sándor (1913–1985) rabbi, nyelvész, irodalomtörténész, az Országos Rabbiképző Intézet későbbi legendás (egyszemélyes) vezetője.

a nyilasok. Utcára hajtottak ki vagy 2000 embert, és agyonlőtték, a többi „védettekkel” együtt.

Január 18. Az utolsó pesti harcok napja. A dunai partok, a hidak pesti hídfői e harcok színhelye. Végül is áthátrálnak, és Budapest gyönyörű hídjain, a Lánchídtól a Horthy Miklós-hídig, amelyek ugyancsak áldozatul esnek a náci őrületnek. Pest teljesen felszabadult. A csőcselék – zsidó, keresztény egyaránt – napok óta rabolja az összes üzletet. Kirakatok törnek be, a legfantasztikusabb árucikkek kerülnek az utcára. Védettek és nem védettek, proletárok és úrnők egyaránt „szajréznak”. Még a borbélyüzletek sem nyernek kíméletet. Kis külvárosi kalaposnők üzleteit éppen úgy feltörik és elpusztítják, mint a nagy belvárosi divatcégek óriásboltjait. „Zsidó-üzlet, ne tessék bántani!” – írták ki a tulajdonosok. S ez a tábla is ott fekszik a romok között.

Az orosz megszálló csapatok részvétlenül nézik ezt a tömegtombolást, ezt a többnyire céltalan pusztítást. Sok helyütt természetesen részt is vesznek a rablásban, az orosz muzsikot még mindig oly jellemző gyerekes jókedvvel. Itt kesztyűket osztogatnak, ott selyembugyikat a nőknek. Az egyik Meinl-kirakatban egy hatalmas tatár áll, és mongolvágású szemeivel vígan mosolyogva pótkávécsomagokat osztogat. A komolyabb, katonai szempontból értékelhető anyagokat: bőröket, ruhákat nagy teherautókra rakják. Játéküzleteket nyitnak fel, az oroszok szétosztják a népnek, sőt még szájharmonikával muzsikálnak hozzá. Egyik-másik kifosztott üzletből lángok csapnak elő, füst tör ki: felgyújtották a huligánok.

Másfelé a szürkület beálltával, nőkkel erőszakoskodnak. Fo-lylik az alkohol is, a feltört kocsmák és söntések raktáraiból.

A házak is sorra kerülnek. Háború van, és a megszállás első két-három napja az oly sokáig fronton harcoló gyilkolásra parancsszóval feltüzelt csapatok és embereik állatias élvezetvágyát úgy feltüzelte, hogy azt lecsillapítani csak nehezen lehet.

Az orosz megszálló csapatok becsületére szolgáljon, hogy csak egyéni akciók fordultak elő, kisebb tolvajlások, apróbb rablások és nem túl sűrű erőszakoskodások a nőkkel szemben.

Gyilkosságokról senki sem tud. Az orosz jólelkűség számtalan megnyilvánulásáról annál inkább. A cigarettát, kenyeret, ételt mindenfelé készséggel osztották meg az éhezőkkel.

Megjelenik az első két orosz parancs. Neferov őrnagy, az északi megszálló csapatok parancsnoka adta ki. Újpesten nyomták, s miután csak egyetlen helyen, a svéd követség Tátra utca 6. alatti kapuján van kitűzve, sehol másutt, hamarosan kiderült, hogy Újpestről hozták be, s a főváros környékén került kitűzésre. Eszerint a rendbontás, fosztogatás, rablás halállal büntetettik. A szesztilalom fennmarad. A rádiók beszolgáltatandók – Újpesten. A kibocsátott új hadipengő értéke egyenlő a régivel. Árak nem emelhetők, üzletek kinyitandók. A megszálló csapatok a magyar kormány megérkeztéig biztosítják a főváros rendjét.

Megjelennek a piros karszalagos, rárajzolt sarló-kalapácsos egyének. Nem egy közülük nemrég még nyilas volt. A szokott mimikri... Reméljük, sorsukat mégsem kerülhetik el.

Január 19. Megkezdődött a budai oldal likvidálása. Hajnalban kisebb orosz járőrök gumicsónakokon rohanják meg a Margitszigetet, ahonnan addig a német csapatok veszélyeztették az Újlipótvárost. Gyakran kaptunk onnan belövéseket, s így örömmel néztük végig azt a mintaszerű pontossággal végrehajtott katonai akciót, ami véget vethet ennek a garázdálkodásnak. Az első csónakok elsüllyesztése után néhány partra ért, s lángszórókkal füstölik a szigetet. Közben Budáról tomboló harc zaja hallatszik.

Sűrűn jönnek át lövések Budáról mifelénk. Egyes orosz rendcsináló katonák különböző munkálatok elvégzésére munkáosztagokat szednek össze.

Repülőgépek röplapokat szór le.

Keywords: child sexual abuse; disclosure; social support

a Fővárosi Hadsereg által a német-fasiszta elnyomás alól felszabadított magyar lakosokhoz.

MAGYAROK!

A Város Hadserg csapatai az ellenség üldözése közben magyar földre léptek.

Amikor a Főváros Hadserge magyar területre lép, nem az a cél vezérli, hogy annak bizonyos részeit elfoglalja, vagy hogy megváltoztassa Magyarország jelenlegi határait.

A szovjetszapatok bevonulását Magyarországra területi kényszerrel az a katonai szükségességhez lehet elkerülni: az az, hogy a német csapatok és a Németország szovjetszapat Magyarországra hadereje továbbra is ellenálljon.

A Vörös Hadsereg teljesíti Legfelső Hadvezetőségének azt a parancsát, hogy az ellenséges csapatokat azok teljes megsemmisüléséig és foglyulvételéig üldözze.

A hillerista rablók és magyar bűnözők nemigotok beállítását a Vörös Hadsereg bevonulásával Magyarországra. Semmi okuk sincs a feleletre!

A Vörös Hadsereg nem mint hádlát jár Magyarországra,
hanem mint a magyar nép felszabadítója a német-fasiszta
kez alól.

A Vörös Hadseregnek nincs más célja, mint az, hogy
biztosítsa az ellenséges német hadsereget és megsemmisítse
Hitler-Armijának uralkodó az általa leigázott országokban.

A szociális létünk ok, nem szabadnak Magyarországon a mai társadalmi rendben változtatni: a maguk életét megpróbálnak: az emberek közötti viszonyok.

A polgárok magántulajdonát érintetlen maradónak és a
szociál-kommunál hatóságok védelmébe állít ill.

A helyi hatóságok és a helyi önkormányzat összesen
már, amelyeket a Vörösi Hadsereg bevonulásáig működtek,
helyükön maradtak.

POŁGÁRROKJ

A Vörös Hadsereg Parancsnoknaga felszólít benneteket, hogy őrizdtek meg nyugalmaikat, tartsdtek rendet és teljesítheték pontossá a szorjékat-onai hatádogok által a háborus viszonyok figyelembetvételeivel kibocáštott rendelkezet.

Maradjatok helyeseken és folytassátok be kérs munkátokat! Gondoskodjatok az ipari, kereskedelmi, közégi és egyéb üzemek, valamint a hatóságok szavatoltan működéséről! Pálmávalok, férfiak és asszonyok! Márjatok nyugodtan dolgoztok után!

Munkások és iparosok: Pénz folytathatják munkáikat a gyárakban és műhelyekben!

Kereskedők és vállalkozók! Intézkedjétek ügyeiteket minden aggodalom nélkül!

Tisztviselők! Biztoniságok valamennyi hivatal és igazgatási és szervezeti működésénél!

A jelölések és hívek akadálytalanul rögzíthetők vala-
mely szótártáblaiknál.

MAGYAROK.

Hitler-Nemzetvezér, elvezette a háborút. A német-fasiszta hadsereg halálosa rombolással, az emberiség előtt áll.

Begyűjtött mindent a Vörös (Hadsereg) Szóltatottak
szel a német-fascista hadsereg megszállt. Ezrel pedig kö-
lönk az óra, amikor a háború magyar földön vég-
d és a német rablók a végtelen hírség között.

A VÖRÖS HADSENER PARANCSTOKSÁGA

BUDAPEST NÉPE!

Minden halálunk és köszönetünk a Vörös Hadseregé, mely felszabadított bennünket a fasiszta rablógályosoktól, törvénytelő, zsarnoktól. A Vörös Hadsereg nem akarta elpusztítani városunkat. Nagyilekkel áldottunk tetteiért. Vöröshadseregnek, ha a katonáinknak csak ettet is, vagyott, másod, hárc helyett, káosz, és gyűrvett. Minden magyar, látóna szimata az szonnali hazatérés biztosságra.

A németek válasza az volt, hogy a hadtörténelemben is példátlanul galád módon legyilkolták a leherlobogós orosz parlamenteket.

Ekkor indult meg Budapest ostroma.

A fasiszta banditák, a Szálasiak tették tönkre Fővárosunkat.

Miattuk héver évtizedek munkája romokban.
Sokunk legközelebbi hozzátartozóját strátja, nincs
kenyér, nincs gáz.

De élni akarunk és élni fogunk.

Hála a Vörös Hadseregnek, Fővárosunk felszabadított részein sok helyen újra van víz és villany. Budapest ismét főváros lesz. A szabad, demokratikus, független Magyarország fővárosa.

Hogy így legyen, könyörtelen harcot kell vívunk a fasisz-
 ta bandákkal. Meg kell erősítanunk a Magyar Nemzeti
 Függetlenségi Frontban kiteljesedő legszorosabb nem-
 zeti összefogást és erőnk minden megfeszítésével kell dolgoz-
 nunk Hazánk ujjaiból.

E feladatok elvégzéséhez hív harcba minden igaz magyart a

MAGYAR KOMUNISTA PÁRT

• **Abgeordnet** vom 1. bis 3. März
VIII. Tages Kalmankisch

Summary Part V, Initial episode

Megjelenik hasonló tartalmú vezércikkkel a *Szabadság* című lap I. évf. 1. száma, amelyben a diadalmas Vörös Hadsereget ünnepli, s egyben először olvassuk az új nemzetgyűlés elnökségének és a Dálnoki Miklós Béla kormányának névsorát¹⁶⁸. A Nemzetgyűlés elnöke dr. Zsedényi Béla¹⁶⁹, az egykori miskolci jogakadémia neves tanára, miskolci sajtóbeli egykori kedves kollégám, akinek liberális érzületét még a régi jó időkben volt alkalmam megismerni mint néhai Tápay-Szabó László dr.¹⁷⁰ jó barátját.

A szociáldemokraták hasonlóképpen kiáltvánnyal fordulnak a főváros közönségéhez:

¹⁶⁸ Dálnoki Miklós Béla (1890–1948) katonatiszt, miniszterelnök. 1929-től Horthy fővezér katonai irodájának helyettes vezetője, 1933–1936 között berlini katonai attasé, 1940-től az I. gyorshadtest parancsnokaként részt vett a Jugoszlávia és a Szovjetunió elleni harcokban. 1942-től Horthy katonai irodájának vezetője, 1944-től az I. magyar hadsereg vezetője. Részt vett a kiugrási kísérlet előkészítésében, annak bukása után átáll az oroszokhoz, erre utasítva katonáit is. 1944. december 22-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés miniszterelnöknek választja, amely tisztséget 1945 novemberéig töltötte be. Kormányát Moszkvában állították össze, katonatiszteken túl a szociáldemokrata, a kommunista és a kisgazdapárt képviselői is helyet kaptak benne.

¹⁶⁹ Zsedényi Béla (1894–1955) az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke. Jogász, jogakadémiai tanár. Részt vett a német megszállás elleni akciókban. Letartóztatták, internálták. 1944-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd a kollektív államfői testület, a Nemzeti Főtanács elnöke 1945 végéig. 1950-ben koholt vádakkal letartóztatták, a börtönben halt meg.

¹⁷⁰ Tápay-Szabó László (1877–1941) újságíró, író. Az *Esti Újság*, majd az *Est* szerkesztője, 1939-től a *Pesti Napló* munkatársa.

ELVTÁRSAINK!

A diadalmos **Vörös Hadsereg** felszabadította országunk sokat szenvedett fővárosát. A német banditák és kegyelem kenyérükön élő hazatérő nyilas csőcselék uralmának vége.

Reánk és a velünk szoros együttműködésben dolgozó **Magyar Kommunista Párt és a Független Kisgazda Pártra** hárul a majdnem lehetetlennek látszó feladat, hogy a romokban egy új, szabad, független és szociális Magyarországot építsünk fel, ahol egyforma jog és kenyere van mindenkinek, ha dolgozni akar!

Elvtársak, meghívunk benneteket a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 7. kerületi párt-helyiségébe, (V. Visegrádi-utca 48. I. emelet 2.) 1945. évi január hó 20-án, szombaton d. u. 2 órakor tartandó összejövetelünkre.

Megjelenni tartozik minden szociáldemokrata párttag, valamint minden pártpolitikailag felelős polgár, aki az ország talpraállításában velünk együttműködni óhajt.

Barátság!

**Magyarországi Szociáldemokrata Párt
7. kerületi szervezete**

Január 20-án kora hajnal óta hatalmas ágyú- és tűzharc. Budán, Óbudán áll a küzdelem.

A zsidók vándorlása mind nagyobb méreteket ölt. Az utcán kóborló lovakat élelmes emberek összefogdossák, hevenyészett kantárral az utcán található elhagyott katonai szekerekbe fogják, és fuvaroznak. A zsidók újra vándorolnak. Ezúttal hazafelé igyekeznek. Minden lakásban kínos jelenetek zajlanak le. A keresztény behelyezett lakók ingadoznak: nem tudják, hogyan oldják meg a kiköltözés kérdését. Hová menjenek, hogyan egyez-

zenek meg a régi gazdával, miképpen ússzák meg az esetleges felelősségre vonást. Mindenki kiabál, izgul, vitázik, fenyegetőzik.

Mára megjelentek a fontosabb útkereszteződéseknél az orosz női rendőrök. Piros és sárga zászlókkal irányítanak, karjukon P jelzés. Közben német, piros színű ejtőernyősök szállnak le Buda felett, vadul lövik őket a léghárító ágyúk.

Sopron körülkerítéséről érkezik hír, valamint, hogy Varsó is elesett volna.

Megjelenik hűgánál, Ladáry Pálnénál Somogyi László¹⁷¹, az ismert karmester. Svéd tisztviselő az Üllői úti követség épületében. A ház teljesen lebombázódott, a pincében tartózkodtak. Munka közben kopogás a vészátjárón, nyílás keletkezik, kalapács hull be rajta, s magyar szó: – Bővítsétek tovább!

A nyíláson legnagyobb meglepetésükre oroszok bújnak át, s csendet parancsolnak. Óriási izgalom! Felettük német katonák örködnek, üteg az úton, a Kálvin téren.

Az oroszok a Szentkirályi utcát elzáró torlasz alól pincéről pincére csúsztak át az Üllői út 4. felé. Az orosz rohamcsapatok szobáról szobára szorították ki a németeket. A harc azonban ezzel nem dőlt el. Németek és magyar csapatok visszafoglalták az épülettömböt, s a nyilasok kilenc követségi tisztviselőt „oroszokkal való cimborálás” és „a harcban való részvétel” címén halálra ítélték. Kivégzésükre szerencsére nem került sor. Az oroszok újra, és immár véglegesen áttörtek, elfoglalták a Kálvin teret, a Ferenc József-híd felé szorítva az életben maradt németeket.

Somogyi karmester riasztó híreket hallott feleségéről és anyósáról. Budán keresztény papírokkal állást vállaltak, anyósa szanatóriumba került, ahol rájöttek származására, és anyonlítotték.

¹⁷¹ Somogyi László (1907–1988) karmester, nagyhatású zenei vezető. 1945 után ő szervezte újjá a Székesfővárosi Zenekart, majd az Állami Hangversenyzenekart, fontos szerepe volt a karmesterképzésben.

Felesége, Laub Juci¹⁷², a híres fényképész nő a lipótmezei tébolyda ápolónője lett, miután egy kurzuson levizsgázott. „Teri nővér” a dühöngő férfiosztályon teljesített szolgálatot, s a körülfalazás előtti napokban sok érdekeset beszélt el munkájáról. Sorsáról bizonytalan hírek keringenek, remélhetőleg utólag helytelennek bizonyulnak majd.

Ma került elő „télachjáról” Vágó József¹⁷³, a *Pester Lloyd* volt szerkesztője és Fenyő Miksa¹⁷⁴ is. Örvendetes hír: Szép Ernő él. A gettóba szállítás közben télacholt, és két nővérével Kohner Willy báró Múzeum utca 5. alatti lakásán lapult meg. A névjegy egy szerencsétlen ismerőse zsebében maradt, akit a nyilasok agyonlőttek. Hevesi Ferenc főrabbi is él, svéd, de télachról került elő. Megkezdődött az utcarendezés, a pucolás munkája. A lakosságot munkába állítják. A regenerálódás első lépése.

Az Andrássy úton a halottakat a paloták előkertjébe temetik, a Ferdinánd hídnál létesített kis kertben ásnak tömegsírt, az ottani súlyos utcai harcok összes áldozata számára. A Sajtókamara palotájában¹⁷⁵ orosz beszállásolás, az egész villanegyed még az angolszász bombázás nyomait viseli, az orosz benyomulás már alig okozott károkat.

A kenyérért napok óta igen nagy a tülekedés. Több mint egy hete nem ettünk már kenyeret, egyebet is alig. Mára a svéd étkeztetés is csődöt mondott: a feketekávé főzése közben kilyukadt a kondér. Reggeli már nem volt, ebéd sem. Híre jár, hogy a kenyérelosztás 48 óra múlva rendeződik: mindenki házipancsnoka útján kap napi 20 dekagramm kenyeret.

¹⁷² Laub Juci (?–1985) a kor egyik legismertebb, legdivatosabb műtermi fotósa, fotóművésze.

¹⁷³ Vágó József (1877–1948), a *Pester Lloyd* közgazdasági szakírója. Lánya, Vágó Márta József Attila szerelme és műsája volt.

¹⁷⁴ Fenyő Miksa (1877–1972) ügyvéd, író, a *Nyugat* alapító főszerkesztője, a GYOSZ titkára, országgyűlési képviselő.

¹⁷⁵ Bajza utca–Andrássy út sarki épület.

Mára a szociáldemokraták is megkezdték szervezkedésüket. A Kommunista Párt már napokkal előbb megkezdte működését, leginkább a nyilasok elhagyott párthelyiségeiben. Az Andrássy út 60. alatti „Húség háza” erkélyén fekete zászló leng. Mielőtt „télacholtak”, kitűzhették bánatukban. Híre jár, hogy a Budáról szorgalmasan átlövő németek le akarják tenni a fegyvert. Parlamenter jelentkezett, s a feltételek megtárgyalása céljából ment át délután 3 órakor Budára. Nagy, 12 hengeres Ford kocsi itt áll a Pannónia utcában. (A híresztelés kacsanak bizonyult.)

Közben robbannak a nehéz német lövedékek. „Bosszú Budapestért” fehér alapon vörös betűkkel plakátok, aláíró: Magyar Kommunista Párt!

Plakátok az emberi és állati tetemek eltakarításáról, a barikádok szétrombolásáról.

Január 21-én hajnalra mindent felülmúló harci zaj közepette német bombatámadás ér. Egész éjjel harcolnak Budán is, ahol mind szűkebb gyűrűbe szorítják a német maradványcsapatokat. Eddig 60 000 lenne a foglyok száma, s már csak a Rózsadombon, a Várban és a gellérthegyi Citadellában védekeznek. A Radetzky laktanyából¹⁷⁶ lövik a szemben levő pesti utcákat. A vég tehát elérkezett, de azért a becsapódások egymást érik, egész nap lövik onnan Pestet.

A *Szabadság* 2. száma közli az összes zsidó rendelet eltörlését, felszólítva mindenkit, foglalja el újra munkahelyét, lakását is, megegyezve a most ott lakókkal.

Hírek érkeznek az ország számos városából az ottani kitűnően fejlődő életéről, az új kormány berendezkedéséről és Pozsony elestéről.

Ma Földes Istvánnal¹⁷⁷ beszélgettem. A gettó életének legfőbb irányítója maximálisan 100 000 főre teszi a magyar zsidóság je-

¹⁷⁶ A budai Bem téren lévő épület.

¹⁷⁷ Földes István, a hitközség szociális részlegét vezette, majd 1944-ben a Zsidó Tanács tagja lett.

lenlegi létszámát. A náci nyilas uralom előtti 750-800 000-rel szemben. Beszámolt a Zsidó Néppárt megalakulásáról, amely magában egyesíti a különböző cionista pártokat. A cionisták vezetője Komoly (Kohn) Ottó¹⁷⁸ mérnök eltűnt, a nyilasok vitték el. Ugyanúgy három hete elhurcolták Kohn Zoltánt, a hitközség tanfelügyelőjét is, azóta nyoma veszett. Földes dr. közölte azt a szörnyű tragédiát, amelynek a legismertebb zsidó családok estek áldozatául. Bánó Dezső, m. kir. kormányfőtanácsos, Balatonfüred volt vezéréről, Sándor Pál sógoráról, van szó.

Családjával, feleségével, Böske lányával és férjével, dr. Somo-
gyi László főorvossal, valamint két kis unokájával együtt hur-
colták el a nyilasok egy pápai védett házból, és legyilkolták őket.

Itt találkoztam viszont Wertheimer Adolffal¹⁷⁹, az IMIT elnökével, a Kereskedelmi Bank volt ügyvezető igazgatójával, akinek eltűnéséről szintén híresztelések terjedtek el. Ellátogattam a Klotild u. 4/c számú házba Lázár Miklóst keresve. Lázár március közepe óta a Wesselényi utcai sükségkórházban húzódott meg. Október végén elhagyta azt, azóta sorsáról biztosat nem lehetett tudni. A ház „svéd védett ház” jellegét viseli. Bomba lerombolta egy részét, súlyos atrocitások is érték őket a nyilasok részéről. Várják felszabadításukat. Ottjártunkkor még a szemben lévő Radetzky laktanyából gépfegyverekkel pászttázták állandóan az utcát. Gyanútlanul haladtunk át, visszafelé alig tudtunk elvergődni

¹⁷⁸ Komoly Ottó (1892–1945) mérnök, cionista politikus. Az első világháborúban katonatiszt, akit *signum laudissal* tüntettek ki. Nagyon hamar úgy látta, a zsidóság jövője az Izrael földjére való visszaköltözés. 1940-től a Cionista Szövetség elnöke. 1943-tól jelentős embermentő tevékenységet folytatott. Sok ezer gyermek ellátását szervezte meg. Fontos szerepe volt a gettó ellátásának megszervezésében. Védlevelek egész sorát adta ki a Vöröskereszttel együttműködve. 1945. január elején a nyilasok elhurcolták és megölték.

¹⁷⁹ Wertheimer Adolf (1868–1955) bankigazgató, műgyűjtő. A Magyar Kereskedelmi Bank igazgatója. Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat (IMIT) elnöke. A Gestapo letartóztatta, de később kiszabadult.

SZABADSÁG

DEMOKRATIKUS NAPILAP

1. *defectum* 2. *order*

1945, June 21 morning:

Nemzeti Összefogás

[illegible]

RENDELETEK

Kérdéselők, hogy mielőtt kifizetnék azokat, jelenjék meg hivatalban és vegyék magukra. További intézkedésig várni a rendőrség. Ha hivatali szövegben van, vagy ha más okmányban van, azokat is meg kell vizsgálni, hogy azok a hivatali szövegben vannak-e, vagy nem.

legközelebbi kúria felé
kötetlen jelentéssel.
Bodapostai Német
Hírelőadó
* * *
Jelnyelvényeket küldhet, ha
az állam szolgálatára szolgálhat hat-
lyon kívül helyesül.
Ugyanakkor. Széleskörű mind.

zsidó mind keresztény érdekelte
figyelmét arra, hogy vitte mentse
ben. Főként lakóhárdokhoz be-
reszt a békés megállapodás felé.
Miközben lenni, vagy utána járni
lehet semleges álláspont fogl.

Az erőszakoskodók ellen né-
runk és a vitte lakóházak felé
töltődni ellenük dőlnek az

Budapesti Nemzeti Szózat

A magyar főváros pesti részét elfoglalta a Vörös Hadsereg

**Varsó elfoglalása után a Vörös Hadsereg
Krakó városában és Szilézia határán**

A bratysłvai nagyk legfelsőbb tanácsa az a taggalt aránya nem aktív, mely az angol katonai szállítások végrehajtása során részvétel a bratysłvaii német lakosságának a német vállalkozói mellett mindig a helyi lakosságot. A bratysłvaii városi tanács 300 kilométer széles fronton a város és a környék területén

elise is a kolikpunas haldehet kō
kōnark. Zankoy murehik vaspait
Suglāhā Laila yānadi. a fūntō b
gēl tpari evulmunt. mōhāt kōm
lāhark vavēl Kōhō vīl āvāh
Mudapmōk pō nāē cōk nūyā
rāzāhō vavēl a yūlōk vāy
mōhōk kōk bōhō ēfāhāhī tūkō

Magyarázatok

Handwritten text on a separate sheet of paper, likely a letter or document, written in a cursive script. The text is partially obscured by the binding of the book.

**A Vörös Hadsereg győzelmes
offenzívája Lengyelországban**

Írások sorozat folytatása. Az Árpád-
támadás Kései-Páncsotára és a
Márai Istvánról, Márai Miksa
népzenéről írtam 20. évfolyam 1. számában
előre is írtam helyesírói hibáinkat és
a lapnyi friss közlések után
ezúton szeretnék elnémet, melyek
Tardai is elfogadott. Írta: László
elfogadta és a Páncsotai és a
Márai Istvánról írtam 20. évfolyam 1. számában
előre is írtam helyesírói hibáinkat és
a lapnyi friss közlések után
ezúton szeretnék elnémet, melyek
Tardai is elfogadott. Írta: László

En bencitroni Austriai prapaganda kintak
Kintak elvarasom ellet a bencitroni
nagy raszallalokkintetel vancsak
ezeket nemcsak nagyvancsak a Venc
Hindereit raszallal nak vancsak
tazsak kullakot kintak azal adomom
be, hogy a Venc Hincereit raszall
nak alkintak a vancsak kintak, de
nem hancsak az egcsek vancsak a
kintakot a kintakere kintak
vancsakot vancsak.

az országban. A demokratikus
partok összefogása azonban
mégis az egyetlen helyes
út, ha ti volti a többség és az
ország demokratikus alakul-
tatásához. Ezt a demokratikus
alakulást, amelynek a Vár-
had-vezér védelmére most vesztet-
tetek, a nemzetiségiek összefo-
gása képes csak biztosítani.
"Csak egy ilyen politikai szem-
pontból az ország eljuthat a de-
mokratikus politikai életnek új
léptetőre. Ez a nemzetiségiek

nek az ország lakói is az-
 nolyan, a népellenes reakció-
 erők világos megmutatódai-
 az igazán demokratikus hisz-
 sék. Ennek minden szaturnus-
 szavú magyar tolvánjáról az-
 nálunk kétségtelenül az-
 a szent hitet adja, hogy nem
 találunk hűségesebb embert
 ki megelé a hárshir bűntudat-
 vishoz: és ottani bűntudat-
 A szaturnus szaturnus
 szaturnus szaturnus szaturnus
 szaturnus szaturnus szaturnus

nak történelmi jelentőségű. A
levegőtlen pommagratot és a
szőlőmogyoró karmán mdr em-
mek az 6-7-es évszázadnak a leg-
jobb szőlőitől meg. Bunkak
alatt, hogy Budapest népe az
ország fővárosát hotel után ma-
gyar szőlő, szőlőre minden-
repedt szőlőre. hogy az é-
pítéssel készítmények
gyűjtők és karmánok a dró-
kák között a szőlőre
... szőlő karmán szőlőre
szőlőre.

a szörnyen szétrombolt Klotild¹⁸⁰, Rothermere¹⁸¹, Szemere és Honvéd utcákon át.

Gáspár Fülöppel találkoztam. Hatalmas fehér Kossuth–Sümegi-szakállt visel: ez mentette meg életét a nyilasok atrocitásai során, mondja.

A svéd követségről semmi hír. A 32 éves nagyhírű Wallenberg titkár Malinovszkij szovjet marsallnál van Debrecenben kihallgatáson. Visszaérkeztéig nincs döntés védettségünk felől. Felvételezés nincs, főzzük a babot továbbra is közösen. Kenyér napok óta nincs: éhezünk. Tovább éhezünk. Igen sokan elköltöztek már a svéd házból régi lakásaikba, viszont az őslakók közül is nem egy visszatért már. Lassan szétoszlik az egész svéd kolónia.

Január 22-én hajnalra a szokottnál is erősebb ágyú-, tank-, repülő- és gyalogsági fegyvertevékenység. A Margitszigetet foglalják el teljesen és tisztítják meg a németektől. Az összpontosított ágyútűz Budára, a Rózsadombra és környékére egész nap tart. Látogatóm szerint a németek utolsó áttörési kísérlete folyik: a budai harc utolsó fázisa. Rettentő, fülsiketítő ez a pokoli koncert. Szívfacsaró a gondolat: Buda és lakossága mit szenvedhet e napok alatt.

Ellátogattam az első gettóbeli lakásomra, a Király utca 35–37. II. 7. sz. lakásba¹⁸². Abba a sarokszobába, ahol laktam, s ahol még megőrzésre maradt bútorom és ingóságom maradt, gránát hatolt be – minden apró darabokra tört és megsemmisült. Ingóságaim nagy részét a nyilasok vitték el. Egyetlen reményem maradt: őslakásomban még maradt valami bútor. Remény? Orosz informátorom szerint hagyjak fel a bútor reményével: a Rózsadombon a föld színével egyenlővé vált volna minden épület, 25 év keserves munkájának minden, de minden eredménye... Nekem és sok százezer sorstársamnak. Proletárokká váltunk, igazi,

¹⁸⁰ Ma Stollár Béla utca.

¹⁸¹ Ma Balaton utca.

¹⁸² Ebben a lakásban élt Lévai anyósa, Adler Illésné és családja.

nincstelen proletárokká! Akik nincstelenek, éheznek és fáznak. Lábunk, kezünk telve fagyási sebekkel. Szobáinknak egyetlen ablaküvege sem ép már, a tél hidegét mi sem tartja vissza. Piszkosak vagyunk, nem tudunk tisztálkodni, fehérneműt váltani. Ágy-nemünk, ha van, koromfekete. Influenza, hörghurut állandósult, a reuma, csúz, isiász minden második embert nyögésre készített. Öregek, fiatalok egyaránt betegek. Tekintetünk fáradt, pillantásunk zavart. Legtöbbször túl ingerlékenyek, kedélybetegek vagyunk. Nyom nélkül senkinél sem múlt el ez a 10 hónap: legalábbis 15-20%-át testsúlyának mindenki elvesztette. Hitler Adolf ugyancsak alaposan végigszántott a magyar zsidóságon is.

Az órák óta tartó – míg e sorokat rovom – hatalmas légi csata dühörog fejünk felett. Zúg a lég, dühörog a föld. Irtóztató, kétségbeesztő...

Január 23-án már munkások, férfiak, asszonyok mennek pontonokon a Szigetre a tisztogató munkálatok elvégzésére. A szép Sziget pusztára rom, végigperzselve, lebombázva. Aknákat szednek fel: 3 asszony áldozatul is esik.

Buda bombázása tovább tart. Éjjel-nappal szüntelen.

A hideg fokozódik, a tüdőgyulladásos esetek gyarapodnak. Kornfeld Pál báró piszkos napszámos dresszben felbukkan, a Domosy család megmaradt tagjaival tölt néhány napot a Sziget utca 45. sz. házban. Miután azonban azt az oroszok Buda lövéseire használják fel, sietve továbbmennek.

A Kommunista Párt közbelépésére fejenként 15 dekagramm kenyeret kapunk. Közel tíz napja az első kenyér. Oh, mily kevés volt.

Az V. kerületi előljárásiág működésbe lép. A hó és az emberi megállati hullák eltakarítására szólítják fel a közönséget. A víz nyomása fokozódik. Estére már az első emeletig feljön. Gáz, villany még hiányzik, fűtésről szó sem lehet.

Kis szállítókocsi bérlete 500 pengő. Munkaerő eltolásához semmi pénzért nem akad. Naplómát állandó ágyúdörgés és süketítő gránátbecsapódás közepette írtam és fejezem be. Körülöttem egyébként végre e napra néma csend: lakótársaim a pincébe menekültek. Ott is aludtak. Végre egyedül!

| 211

Lévai Jenő pályaképe most előkerült 1944/45-ös naplója fényében

Írta: a közreadó, Dési János

Lévai Jenőt úgy emlegetik, mint a holokausz egyik első krónikását, vagy történészét¹. Randolp L. Braham is, megtisztelő módon, „újságíró-történésznek” nevezi. Pedig Lévai – bár műveinek hosszú sora ma is fontos forrásként szolgál a vészorszak kutatásához – nem volt történész. Újságíró volt – s mint a maga korában az újságírószakmában megszokottnak számított – általában olyasmikről számolt be, amiket maga is átélt, tapasztalt, látott. Hivatásának effajta felfogása sodorta a holokausz témájához. Hiszen alaposan érintett volt benne.

Lévai Jenő életműve alapanyagát maga a történelem nyújtotta. Az első világháborús hadifogság, az orosz forradalom, a Horthy-korszak, a második világháború, különösen annak a zsidók ellen viselt frontja, majd a Rákosi-korszak, s végül a konszolidálódó Kádár-rendszer. Bár a lexikonban is gyakran nevezik Lévait „történésznek”, valójában egész pályája során megmaradt újságírónak.

¹ Kőbányai János: „Az apokaliptikus paradoxon krónikása”, Interjú a 91 éves Randolph L. Brahammal. *Népszabadság*, 2014. február 8. (Részletesebben: *A holokausz Tinódija* című, Randolph L. Braham írásait összegyűjtő kötet végén, Budapest, 2014)

Természetesen mindig is jelentős mennyiségű forrással dolgozott, s ha időnként nem is volt mentes olyan preconcepcióktól, amelyek félrevihették, igyekezett a tudása szerinti leggazdagabb valóságanyagot beépíteni az írásaiba.

Mindig volt érzéke az éppen kurrens, a közönséget izgató és így üzletileg is hasznos témák megtalálására. Bár az 1945 utáni pár évben igen sok írás, cikk, tanulmány jelent meg e történelmi tragédiásorozatról, az eseményekről és az oda vezető útról – e körből mennyiségében és idézettségében messze kiemelkednek Lévai művei.²

Az újságírói rutin alapozta meg tiszteletre méltó munkabírást. Szakmai hozzáállásának köszönhető, hogy nagyszámú írásbeli dokumentumot gyűjtött össze, hogy azokra alapozva dolgozza fel témáit. Sokszor afféle újságírói és nem történészi módon, a források pontos lelőhelyét nem adta meg szakszerűen. (Részben azért, mert a „lelőhely” könyvtárszobájának szekrénye volt, ugyanis előszeretettel „spájzolt be” minden hozzáférhető papírt, amihez a zavaros időkben hozzá lehetett jutni.)

Az 1948 után megszilárduló új diktatúra nem engedte tovább szabadon dolgozni – ebben a szűk három esztendőben mégis sikerült megalapoznia a magyar holokauszt-történet-kutatást.

A barcsaysta diák

Lévai Jenő 1892. április 26-án született Budapesten, a Terézvárosban. Ez a városrész hagyományosan a budapesti zsidóság egyik népszerű lakóhelye volt. Asszimilálódó, zsidó környezetben nőtt fel, az asszimiláció és az emancipáció legsikeresebb korszakában. Édesapja, Miksa, 1856-ban született, az 1870-es

² Egy tanulmány egyenesen a holokauszt histográfia doyenjének nevezi, „avant la lettre”, vagyis annak létrejötte előtt. Ferenc Laczó: „Documenting Responsibility, Jenő Lévai and the Birth of Holocaust Historiography in Hungary During the 1940s”

években került fel Keszthelyről a fővárosba, a tanítóképzőt itt végezte el. Eredeti családi neve minden valószínűség szerint a *Lipschitz* (más források szerint: *Lipsitz*) volt, amelyet 1881-ben cserélt Lévaira. Tanító, majd tanár lett, akit az irodalom is számon tartott³.

Lévai édesanyja, *Wachsmann Berta* (1857–1940)⁴, Bécsben nevelkedett, s mikor jövődő férjével megismerkedett, szinte csak németül tudott. Így Jenő és testvérei, Zoltán, Árpád és Ilus egyszerre tanulta meg a két nyelvet.

A családi hagyományok között Lévai büszkén emlegette, hogy szeretett nagyapja⁵ „Kossuth katonája” volt, 1848-as honvédtiszt⁶. Ráadásul a nagypapának hosszú élet adatott meg, s mint az egyik utolsó túlélő, az első világháború kitörése után készült vele interjú, nyilvánvalóan propagandacéllal, hogy a „muszkától” nem kell félni, hiszen ő sem félt tőlük. 1848/49 fontos asszimilációs pont volt a magyarországi zsidóság történetében. Ma

³ Lévai (Lipschitz) Miksa (Keszthely, 1856. március 28.–?) tanító. Pályáját Zalaszentgróton kezdte 1876-ban. 1880-ban a fővárosba ment, ahol előbb a Bajnok úti elemi, majd a Német úti, végül a Pannónia úti polgári iskolában tanított. 1881-ben változtatta nevét Lévaira. 1922-ben nyugdíjazták. Cikkei és ismertetései különböző lapokban (*Egyetértés*, *Izr. Tanügyi Értesítő*, *Honi Ipar*, *Néptan lapja*) jelentek meg. F. m.: Az iskolapadok hatása a gyermekek testi fejlődésére. Bp. *É. n.* – A német nyelv alapelvei. Bp. 1903. – Német társalgó szemléleti alapon. Bp., 1912.

⁴ Magyar Országos Tudósító, 1940. június 7.

⁵ Lipsitz Izrael ügynök, Keszthely és Lipsitz Salamon iparos, Keszthely – az őrmesterek között szerepel dr. Bernstein Béla *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók*, Tábor kiadás, Budapest, 1939. 224. Ezt a könyvet a Múlt és Jövő – a hadviselt zsidók kiegészített névsorával, a forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmával újra kiadta. Budapest, 1998.

⁶ Itt és a továbbiakban a személyes történeteknél alapvetően Lévai Jenő: *Éhség, panama, hinterland*, Budapest, 1935, Magyar Hétfő – könyvére hivatkozom.

már közismert, hogy zsidó származásúak nagyon nagy arányban vettek részt fegyveresen is a magyar szabadságharcban, jelentős részben azt remélve, hogy mindez tovább erősíti befogadásukat.

Lévai édesapja 1879-ben részt vett Bosznia okkupációjában, Maglájon, a hírhedt vérfürdőben sebesült meg.

A Lévai család, ahogy a gyermekek „magyar” keresztnéve is jelzi, asszimilálódott, polgári zsidó családnak számított. A zsidó hagyományokat nemigen ápolták.

Minden bizonnyal ezért is választotta a család 1902-ben a „budapesti VII. kerületi Barcsay utcai m. kir. állami főgymnasiumot” a fiatal Lévai számára. (Ma Madách Imre Gimnázium.) „Az egész országban az egyetlen állami gimnázium” – népszerű volt az asszimilálódott zsidó családok gyermekei között. A Barcsayt mégsem lehet egyértelműen „zsidó gimnáziumként” leírni: Lévai még találkozott közös alma materükben a nála hét évvel idősebb, későbbi miniszterrel és történésszel, *Hóman Bálint*tal is, akivel az Önképzőkörben – mint osztálya küldötte – együtt tevékenykedett.

A gimnáziumi nyolc év során Lévai végig kitűnő eredményt ért el, s kitűnőre érettségizett mind az öt kötelező tárgyból, sőt még a szabadon választott ógörögöl is.

Lévai már középiskolás korában „újságíró” lett. Részben tor-natanára hatására, szenvedélyes sportrajongóvá vált, kedvence a labdarúgás volt. Egy MTK-meccsen – hol máshol? – ismerkedett meg *Az Újság* sportszerkesztőjével, *Herendi Artúrral*, akitől hamarosan kisebb megbízásokat kapott, hogy tudósítson egy-egy kőbányai meccsről. Lévai első hírlapi írásai *Az Újság* 1909. október 12-i és 19-i, keddi, számaiban jelentek meg.

A Tisza István politikáját támogató újság munkatársai között

⁷ A budapesti VII. kerületi Magyar Királyi Állami Madách Imre Gimnázium 51-ik, jubileumi értesítője, Budapest, 1932. Kiadja: Az iskola igazgatósága.

volt egy időben *Herczeg Ferenc*, *Mikszáth Kálmán*, *Kozma Andor* és *Móricz Zsigmond*.⁸

Lévai későbbi pályája során sokszor hivatkozott itt szerzett első élményeire.

Az első sajtóbéli sikerek ellenére Lévai polgáribb pályát választott. Kitűnő érettségijével a zsebében beiratkozott a József Műegyetem út- és vasútépítő szakára.

Az egyetemi hatodik félév után, 1914-ben hívták be katonának. Úgy gondolta, hogy tanulmányait a hadseregben folytatva vasútépítő mérnökké válhat. Ám tüzértisztnek képezték ki. Lévai számára a világégés első napján megkezdődött a háború, 1914. július 28-án mozgósították.

Vártüzérből hadifogoly

Előbb Szerbiába, majd Przemyśl várába vezényelték. Életének erről a szakaszáról már meglehetősen sokat tudunk. Hiszen első nagy sikerű történelmi riportkönyv-sorozatában, alapvetően saját emlékei alapján, e korszakról számolt be a húszas-harmincas években. Lévai a 29-es számú tűzérségi megfigyelő beosztását kapta. Nem túl jelentős tisztség, de az ő állásából, állítólag, rá lehetett látni az orosz felvonulási útra, így ő minden este telefonon, ahogy fogalmazott, afféle riportot adott le a parancsnokságnak.

A hadvezetés dilettantizmusa, az áruulás és az éhség miatt a rosszul felszerelt, majd kiéhezett erődöt 1915. március 23-án az orosz csapatok közel öt hónap ostrom után elfoglalták – sok tízezer halott, kiéhezett, lerongyolódott túlélővel, mindkét oldalon.

⁸ Csúrdi Sándor–Fenyő István–Márkus László–Mucsi Ferenc: *A magyar sajtó története*. Az újságíró iskola kézikönyvei. Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.

Százezernyi hadifogoly között indították útnak Szibéria felé az akkor 23 éves Lévaít, aki 1935-ben megjelent könyvében úgy fogalmazott, akkor azt hitte, hogy több halált és szenvedést már egész életében nem láthat.

Újságok a fogolytáborban

Az Osztrák–Magyar Monarchia szolgálati szabályzata megtiltotta a tiszteknek, hogy dolgozzanak a hadifogolytáborban. (Mire felbomlott a Monarchia, a tisztek is rájöttek, érdemes valami hasznossal eltölteni az időt, egész gyárakat alapítottak a táborban, postahivatalt, bankot hoztak létre, még saját pénzt is nyomtattak, működött színház és könyvtár is.) Ha dolgozni nem is lehetett, az időt valamivel csak el kellett ütni. A tétlen várakozásnál nincs rosszabb. „Egy tisztességes fegyenc legalább tudja mikor szabadul, számolhatja a napokat, nekünk még ez sem maradt” – írja Lévai. Valamit tehát tenni kellett. Előéletét tekintve adódott az egyik megoldás: sportolni.

„Itt mindenkiből tudtunk sportembert nevelni. Mert itt a sport, a testedzés az egyetlen életmentő volt! Aki nem sportolt, az elveszett. Testi és lelki letargiába merült, amelyből nem volt menekülés...”

Mire jó a futballbírói múlt? Egy futballbajnokság megszervezésére.

Szintén a múltbéli tapasztalatok nyomán a krasznojarszki hadifogolytábor *Sport* című hetilapja futballrovatát vezette. Ugyanis a krasznojarszki táborban a hadifoglyok újságot is készítettek maguknak.

Lévai 1920-ban megszökött. Részben focista múltjának köszönhetően menekülését. Amikor fogságba esett, a zsebében maradt egy futballbírói igazolvány. Ennek alapján a táborban kiállítottak számára egy dokumentumot, hogy az orosz olimpiai komité mint edzőt alkalmazza. Került a bumáskára pecsét is, ami mindennél fontosabb, ha az ember éppen Szibériából menekül.

Lévaít éppen halálra ítélték azzal a váddal, hogy fogolytársai szökéséhez nyújt segítséget, ezért nem maradt sok választása. Szerencséjére egy vörösőr, egykori osztrák baka, segített neki a szökésben, mert szerette az általa szervezett focimeccseket.

A hetvenes években a szerencsés menekülés egy másik verziója is felbukkant. Egy a *Magyar Nemzet*nek címzett levelében azt írta, hogy a „legendás partizánvezér Kráfcsenkó” vezérkari főnöke beszervezte volna egységébe. Az már csak természetes, hogy a „legendás partizánvezér Kráfcsenkó” vezérkari főnöke még a boldog békeidőkben a budapesti Műegyetemi Futball Klub neves hátvédje volt.

Erről a partizántörténetről persze bölcsen hallgatott a harmincas években megjelent könyvében. Legközelebb akkor hozakodott csak elő vele, amikor a szovjet csapatok elérték ’45-ben Budapestet. Lévaínak akkor az életét mentette meg a Vörös Hadsereg megérkezése, ezért sokat meg tudott bocsátani abból a szibériai öt évből.

A hadifogság brutális kalandjait túlélve 1920 júniusában ért vissza Budapestre. 28 éves ekkor, és mint fogalmazott, azon a katonaruhán kívül, amit hét éve folyamatosan viselt, semmiye sem maradt.

Családja rég lemondott róla, abban a hiszemben, hogy nyilván már nem is él. Menyasszonyát férjhez adták egy orvoshoz, és addigra már a házaspárnak egy kisleánya is született. Ám Lévai visszatértével szerelmük a menyasszonnyal, *Adler Bellával* újraéledt, aki el is vált addigi, tisztos egzisztenciát biztosító férjétől. Nem kis botrányt kavarva, ugyanis Bella apja Adler Illés főrabbi volt.⁹

⁹ Bővebben: Dési János „Jeruzsálemi zarándoklat – Dédapámmal a Szentföldön”, *Szombat*, 2001. május 1.

Új élet

Az asszony családja felháborodásában hosszú időre megszakított minden kapcsolatot a nagyon rossz körülmények közé kerülő fiatal párral.

Ugyanis Lévai sokáig nem jutott álláshoz. „A komoly pályák, állások, kenyérkereső foglalkozások mind el voltak foglalva. Jobbra olyanok által, akik míg mi a frontokon és a hadifogságban vártuk a háború végét, itthon »tevékenykedtek«” – írta.

Ismét a sport segített rajta. Egy újrainduló újság, a *Sportlap* vette fel végül, ahol tudósítások, tárcák írásán túl még tördelnie is kellett, minimális fizetésért.

Ebből nem lehetett megélni. Azonban némi szerencsével új pályát talált. Az egyik legnagyobb szeszipari vállalkozáshoz került, ahol a belföldi kereskedelmi részleg egyik irányítójává vált, messze kerülve az újságírói szakmától. Am szinte egyik napról a másikra az akkori pénzügyminiszter, *Hegedűs Lóránt* keresztülvitte a parlamenten az úgynevezett szeszkartelltvényt. S ezzel egy csapásra megszűnt a szeszipari vállalatok önálló üzletkötési lehetősége, s az üzletet állami kényszerkartellek vették kezükbe. A kisebb cégeknek befellegzett. Ráadásul, közben a *Sportlap* is megszűnt.

Lévainak nem sok lehetősége maradt. Önállósította magát, és *Magyar Szesz hírlap*¹⁰ címen lapengedélyt szerzett. Addigi ismereteit felhasználva, a szakmán belül ebben a viszonylag gyorsan népszerűvé váló periodikában harcolt az állami beavatkozás ellen.

A mind sikeresebb lapra többen felfigyeltek, előbb a *Új Pester Journal*hoz hívták szakmai cikkek, elemzések elkészítésére, majd fokozatosan egyre több munkát kapott.

Innen hamarosan az akkor virágkorát élő *Pesti Tőzsdéhez* került segédszerkesztőnek. Így került kapcsolatba a gazdasági élet

olyan fontos szereplőivel, mint *Chorin Ferenc*, *Budai-Goldberger Leó*, vagy *Fenyő Miksa* – a magyar pénzarisztokrácia krémje.

Ezekben az időkben az egyik legnagyobb, ha nem éppen a legnagyobb hatású magyar sajtóvállalkozás a *Miklós Andor*-féle *Az Est* konszern volt. Az *Est* nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy pontos és széles tudósítói hálózata révén a lehető legtöbb eseményről beszámoljon. Ugyanakkor megtartotta a lendületes, a korábbi sablonoktól mentes bulvárlapstílust is, s nem vetette meg a hatásvadász címeket sem, nemkülönben a merész és pikáns tudósításokat. Jócskán írt külpolitikáról, és az elsők között honosította meg Magyarországon az úgynevezett oknyomozó „investigative” újságírást. Bűnügyek éppen úgy szerepeltek benne, mint politikai pletykák a „Ház folyosójáról”. S helyet kapott benne magas irodalom is, Móricztól Karinthyig írtak rendszeresen tárcát benné. Az *Est* fénykorában elérte a napi félmillió példányszámot. A vállalkozás 1935-ben még közel négyszáz újságíró foglalkoztatott. (A *Magyarország* és a *Pesti Napló* tartozott még a portfólióba.)

Lévai itt lett 1923. augusztus elsejétől a *Tőzsdei és közgazdasági hírek* szerkesztője. Írásai nemcsak *Az Est*-ben, hanem a vállalatbirodalomhoz tartozó *Pesti Napló*-ban és a *Magyarország*-ban is megjelentek.

A jószímatú lapgazda, *Miklós Andor* a nyughatatlan Lévait hamarosan botrányos ügyek feltárásával bízta meg, ezzel új irányt szabva pályájának.

Egyik első leleplező cikksorozatában Lévai bebizonyította, hogy a Keleti pályaudvar sínhálózata hibásan épült, és ezért balesetveszélyes. A sajtó hatalmát jellemezte, hogy hatására átépítették a Keletit. Az *Est* lapok éles, kritikus, liberális hangját nem szerették a vidéki kiskirályok. Az alispánok, a főszolgabírók sorra szedették le a lapot a vonatról és vetették a tűzbe.

Sebestyén Arnold szerkesztő találta ki, hogy Lévai induljon neki az országnak, beszéljen ezekkel a kiskirályokkal, és bizonyítsa be nekik, hogy a lap nem kívánja őket bántani.

Lévai első útja Gödöllőre vezetett, vitéz Endre László birodalmába.

¹⁰ Az 1922–23-as budapesti lakcímtörvények szerint *Magyar Szesz hírlap*. Felelős szerk. és kiadótulajdonos: Lévai Jenő. József u. 9.

Endre – több szélsőséges fajvédő szervezetben (ÉME, MOVE stb.) vezető tisztségeket viselt. Már ifjú szolgabíróként a zsidókkal szembeni fellépés specialistájává nőtte ki magát: a zsidó folyamodóktól megtagadta az iparendélyt, zsidó kereskedők boltjaiban állandó ellenőrzéseket tartott, és mondvacsínált ürügyekkel megbírságolta őket. 1924–1937 között az ország legnagyobb és legfontosabb járásának, a gödöllőinek volt a főszolgabírója, ahol a kormányzó nyári rezidenciáját rendezte be. Így Endre már korán a nagypolitika közvetlen közelébe került. Főszolgabíróként is folytatta a zsidók elleni fellépést: a közigazgatási apparátust antiszemita fajvédőkkel töltötte fel, a zsidó kereskedők és iparosok nem kaphattak állami megrendeléseket. Kitűnő jogász és közigazgatási szakember volt, hozzáértését és hatalmát felhasználva üldözte a zsidókat és a cigányokat. Több vitatható döntése miatt már a bethleni konszolidáció idején szembekerült feletteseivel. Már a húszas években találkozott *Hitlerrel*, és a korszak ismert antiszemitájával, az amerikai autómágnás *Henry Forddal* is kapcsolatba került.¹¹ „Ezek között a néhányak között kezdettől fogva ott találjuk Endre Lászlót, aki mint a gödöllői járás főszolgabírája, gyökerében ismerte meg a zsidó veszedelem átkát, s minden erejét ennek elhárítására összpontosította” – lelkendezett Endréről Méhely Lajos, aki a szélsőjobboldali *Cél* című lap főszerkesztőjeként írt éppen előszót Endre László zsidóellenes könyvéhez.¹²

Lévai tucatnyi cikkben írta meg Endre László viselt dolgait, hosszú persorozatot zúdítva ezzel saját nyakába. Nem beszélve arról, hogy szerzett egy olyan örök ellenséget, aki 1944-ben már mint belügyi államtitkár próbált visszavágni neki.

A cikksorozat nagy sikert aratott, Lévai az elismert és számon tartott hírlapírók közé emelkedett, s ezután sorra publikálhatta leleplező írásait a magyar vidékről.

¹¹ Mindezt felidézi saját könyvében is, *vitéz dr. Endre László: A zsidókról*, Budapest, 1936, újra kiadva 1943.

¹² Endre id. mű

A T. Házban Lévaíró

A képviselőházban Pakots József¹³ interpellált Endre László bűneiről. Az interpelláció konkrét oka egyébként az volt, hogy Endre a cikkekért bosszúból kihágási eljárást indított Lévai ellen, azzal vádolva őt, hogy rákosligeti háza elől egy téli napon nem söpörte el a havat, és ezzel szabályt segett. Hosszú, bonyolult eljárás kerekedett ki belőle, amelyről Az *Est* lapok részletesen beszámoltak, különösen azután, miután Lévainak sikerült bebizonyítania, hogy azokon a vádbéli napokon nem is volt hó Rákosligeten. Végül belügyminiszteri döntéssel afféle exterritoriális jogokat kapott, kimondva, hogy bár a gödöllői járás területén lakik, de ügyeiben az aszódi főszolgabíró jár majd el.¹⁴

Ennek ellenére Endrének sikerült elérnie, hogy Lévai elköltözzön az ő „birodalmából”.

Lévai pereivel a képviselőház egy másik interpellációban is foglalkozott. Idézzük fel a történeteket a parlamenti jegyzőkönyvből:

¹³ A demokratapárti képviselő, aki egy ideig a Petőfi Múzeum igazgatója is volt, 1920-ban a Budapesti Törvényhatóság tagjaként felszólalt a numerus clausus ellen is.

¹⁴ „Pakots József nemzetgyűlési képviselőnek a Lévai Jenő rákosligeti lakos ellen a gödöllői járás főszolgabírója által indított kihágási ügyben 1925. évi július hó 6-án hoztam intézett interpellációjára a következőkben válaszok: vitéz Endre László, a gödöllői járás főszolgabírója Lévai Jenő hírlapíró ellen köztisztasági kihágási eljárást indított meg, mert rákosligeti lakása előtt 1925. évi március hó 17-én a leesett havat nem seprte el. Lévai Jenő az ügy folyamán elfogultsági kifogást emelt, illetőleg bíróküldést kért Pest vármegye alispánjától, az alispán azonban ezt a kérést elutasította. Ez ellen Lévai Jenő hozzám felfolyamodást jelentett be. A felfolyamodásnak helyet adtam és az 1925. évi július hó 18-án 2818./kih. számú rendelettemmel ebben a kihágási ügyben az eljárásra az aszódi járás főszolgabíróját delegáltam.... Budapest, 1925. évi október hó 14-én. Rakovszky, m. kir. belügyminiszter.” Nemzetgyűlési napló, 1925. évi október hó 16.

Fábián Béla¹⁵: „...mi történt a kir. ítélőtáblának egyik főtárgyalásán, ahol Az Est egyik munkatársának, Lévai Jenőnek ügyét tárgyalták, aki bátorságot vett magának ahhoz, hogy ebben az országban a közigazgatás mai állapotában, a gödöllői főszolgabíróval, Endre László úrral szemben merje, mint annak a járásnak lakosa, megírni azt, hogy az emberek ott miként élnek és hogy milyen ott az emberek helyzete a közszabadságok szempontjából. Elmerete mondani azt, hogy ebben a járásban vannak községi bírák, akik Endre László pártjához tartoznak és akik sikkasztottak, olyan emberek, akik égő vonatot raboltak ki és ma is hivatalukban vannak, viszont aki Endre Lászlóval szembe mert helyezkedni, azt a járásból kitiltották. Vállalkozott mindennek bizonyítására is.

Elképzelhető, micsoda hatalmas bizonyítékokat kellett ennek az embernek felhozni, ha a kir. törvényszék Schadtanácsa Debreczeni rákosligeti községi bírónak ügyében felmentő ítéletet hozott. A kir. tábla sürgősen kitűzte ebben az ügyben a tárgyalást, és a tárgyalás berekesztése után – miután a vádlottat elítélték 2 millió koronára – a kir. ítélőtábla tanácsának elnöke – ekkor már be volt rekesztve a tárgyalás, tehát a bíró már époly magánember volt, mint a vádlott, csakhogy azzal a különbséggel, hogy a bíró úr ott ült fenn a bírói székben, ahol előzőleg még olyan ítéletet kellett hoznia, amely a pártatlanságát bizonyította volna

– ekkor a következőket mondotta a vádlottnak: »Honnan veszi a bátorságot, hogy cikksorozatban támadja meg a főispánt, az alispánt és a főszolgabírókat? Remélhetőleg ezek után abbahagyja.«¹⁶

¹⁵ Fábián Béla – Az első világháborúban katona, majd hosszú ideig hadifogoly, az 1922. évi nemzetgyűlési választások alkalmával a pestkörnyéki kerületben mint a demokratapárt listavezetője kapott mandátumot. A forgalmi adó eltörléséért s az adózási rendszer igazságosságáért folytatott küzdelmével a fővárosi kispolgárság körében rendkívüli népszerűsége tette szert. 1926 telén újból a pestkörnyéki kerület választotta meg a nemzeti demokratapárt listájának első helyén. A húszas években a zsidó hitközség elöljáróságának egyik tagja.

¹⁶ Nemzetgyűlési napló, 1926. október 20.

És e lovagias korban a bírónak nem illett kioktatnia a vádlottat, aki annyit vágott neki vissza, hogy újságíróként a dolga mindig az igazság tőle telhető legpontosabb ismertetése a közönséggel.

A hosszú persorozatnak több máig érdekes fordulata idézhető fel. Így például az egyik cikkben emlegetett körorvost azzal vádolta Lévai, hogy úgy állított ki halottkémi igazolást, hogy a halottat meg sem vizsgálta. Mire az orvos azt felelte, lehet, hogy nem vizsgálta meg, de őt nem a munkája miatt, hanem azért az eszméért „szerkesztették ki” amelyet képvisel, mint az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik helyi reprezentánsa. Lindmayer Béla kir. ügyész meg is jegyezte vádbeszédében.

„Súlyos büntetést kérek, mert mindenkit igyekeznek megtámadni, aki vitéz Endre Lászlóval nexusban áll, vagy híve neki...”¹⁷

A másik máig meglepő fordulat, hogy Lévaiék nagyon sok tanú meghallgatását indítványozták, és szinte az egész gödöllői irattár becsatolását kérték bizonyítékként. Ehhez az ez ügyben eljáró ügyész a legtöbb esetben hozzájárult. Egyetlen egyszer tiltakozott csak, amikor a Somogyi–Bacsó-ügy, Orgovány, Izsák és a többi „atrocitás” iratainak beszerzését kérték Lévaiék. „Tiltakozom e bizonyítás ellen, mert felesleges, hiszen mindannyian tudjuk, hogy e rémségek megtörténtek és e gátlásokat bizonyítani felesleges” – jegyezte meg a királyi ügyész.

A per hosszan húzódott, a végtelen mennyiségű aktát lehetetlennek tűnt feldolgozni, és a számtalan tanú meghallgatása is gyakorlatilag kivitelezhetetlen volt. Végül 1927. május 3-án a felek – ha átmeneti időre is, de – békét kötöttek. A *Pesti Napló*ban Stella Adorján így zárta le az ügyet egy krokiban: „A nap hőse vitéz Endre László, aki kibékült Lévai Jenővel. A büntetőperek száma ezzel a békével a budapesti törvényszéken ötven százezrével megcsappant.”¹⁸

¹⁷ Lévai: *Éhség...* 86.

¹⁸ Uo. 89.

1925-ben még egy fontos cikk fűződött Lévai nevéhez, bár igazi jelentősége csak jóval később derült ki.

Ahogy Lévai visszaemlékezik *Horogkereszt, kaszáskereszt, nyilaskereszt* című könyvének előszavában, 1925 novemberében Miklós Andor, Az Est főszerkesztője egy kartondobozt adott neki, amely „Hitler Adolfnak és a nemzetiszocialista mozgalmának első magyar kapcsolatairól eredeti orosz- és németnyelvű okiratokat tartalmazott. 1926. április 4-én a Pesti Napló húsvéti számának 53–54. oldalán adtam szemelvényeket ebből a szenzációs anyagból. Általában elsiklottak fölötte. Kit érdekelt Magyarországon még 1926-ban Hitler Adolf és a náci mozgalom?”¹⁹

Igaz, az 1935-ös *Éhség, panama* című könyvében még úgy magyarázta, hogy nem folytatta a tervezett cikksorozatot: „ez a két kolumnás cikk, amely csak bevezetése lett volna egy nagy sorozatnak, azonban magasabb nyomásra, fontos külpolitikai érdekekre való hivatkozással – a további közlése elmaradt. Az anyag ma sem lenne érdektelen, de ugyanazok a külpolitikai tekintetek, – talán még túlzottabb mértékben – állanak fenn, mint akkor...”²⁰

Saját fórum

Lévai, bár Az Estnél futott a szekere, 1929 őszén a *Kis Újságnál* is szerkesztői állást vállalt. Saját visszaemlékezései szerint Miklós Andor biztatására, aki felvetette neki, hogy a Magyarországból esetleg kisgazdालapot kellene csinálni, s afféle „ipari kém-ként” küldte a *Kis Újsághoz*.

Am hamarosan ajánlatot kapott a liberális *Újság* című laptól. A felelős szerkesztő, Ágai Béla évi 30 ezer pengős díjazással csábította ide. (Amikor „havi 200 pengő fixszel, az ember könnyen viccel”-t.) Alig egy évet töltött itt.

¹⁹ Lévai Jenő: *Horogkereszt, kaszáskereszt, nyilaskereszt*, Budapest, 1945, Müller Károly.

²⁰ Lévai: *Éhség*... 62.

Lévai egyre inkább úgy érezte, hogy kitanulta az újságírást, ismeri a kiadvállalatok működését, s bár nagyon jól keres, mégiscsak önállósítania kellene magát.

Az az ötlete támadt – még a *Magyarország* átalakításának tervezésekor fundálta ki –, hogy egy olcsó, négyfilléres lapot hoz létre, amely ugyan „reggeli” újság lesz, de már előző nap este tíz óra fele elhagyja a nyomdát, hogy reggelre minden településre odaérhessen.

A korabeli sajtótörvények szerint új lapot alapítani meglehetősen nehézkes lett volna, adódott hát, hogy egy meglévőt kell megvenni. Első pillantásra meglepő módon Gömbös Gyula volt lapjára, a *Szózatra* esett a választása. S bár a szükségesnek látszó engedélyeket sikerült beszereznie, végül a Miniszterelnökség megakadályozta a lap elindítását, a Bethlen-kormánynak nem volt szüksége még egy ellenzéki lapra. Ráadásul a konkurencia is tiltakozott az olcsó újság terve ellen.

Lévai nem adta fel, és megvette Haller István volt kultuszminiszter hétfői lapját, a *Magyar Hétfőt*, amelyet eleinte hat fillérért árultak. A *Magyar Hétfő* hamar megtalálta a helyét a piacon, az üzlet beindult. Am Lévainak a hatalom haragját ismét sikerült kivívnia. Először, még a Bethlen-kormány idején, 1931. március 9-én vonták meg a lap úgynevezett kolportázs jogát, vagyis az utcai árusítás jogát.

A magyar sajtó jelentős része felháborodottan számolt be a sajtószabadság efféle megsértéséről. Zsolt Béla a *Magyar Hírlapban* így fogalmazott: „A hétfői lap ügye az egész magyar sajtó ügye, mert senki sem tudhatja, hogy tolla melyik pillanatban téved el a legteljesebb jóhiszeműséggel oly módon, hogy kiprovokálja a belügyminiszteri végzést.”²¹

A parlamentben ezúttal a liberális újságíró, a „vázsonyista” Rassay Károly interpellált a lap sorsáért.

Alig fél évvel később nemcsak újra megvonták a kolportázs-jogot, de azzal is fenyegették a *Magyar Hétfőt*, hogy végképpen

²¹ Lévai: *Éhség*, 140.

betiltják, mert rémhíreket terjeszt és megzavarja a köznyugalmat. Az egyik sérelmezett cikk szerint „Kommunista zavargók garázdálkodtak a pesti utcákon”, a másik szerint „Bánhidán, Tatányán 40 pesti detektív nyomoz”.

Az ideges hangulathoz nyilván jelentős mértékben hozzájárult, hogy miután szeptember 13-án Matuska Szilveszter felrobantotta a biatorbágyi vasúti hidat, 22 ember halálát okozva, a Károlyi Gyula vezette kormány szeptember 19-én elrendelte a statáriumot. Statárium ide-oda, a lap nem hagyta magát. Többek között arra hivatkozott, hogy munkatársai legjobb tudásuk szerint tudósítottak a történetekről. S különben is, legfeljebb bíróság mondhatná ki a vétkességüket, nem pedig kormányzati emberek. Végül 1931 novemberére sikerült elérni, hogy Lévaiék visszakapják az árusítás jogát. „Azóta sem adtam fel természetesen bíráló, ellenzéki álláspontomat..., s ez a tény talán magyarázatul szolgál arra, miért nincs még ma sem napilapom.”²²

A Kis Újságtól a zsidótörvényekig

Mindezek ellenére Lévai bábáskodott a kormánypárti Függetlenség létrehozása körül, de éppen ellenzéki beállítódása miatt nem vállalta a lap vezetését. Később Új Nap címen kért lapengedélyt – de a Miniszterelnökség ezt sem nem engedélyezte.

A következő években az újságkészítés mellett megírta a nagy piaci sikernek számító sorozatát az első világháborúról, a hadifogságról, a hazatérésről.

S lassan megérkezett a hön áhított napilap is. 1935-ben vette meg a tekintélyes múltú Kis Újságot, amelynek főszerkesztője és kiadója is lett egyben. „Új érdekelttség vette át a Kis Újságot. A 48. évfolyamában járó napilap vasárnapi számában jelentette be, hogy Apor Dezső főszerkesztő és Kasa Endre felelős szerkesztő és kiadó a mai naptól kezdve megszűntek a lapot jegyezni. A va-

²² Lévai: Éhség, 149.

sárnapi számon már az új felelős szerkesztő és kiadó, Lévai Jenő szerepel” – jelentette az MTI.²³

A magyar sajtótörténet meghatározó tipográfusa, Ritter Aladár úgy emlékezett, hogy korszerű, figyelemfelhívó tördelésre állt át a lap, amelyet ugyan a kortársak „bulvárnak” tartottak, mégis számtalan fontos politikai kérdéssel foglalkozott. Szintén Ritter, aki maga is dolgozott a Kis Újságnál²⁴, idézte fel, hogy a lap már a harmincas években beszámolt a sztálini rémtettekről.²⁵

Az évek haladtával Lévait egyre inkább foglalkoztatta a magyar szélsőjobb előretörése. Éveken át gyűjtötte az adatokat szervezeteiről, fontos szereplőiről. 1938-ban egy 260 oldalas könyvben foglalta össze eredményeit, Gömbös Gyula és a magyar fajvédők a hitlerizmus bölcsőjénél címmel. A cenzori feladatokat ellátó ügyészség, bár a könyvet addigra már a Globus nyomda kinyomta, terjesztését „Hitler kancellár védelmében” nem engedélyezte. Így a könyv nem kerülhetett nyilvános forgalomba, de a kinyomott példányokat Lévai szétszította ismerősei, barátai között.²⁶ Minden valószínűség szerint azért is tudott a háború után nagyon rövid idő alatt annyi, a szélsőjobb szerepét feldolgozó munkát megírni, mert a szükséges előtanulmányok már a rendelkezésére álltak.

A Kis Újság vasárnapi mellékleteként működött a Képes Családi Lapok című heti magazint is. A szép reményekkel induló „sajtóbirodalom” nem sokáig működhetett zavartalanul. Míg korábban az ellenzéki hang miatt gyűlt meg a baja Lévainak a hatóságokkal, ekkorra már zsidó volta miatt igyekeztek kiszorítani a nyilvánosságból.

Elsőként a dédelgetett napilaptól, a Kis Újságtól kellett megválnia. A vevő Dessewffy Gyula lett. „»Teleki Pál miniszterelnök

²³ MTI. 1935. június 15.

²⁴ Az MTI 1939. február 27-i hírében a Kis Újság segédszerkesztőjeként van megnevezve.

²⁵ Ritter Aladár: Magyar lapok a sztalinizmusról, Jel-Kép, 1989. 4. szám

²⁶ Lévai: Horogkereszt... 3.

egy napon hívatott 1939-ben, a második világháború kitörésének árnyékában» – mondta egyszer (Dessewffy). »Azt kérdezte: van-e annyi pénz, hogy tisztességes áron megvehesd a Kis Újságot? Az eddigi tulajdonosoknak a zsidótörvény miatt meg kell válnia a laptól, és tartok tőle, hogy a kormánypárti szélsőjobboldal rátérszi a kezét. Én pénzzel is támogatlak, és megszerzem számodra a lapengedélyt. Te viszont titokban tartod, hogy az én irányításommal dolgozol. Csinálsz egy újságot a falunak, felsorakoztatod a parasztságot a német veszéllyel, a nemzeti szocializmussal szemben.«²⁷

Tehát Lévainak a zsidótörvények miatt kellett lapjától megválni, de még sikerült olyan időpontban, amikor valamennyi pénzt még kaphatott érte.

A Képes Családi Lapok 1940 januárjától önállóan jelent meg. A korra jellemzően nagyrészt képek nélkül, mivel már nem lehetett beszerezni megfelelő minőségű papírt.

A jogszabályok szerint kötelező volt ráírni, hogy „Zsidó lap”. Lévait, az „örök ellenzékit” mélyen sértette mindaz ami történt, s minden valószínűség szerint nem ismerte fel, hogy véget ért az a világ, amelyben még a rendszerben meglévő antiszemitizmus ellenére is, de mégis a polgári lovagiasság szabályai szerint bánnak vele. Lévai ezért lapja címlapjára nyomatta az 1867. évi XVII. törvénycikk szövegét a zsidók emancipációjáról. „1. §. Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottoknak nyilvánítanak. 2. §. Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet ezennel megszüntetetik.” Alatta Ferenc József és Andrássy Gyula miniszterelnök aláírása.

A cenzúra ekkora szemtelenséget nem sokáig tűrt, és rövidesen kötelezték Lévait, hogy a provokáló idézetet vegye le a címlapról. Lévai még ekkor sem adta fel, a következő szám első lapján feketével nyomta a törvénycikk helyét – akkorra már min-

denki tudta, minek kellene ott lenni. Mikor ezt is megtiltotta a hatóság, akkor már csak egy üres, fehér folt árulkodott arról, mit nem enged a hazai sajtóirányítás kinyomtatni.

A zsidó magyarság teendői

Lévai az 1940. február 18-i számban A zsidó magyarság teendői címmel írt cikket. Ebben szembement a hitközség hivatalos véleményével, amelyik a zsidótörvények ellenére ragaszkodott a feltétlen asszimiláció álláspontjához. Lévai szerint „...hagyjunk fel az egyoldalú szerelmi vallomásokkal. Lássuk be, hogy egészen elhibázott volt az a küzdelem, amelyet a zsidó magyarság elvi deklarációkkal, nagyjaink idézeteivel, a lovagiasságra és a méltányosságra való apellálással folytatott. Nézzünk szembe a ténnyekkel, de ne nyugodjunk bele a megbélyegzetésünkbe” – írta az a Lévai, aki alig öt évvel korábban megjelent könyvében még büszkén bizonygatta családjá magyarságát és idézte fel szeretett nagyapja emlékét, aki 1848–1849-ben Kossuth katonája volt. S mint az egyik utolsó veterán még az első világháború idején is büszkén számolt be hőstetteiről a magyar szabadságerg.

Lévai lapjában a szerzők bírálták a zsidóellenes intézkedéseket. Kassák Lajos például cikket írt arról, hogy micsoda képtelenség a harmadik zsidótörvénynek azon javaslata, amely szerint zsidó orvos csak zsidó egészségügyi intézetben működhet, sőt, keresztény orvos nem kezelhet zsidó beteget.

Az egyik utolsó lapszámban megjelentették, hogy hova vitték a munkaszolgálatra behívottakat. A súlyos „hadititok” közzétételéből nagy skandalum lett, Lévai ezúttal is megúsza, de lapját 1943. május 30-án betiltották.

A háború előtti években könyvei már kifejezetten zsidó témákkal foglalkoztak. A Védelmünkben, vagy a színpadról leparancsolt nagyszerű zsidó művészekről szóló – A Goldmann teremig – éppen úgy, mint az Emlékezzünk – zsidók a magyar élet és a magyar kultúra szolgálatában című.

²⁷ Haas György: Dessewffy Gyula, egy magyar girondista. Új Folyam, XXIV. 9–10. szám.

Lévai számára a szovjet csapatok megérkezése a felszabadulást, a megmenekülést hozta. Szibériában öt év alatt jól megtanult oroszul. Ez a tudás és egy eldugott igazolvány, amely szerint vörösgárdista volt, előnyös helyzetbe hozta. Nehéz lenne kideríteni, hogyan sikerült villámgyorsan jó kapcsolatba kerülnie a Vörös Hadsereg képviselőivel. Később úgy mesélte, hogy csak besétált egy szovjet parancsnokságra, és megmutatta az igazolványát. Tény, hogy pillanatok alatt bejárhatta az éppen csak hogy felszabaduló Budapestet egy orosz gárdatiszttel. Egy a hetvenes években megjelent *Magyar Nemzet*-beli emlékezése szerint 1945 januárjától néhány hónapig egy orosz kommandónál teljesített önkéntes szolgálatot. Parancsnoka, akinek tolmácsa is volt, Oreszt Rovinszkij-Malcev gárdafőhadnagy, aki a *Novoje Vremja* lap tudósítójaként is működött.

Lévai az orosz katonákkal, ahogy ő fogalmazott, „engedélyt kapott arra”, hogy 1945. február 12-én a végső ostrom előtt álló Budára átmenjen. Így valóban elsőként írhatta le az ostromot, a németek és a velük szövetséges magyarok legyőzését, s mindazt az elképesztő pusztítást, amivel a háború járt. Elsőként járt tudósítóként a budai Vár alatti óvóhelyen berendezett szükségkórházban, s többször beszámolt az ott tapasztalt infernális állapotokról is.²⁸

A vészkorszak első krónikása

1945 tavaszától 1948-ig tartott Lévai legjelentősebb korszaka. Közel tucatnyi könyvet írt és tett közzé a szélsőjobb előretöréséről, a fasiszmus rémtetteiről, de az embermentők tevékenységéről is. Számtalan korabeli dokumentum ma is csak az ő közvetítése révén ismert, művei máig alapvető forrásnak számítanak a holokauszt történetének feldolgozásakor.

²⁸ Lévai Jenő: *Budán a harc utolsó és a győzelem első napján*. *Magyar Nemzet*, 1970. 33. sz. 7.

S átfogó munkákra is volt ideje, mint a *Zsidósors Európában* vagy a *Zsidósors Magyarországon* című kötetek megalkotása. Írt Bajcsy-Zsilinszky hősiességéről éppen úgy, mint a Margit körüti vészbírák működéséről. A pesti gettó történetéről és felszabadulásáról szóló könyve szintén alapmunka.²⁹

Jeszenszky Géza – mint történész – még azt is feltételezi, hogy esetleg a ma közkeletű „vészkorszak” kifejezést is Lévai használta először, s honosította meg a közbeszédben.³⁰

Egy interjúból azt is tudjuk, már közvetlenül az ostrom után ismét nekiállt az eredeti dokumentumok összegyűjtéséhez és feldolgozásához. A történész Cvi Erez egy interjúkötetben ezt így idézi fel: „Lévai Jenő, aki az első világháborúban együtt volt hadifogoly az apámmal, elmondta nekem, hogy oroszudása révén összebarátkozott orosz tisztekkel, akik megengedték neki, hogy saját kezűleg talicskán szállítsa el valamelyik magyar katonai parancsnokság kallódó iratait.”³¹

Lévai egyik legnagyobb visszhangot vert könyve Raoul Wallenbergről szól. A kötet több magyar és néhány idegen nyelvű kiadást is megért. Bár az igen bőséges Wallenberg-irodalom azóta is sokat merít belőle, a kötet kritikusai azt szokták emlegetni, hogy az amúgy számtalan dokumentumot közlő mű függetlenségében Lévai azt bizonygatja, Wallenberget semmiképpen sem rabolhatták el, ölheték meg az oroszok. Azt, hogy ezt meggyőződésből írta, vagy csak úgy érezte, szükséges ezt írnia ahhoz, hogy a kötet megjelenhessen, természetesen ma már nem tudjuk. Az azonban tény, hogy ez a függetlenségben közölt rész sem volt elég ahhoz, hogy a kötet 1948 után újra megjelenhessen.

²⁹ Ferenc Laczó: *Documenting Responsibility, Jenő Lévai and the Birth of Holocaust Histography in Hungary during 1940s*. – A szerző honlapján

³⁰ Jeszenszky Géza: *A vészkorszak mint kettős tragédia. Élet és Irodalom*, 2012. október 5.

³¹ Benedek István Gábor-Vámos György: *Tépd le a sárga csillagot*. Pallas Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1990. 40.

A könyvtárak zárt részlegébe számúzték, és csak közvetlenül a rendszerváltás előtt láthatott napvilágot újra, reprint kiadásban.³²

Az Eichmann-per

Viszonylag keveset tudunk arról, hogy Lévai hogyan vészelte át az ötvenes éveket. A Zsidó Tanács tagjai elleni perben őt is el akarták ítélni, rajta volt a letartóztatottak listáján. A visszaemlékezések szerint ugyan egy háziipari kisszövetkezetbe számúzték, de nem telepítették ki, sőt, még rózsadombi – mind romosabb, de a háborút átvészelő – villájából sem költöztették ki.

Levelezéséből, ma még fellelhető irataiból az derül ki, hogy továbbra is kapcsolatot tartott azokkal, akik foglalkoztak a holokauszt történetével. Maga is gyűjtötte az anyagokat. Az ötvenes évek végéből, hatvanas évek első feléből származó hagyatékában megtalálható jó néhány magyar emigránssal kapcsolatos alapos cikk fogalmazványa és levelezésgyűjteménye, de hogy ezt milyen célra gyűjtötte egyforma szürke borítékokban vagy mire használta, arról nincs tudomásunk.

Lévai életének következő izgalmas állomása az Eichmann-perhez kapcsolódik.

Eichmann-nak kulcsszerepe volt a magyarországi zsidók meggyilkolásában, így jeruzsálemi tárgyalásának fontos fejezete volt, amikor a magyarországi ügyeket vizsgálták és tárgyalták.

Magyarországon pedig a legmagasabb politikai körökben, azaz: az MSZMP legfőbb döntéshozó testületében, a Politikai Bizottságban is, Kádár János részvételével, tanácskoztak arról, hogy mi legyen a magyar álláspont, és a perben való részvétel formája. Nemcsak a magyar hatalom ellentmondásos viszonya a holokauszthoz befolyásolta a kialakuló véleményeket, hanem az is, hogy a hidegháború idején mennyi mozgástere, milyen egyéb

³² Reprint kötet Raoul Wallenbergéről. MTI, 1988. augusztus 24.

érdekei voltak.³³ Nevezetesen, hogy a magyarországi holokausztban kulcsszerepet játszó Eichmann elítélésén túl az ügyet arra is fel akarták használni, hogy bizonyítsák, az NSZK hatóságai sok volt náciit rejtegetnek, nem egy közülük magas állami, gazdasági posztot tölthetett be a háború után.

Ezután egy „nem létező könyvkiadó – a Pannonia” – valójában a technikai feladatokat az MSZMP könyvkiadója, a Kossuth végezhette – 1962-ban angolul, németül és franciául adta közre az Eichmann-perhez szükséges magyar adatokat.³⁴

Lévai egyébként a háború után jó kapcsolatba került Carl Lutzcal, 1949-ben Budapesten Csányi Magda és Carl Lutz esküvői tanúja is ő volt.

³³ Murányi Gábor: *Az Eichmann-per és Magyarország*. HVG, 1997. augusztus. 16.

³⁴ Erről részletesebben lásd: Dési János: Lévai Jenő Jeruzsálemben, *Múlt és Jövő*, 2015/1.

A hetvenes években Lévai rendszeresen írt cikkeket a *Magyar Nemzet*be, az *Új Élet*be, lektorált könyveket és fordított. 1983-as halála után özvegye, Adler Bella jelentős, ám rendezetlen irat-hagyatékának nagy részét az MTA Történettudományi Intézetnek ajándékozta, könyvtárát széthordták.

Lévai 1944/45-ös naplója

Lévainak maradt egy kézirata, amely sosem jelent meg. Mégpedig az első írása, amivel a holokausztelbeszélés sorozatát indította.

A most előkerült dokumentum szerint 1945 januárjában fejezte be az író a munkát. Ebben a napló közvetlenségével rögzítette a magyarországi zsidóság tragédiáját, s benne személyes sorsát, a sáncásást, a kivégzések sorát, a halálos gyalogmeneteket, a bujkálást, a német megszállás drámai napjait, a nyilas hatalomátvételt, a város ostromát, az őrzőgő, gyilkoló nyilas különítményesek tobzódását s végül a szovjet csapatok megérkezését.

Lévai memoárját politikai eseménytárral egészítette ki. Tudósítását még hitelesebbé teszik a személyes sorsot illusztráló korabeli dokumentumok, újságcikkek vagy éppen rölapok beékelései – amelyek közül néhány valószínűleg csak az ő „gyűjteményében” maradt fent.

A most fellelt tudósítás legfőbb értékét az elbeszélés ideje nyújtja: az 1944 második fele, 1945 januárja között eltelt sűrű idő. Miként tudta a folyamatos életveszélyben, a bombázások szüneteiben, kivégzésektől fenyegetve, rejtőzködve és bujkálva összeszedni és rögzíteni a közvetlen életveszély idején az apokaliptikus korszakot?

Hol rejtegette a kéziratot, miként vitte magával változó bűvőhelyeire, hogyan tudta megőrizni? A szövegből kiderül, hogy egyes részeket kézzel írt – például itt szerepel másolatban az a kézzel írt oldal, amelyen látszik, hogy megcsúszik a keze, mert egy bomba csap be éppen mellette, jegyzetelés közben. Mikor gépelte át a szöveget, javított-e ekkor rajta?

És ami ennél is lényegesebb, miként volt ekkora lelkiereje, hogy az egyre reménytelenebb körülmények között is írjon, rögzítse az eseményeket?

Persze, tudunk példát hasonlóra a korszak zsidó történelméből. „*Yidn, shraybt un farshraybt!*” – mindent írjatok meg és jegyezzetek fel! – szólította fel tanítványait a nagy zsidó történész, Simon Dubnov Rigában, nem sokkal kivégzése előtt.

Emanuel Ringelblum és munkatársai Varsóban mindent feljegyeztek, híreket, anekdotákat, a rém- és álhíreket egyaránt azért, hogy az utókor értesüljön a zsidó nép tragédiájáról. Ringelblum illegális irattárat hozott létre, aminek az Oneg Shabbat (a szombat öröme) fedőnevet adta. Vagyis, kétségtelen, számos példa akad az effajta erőfeszítésekre.

Tehát Lévai, mint afféle egyszemélyes holokausztdokumentációs központ működött: gyűjtötte az adatokat és rögzítette az eseményeket.

A kézirat bizonyága szerint 1945 januárjában már alapos adatmennyiség állt Lévai rendelkezésére, ezek nyilván segítettek abban, hogy későbbi könyveit megírja.

Vajon miért nem jelentette meg épp ezt a naplót?

Az okokat ma már csak találgathatjuk. Megfeledezett volna róla? Ez nem feltételezhető, hiszen, ha hivatkozás nélkül is, de idézett belőle többször is. A kéziratot megőrizte.

Túl személyesnek találta? Érthető okokból helyenként indultatosnak? Hiszen felettébb kritikusan ír a „keresztény középosztályról”, amelynek egyik része aktívan részt vett a gyilkosságokban, másik része pedig tétlenül szemlélte honfitársai elpusztítását. Azonban nem kíméli a zsidókat sem, akik az életveszélyben nem mindig viselkedtek hősieken. Beszámol arról, hogy bizony, a nagy nélkülölözések közepette a zsidók között is akadtak olyanok, akik fosztogattak, feltörték más üldözöttek lakását, hogy valami kevés élelemhez jussanak. Itt még sokkal kritikusabb hangot üt meg a nemzetközi mentőakciókkal kapcsolatban is, mint később. Nehezményezte, hogy ellátásuk szegényes volt, és a „védettség” sokszor valóban fabatkát sem ért. Későbbi kötetében már felismerte, hogy már az is, hogy egyáltalán életben tart-

sák az embereket, és minimális élelmet juttassanak nekik, milyen összehangolt szervezőmunkát és nehézségeket jelentett.

A mai olvasó számára éppen ezekért a részekért páratlan értékű ez a tudósítás, mert a történet-elbeszélésnek azt a pillanatát ragadja meg, amikor még nincsenek „magasabb szempontok”, politikai vagy bármilyen más megfontolások. Talán maga a szerző is helyenként túl szókimondónak minősítette a sebtiben papírra vetetett észleleteit és érzelmeit.

Azonban mindez alig pár sor csak az amúgy közel ötezer soros naplóban. Szerkesztői munkával könnyen módosítható lett volna. Igaz, Lévai az évek során több kérdésben revideálta nézeteit, azonban a kézirat elsüllyesztésére mindez nem nyújt magyarázatot. Hiszen Lévaiban is maradtak kétségek, világosan jelzik a kötet legvégén írt sorai: „Felöltik bennem az éjfél perceiben a kétség: adtam-e csak megközelítően is helyes képet arról a rettentő időszakról, amely a magyar zsidóság színe-javát elpusztította, s meghagyott bennünket ki tudja milyen sorsra?” A kortárs, a szenvedések túlélője, a halál torkából sokszor csak szerencséivel megmenekülő értékelhet-e olyan reálisan, mint később azok, akik csak mások visszaemlékezései, vagy éppen dokumentumok alapján rakják össze a korszak elbeszélését?

Lévainak azonban mindez nem – csak – történelem volt, hanem a sorsa is egyben. A folyamatos életveszély, barátai, ismerősei, rokonai jelentős részének elpusztítása, vagyonának felégetése, kitzsítása abból a közösségből, amelyhez – különösen mint első világháborús katona, majd hadifogoly – mindig is tartozónak érezte magát.

A kézirat nem ég el

Sok szempontból még most is rejtélyes a kézirat sorsa. Halála után irathagyatéka, még 1983-ban, az MTA Történettudományi Intézetébe került. Itt a pincében, egy szekrény tetején hányódott, papírladákban. A kilencvenes évek legelején az inté-

zet munkatársa, Stark Tamás készített egy leltárt az anyagról, kéresemre. Ám ebben már nem szerepel ez a kézirat!

Akkoriban – és azóta is – terjedt egy pletyka, hogy akadhatnak olyanok, akik néhány értékesebb iratot kimazsolázhattak a hagyatékából. Azonban, miután alapelejtár nem lelhető fel, nem ismert, hogy az irategyüttes mit tartalmazott az átvételkor. Mára biztosan tudható, hogy volt anyag, amit kiemeltek a papírok közül. A naplót mindenképpen.

Talán már 1985-ben. Ugyanis az MTA Történettudományi Intézetének akkori munkatársa, Váradi László Lévai hagyatékában megtalálta a kéziratot, s felismerte értékét, s egy „szinopszisban” kiadásra ajánlotta. „Természetesen a könyv megjelenése – talán a *Tények és Tanúk* sorozatban – az 1985-ös évben, Budapest felszabadulásának évfordulóján lenne optimális (többek közt a felszabadulásról is remek leírása van), de véleményem szerint később is széles körű érdeklődésre számot tartó, fontos kiadvány lehetne” – írta.

Az nem tudható, hogy kinek írta ezt a feljegyzést. Lévai jogutódait nem keresték meg, az egész feledésbe merült. 2015-ös érdeklődésemkor Váradi már csak aényt tudta felidézni a kézirat megtalálásáról, a részleteket azonban már nem.

Annyi biztos, hogy Lévai eredeti kéziratát a nyolcvanas években Váradi átgépettette. A kézirathoz tartozó újságok és rölapok másolatban kerültek az új leiratba, amelyben csak a helyesírási hibákat korrigálták, de sem az értelemzavaró, sem a stílushi-bákhoz nem nyúltak.

Ezt az átgépett másolatot – tehát nem fénymásolat készült, hanem átírás – Varga László őrizte meg jobb időkre a szekrényében, s egy közös munka után adta át e sorok írójánk. A Lévai-féle eredeti kézirat fellelhetőségéről sajnos nincs tudomásom, talán az MTA Történettudományi Intézetében lappang valahol.

Mindenesetre, ha Váradi nem emeli ki a hagyatékából, ha Varga nem őrizi meg, talán örökre elkallódik. Hiszen ma sem tudjuk pontosan, amúgy kik és mit vittek el a meglehetősen lazán kezelt Lévai-hagyatékából. Ráadásul Vargának a *Pesti gettó* című kötetbe

írt utószavában azt is leírta, hogy a Lévai-hagyaték még mindig nem hozzáférhető, nem kutatható, bár ennek különösebb okát, értelmét rejtély fedi.

*

Lévai Jenő maga adta naplója címét és alcímét. A kézirat sajtó alá rendezésekor igyekeztem az eredeti szöveghez igazodni, csak a legszükségesebb értelemzavaró hibákat, a nyilvánvaló elírásokat, névtévesztéseket javítani, s az ostrom hevében írt sorokat stilisztikailag is megszerkeszteni. A közölt dokumentumoknak, ahol lehetett, próbáltam fellelni az eredetijét, és arról ismét – a Lévai-kötetbe beszerkesztettel megegyező, de jobb minőségű – másolatot készíteni. Ahol ez nem sikerült, ott a fennmaradt másolatban lévőket reprodukáltuk. Ezért noha minőségük nem mindig tökéletes, de tartalmuk és forrásértékük miatt kihagyhatatlanok.

A kötet megjelentetéséhez nyújtott segítségéért külön köszönet jár Polgárné Májer Ildikónak és Polgár Andrásnak, valamint a Polgár Krisztina Emlékalapnak is.

NÉVJEGYZÉK

Acher Lipót	19
Ádám Lajos	19, 90
Adler Bella	219
Adler Illés	220
Adler Illésné	58, 208
Ágai Béla	227
Andrássy Gyula	231
Apor Dezső	229
Apponyi György	47
Artamonov, Leonyid	155
Bajcsy-Zsilinszky Endre	17, 29, 47, 233
Baky László	21–22, 37–38
Bánó Dezső	206
Bánóczi László	15
Baranyai Lipót	18, 47
Bársony Rózsi	133
Benedek István Gábor	234
Beregfy Károly	51, 119
Bernstein Béla	215
Bönczos Miklós	40
Bosnyák Zoltán	47
Böhm Sándor	197
Braham, Randolp L.	213
Brandström, Elsa	91, 116
Breuer B. Armand	68
Bródy Ernő	19
Chorin Ferenc	221
Csányi Magda	236
Csatay Lajos	13, 139

Cselley szds	63
Csergő Hugó	94
Dálnoki Miklós Béla	201
Damjanovics Lajos	58
Dancziger százados	72
Danielsson, Carl-Ivan	90
Dénes dr.	79
Dési János	18, 23, 220
Dessewffy Gyula	230
Dévényi Frigyes	65
Dimitriev, Radko	155
Domony Móricz	197
Dubnov Simon	237
Dulin Elek	47
Eichmann, Adolf	46, 235
Eisemann Mihály	84
Endre László	21, 23-28, 31, 37-38, 50, 127, 222-227
Erez Cvi	233
Fábián Béla	23, 224
Farkas Ákos, dorogi	34, 133
Farkas István	47
Fedák Sári	99
Fejér Lipót	133
Feketehalmy-Czeidner Ferenc	29
Fenyő Miksa	204, 221
Ferenc József	231
Ferenczy ??	44, 115-116
Fiala Ferenc	107-108
Fodor Endre	139, 141, 175
Fodor Pál	25, 39, 47
Ford, Henry	222
Földes István	205
Gáspár Fülöp	208
Gáspár Jenő	27
Gobbi Ede	45

Goldberger Leó	18, 221
Gömbös Gyula	13, 47, 227, 229
Gratz Gusztáv	48
Gusztáv király	37
Györffy Gyula	130
Győző József	190
Gyulai Molnár Ferenc	24
Haefler István	47-49
Hain Péter	23, 139
Hajmási Miklós	58
Halasi Ficser Ödön	152, 191, 196
Haller István	227
Hegedűs Lóránt	220
Heinrich alezredes	45
Hellingtonné	159
Herczeg Ferenc	217
Herczné	146-147
Herendi Artúr	217
Hevesi Ferenc	36, 204
Himmler, Heinrich	57
Hindy Iván	119-120, 161
Hitler, Adolf	13, 21, 29, 40, 209, 222, 226, 229
Hlatky Endre	46
Hódosy Pál	120
Hohenlohe Langenburg Lajos	140
Hóman Bálint	216
Horthy Miklós	11, 12, 13, 20, 37, 40, 49, 50, 52, 120
Hoselith Árpád	67
Imrédy Béla	40
Jaeger Maximilian	88
Jaross Andor	38
Jeszenszky Géza	233
József Attila	204
Kádár János	235

Kállay Miklós	11-13
Kánya Kálmán	12, 39
Károlyi Gyula	228
Kasa Endre	229
Kassák Lajos	232
Keleti Béla	72
Keresztes Fischer Ferenc	17, 20
Kertész Miksa	110
Kienast Ferenc	88
Kiss Arnold	36
Kiss János	29
Koch György	100
Kohn Zoltán	26, 94, 206
Kohner Willy	204
Kolosváry Borcsa Mihály	22, 27
Koltay László	139-140
Komár Júlia	135
Komoly Ottó	206
Kornfeld Pál	209
Kóródi-Katona János	93
Kovács Artúr	151
Kozma Andor	217
Kőbányai János	213
Krisztay Brüll Alfréd	19
Krumey Hermann Alois	16
Laczó Ferenc	214
Ladány Pálné	203
Lakatos Géza	44, 47
Laub Juci	204
Lázár Miklós	49, 206
Lévai Árpád	215
Lévai Ilus	215
Lévai Miksa	215
Lévai Zoltán	215
Lipsitz Izrael	215
Lukács Gyuláné	146

Lukács Imre	68
Lutz, Carl	41, 88
Magyarossy Sándor	129
Malinovszkij, Rogyion Jakovlevics	155, 208
Márkus Miksa	28
Matuska Szilveszter	228
Méhely Lajos	222
Méhes Ignác	8
Mester Miklós	43
Miklós Andor	221, 226, 227
Mikszáth Kálmán	217
Milko Gyula	172
Milotay István	52
Molnár Béla	74
Monostory Ada	160
Móricz Zsigmond	217, 221
Müller Rezső	94-95
Nagler József	183
Nagy Imre fhdgy	62
Nagybacsoni Nagy Vilmos	39
Neferov őrnagy	199
Ney Károly	24
Páger Antal	135
Pakots József	23, 223
Palóczy Edgár	174
Pintschoff András	134
Plesz fodrász	102-103
Pollatsek (Pollacsek) Elemér	19
Rajniss Ferenc	30, 40
Rapoch Jenő	45
Rassay Károly	18, 23, 227
Reményi-Schneller Lajos	50
Révész István	64, 68, 84, 86
Ringerblum Emanuel	237
Ritter Aladár	229
Rosmanné	172

Roth Sári	174
Rovinszkij-Malcev, Oresz	232
Rubinyi Mózesné Bodor Ilona	146
Sándor Jenő	91
Sándor Pál	206
Schadl Ernő	8, 224
Scheiber Lajos	197
Scheiber Sándor	197
Scheiner doktor	169
Schischa dr.	74
Schuelitzer Izsák	92
Sebestyén Artúr	222
Serédi Jusztinián	21, 34, 37–38, 133
Sombor Schweinitzer József	20
Somogyi László	203, 206
Stark Tamás	239
Stella Adorján	226
Stern Samu	16, 30, 41, 891
Straub Elek	105
Szabados Ernő	84
Szabolcs Ernő	67, 75
Szálas Ferenc	51, 54, 57, 120
Szász Lajos	50
Szendi Lajos	72–73
Szép Ernő	191, 204
Szilas főorvos	74
Szombathelyi Ferenc	13, 129
Szomory Dezső	196
Szöllősi Jenő	146
Sztójay Döme	21, 41
Tápay Szabó László	201
Tarpataki Zoltán	120
Tauber László	71, 92
Teleki Pál	230
Tisza István	217
Tito, Jozsif Broz	57

Újszászy László	39
Ullmann báró	133
Vágó József	204
Vágó Márta	204
Vajna Gábor	57
Vámbéry Rusztem	11
Vámos György	234
Vannay László	24
Váradí László	239
Varga László	234, 239–240
Veres Tamás	116–117
Vida Jenő	18–19
Wachsmann Berta	215
Wallenberg, Max	90
Wallenberg, Raoul	37, 90, 116, 136, 177, 208, 234
Weiss Artúr	41
Wertheimer Adolf	206
Wilhelm Károly	19, 26
Wolf Endre	123
Wolf János Péter	124, 211
Zöldi Márton	29
Zsedényi Béla	201
Zsolt Béla	227

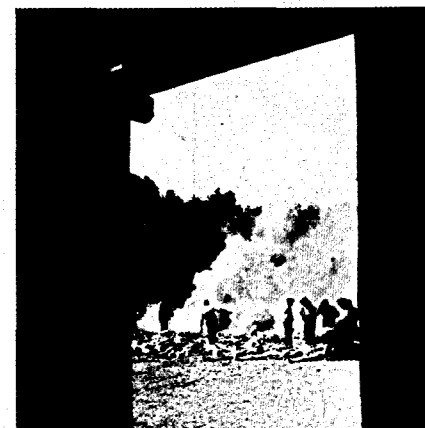
Tartalom

A szerző előszava	7
Elindul a Végzet...	
A magyar zsidóság Horthy Miklós védelme alatt	11
A Gestapo a magyar zsidóság fellegrárában	15
Az első elfogások	17
A sárga csillag a pesti utcán	21
A vidéki zsidóság gettóba zárása és deportálása	23
Egy rossz vicc	26
Az első budapesti „gettó” felállítás	30
A Legfelsőbb Honvéd Törvényszék előtt	39
Szálasi Ferenc uralomra kerül	48
Vissza a gettóba	56
Sáncsásra megy a pesti zsidóság	58
Sáncsáson Gyálpusztán	63
Gyálpusztáról Budapestre	80
A pesti zsidóság a semleges államok védelme alatt	87
A svéd házban	99
1945. január 1.	164
Lévai Jenő pályaképe most előkerült	
1944/45-ös naplója fényében	
Írta: a közreadó, Dési János	213
A barcsaysta diák	214
Vártüzerből hadifogoly	217
Újságok a fogolytáborban	218
Új élet	220
A T. Házban Lévairól	223

Saját fórum	227
A Kis Újságtól a zsidótörvényekig	229
A zsidó magyarság teendői	231
A vészkorszak első krónikása	233
Az Eichmann-per	234
Lévai 1944/45-ös naplója	236
A kézirat nem ég el	238
Névjegyzék	241

Saul Friedländer

A NÁCI NÉMETORSZÁG ÉS A ZSIDÓK (1933-1945)

AUSCHWITZI JEGYZŐKÖNYV

MULT ÉS JAVÉ

mi' joid ok,
(itt egy belővősi hirta el
keresmet isv közt. A gránát ha-
unk teteyet ütötte be. Feljegyzéseimet

LÉVAI JENŐ újságíró a magyar holokauszt első kró-
nikása. A felszabadulás után szinte azonnal tucatnyi
könyvben tárta fel a magyar apokalipszis tényeit, drá-
máit, s rajzolta meg hőseinek (pl. Raoul Wallenberg)
portréját. Az újságíró munkája az anyaggyűjtés,
s a közvetlen tapasztalatok, élmények gyors, pon-
tos közvetítése. Lévai szakmája kivételes képviselője
volt, ezért témája kivételessége egyúttal történeesszé
is avatta – hiszen a magyar, vagy az európai holo-
kauszot kutatók az ő úttörő munkáiból indultak ki.
A most közzétett – írójához hasonlóan kalandos sor-
sú – 1944-ben és 45-ben sietve papírra vetett naplója
azt a nyersanyagot és benne a személyes túlélés-ta-
pasztalatot mutatja be, amely későbbi munkáinak
alapja volt. Dési János tanulmánya és kíséző jegyzetei
azt a folyamatot világítják meg – mai tudásunk alap-
ján – hogy hogyan váltak az élszenvedett közvetlen
megfigyelések a később krónikává szervülő elbeszé-
lés iránytűjévé és forrásaivá.

9786155480171

2990 Ft